लघुवाल्मीकीयम्

[An abridged version of VaalmIki's Ramayana]
Part 2 of 2

Abridgement
By
G.S.S.Murthy

Notes on abridgement

Ramayana, an epic poem written by sage Valmiki in Sanskrit thousands of years back has been a perennial source of inspiration for the Indian civilization and has an exalted position in classical literature of the world. The poem in seven cantos narrates the story of Rama, a

legendary prince of Ayodhya, who forsook his right to be the crown-prince and departed to the forests along with his wife Sita and brother Lakshmana in order to obey his father king Dasaratha , who was influenced by Rama's step-mother Kaikeyi who wanted her son Bharata to be the crown prince. Sita is kidnapped in the forests by a demon-king Ravana and imprisoned in his kingdom-island of Lanka. Rama seeks the help of monkey chief Sugriva whose minister Hanuman leaps across the ocean and locates Sita in Lanka. Rama with the help of monkey hordes of Sugriva crosses the ocean, vanquishes the powerful armies of Ravana and finally kills Ravana in a fierce battle. When he returns to Ayodhya along with his wife Sita, his step brother Bharata who has all along the years been unwillingly looking after the kingdom as just a representative of Rama is too glad to make over the reigns to Rama, who is enthroned as king.

This is the gist of the story of the first six cantos of the epic. The seventh canto deals with Rama's reign after his coronation when Rama abandons his pregnant wife Sita to forests in order to silence a section of the society which did not approve of his taking back Sita who had been kidnapped and held for months by Ravana.

It is generally recognized by scholars that the seventh canto is a later addition and that the poet wrote only the first six cantos.

Ramayana has over twenty thousand stanzas (Slokaas) in the first six cantos and is a formidable epic to read, study and digest. Although the poet has a lucid and beautiful style the very length of the epic often deters one from going through it.

To encourage lovers of Sanskrit literature to enjoy the poetry of Valmiki, an humble attempt has been made here

to present an abridged version which is long enough to preserve most of the beauty of the original but is short enough to attract the modern day reader.

The following features of Ramayana facilitate its abridgment.
1. There are portions of the text, which are recognized by scholars as later interpolations, which do not seamlessly blend with the remaining.
2. There are a number of episodes which have a very marginal relevance to the main story, which could be omitted without unduly affecting the flow of the main story or the grandeur of the epic.
3. Valmiki in a leisurely pace suited to his times indulges in grand descriptions and repetitions which provide scope for abridgment.

The technique adopted in abridgment of the epic is what may be called "the cut and paste technique", in which portions of continuous text of the original are removed and the remaining re-pasted to form a seamless narration as true to the original as possible. In this process a part of one stanza is sometimes dovetailed on to the corresponding remaining part of another stanza. In rare occasions where this technique was not found to be suitable a few bridging words, phrases, and stanzas have been added which are not in the original. These bridges have been indicated by enclosing them in brackets. ().

The entire seventh canto has been omitted in this abridged version. Some stories narrated by the characters in the epic as also details of a number of battles where the monkey chiefs kill their antagonists do not find a place here.

In the original epic each canto (Kanda) has been sectionalized into untitled "Sarga"s. In this version as

Sargas have often merged, each canto has been split into titled sections, each section being much longer than an average Sarga. The title of a section indicates one of the main episodes narrated in the section. This abridged version being called "Laghuvalmikiyam"- which means "lighter version of Valmiki's epic"- has about 17250 lines of poetry, which roughly works out to one third the length of the original (including the seventh canto).
This work has been made freely accessible to the lovers of Sanskrit literature on the Internet as an e-book of 2 parts.[Part 1 contains the first three Kandas and Part 2 contains the remaining three Kandas]

G.S.S.Murthy
May 2021
Bangalore
murthygss@gmail.com

भूमिका

सर्वसद्गुणसम्पन्नं सर्वभूतहिते रतम्।
सत्यधर्मव्रतं रामं प्रपन्नार्तिहरं भजे॥
"कूजन्तं रामरामेति मधुरं मधुराक्षरम् ।

आरुह्य कविताशाखां वन्दे वाल्मीकिकोकिलम् ॥"
फुनर्ग्रथितवाणीयं वाल्मीकेर्ह्लादकारिणी ।
मोदाय चावबोधाय सतां भूयात् सुभाषिणी ॥
प्रक्षिप्तभागानुत्सृज्य पोषयन् काव्यवैभवम् ।
श्रीमद्रामायणं कृत्स्नं सङ्गृहीतं यथामति ॥
क्वचित् सर्गः क्वचित् श्लोकः श्लोकार्धः पाद एव च ।
सन्क्षेपणार्थं ग्रथिताः अतिक्रम्य क्रमं क्वचित् ॥
वाल्मीकेर्गौरवं मत्वा मदीयं लाघवं तथा ।
बहुमानेन सदयं समीक्ष्येतां गुणागुणौ ॥
लघुवाल्मीकीयमेतत् समीक्ष्य सुजना यदि ।
आदिकाव्यास्वादपरा भवन्ति सफलः श्रमः ॥
सङ्ग्राहकः श्रीनिवासमूर्तिरात्रेयगोत्रजः ।
गोरूरुग्रामसञ्जातः शेल्वपिल्लैसुतोऽस्मि शम् ॥
- ---

पुण्यस्मरणम्

यस्य प्रचोदनेनैव प्राधीतं संस्कृतं मया ।
श्रीशेल्वपिल्लैय्यङ्गार्यो नाम्ना यो प्रथितोऽभवत् ।

शिष्टः सद्गुणसम्पन्नः श्रीवैष्णवसुधीरिति ।
मत्पित्रे सादरं तस्मै कृतिरेषा समर्पिता ॥

Dedication

Dedicated to the memory
of my revered father
Gorur Selvapillai
but for whose steady encouragement and gentle pursuasion
I would not have studied Sanskrit.

विषयानुक्रमणी

४. किष्किन्धाकाण्डम्

५. सुन्दरकाण्डम्

६. युद्धकाण्डम्

- - - --

|| ॐ ||

|| लघुवाल्मीकीयम् ||

||४ किष्किन्धाकाण्डम् ||

||४.१ रामसुग्रीवयोः मैत्री ||

१. स तां पुष्करिणीं गत्वा पद्मोत्पलझषाकुलाम् ।
२. रामः सौमित्रिरसहितो विललापाकुलेन्द्रियः ॥

३. स कामवशमापन्नः सौमित्रिमिदमब्रवीत् ।
४. भरतस्य च दुःखेन वैदेह्या हरणेन च ।
५. शोकार्तस्यापि मे पम्पा शोभते चित्रकानना ॥

६. व्यवकीर्णा बहुविधैः पुष्पैः शीतोदकैः शिवा ॥

७. सुखानिलोऽयं सौमित्रे कालः प्रचुरमन्मथः ।

८. गन्धवान् सुरभिर्मासो जातपुष्पफलद्रुमः ॥

९. पश्य रूपाणि सौमित्रे वनानां पुष्पशालिनाम् ।
१०. सृजतां पुष्पवर्षाणि वर्षं तोयमुचामिव ॥

११. स एव सुखसंस्पर्शो वाति चन्दनशीतलः ।
१२. गन्धमभ्यवहन् पुण्यं श्रमापनयनोऽनिलः ॥

१३. पुष्पसन्छन्नशिखराः मारुतोत्क्षेपचञ्चलाः ।
१४. अमी मधुकरोत्तम्साः प्रगीता इव पादपाः ॥

१५. अयं वसन्तः सौमित्रे नानाविहगनादितः ।
१६. सीतया विप्रहीणस्य शोकसन्दीपनो मम ॥

१७. एष दात्यूहको हृष्टो रम्ये मां वननिर्झरे ।
१८. प्रणदन् मन्मथाविष्टं शोचयिष्यति लक्ष्मण ॥

१९. श्रुत्वैतस्य पुरा शब्दमाश्रमस्था ममप्रिया ।
२०. मामाहूय प्रमुदिता परमं प्रत्यनन्दत ॥

२१. दात्यूहरतिविक्रन्दैः प ुंस्को किलरुतैरपि ।
२२. स्वनन्ति पादपाश्चेमे ममानङ्गप्रदीपकाः ॥

२३. अशोकस्तबकाङ्गारः षट्पदस्वननिस्वनः ।
२४. मां हि पल्लवताम्रार्चिः वसन्ताग्निः प्रधक्ष्यति ॥

२५. न हि तां सूक्ष्मपक्ष्माक्षीं सुकेशीं मृदुभाषिणीम् ।
२६. अपश्यतो मे सौमित्रे जीवितेऽस्ति प्रयोजनम् ॥

२७. अपश्यतस्तां वनितां पश्यतो रुचिरद्रुमान् ।
२८. ममायमात्मप्रभवो भूयस्त्रवमुपयास्यति ॥

२९. पश्य लक्ष्मण नृत्यन्तं मयूरमुपनृत्यति ।
३०. शिखिनी मन्मथार्तैषा भर्तारं गिरिसानुषु ॥

३१. मयूरस्य वने नूनं रक्षसा न हृता प्रिया ।
३२. तस्मान्नृत्यति रम्येषु वनेषु सह कान्तया ॥

३३. वसन्तो यदि तत्रापि यत्र मे वसति प्रिया ।
३४. नूनं परवशा सीता सापि शोचत्यहं यथा ॥

३५. नूनं न तु वसन्तस्तं देशं स्पृशति यत्र सा ।

३६. कथं ह्यसितपद्माक्षी वर्तयेत् सा मया विना ॥

३७. अथवा वर्तते तत्र वसन्तो यत्र मे प्रिया ।
३८. श्यामा पद्मपलाशाक्षी मृदुभाषा च मे प्रिया ।
३९. नूनं वसन्तमासाद्य परित्यक्षति जीवितम् ॥

४०. एष पुष्पवहो वायुः सुखस्पर्शो हिमावहः ।
४१. तां विचिन्तयतः कान्तां पावकप्रतिमो मम ॥

४२. विक्षिप्तां पवनेनैतामसौ तिलकमञ्जरीम् ।
४३. षट्पदः सहसाभ्यैति मदोद्धूतामिव प्रियाम् ॥

४४. कामिनामयमत्यन्तमशोकः शोकवर्धनः ।
४५. स्तबकैः पवनोत्क्षिप्तैः तर्जयन्निव मां स्थितः ॥

४६. एषा प्रसन्नसलिला पद्मनीलोत्पलायुता ।
४७. जले तरुणसूर्याभैः षट्पदाहतकेसरैः ।
४८. पङ्कजैः शोभते पम्पा समन्तादभिसंवृता ॥

४९. पद्मपत्रविशालाक्षीं सततं प्रियपङ्कजाम् ।
५०. अपश्यतो मे वैदेहीं जीवितं नाभिरोचते ॥

५१. अहो कामस्य वामत्वं यो गतामपि दुर्लभाम् ।
५२. स्मारयिष्यति कल्याणीं कल्याणतरवादिनीम् ॥

५३. शक्यो धारयितुं कामो भवेदभ्यागतो मया ।
५४. यदि भूयो वसन्तो मां न हन्यात् पुष्पितद्रुमः ॥

५५. यानि स्म रमणीयानि तया सह भवन्ति मे ।
५६. तान्येवारमणीयानि जायन्ते मे तया विना ॥

५७. पद्मकोशपलाशानि द्रष्टुं दृष्टिर्हि मन्यते ।
५८. सीताया नेत्रकोशाभ्यां सदृशानीति लक्ष्मण ॥

५९. पद्मकेसरसंसृष्टो वृक्षान्तरविनिःसृतः ।
६०. निःश्वास इव सीतायाः वाति वायुर्मनोहरः ॥

६१. वातविक्षिप्तविटपान् यथासन्नान् द्रुमानिमान् ।
६२. लता समनुवर्तन्ते मत्ता इव वरस्त्रियः ॥

६३. इदं मृष्टमिदं स्वादु प्रफुल्लमिदमित्यपि ।
६४. रागरक्तो मधुकरः कुसुमेष्ववलीयते ॥

६५. निलीय पुनरुत्पत्य सहसान्यत्र गच्छति ।
६६. मधुलुब्धो मधुकरः पम्पातीरद्रुमेष्वसौ ॥

६७. हिमान्ते पश्य सौमित्रे वृक्षाणां पुष्पसम्भवम् ।
६८. पुष्पमासे हि तरवः सङ्घर्षादिव पुष्पिताः ॥

६९. यदि दृश्येत सा साध्वी यदि चेह वसेमहि ।
७०. स्पृहयेऽहं न शक्राय नायोध्यायै रघूत्तम ॥

७१. श्यामा पद्मपलाशाक्षी प्रिया विरहिता मया ।
७२. कथं धारयति प्राणान् विवशा जनकात्मजा ॥

७३. किं नु वक्ष्यामि धर्मज्ञं राजानं सत्यवादिनम् ।
७४. जनकं पृष्टसीतं तं कुशलं जनसंसदि ॥

७५. किं नु वक्ष्याम्ययोध्यायां कौसल्यां हि नृपात्मज ।
७६. क्व सा स्नुषेति पृच्छन्तीं कथं चापि मनस्विनीम् ॥

७७. गच्छ लक्ष्मण पश्य त्वं भरतं भ्रातृवत्सलम् ।
७८. न ह्यहं जीवितुं शक्तः तामृते जनकात्मजाम् ॥

७९. इति रामं महात्मानं विलपन्तमनाथवत् ।
८०. उवाच लक्ष्मणो भ्राता वचनं युक्तमव्ययम् ॥

८१. संस्तम्भ राम भद्रं ते मा शुचः पुरुषोत्तम ।
८२. नेदृशानां मतिः मन्दा भवत्यकलुषितात्मनाम् ॥

८३. स्मृत्वा वियोगजं दुःखं त्यज स्नेहं प्रिये जने ।
८४. अतिस्नेहपरिष्वङ्गात् वर्तिरार्द्रापि दह्यते ॥

८५. यदि याति दितेर्गर्भं रावणो सह सीतया ।
८६. तत्राप्येनं हनिष्यामि न चेत् दास्यति मैथिलीम् ॥

८७. स्वास्थ्यं धैर्यं भजस्वार्य त्यज्यतां कृपणा मतिः ।
८८. उत्साहो बलवान् आर्य नास्त्र्युत्साहात् परं बलम् ॥

८९. उत्साहमात्रमाश्रित्य प्रतिलप्स्याम जानकीम् ॥

९०. एवं सम्बोधितस्तेन शोकोपहतचेतनः ।
९१. त्यज्य शोकं च मोहं च रामो धैर्यमुपागमत् ॥

९२. तं मत्तमातङ्गविलासगामी

९३. गच्छन्तमव्यग्रमना महात्मा ।
९४. स लक्ष्मणो राघवमिष्टचेष्टो
९५. ररक्ष धर्मेण बलेन चैव ॥

९६. तौ ऋष्यमूकस्य समीपचारी
९७. चरन् ददर्शाद्भुतदर्शनीयौ ।
९८. शाखामृगाणामधिपस्तरस्वी
९९. वितत्रसे नैव चिचेष्ट किञ्चित् ॥

१००. तौ तु दृष्ट्वा महात्मानौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
१०१. वरायुधधरौ वीरौ सुग्रीवः शङ्कितोऽभवत् ॥

१०२. ततः स सचिवेभ्यस्तु सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
१०३. शशम्स परमोद्विग्नः पश्यन्तौ रामलक्ष्मणौ ॥

१०४. एतौ वनमिदं दुर्गं वालिप्रणिहितौ ध्रुवम् ।
१०५. छद्मना चीरवसनौ प्रचरन्तौ इहागतौ ॥

१०६. ततः सुग्रीवसचिवाः दृष्ट्वा परमधन्विनौ ।
१०७. जग्मुः गिरितटादस्मात् अन्यच्छिखरमुत्तमम् ॥

१०८. ते क्षिप्रमभिगम्याथ यूथपा यूथपर्षभम् ।
१०९. हरयो वानरश्रेष्ठं परिवार्योपतस्थिरे ॥

११०. ततस्तं भयसंविग्नं वालिकिल्बिषशङ्कितम् ।
१११. उवाच हनुमान् वाक्यं (सुग्रीवसचिवस्तदा) ॥

११२. सम्भ्रमस्त्र्यज्यतामेष सर्वैर्वालिकृते महान् ।
११३. मलयोऽयं गिरिवरो भयं नेहास्ति वालिनः ॥

११४. यस्मादुद्विग्नचेतास्त्र्वं विद्रुतो हरिपुङ्गव ।
११५. तं क्रूरदर्शनं क्रूरं नेह पश्यामि वालिनम् ॥

११६. अहो शाखामृगत्वं ते व्यक्तमेव प्लवङ्गम ।
११७. लघुचित्ततयात्मानं न स्थापयसि यो मतौ ॥

११८. बुद्धिविज्ञानसंपन्न इङ्गितैः सर्वमाचर ॥

११९. सुग्रीवस्तु शुभं वाक्यं श्रुत्वा सर्वं हनूमतः ।
१२०. ततः शुभतरं वाक्यं हनूमन्तमुवाच ह ॥

१२१. दीर्घबाहू विशालाक्षौ शरचापासिधारिणौ ।

१२२. कस्य न स्यात् भयं दृष्ट्वा ह्येतौ सुरसुतोपमौ ॥

१२३. वालिप्रणिहितौ एतौ शङ्केऽहं पुरुषोत्तमौ ।
१२४. राजानो बहुमित्राश्च विश्वासो नात्र हि क्षमः ॥

१२५. तौ त्वया प्राकृतेनेव गत्वा ज्ञेयौ प्लवङ्गम ।
१२६. इङ्गितानां प्रकारैश्च रूपव्याभाषणेन च ॥

१२७. लक्षयस्व तयोर्भावं प्रहृष्टमनसौ यदि ।
१२८. विश्वासयन् प्रशम्साभिः इङ्गितैश्च पुनः पुनः ॥

१२९. ममैवाभिमुखं स्थित्वा पृच्छ त्वं हरिपुङ्गव ।
१३०. प्रयोजनं प्रवेशस्य वनस्यास्य धनुर्धरौ ॥

१३१. शुद्धात्मानौ यदि त्वेतौ जानीहि त्वं प्लवङ्गम ।
१३२. व्याभाषितैर्वा रूपैर्वा विज्ञेया दुष्टतानयोः ॥

१३३. इत्येवं कपिराजेन सन्दिष्टो मारुतात्मजः ।
१३४. चकार गमने बुद्धिं यत्र तौ रामलक्ष्मणौ ॥

१३५. पर्वतात् ऋष्यमूकात्तु पुप्लुवे यत्र राघवौ ।
१३६. भिक्षुरूपं ततो भेजे शठबुद्धितया कपिः ॥

१३७. विनीतवदुपागम्य राघवौ प्रणिपत्य च ।
१३८. आबभाषे च तौ वीरौ यथावत् प्रशशम्स च ॥

१३९. राजर्षिदेवप्रतिमौ तापसौ शम्सितव्रतौ ।
१४०. देशं कथमिमं प्राप्तौ भवन्तौ वरवर्णिनौ ॥

१४१. धैर्यवन्तौ सुवर्णाभौ कौ युवां चीरवाससौ ।
१४२. पद्मपत्रेक्षणौ वीरौ जटामण्डलधारिणौ ॥

१४३. सिंहस्कन्धौ महोत्साहौ मानुषौ देवरूपिणौ ।
१४४. उभौ योग्यावहं मन्ये रक्षितुं पृथिवीमिमाम् ।
१४५. ससागरवनां कृत्स्नां विन्ध्यमेरुविभूषिताम् ॥

१४६. सुग्रीवो नाम धर्मात्मा कश्चित् वानरपुङ्गवः ।
१४७. वीरो विनिकृतो भ्रात्रा जगद्भ्रमति दुःखितः ॥

१४८. प्राप्तोऽहं प्रेषितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
१४९. राज्ञा वानरमुख्यानां हनुमान् नाम वानरः ॥

१५०. युवाभ्यां स हि धर्मात्मा सुग्रीवः सख्यमिच्छति ।
१५१. तस्य मां सचिवं वित्तं वानरं पवनात्मजम् ।
१५२. भिक्षुरूपप्रतिच्छन्नं सुग्रीवप्रियकारणात् ॥

१५३. एतच्छ्रुत्वा वचस्तस्य रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ।
१५४. प्रहृष्टवदनः श्रीमान् भ्रातरं पार्श्वतः स्थितम् ॥

१५५. सचिवोऽयं कपीन्द्रस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
१५६. तमेव काङ्क्षमाणस्य ममान्तिकमिहागतः ॥

१५७. तमभ्यभाष सौमित्रे सुग्रीवसचिवं कपिम् ।
१५८. वाक्यज्ञं मधुरैर्वाक्यैः स्नेहयुक्तमरिन्दम ॥

१५९. नानृक्वेदविनीतस्य नायजुर्वेदधारिणः ।
१६०. न सामवेदविदुषः शक्यमेवं विभाषितुम् ॥

१६१. नूनं व्याकरणं कृत्स्नमनेन बहुधा श्रुतम् ।
१६२. बहुव्याहरतानेन न किञ्चिदपशब्दितम् ॥

१६३. अविस्तरमसन्दिग्धमविलम्बितमव्यथम् ।
१६४. उरःस्थं कण्ठगं वाक्यं वर्तते मध्यमस्वरम् ॥

१६५. संस्कारक्रमसंपन्नामद्रुतामविलम्बिताम् ।
१६६. उच्चारयति कल्याणीं वाचं हृदयहारिणीम् ॥

१६७. अनया चित्रया वाचा त्रिस्थानव्यञ्जनस्थया ।
१६८. कस्य नाराध्यते चित्तमुद्यतासेररेरपि ॥

१६९. एवं विधो यस्य दूतो न भवेत् पार्थिवस्य तु ।
१७०. सिद्ध्यन्ति हि कथं तस्य कार्याणां गतयोऽनघ ॥

१७१. एवमुक्तस्तु सौमित्रिः सुग्रीवसचिवं कपिम् ।
१७२. अभ्यभाषत वाक्यज्ञो वाक्यज्ञं पवनात्मजम् ॥

१७३. विदिता नौ गुणा विद्वन् सुग्रीवस्य महात्मनः ।
१७४. तमेव चावां मार्गावः सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ॥

१७५. यथा ब्रवीषि हनुमन् सुग्रीववचनादिह ।
१७६. तत् तथा हि करिष्यावो वचनात् तव सत्तम ॥

१७७. ततः परमसन्तुष्टो हनूमान् प्लवगोत्तमः ।
१७८. प्रत्युवाच ततो वाक्यं रामं वाक्यविशारदः ॥

१७९. किमर्थं त्वं वनं घोरं पम्पाकाननमण्डितम् ।
१८०. आगतः सानुजो दुर्गं नानाव्यालमृगायुतम् ॥

१८१. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणो रामचोदितः ।
१८२. आचचक्षे महात्मानं रामं दशरथात्मजम् ॥

१८३. राज्याद् भ्रष्टो मया वस्तुं वने सार्धमिहागतः ।
१८४. भार्यया च महातेजाः सीतयानुगतो वशी ।
१८५. दिनक्षये महातेजाः प्रभयेव दिवाकरः ॥

१८६. अहमस्यावरो भ्राता गुणैर्दास्यमुपागतः ।
१८७. कृतज्ञस्य बहुज्ञस्य लक्ष्मणो नाम नामतः ॥

१८८. ऐश्वर्येण विहीनस्य वनवासे रतस्य च ।
१८९. रक्षसापहृता भार्या रहिते कामरूपिणा ।
१९०. तच्च न ज्ञायते रक्षः पत्नी येनास्य वा हृता ॥

१९१. दनुर्नाम दितेः पुत्रः शापात् राक्षसतां गतः ।
१९२. आख्यातस्तेन सुग्रीवः समर्थो वानराधिपः ॥

१९३. एतत्ते सर्वमाख्यातं यातातथ्येन पृच्छतः ।
१९४. अहं चैव च रामश्च सुग्रीवं शरणं गतौ ॥

१९५. सर्वलोकस्य धर्मात्मा शरण्यः शरणं पुरा ।
१९६. गुरुर्मे राघवः सोऽयं सुग्रीवं शरणं गतः ॥

१९७. यस्य प्रसादे सततं प्रसीदेयुरिमाः प्रजाः ।
१९८. स रामो वानरेन्द्रस्य प्रसादमभिकाङ्क्षते ॥

१९९. एवं ब्रुवाणं सौमित्रिं करुणं साश्रुपातनम् ।
२००. हनूमान् प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

२०१. ईदृशा बुद्धिसंपन्ना जितक्रोधा जितेन्द्रियाः ।
२०२. द्रष्टव्या वानरेन्द्रेण दिष्ट्या दर्शनमागताः ॥

२०३. करिष्यति स साहाय्यं युवयोर्भास्करात्मजः ।
२०४. सुग्रीवः सह चास्माभिः सीतायाः परिमार्गणे ॥

२०५. इत्येवमुक्त्वा हनुमान् श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
२०६. बभाषे साधु गच्छामः सुग्रीवमिति राघवम् ॥

२०७. एवं ब्रुवन्तं धर्मात्मा हनूमन्तं स लक्ष्मणः ।
२०८. प्रतिपूज्य यथान्यायमिदं प्रोवाच राघवम् ॥

२०९. कपिः कथयते हृष्टो यथायं मारुतात्मजः ।
२१०. कृत्यवान् सोऽपि संप्राप्तः कृतकृत्योऽसि राघव ॥

२११. प्रसन्नमुखवर्णश्च व्यक्तं हृष्टश्च भाषते ।
२१२. नानृतं वक्ष्यते वीरो हनूमान् मारुतात्मजः ॥

२१३. ततः स तु महाप्राज्ञो हनूमान् मारुतात्मजः ।
२१४. जगामादाय तौ वीरौ हरिराजाय राघवौ ॥

२१५. ऋष्यमूकात् तु हनुमान् गत्वा तं मलयं गिरिम् ।
२१६. आचचक्षे तदा वीरौ कपिराजाय राघवौ ॥

२१७. इक्ष्वाकूणां कुले जातो रामो दशरथात्मजः ।
२१८. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा संप्राप्तो दृढविक्रमः ॥

२१९. धर्मे निगदितश्चैव पितुर्निर्देशकारकः ।
२२०. स्त्रीहेतोः (सत्यवाक्योऽयम्) रामोऽरण्यं समागतः ॥

२२१. तस्यास्य वसतोऽरण्ये नियतस्य महात्मनः ।
२२२. रावणेन हृता भार्या स त्वां शरणमागतः ॥

२२३. भवता सत्यकामौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
२२४. प्रगृह्य चार्चनीयौ तौ पूजनीयतमौ उभौ ॥

२२५. श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं सुग्रीवो वानराधिपः ।
२२६. दर्शनीयतमो भूत्वा प्रीत्योवाच च राघवम् ॥

२२७. आख्याता वायुपुत्रेण तत्त्वतो मे भवद्गुणाः ।
२२८. रोचते यदि मे सख्यं बाहुरेष प्रसारितः ।
२२९. गृह्यतां पाणिना पाणिः मर्यादा बध्यतां ध्रुवा ॥

२३०. एतत्तु वचनं श्रुत्वा (रामो सुग्रीवभाषितं) ।
२३१. संप्रहृष्टमना हस्तं पीडयामास पाणिना ॥

२३२. ततो हनूमान् सन्त्यज्य भिक्षुरूपमरिन्दमः ।
२३३. काष्ठयोः स्वेन रूपेण जनयामास पावकम् ॥

२३४. ततोऽग्निं दीप्यमानौ तौ चक्रतुश्च प्रदक्षिणम् ।
२३५. सुग्रीवो राघवश्चैव वयस्यत्वमुपागतौ ॥

२३६. ततः सुप्रीतमनसौ तौ उभौ हरिराघवौ ।
२३७. अन्योन्यमभिवीक्षन्तौ न तृप्तिमभिजग्मतुः ॥

२३८. ततः प्रहृष्टः सुग्रीवः श्लक्ष्णं मधुरया गिरा ।
२३९. प्रत्युवाच तदा रामं हर्षव्याकुललोचनः ॥

२४०. त्वं वयस्योऽसि हृद्यो मे ह्येकं दुःखं सुखं च नौ ।
२४१. अहं विनिकृतो राम चरामीह भयार्दितः ॥

२४२. हृतभार्यो वने त्रस्तो दुर्गमेतदुपाश्रितः ।
२४३. वालिना निकृतो भ्रात्रा कृतवैरश्च राघव ॥

२४४. वालिनो मे महाभाग भयं मे न भवेद्यथा ।
२४५. कर्तुमर्हसि काकुत्स्थ भयार्तस्याभयं कुरु ॥

२४६. प्रत्यभाषत काकुत्स्थः सुग्रीवं प्रहसन्निव ।
२४७. उपकारफलं मित्रं विदितं नो महाकपे ॥

२४८. तमद्य वालिनं पश्य तीक्ष्णैराशीविषोपमैः ।
२४९. शरैर्विनिहतं भूमौ प्रकीर्णमिव पर्वतम् ॥

२५०. सीताकपीन्द्रक्षणदाचराणाम्
२५१. राजीवहेमज्वलनोपमानि ।
२५२. सुग्रीवरामप्रणयप्रसङ्गे
२५३. वामानि नेत्राणि समं स्फुरन्ति ॥

२५४. स तु तद्वचनं श्रुत्वा राघवस्यात्मनो हितम् ।
२५५. सुग्रीवः परमप्रीतः सुमहद् वाक्यमब्रवीत् ॥

२५६. भार्यावियोगजं दुःखं न चिरात् त्वं विमोक्ष्यसे ।
२५७. रसातले वा वर्तन्तीं वर्तन्तीं वा नभःस्थले ।
२५८. अहमानीय दास्यामि तव भार्यामरिन्दम ॥

२५९. अनुमानात् तु जानामि मैथिली सा न संशयः ।
२६०. ह्रियमाणा मया दृष्टा रक्षसा रौद्रकर्मणा ।
२६१. क्रोशन्ती रामरामेति लक्ष्मणेति च विस्वरम् ।
२६२. स्फुरन्ती रावणस्यांके पन्नगेन्द्रवधूर्यथा ॥

२६३. आत्मना पञ्चमं मां हि दृष्ट्वा शैलतले स्थितम् ।
२६४. उत्तरीयं तया त्यक्तं शुभान्याभरणानि च ॥

२६५. तान्यस्माभिर्गृहीतानि निहितानि च राघव ।
२६६. आनयिष्याम्यहं तानि प्रत्यभिज्ञातुमर्हसि ॥

२६७. तमब्रवीत् ततो रामः सुग्रीवं प्रियवादिनम् ।
२६८. आनयस्व सखे शीघ्रं किमर्थं प्रविलम्बसे ॥

२६९. एवमुक्तस्तु सुग्रीवः शैलस्य गहनां गुहाम् ।
२७०. प्रविवेश ततः शीघ्रं राघवप्रियकाम्यया ॥

२७१. उत्तरीयं गृहीत्वा तु स तान्याभरणानि च ।
२७२. इदं पश्येति रामाय दर्शयामास वानरः ॥

२७३. ततो गृहीत्वा वासस्तु शुभान्याभरणानि च ।
२७४. अभवत् बाष्पसंरुद्धो नीहारेणेव चन्द्रमाः ॥

२७५. सीतास्नेहप्रवृत्तेन स तु बाष्पेण दूषितः ।
२७६. हा प्रियेति रुदन् धैर्यमुत्सृज्य न्यपतत् क्षितौ ॥

२७७. हृदि कृत्वा स बहुशः तमलङ्कारमुत्तमम् ।
२७८. निशश्वास भृशं सर्पो बिलस्थ इव रोषितः ॥

२७९. अविच्छिनाश्रुवेगस्तु सौमित्रिं प्रेक्ष्य पार्श्वतः ।
२८०. परिदेवयितुं दीनं रामः समुपचक्रमे ॥

२८१. पश्य लक्ष्मण वैदेह्या सन्त्यक्तं ह्रियमाणया ।
२८२. उत्सृष्टं भूषणमिदं तथा रूपं हि दृश्यते ॥

२८३. एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ।
२८४. नाहं जानामि केयूरे नाहं जानामि कुण्डले ।
२८५. नूपुरे त्वभिजानामि नित्यं पादाभिवन्दनात् ॥

२८६. ततस्तु राघवो वाक्यं सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
२८७. ब्रूहि सुग्रीव तं देशं ह्रियन्ती लक्षिता त्वया ।
२८८. रक्षसा रौद्ररूपेण मम प्राणप्रिया हृता ॥

२८९. मम दयिततमा हृता वनात्
२९०. रजनिचरेण विमथ्य येन सा ।
२९१. कथय मम रिपुं तमद्य वै
२९२. प्लवगपते यमसन्निधिं नयामि ॥

२९३. एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणार्तेन वानरः ।

२९४. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं सबाष्पं बाष्पगद्गदः ॥

२९५. करिष्यामि तथा यत्नं यथा प्राप्स्यसि मैथिलीम् ।
२९६. रावणं सगणं हत्वा परितोष्यात्मपौरुषम् ।
२९७. तथास्मि कर्ता न चिरात् यथा प्रीतो भविष्यसि ॥

२९८. अलं वैक्लव्यमालम्ब्य धैर्यमात्मगतं स्मर ।
२९९. त्वद्विधानां न सदृशमीदृशं बुद्धिलाघवम् ॥

३००. ममापि व्यसनं प्राप्तं भार्याविरहजं महत् ।
३०१. नाहं तामनुशोचामि प्राकृतो वानरोऽपि सन् ॥

३०२. महात्मा च विनीतश्च किं पुनर्धृतिमान् महान् ।
३०३. व्यसने वार्थकृच्छ्रे वा भये वा जीवितान्तगे ।
३०४. विमृशन्श्च स्वयं बुद्ध्या धृतिमान् नावसीदति ॥

३०५. बालिशस्तु नरो नित्यं वैक्लव्यं योऽनुवर्तते ।
३०६. स मज्जत्यवशः शोके भाराक्रान्तेव नौर्जले ॥

३०७. एषोऽञ्जलिर्मया बद्धः प्रणयात् त्वां प्रसादये ।
३०८. पौरुषं श्रय शोकस्य नान्तरं दातुमर्हसि ॥

३०९. हितं वयस्यभावेन ब्रूमि नोपदिशामि ते ।
३१०. वयस्यतां पूजयन् मे न त्वं शोचितुमर्हसि ॥

३११. मधुरं सान्त्वितस्तेन सुग्रीवेण स राघवः ।
३१२. मुखमश्रुपरिक्लिन्नं वस्त्रान्तेन प्रमार्जयत् ॥

३१३. प्रकृतिस्थस्तु काकुत्स्थः सुग्रीववचनात् प्रभुः ।
३१४. संपरिष्वज्य सुग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥

३१५. अनुरूपं च युक्तं च कृतं सुग्रीव तत्त्वया ।
३१६. कर्तव्यं यद् वयस्येन स्निग्धेन च हितेन च ॥

३१७. एष च प्रकृतिस्थोऽहमनुनीतस्त्वया सखे ।
३१८. दुर्लभो हीदृशो बन्धुः अस्मिन् काले विशेषतः ॥

३१९. किन्तु यत्नस्त्वया कार्यो मैथिल्याः परिमार्गणे ।
३२०. राक्षसस्य च रौद्रस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥

३२१. मया च यदनुष्ठेयं विस्रब्धेन तदुच्यताम् ।
३२२. वर्षास्विव च सुक्षेत्रे सर्वं संपद्यते तव ॥

३२३. अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्ये कदाचन ।
३२४. एतत्ते प्रतिजानामि सत्येनैव शपाम्यहम् ॥

३२५. महानुभावस्य वचो निशम्य
३२६. हरिर्नृपाणामधिपस्य तस्य ।
३२७. कृतं स मेने हरिवीरमुख्यह्
३२८. तदा स्वकार्यं हृदयेन विद्वान् ॥

३२९. परितुष्टस्तु सुग्रीवस्तेन वाक्येन हर्षितः ।
३३०. लक्ष्मणस्याग्रजं शूरमिदं वचनमब्रवीत् ॥

३३१. शक्यं खलु भवेद् राम सहायेन त्वयानघ ।
३३२. सुरराज्यमपि प्राप्तुं स्वराज्यं किमुत प्रभो ॥

३३३. सोऽहं सभाज्यं बन्धूनां सुहृदां चैव राघव ।
३३४. यस्याग्निसाक्षिकं मित्रं लब्धं राघववंशजम् ॥

३३५. अहमप्यनुरूपस्ते वयस्यो ज्ञास्यसे शनैः ।
३३६. न तु वक्तुं समर्थोऽहं स्वयमात्मगतान् गुणान् ॥

३३७. रजतं वा सुवर्णं वा शुभान्याभरणानि च ।
३३८. अविभक्तानि साधूनामवगच्छन्ति साधवः ॥

३३९. आढ्यो वापि दरिद्रो वा दुःखितः सुखितोऽपि वा ।
३४०. निर्दोषश्च सदोषश्च वयस्यः परमा गतिः ॥

३४१. धनत्यागः सुखत्यागो देशत्यागोऽपि वानघ ।
३४२. वयस्यार्थे प्रवर्तन्ते स्नेहं दृष्ट्वा तथाविधम् ॥

३४३. एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मवत्सलः ।
३४४. प्रत्युवाच स काकुत्स्थः सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥

३४५. उपकारफलं मित्रं अपकारोऽरिलक्षणम् ।
३४६. अद्यैव तं वधिष्यामि तव भार्यापहारिणम् ॥

३४७. राघवस्य वचो श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
३४८. प्रहर्षमतुलं लेभे साधु साध्विति चाब्रवीत् ॥

३४९. राम शोकाभिभूतोऽहं शोकार्तानां भवान् गतिः ।
३५०. वयस्य इति कृत्वा हि त्वय्यहं परिदेवये ॥

३५१. दुःखमन्तर्गतं तन्मे मनो हरति नित्यशः ।
३५२. एतावदुक्त्वा वचनं बाष्पदूषितलोचनः ।
३५३. बाष्पदूषितया वाचा नोच्चैः शक्नोति भाषितुम् ॥

३५४. बाष्पवेगं तु सहसा नदीवेगमिवागतम् ।
३५५. धारयामास धैर्येण सुग्रीवो रामसन्निधौ ॥

३५६. स निगृह्य तु तं बाष्पं प्रमृज्य नयने शुभे ।
३५७. विनिःश्वस्य च तेजस्वी राघवं पुनरूचिवान् ॥

३५८. पुराहं वालिना राम राज्यात् स्वात् अवरोपितः ।
३५९. परुषाणि च संश्राव्य निर्धूतोऽस्मि बलीयसः ॥

३६०. सुहृदश्च मदीया ये संयता बन्धनेषु ते ।
३६१. बहुशः तत्प्रयुक्ताश्च वानरा निहता मया ॥

३६२. शङ्कया त्वेतयाहं च दृष्ट्वा त्वामपि राघव ।
३६३. नोपसर्पाम्यहं भीतो भये सर्वे हि बिभ्यति ॥

३६४. केवलं हि सहाया मे हनुमत्प्रमुखास्त्रिवमे ।
३६५. अतोऽहं धारयाम्यद्य प्राणान् कृच्छ्रगतोऽपि सन् ॥

३६६. एते हि कपयः स्निग्धा मां रक्षन्ति समन्ततः ।
३६७. सह गच्छन्ति गन्तव्ये नित्यं तिष्ठन्ति च स्थिते ॥

३६८. श्रुत्वैतच्च वचो रामः सुग्रीवमिदमब्रवीत् ।
३६९. किं निमित्तमभूत् वैरं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥

३७०. सुखं हि कारणं श्रुत्वा वैरस्य तव वानर ।
३७१. आनन्तर्यं विधास्यामि संप्रधार्य बलाबलम् ॥

३७२. ततः प्रहृष्टवदनः सुग्रीवो लक्ष्मणाग्रजे ।
३७३. वैरस्य कारणं तत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥

॥४.२ वालिवधः ॥

१. वाली नाम मम भ्राता ज्येष्ठः शत्रुनिषूदनः ॥

२. राज्यं प्रशातस्तस्य पितृपैतामहं महत् ।
३. अहं सर्वेषु कालेषु प्रणतः प्रेष्यवत् स्थितः ॥

४. मायावी नाम तेजस्वी पूर्वजो दुन्दुभेः सुतः ।
५. तेन तस्य महद्वैरं वालिनः स्त्रीकृतं पुरा ॥

६. स तु सुप्ते जने रात्रौ किष्किन्धाद्वारमागतः ।
७. नर्दति स्म सुसंरब्धो वालिनं चाह्वयद् रणे ॥

८. प्रसुप्तस्तु मम भ्राता नर्दतो भैरवस्वनम् ।
९. श्रुत्वा न ममृषे वाली निष्पपात जवात् तदा ॥

१०. ततोऽहमपि सौहार्दात् निःसृतो वालिना सह ॥

११. स तु मे भ्रातरं दृष्ट्वा मां च दूरादवस्थितम् ।
१२. असुरो जातसन्त्रासः धरण्या विवरं महत् ।
१३. प्रविवेश (तदा) वेगात् आवामासाद्य विष्ठितौ ॥

१४. मामुवाच ततो वाली वचनं क्षुभितेन्द्रियः ।
१५. इह तिष्ठाद्य सुग्रीव बिलद्वारि समाहितः ।
१६. यावदत्र प्रविश्याहं निहन्मि समरे रिपुम् ॥

१७. तस्य प्रविष्टस्य बिलं साग्रः संवत्सरो गतः ।
१८. भ्रातरं न प्रपश्यामि पापशङ्कि च मे मनः ॥

१९. अथ दीर्घस्य कालस्य बिलात् तस्मात् विनिःसृतम् ।
२०. सफेनं सुधिरं दृष्ट्वा ततोऽहं भृशदुःखितः ॥

२१. नर्दतामसुराणां च ध्वनिर्मे श्रोत्रमागतः ।
२२. न रतस्य च सङ्ग्रामे क्रोशतोऽपि स्वनो गुरोः ॥

२३. अहं त्ववगतो बुद्ध्या च िह्नै स्तैः भ्रातरं हतम् ।
२४. पिधाय च बिलद्वारं शिलया गिरिमात्रया ।
२५. शोकार्तश्चोदकं कृत्वा किष्किन्धामागतः सखे ॥

२६. गूहमानस्य मे तत्त्वं यत्नतो मन्त्रिभिः श्रुतम् ।
२७. ततोऽहं तैः समागम्य समेतैरभिषेचितः ॥

२८. राज्यं प्रशासतस्तस्य न्यायतो मम राघव ।
२९. आजगाम रिपुं हत्वा दानवं स तु वानरः ॥

३०. मानयन्स्त ं महात्मानं यथावच्चाभ्यवादयम् ॥

३१. अभिषिक्तं तु मां दृष्ट्वा क्रोधात् संरक्तलोचनः ।
३२. मदीयान् मन्त्रिणो बद्ध्वा बहु तत्तदुवाच ह ॥

३३. धिक् त्वामिति च मामुक्त्वा वस्त्रेणैकेन वानरः ।
३४. निर्वासयामास तदा वाली विगतसाध्वसः ॥

३५. तेनाहमपविद्धश्च हृतदारश्च राघव ।
३६. तद्भयाच्च मही कृत्स्ना क्रान्तेयं सवनार्णवा ॥

३७. ऋष्यमूकं गिरिवरं भार्याहरणदुःखितः ।
३८. प्रविष्टोऽस्मि दुराधर्षं वालिनः कारणान्तरे ॥

३९. वालिनस्तु भयार्तस्य सर्वलोकाभयङ्कर ।
४०. कर्तुमर्हसि मे वीर प्रसादं तस्य निग्रहात् ॥

४१. एवमुक्तस्तु तेजस्वी धर्मज्ञो धर्मसंहितम् ।
४२. वचनं वक्तुमारेभे सुग्रीवं प्रहसन्निव ॥

४३. अमोघाः सूर्यसङ्काशा ममैते निशिताः शराः ।
४४. तस्मिन् वालिनि दुर्वृत्ते निपतिष्यन्ति वेगिताः ॥

४५. यावत्तं नाभिपश्यामि तव भार्यापहारिणम् ।
४६. तावत् स जीवेत् पापात्मा वाली चारित्रदूषकः ॥

४७. रामस्य वचनं श्रुत्वा हर्षपौरुषवर्धनम् ।
४८. सुग्रीवः पूजयाञ्चक्रे राघवं प्रशशम्स च ॥

४९. असंशयं प्रज्वलितैः तीक्ष्णैः मर्मातिगैः शरैः ।
५०. त्वं दहेः कुपितो लोकान् युगान्त इव भास्करः ॥

५१. वालिनः पौरुषं यत्तद् यच्च वीर्यं धृतिश्च या ।
५२. तन्ममैकमनाः श्रुत्वा विधत्स्व यदनन्तरम् ॥

५३. समुद्रात् पश्चिमात् पूर्वं दक्षिणादपि चोत्तरम् ।
५४. क्रामत्यनुदिते सूर्ये वाली व्यपगतक्लमः ॥

५५. अग्राण्यारुह्य शैलानां शिखराणि महान्त्यपि ।
५६. ऊर्ध्वमुत्पात्य तरसा प्रतिगृःणाति वीर्यवान् ॥

५७. महिषो दुन्दुभिर्नाम कैलासशिखरप्रभः ।
५८. बलं नागसहस्रस्य धारयामास वीर्यवान् ॥

५९. स वीर्योत्सेकदुष्टात्मा वरदानेन मोहितः ।
६०. जगाम तां पुरीं तस्य किष्किन्धां वालिनः (कपे ः) ॥

६१. ततस्तद् द्वारमागम्य किष्किन्धाया महाबलः ।
६२. ननर्द कम्पयन् भूमिं दुन्दुभिः दुन्दुभिर्यथा ॥

६३. अन्तर्ह्पुरगतो वाली श्रुत्वा शब्दममर्षणः ।
६४. निष्पपात सह स्त्रीभिः ताराभिरिव चन्द्रमाः ॥

६५. उवाच दुन्दुभिः वाक्यं रोषात् संरक्तलोचनः ।
६६. मम युद्धं प्रयच्छाद्य ततो ज्ञास्यामि ते बलम् ॥

६७. अथवा धारयिष्यामि क्रोधमद्य निशामिमाम् ।
६८. गृह्यतामुदयः स्वैरं कामभोगेषु वानर ॥

६९. विसृज्य ताः स्त्रियः सर्वाः ताराप्रभृतिकास्तदा ।
७०. विषाणयोः गृहीत्वा तं दुन्दुभिं गिरिसन्निभम् ।
७१. आविध्यत तदा वाली विनदन् कपिकुञ्जरः ॥

७२. परस्परं घ्नतोस्तत्र वानरासुरयोस्तदा ।
७३. आसीददसुरो युद्धे शक्रसूनुर्व्यवर्धत ॥

७४. व्यापारवीर्यधैर्यैश्च परिक्षीणं पराक्रमैः ।
७५. तं तु दुन्दुभिमुत्पाट्य धरण्यामभ्यपातयत् ॥

७६. युद्धे प्राणहरे तस्मिन् निष्पिष्टो दुन्दुभिस्तदा ।
७७. पपात च महाकायः क्षितौ पञ्चत्वमागतः ॥

७८. तं तोलयित्वा बाहुभ्यां गतसत्त्वमचेतनम् ।
७९. चिक्षेप बलवान् वाली वेगेनैकेन योजनम् ॥

८०. तस्य वेगप्रविद्धस्य वक्त्रात् क्षतजबिन्दवः ।
८१. प्रपेतुर्मारुतोत्क्षिप्ता मतङ्गस्याश्रमं प्रति ॥

८२. तान् दृष्ट्वा पतितान् तस्य मुनिः शोणितविप्रुषः ।
८३. उत्ससर्ज महाशापं क्षेप्तारं वालिनं प्रति ॥

८४. इह तेनाप्रवेष्टव्यं प्रविष्टस्य वधो भवेत् ।
८५. वनं मत्संश्रयं येन दूषितं रुधिरस्रवैः ॥

८६. ततः शापभयात् भीतः ऋष्यमूकं महागिरिम् ।
८७. प्रवेष्टुं नेच्छति हरिः द्रष्टुं वापि नरेश्वर ॥

८८. तस्याप्रवेशं ज्ञात्वाहमिदं राम महावनम् ।
८९. विचरामि सहामात्यो विषादेन विवर्जितः ॥

९०. एषोऽस्थिनिचयस्तस्य दुन्दुभेः संप्रकाशते ।
९१. वीर्योत्सेकान्निरस्तस्य गिरिकूटोपमो महान् ॥

९२. इमे च विपुलाः सालाः सप्त शाखावलम्बिनः ।
९३. यत्रैकं घटते वाली निष्पत्रयितुमोजसा ॥

९४. एतदस्यासमं वीर्यं मया राम प्रकीर्तितम् ।
९५. कथं तं वालिनं हन्तुं समरे शक्ष्यसे नृप ॥

९६. उपलब्धं च मे श्लाघ्यं सन्मित्रं मित्रवत्सल ।
९७. त्वामहं पुरुषव्याघ्र हिमवन्तमिवाश्रितः ॥

९८. किन्तु तस्य बलज्ञोऽहं दुर्भ्रातुः बलशालिनः ।
९९. अप्रत्यक्षं तु मे वीर्यं समरे तव राघव ॥

१००. न खल्वहं त्वां तुलये नावमन्ये न भीषये ।
१०१. कर्मभिः तस्य भीमैस्तु कातर्यं जनितं मम ॥

१०२. कामं राघव ते वाणी प्रमाणं धैर्यमाकृतिः ।
१०३. सूचयन्ति परं तेजो भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥

१०४. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सुग्रीवस्य महात्मनः ।
१०५. स्मितपूर्वमथो रामः प्रत्युवाच हरिं प्रभुः ॥

१०६. यदि न प्रत्ययोऽस्मासु विक्रमे तव वानर ।
१०७. प्रत्ययं समरे श्लाघ्यमहमुत्पादयामि ते ॥

१०८. एवमुक्त्वा तु सुग्रीवं सान्त्वं लक्ष्मणपूर्वजः ।
१०९. राघवो दुन्दुभेः कायं पादाङ्गुष्ठेन लीलया ।
११०. तोलयित्वा महाबाहुः चिक्षेप दशयोजनम् ॥

१११. असुरस्य तनुं शुष्कं पादाम्गुष्ठेन वीर्यवान् ।
११२. क्षिप्तं दृष्ट्वा ततः कायं सुग्रीवः पुनरब्रवीत् ॥

११३. आर्द्रः समाम्सः प्रत्यग्रः क्षिप्तः कायः पुरा सखे ।
११४. लघुः संप्रति निर्माम्सः तृणभूतश्च राघव ॥

११५. नात्र शक्यं बलं ज्ञातुं तव वा तस्य वाधिकम् ।

११६. आद्र्रं शुष्कमिति ह्येतत् सुमहद्राघवान्तरम् ।
११७. सालमेकं तु निर्भिन्द्या भवेद्व्यक्तिर्बलाबले ॥

११८. एतच्च वचनं श्रुत्वा सुग्रीवेण सुभाषितम् ।
११९. प्रत्ययार्थं महातेजा रामो जग्राह कार्मुकम् ॥

१२०. स गृहीत्वा धनुर्घोरं शरमेकं च मानदः ।
१२१. सालमुद्दिश्य चिक्षेप ज्यास्वनैः पूरयन् दिशः ॥

१२२. स विसृष्टो बलवता बाणः स्वर्णपरिष्कृतः ।
१२३. भित्त्वा सालान् गिरिप्रस्थे सप्त भूमिं विवेश ह ॥

१२४. तान् दृष्ट्वा सप्त निर्भिन्नान् सालान् वानरपुङ्गवः ।
१२५. रामस्य शरवेगेन विस्मयं परमं गतः ॥

१२६. सुग्रीवः परमप्रीतो राघवाय कृताञ्जलिः ।
१२७. स मूर्ध्ना न्यपतत् भूमौ प्रलम्बीकृतभूषणः ॥

१२८. इदं चोवाच धर्मज्ञं कर्मणा तेन हर्षितः ।
१२९. सेन्द्रानपि सुरान् सर्वान् त्वं बाणैः पुरुषर्षभ ।

१३०. समर्थः समरे हन्तुं किं पुनर्वालिनं प्रभो ॥

१३१. येन सप्त महासाला गिरिर्भूमिश्च दारिताः ।
१३२. बाणेनैकेन काकुत्स्थ स्थाता ते को रणाग्रतः ॥

१३३. तमद्यैव प्रियार्थं मे वैरिणं भ्रातृरूपिणम्
१३४. वालिनं जहि काकुत्स्थ मया बद्धोऽयमञ्जलिः ॥

१३५. ततो रामः परिष्वज्य सुग्रीवं प्रियदर्शनम् ।
१३६. प्रत्युवाच महाप्राज्ञो लक्ष्मणानुमतं वचः ॥

१३७. अस्माद् गच्छाम किष्किन्धां क्षिप्रं गच्छ त्वमग्रतः ।
१३८. गत्वा चाह्वय सुग्रीव वालिनं भ्रातृगन्धिनम् ॥

१३९. सर्वे ते त्वरितं गत्वा किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ।
१४०. वृक्षैरात्मानमावृत्य ह्यतिष्ठन् गहने वने ॥

१४१. सुग्रीवोऽप्यनदद् घोरं वालिनोऽह्वानकारणात् ।
१४२. तं श्रुत्वा निनदं भ्रातुः क्रुद्धो वाली महाबलः ।
१४३. निष्पपात सुसंक्रुद्धो भास्करोऽस्ततटादिव ॥

१४४. ततः सुतुमुलं युद्धं वालिसुग्रीवयोरभूत् ।
१४५. गगने गृःअयोर्घोरं बुधाङ्गारकयोरिव ॥

१४६. ततो रामो धनुष्पाणिः तावुभौ समुदैक्षत ।
१४७. अन्योन्यसदृशौ वीरौ उभौ देवौ इवाश्विनौ ॥

१४८. यन्नावगच्छत् सुग्रीवं वालिनं वापि राघवः ।
१४९. ततो न कृतवान् बुद्धिं मोक्तुमन्तकरं शरम् ॥

१५०. एतस्मिन्नन्तरे भग्नः सुग्रीवस्तेन वालिना ।
१५१. अपश्यन् राघवं नाथं ऋष्यमूकं प्रदुद्रुवे ॥

१५२. क्लान्तो रुधिरसिक्ताङ्गः प्रहारैः जर्जरीकृतः ।
१५३. वालिनाभिद्रुतः क्रोधात् प्रविवेश महावनम् ॥

१५४. तं प्रविष्टं वनं दृष्ट्वा वाली शापभयात् ततः ।
१५५. मुक्तोऽह्यसि त्वमित्युक्त्वा स निवृत्तो महाबलः ॥

१५६. राघवोऽपि सह भ्रात्रा सह चैव हनूमता ।
१५७. तदेव वनमागच्छत् सुग्रीवो यत्र वानरः ॥

१५८. तं समीक्ष्यागतं रामं सुग्रीवः सहलक्ष्मणम् ।
१५९. ह्रीमान् दीनमुवाचेदं वसुधामवलोकयन् ॥

१६०. आह्वयस्वेति मामुक्त्वा दर्शयित्वा च विक्रमम् ।
१६१. वैरिणा घातयित्वा च किमिदानीं त्वया कृतम् ॥

१६२. तामेव वेलां वक्तव्यं त्वया राघव तत्त्वतः ।
१६३. वालिनं न निहन्मीति ततो नाहमितो व्रजे ॥

१६४. तस्य चैवं ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
१६५. करुणं दीनया वाचा राघवः पुनरब्रवीत् ॥

१६६. सुग्रीव श्रूयतां तात क्रोधश्च व्यपनीयताम् ।
१६७. कारणं येन बाणोऽयं स मया न विसर्जितः ॥

१६८. अलङ्कारेण वेषेण प्रमाणेन गतेन च ।
१६९. स्वरेण वर्चसा चैव प्रेक्षितेन च वानर ।
१७०. विक्रमेण च वाक्यैश्च व्यक्तिं वां नोपलक्षये ॥

१७१. ततोऽहं रूपसादृश्यात् मोहितो वानरोत्तम ।
१७२. नोत्सृजामि महावेगं शरं शत्रुनिबर्हणम् ॥

१७३. त्वयि वीर विपन्ने हि अज्ञानात् लाघवान्मया ।
१७४. मौढ्यं च मम बाल्यं च स्थापितं स्यात् कपीश्वर ॥

१७५. तस्माद् युद्ध्यस्व भूयस्त्वं मा मा शङ्कीश्च वानर ।
१७६. अभिज्ञानं कुरुष्व त्वमात्मनो वानरेश्वर ।
१७७. येन त्वामभिजानीयां द्वन्द्वयुद्धमुपागतम् ॥

१७८. एतन्मुहूर्ते तु मया पश्य वालिनमाहवे ।
१७९. निरस्तमिषुणैकेन चेष्टमानं महीतले ॥

१८०. गजपुष्पीमिमां फुल्लामुत्पाट्य शुभलक्षणाम् ।
१८१. कुरु लक्ष्मण कण्ठेऽस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥

१८२. ततो गिरितटे जातामुत्पाट्य कुसुमायुताम् ।
१८३. लक्ष्मणो गजपुष्पीं तां तस्य कण्ठे व्यसर्जयत् ॥

१८४. स तया शुशुभे श्रीमान् लतया कण्ठसक्तया ।
१८५. मालयेव बलाकानां ससन्ध्य इव तोयदः ॥

१८६. ऋष्यमूकात् स धर्मात्मा किष्किन्धां लक्ष्मणाग्रजः ।
१८७. जगाम सह सुग्रीवो वालिविक्रमपालिताम् ।
१८८. समुद्यम्य महच्चापं रामः काञ्चनभूषितम् ।
१८९. शरांश्चादित्यसङ्काशान् गृहीत्वा रणसाधकान् ॥

१९०. अग्रतस्तु ययौ तस्य राघवस्य महात्मनः ।
१९१. सुग्रीवः संहतग्रीवो लक्ष्मणश्च महाबलः ॥

१९२. पृष्ठतो हनुमान् वीरो नलो नीलश्च वीर्यवान् ।
१९३. तारश्चैव महातेजा हरियूथपयूथपः ॥

१९४. सर्वे ते त्वरितं गत्वा किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ।
१९५. वृक्षैरात्मानमावृत्य व्यतिष्ठन् गहने वने ॥

१९६. अथ बालार्कसदृशो दृप्तसिंहगतिस्ततः ।
१९७. दृष्ट्वा रामं क्रियादक्षं सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥

१९८. हरिवागुरया व्याप्तां तप्तकाञ्चनतोरणाम् ।
१९९. प्राप्ताः स्म ध्वजयन्त्राढ्यां किष्किन्धां वालिनः पुरीम् ॥

२००. प्रतिज्ञा या कृता वीर त्वया वालिवधे पुरा ।
२०१. सफलां कुरु तां क्षिप्रं लतां काल इवागतः ॥

२०२. एवमुक्तस्तु धर्मात्मा सुग्रीवेण स राघवः ।
२०३. तमेवोवाच वचनं सुग्रीवं शत्रुसूदनः ॥

२०४. कृताभिज्ञानचिःनस्त्रवमनया गजसाह्वया ।
२०५. शोभसेऽप्यधिकं वीर लतया कण्ठसक्तया ।
२०६. विपरीत इवाकाशे सूर्यो नक्षत्रमालया ॥

२०७. अद्य वालिसमुत्थं ते भयं वैरं च वानर ।
२०८. एकेनाहं प्रमोक्ष्यामि बाणमोक्षेण संयुगे ॥

२०९. अनृतं नोक्तपूर्वं मे चिरं कृच्छ्रेऽपि तिष्ठता ।
२१०. धर्मलोभपरीतेन न च वक्ष्ये कथञ्चन ॥

२११. सफलां च करिष्यामि प्रतिज्ञां जहि सम्भ्रमम् ।
२१२. प्रसूतं कलमक्षेत्रं वर्षेणेव शतक्रतुः ॥

२१३. सुग्रीव कुरु तं शब्दं निष्पतेद् येन वानरः ॥

२१४. रिपूणां धर्षितं श्रुत्वा मर्षयन्ति न संयुगे ।
२१५. जानन्तस्तु स्वकं वीर्यं स्त्रीसमक्षं विशेषतः ॥

२१६. स तु रामवचः श्रुत्वा सुग्रीवो हेमपिङ्गलः ।
२१७. ननर्द क्रूरनादेन विनिर्भिन्दन् इवाम्बरम् ॥

२१८. तत्र शब्देन वित्रस्ता गावो यान्ति हतप्रभाः ।
२१९. राजदोषपरामृष्टा कुलस्त्रिय इवाकुलाः ॥

२२०. द्रवन्ति च मृगाः शीघ्रं भग्ना इव रणे हयाः ।
२२१. पतन्ति च खगा भूमौ क्षीणपुण्य इव ग्रहाः ॥

२२२. अथ तस्य निनादं तं सुग्रीवस्य महात्मनः ।
२२३. शुश्रावान्तह्पुरगतो वाली भ्रातुरमर्षणः ॥

२२४. श्रुत्वा तु तस्य निनदं सर्वभूतप्रकम्पनम् ।
२२५. मदश्चैकपदे नष्टः क्रोधश्चापादितो महान् ॥

२२६. ततो रोषपरीताङ्गो वाली स कनकप्रभः ।
२२७. उपरक्त इवादित्यो सद्यो निष्प्रभतां गतः ॥

२२८. वाली दंष्ट्राकरालस्तु क्रोधात् दीप्ताग्निलोचनः ।
२२९. भात्युत्पतितपद्माभः समृणाल इव ह्रदः ॥

२३०. शब्दं दुर्मर्षणं श्रुत्वा निष्पपात ततो हरिः ।
२३१. वेगेन च पदन्यासैः दारयन्निव मेदिनीम् ॥

२३२. तं तु तारा परिष्वज्य स्नेहात् दर्शितसौहृदा ।
२३३. उवाच त्रस्तसम्भ्रान्ता हितोदर्कमिदं वचः ॥

२३४. साधु क्रोधमिमं वीर नदीवेगमिवागतम् ।
२३५. शयनादुत्थितः काल्यं त्यज भुक्तामिव स्रजम् ॥

२३६. काल्यमेतेन सम्ग्रामं करिष्यसि च वानर ।
२३७. वीर ते शत्रुबाहुल्यं फल्गुता वा न विद्यते ॥

२३८. सहसा तव निष्क्रामो मम तावन्नरोचते ।
२३९. श्रूयतामभिधास्यामि यन्निमित्तं निवार्यते ॥

२४०. त्वया तस्य निरस्तस्य पीडितस्य विशेषतः ।
२४१. इहैत्य पुनराह्वानं शङ्कां जनयतीव मे ॥

२४२. नासहायमहं मन्ये सुग्रीवं तमिहागतम् ।
२४३. अवष्टब्धसहायश्च यमाश्रित्यैष गर्जति ॥

२४४. प्रकृत्या निपुणश्चैव बुद्धिमान्श्चैव वानरः ।
२४५. नापरीक्षितवीर्येण सुग्रीवः सख्यमेष्यति ॥

२४६. पूर्वमेव मया वीर श्रुतं कथयतो वचः ।
२४७. अङ्गदस्य कुमारस्य वक्ष्यामि त्वा हितं वचः ॥

२४८. प्रवृत्तिस्तेन कथिता चारैरासीन्निवेदिता ॥

२४९. अयोध्याधिपतेः पुत्रौ शूरौ समरदुर्जयौ ।
२५०. इक्ष्वाकूणां कुले जातौ प्रथितौ रामलक्ष्मणौ ॥

२५१. सुग्रीवप्रियकामार्थं प्राप्तौ तत्र दुरासदौ ॥

२५२. स ते भ्रातुर्हि विख्यातः सहायो रणकर्मणि ।
२५३. निवासवृक्षः साधूनामापन्नानां परागतिः ।
२५४. आर्तानां संश्रयश्चैव यशसश्चैव भाजनम् ।
२५५. ज्ञानविज्ञानसंपन्नो निदेशे निरतः पितुः ।
२५६. धातूनामिव शैलेन्द्रो गुणानामाकरो महान् ॥

२५७. तत्क्षमो न विरोधस्ते सह तेन महात्मना ।
२५८. श्रूयतां क्रियतां चैव तव वक्ष्यामि यद् हितम् ॥

२५९. यौवराज्येन सुग्रीवं तूर्णं साध्वभिषेचय ।
२६०. विग्रहं मा कृथा वीर भ्रात्रा राजन् यवीयसा ॥

२६१. अहं हि ते क्षमं मन्ये तेन रामेण सौहृदम् ।
२६२. लालनीयो हि ते भ्राता यवीयानेष वानरः ।
२६३. तत्र वा सन्निहस्थो वा सर्वथा बन्धुरेव ते ।
२६४. न हि तेन समं बन्धुं भुवि पश्यामि कञ्चन ॥

२६५. यदि ते मत्प्रियं कार्यं यदि चावैहि मां हिताम् ।
२६६. याच्यमानः प्रियत्वेन साधु वाक्यं कुरुष्व मे ॥

२६७. तामेवं ब्रुवतीं तारां ताराधिपनिभाननाम् ।
२६८. वाली निर्भर्त्सयामास वचनं चेदमब्रवीत् ॥

२६९. गर्जतोऽस्य सुसंरब्धं भ्रातुः शत्रोः विशेषतः ।
२७०. मर्षयिष्यामि केनापि कारणेन वरानने ॥

२७१. सोढुं न च समर्थोऽहं युद्धकामस्य संयुगे ।
२७२. सुग्रीवस्य च संरम्भं हीनग्रीवस्य गर्जितम् ॥

२७३. न च कार्यो विषादस्ते राघवं प्रति मत्कृते ।
२७४. धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च कथं पापं करिष्यति ॥

२७५. प्रतियोत्स्याम्यहं गत्वा सुग्रीवं जहि सम्भ्रमम् ।
२७६. दर्पं चास्य विनेष्यामि न च प्राणैर्विमोक्ष्यते ॥

२७७. कृतं तारे सहायत्वं दर्शितं सौहृदं मयि ।
२७८. शापितासि मम प्राणैः निवर्तस्व जनेन च ॥

२७९. तं तु तारा परिष्वज्य वालिनं प्रियवादिनी ।
२८०. चकार रुदती मन्दं दक्षिणा सा प्रदक्षिणम् ॥

२८१. ततः स्वस्त्ययनं कृत्वा मन्त्रविद् विजयैषिणी ।
२८२. अन्तह्पुरं सह स्त्रीभिः प्रविष्टा शोकमोहिता ॥

२८३. प्रविष्टायां तु तारायां सह स्त्रीभिः स्वमालयम् ।
२८४. नगर्या निर्ययौ (वाली) महासर्प इव श्वसन् ।
२८५. सर्वतः चारयन् दृष्टिं शत्रुदर्शनकाङ्क्षया ॥

२८६. स ददर्श ततः श्रीमान् सुग्रीवं हेमपिङ्गलम् ॥

२८७. तं स दृष्ट्वा महाबाहुः सुग्रीवं पर्यवस्थितम् ।
२८८. गाढं परिदधे वासो वाली परमकोपनः ॥

२८९. स वाली गाढसंवीतो मुष्टिमुद्यम्य वीर्यवान् ।
२९०. सुग्रीवमेवाभिमुखो ययौ योद्धुं कृतक्षणः ।
२९१. श्लक्ष्णं मुष्टिं समुद्यम्य संरब्धतरमागतः ॥

२९२. तौ भीमबलविक्रान्तौ सुपर्णसमवेगिनौ ।
२९३. प्रवृद्धौ घोरवपुषौ चन्द्रसूर्याविवाम्बरे ॥

२९४. परस्परममित्रघ्नौ छिद्रान्वेषणतत्परौ ।
२९५. तौ शोणिताक्षौ युद्ध्येतां वानरौ वनचारिणौ ॥

२९६. मेघाविव महाशब्दैः तर्जमानौ परस्परम् ।
२९७. मुष्टिभिः जानुभिः पद्भिः बाहुभिश्च पुनः पुनः ॥

२९८. तयोर्युद्धमभूत् घोरं वृत्रवासवयोरिव ।
२९९. ततोऽवर्धत वाली तु बलवीर्यसमन्वितः ।
३००. वालिना भग्नदर्पस्तु सुग्रीवो परिहीयत ॥

३०१. हीयमानमथापश्यत् सुग्रीवं वानरेश्वरम् ।
३०२. प्रेक्षमाणं दिशश्चैव राघवः स मुहुर्मुहुः ॥

३०३. ततो रामो महातेजा आर्तं दृष्ट्वा हरीश्वरम् ।
३०४. (वीरो) धनुषि सन्धाय शरमाशीविषोपमम् ।
३०५. पूरयामास तच्चापं कालचक्रमिवान्तकः ॥

३०६. तस्य ज्यातलघोषेण त्रस्ताः पत्ररथेश्वराः ।
३०७. प्रदुद्रुवुः मृगाश्चैव युगान्त इव मोहिताः ॥

३०८. मुक्तस्तु वज्रनिर्घोषः प्रदीप्ताशनिसन्निभः ।
३०९. राघवेण महाबाणो वालिवक्षसि पातितः ॥

३१०. ततस्तेन महातेजा वीर्योत्सिक्तः कपीश्वरः ।
३११. वेगेनाभिहतो वाली निपपात महीतले ॥

३१२. इन्द्रध्वज इवोद्धूतः पौर्णमास्यां महीतले ।
३१३. आश्वयुक्समये मासि गतश्रीको विचेतनः ॥

३१४. अस्मिन् निपतिते भूमौ हर्यृक्षाणां गणेश्वरे ।
३१५. नष्टचन्द्रमिव व्योम न व्यराजत मेदिनी ॥

३१६. भूमौ निपतितस्यापि तस्य देहं महात्मनः ।
३१७. न श्रीर्जहाति न प्राणा न तेजो न पराक्रमः ॥

३१८. शक्रदत्ता वरा माला काञ्चनी रत्नभूषिता ।
३१९. दधार हरिमुख्यस्य प्राणान्स्तेजः श्रियं च सा ॥

३२०. स तया मालया वीरो हैमया हरियूथपः ।
३२१. सन्ध्यानुगतपर्यन्तः पयोधर इवाभवत् ॥

३२२. तस्य माला च देहश्च मर्मघाती च यः शरः ।
३२३. त्रिधेव रचिता लक्ष्मीः पतितस्यापि शोभते ॥

३२४. तं तथा पतितं संख्ये गतार्चिषमिवानलम् ।
३२५. ययातिमिव पुण्यान्ते देवलोकादिह च्युतम् ।
३२६. आदित्यमिव कालेन युगान्ते भुवि पातितम् ।
३२७. महेन्द्रपुत्रं पतितं वालिनं हेममालिनम् ।
३२८. व्यूढोरस्कं महाबाहुं दीप्तास्यं हरिलोचनम् ।
३२९. लक्ष्मणानुगतो रामो ददर्शोपससर्प च ॥

३३०. तं दृष्ट्वा राघवं वाली लक्ष्मणं च महाबलम् ।
३३१. अब्रवीत् परुषं वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ॥

३३२. त्वं नराधिपतेः पुत्रः प्रथितः प्रियदर्शनः ।
३३३. पराङ्मुखवधं कृत्वा कोऽत्र प्राप्तस्त्वया गुणः ॥

३३४. रामः करुणवेदी च प्रजानां च हिते रतः ।
३३५. सानुक्रोशो महोत्साहः समयज्ञो दृढव्रतः ।
३३६. इत्येतत् सर्वभूतानि कथयन्ति यशो भुवि ॥

३३७. दमः शमः क्षमा धर्मो धृतिः सत्यं पराक्रमः ।
३३८. पार्थिवानां गुणा राजन् दण्डश्चाप्यपकारिषु ॥

३३९. तान् गुणान् संप्रधार्याहमग्र्यं चाभिजनं तव ।
३४०. तारया प्रतिषिद्धोऽपि सुग्रीवेण समागतः ॥

३४१. न त्वां विनिहतात्मानं धर्मध्वजमधार्मिकम् ।
३४२. जाने पापसमाचारं तृणैः कूपमिवावृतम् ॥

३४३. सतां वेषधरं पापं प्रच्छन्नमिव पावकम् ।
३४४. नाहं त्वामभिजानामि धर्मच्छद्माभिसंवृतम् ॥

३४५. विषये वा पुरे वा ते यदा नापकरोम्यहम् ।
३४६. न च त्वामवजाने च कस्मात्त्वं ह ंस् यकिल्बिषम् ।
३४७. फलमूलाशनं नित्यं वानरं वनगोचरम् ।
३४८. मामिहाप्रतियुद्ध्यन्तमन्येन च समागतम् ॥

३४९. भूमिर्हिरण्यं रूपं च विग्रहे कारणानि च ।
३५०. तत्र कस्ते वने लोभो मदीयेषु फलेषु वा ॥

३५१. नयश्च विनयश्चोभौ निग्रहानुग्रहावपि ।
३५२. राजवृत्तिरसङ्कीर्णा न नृपा कामवृत्तयः ॥

३५३. हत्वा बाणेन काकुत्स्थ मामिहानपराधिनम् ।
३५४. किं वक्ष्यसि सतां मध्ये कर्म कृत्वा जुगुप्सितम् ॥

३५५. राजहा ब्रःमहा गोघ्नः चोरः प्राणिवधे रतः ।
३५६. नास्तिकः परिवेत्ता च सर्वे निरयगामिनः ॥

३५७. सूचकश्च कदर्यश्च मित्रघ्नो गुरुतल्पगः ।
३५८. लोकं पापात्मनामेते गच्छन्ते नात्र संशयः ॥

३५९. पञ्च पञ्चनखा भक्ष्या ब्रःमक्षत्रेण राघव ।
३६०. शल्यकः श्वाविधो गोधा शशः कूर्मश्च पञ्चमः ॥

३६१. चर्म चास्थि च मे राम न स्पृशन्ति मनीषिणः ।
३६२. अभक्ष्यानि च माम्सानि सोऽहं पञ्चनखो हतः ॥

३६३. शठो नैकृतिकः क्षुद्रो मिथ्याप्रश्रितमानसः ।
३६४. कथं दशरथेन त्वं जातो पापो महात्मना ॥

३६५. छिन्नचारित्रकक्ष्येण सतां धर्मातिवर्तिना ।
३६६. त्यक्तधर्मांकुशेनाहं निहतो रामहस्तिना ॥

३६७. उदासीनेषु योऽस्मासु विक्रमोऽयं प्रकाशितः ।
३६८. अपकारिषु ते राम नैवं पश्यामि विक्रमम् ॥

३६९. दृश्यमानस्तु युद्ध्येथा मया युधि नृपात्मज ।
३७०. अद्य वैवस्वतं देवं पश्येस्त्रवं निहतो मया ॥

३७१. सुग्रीवप्रियकामेन यदहं निहतस्त्रवया ।
३७२. मामेव यदि पूर्वं त्वमेतदर्थमचोदयः ।
३७३. मैथिलीमहमेकाःना तव चानीतवान् भवेः ॥

३७४. युक्तं यत् प्राप्नुयात् राज्यं सुग्रीवः स्वर्गते मयि ।
३७५. अयुक्तं यदधर्मेण त्वयाहं निहतो मया ॥

३७६. काममेवं विधो लोकः कालेन विनियुज्यते ।
३७७. क्षमं चेत् भवता प्राप्तुमुत्तरं साधु चिन्त्यताम् ॥

३७८. इत्येवमुक्त्वा परिशुष्कवक्त्रह्
३७९. शराभिघातात् व्यथितो महात्मा ।
३८०. समीक्ष्य रामं रविसन्निकाशम्
३८१. तूष्णीं बभूवामरराजसूनुः ॥

३८२. इत्युक्तः प्रश्रितं वाक्यं धर्मार्थसहितं हितम् ।
३८३. तं निष्प्रभमिवादित्यं मुक्ततोयमिवाम्बुदम् ।
३८४. उक्तवाक्यं हरिश्रेष्ठं उपशान्तमिवानलम् ।
३८५. अधिक्षिप्तस्तदा रामः पश्चाद् वालिनमब्रवीत् ॥

३८६. धर्ममर्थं च कामं च समयं चापि लौकिकम् ।
३८७. अविज्ञाय कथं बाल्यात् मामिहाद्य विगर्हसे ॥

३८८. इक्ष्वाकूणामियं भूमिः सशैलवनकानना ।
३८९. मृगपक्षिमनुष्याणां निग्रहानुग्रहेष्वपि ॥

३९०. तां पालयति धर्मात्मा भरतः सत्यवान् शुचिः ।
३९१. धर्मकामार्थतत्त्वज्ञो निग्रहानुग्रहे रतः ॥

३९२. तस्य धर्मकृतादेशा वयमन्ये च पार्थिवाः ।
३९३. चरामो वसुधां कृत्स्नां धर्मसन्तानमिच्छवः ॥

३९४. ते वयं मार्गविभ्रष्टं स्वधर्मे परमे स्थिताः ।
३९५. भरताज्ञां पुरस्कृत्य निगृःणीमो यथाविधि ॥

३९६. तदेतत् कारणं पश्य यदर्थं त्वं मया हतः ।
३९७. त्वं तु संक्लिष्टधर्मश्च कर्मणा च विगर्हितः ।
३९८. कामतन्त्रप्रधानश्च न स्थितो राजवर्त्मनि ॥

३९९. अस्य त्वं धरमाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
४००. भ्रातुर्वर्तसि भार्यायां स्नुषायां पापकर्मकृत् ॥

४०१. यवीयान् आत्मनः पुत्रः शिष्यश्चापि गुणोदितः ।
४०२. पुत्रवत् ते त्रयः चिन्त्या धर्मश्चैवात्र कारणम् ॥

४०३. औरसीं भगिनीं वापि भार्यां वाप्यनुजस्य यः ।
४०४. प्रचरेत नरः कामात् तस्य दण्डो वधः स्मृतः ॥

४०५. सुग्रीवेण च मे सख्यं लक्ष्मणेन यथा तथा ।
४०६. दारराज्यनिमित्तं च निःश्रेयसि रतः स मे ॥

४०७. प्रतिज्ञा च मया दत्ता तदा वानरसन्निधौ ।
४०८. प्रतिज्ञा च कथं शक्या मद्विधेनानवेक्षितुम् ॥

४०९. सर्वथा धर्म इत्येव द्रष्टव्यस्तव निग्रहः ।
४१०. वयस्यस्योपकर्तव्यं धर्ममेवानुपश्यता ॥

४११. राजभिः धृतदम्डाश्च कृत्वा पापानि मानवाः ।
४१२. निर्मलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥

४१३. शासनाद् वापि मोक्षाद् वा स्तेनः पापात् प्रमुच्यते ।
४१४. राजा त्वशासन् पापस्य तदवाप्नोति किल्बिषम् ॥

४१५. तदलं परितापेन धर्मतः परिकल्पितः ।
४१६. वधो वानरशार्दूल न वयं स्ववशे स्थिताः ॥

४१७. शृणु चाप्यपरं भूयः कारणं हरिपुङ्गव ।
४१८. तत् श्रुत्वा हि महद् वीर न मन्युं कर्तुमर्हसि ॥

४१९. वागुराभिश्च पाशैश्च कूटैश्च विविधैर्नराः ।
४२०. प्रतिच्छन्नाश्च दृश्याश्च गृःणन्ति सुबहून् मृगान् ॥

४२१. विध्यन्ति विमुखान्श्चापि न च दोषोऽत्र विद्यते ।
४२२. तस्मात् त्वं निहतो युद्धे मया बाणेन वानर ।
४२३. अयुध्यन् प्रतियुध्यन् वा यस्मात् शाखामृगो ह्यसि ॥

४२४. दुर्लभस्य च धर्मस्य जीवितस्य शुभस्य च ।
४२५. राजानो वानरश्रेष्ठ प्रदातारो न संशयः ॥

४२६. तान् न हिंस्य ा त् न चाक्रोशेत् नाक्षिपेत् नाप्रियं वदेत् ।
४२७. देवा मानुषरूपेण चरन्त्येते महीतले ॥

४२८. त्वं तु धर्ममविज्ञाय केवलं रोषमास्थितः ।
४२९. विदूषयसि मां धर्मे पितृपैतामहे स्थितम् ॥

४३०. एवमुक्तस्तु रामेण वाली प्रव्यथितो भृशम् ।
४३१. प्रत्युवाच ततो रामं प्राञ्जलिर्वानरेश्वरः ॥

४३२. यत् त्वमात्थ नरश्रेष्ठ तत् तथैव न संशयः ।
४३३. प्रतिवक्तुं प्रकृष्टे हि नापकृष्टस्तु शक्नुयात् ॥

४३४. यदयुक्तं मया पूर्वं प्रमादात् वाक्यमप्रियम् ।
४३५. तत्रापि खलु मां दोषं कर्तुं नार्हसि राघव ॥

४३६. न चात्मानमहं शोचे न तारां नापि बान्धवान् ।
४३७. यथा पुत्रं गुणश्रेष्ठमङ्गदं कनकाङ्गदम् ॥

४३८. बालश्चाकृतबुद्धिश्च एकपुत्रश्च मे प्रियः ।
४३९. तारेयो राम भवता रक्षणीयो महाबलः ॥

४४०. सुग्रीवे चाङ्गदे चैव विधत्स्व मतिमुत्तमाम् ।
४४१. त्वं हि गोप्ता च शास्ता च कार्याकार्यविधौ स्थितः ॥

४४२. या ते नरपते वृत्तिः भरते लक्ष्मणे च या ।
४४३. सुग्रीवे चाङ्गदे राजन् तां त्वमाधातुमर्हसि ॥

४४४. त्वद्वशे वर्तमानेन तव चित्तानुवर्तिना ।
४४५. शक्यं दिवं चार्जयितुं वसुधां चापि शासितुम् ॥

४४६. त्वत्तोऽहं वधमाकाङ्क्षन् वार्यमाणोऽपि तारया ।
४४७. सुग्रीवेण सह भ्रात्रा द्वन्द्वयुद्धमुपागतः ॥

४४८. इत्युक्त्वा वानरो रामं विरराम हरीश्वरः ।
४४९. स तमाश्वासयद् रामो वालिनं व्यक्तदर्शनम् ॥

४५०. साधु सम्मतया वाचा धर्मतत्त्वार्थयुक्तया ।
४५१. न सन्तापस्त्वया कार्यः एतदर्थं प्लवङ्गम ॥

४५२. वयं भवद्विशेषेण धर्मतः कृतनिश्चयाः ।
४५३. त्यज शोकं च मोहं च भयं च हृदये स्थितम् ॥

४५४. यथा त्वय्यङ्गदो नित्यं वर्तते वानरेश्वर ।
४५५. तथा वर्तेत सुग्रीवे मयि चापि न संशयः ॥

४५६. स वानरमहाराजः शयानः शरपीडितः ।
४५७. प्रत्युक्तो हेतुमद्वाक्यैः नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥

४५८. अश्मभिः परिभिन्नाङ्गो पादपैराहतो भृशम् ।
४५९. रामबाणेन चाक्रान्तो जीवितान्ते मुमोह सः ॥

४६०. तं भार्या बाणमोक्षेण रामदत्तेन संयुगे ।
४६१. हतं प्लवगशार्दूलं तारा शुश्राव वालिनम् ॥

४६२. सा सपुत्राप्रियं श्रुत्वा वधं भर्तुः सुदारुणम् ।
४६३. निष्पपात भृशं तस्मात् उद्विग्ना गिरिकन्दरात् ॥

४६४. ये त्वङ्गदपरीवारा वानरा हि महाबलाः ।
४६५. ते सकार्मुकमालोक्य रामं त्रस्ताः प्रदुद्रुवुः ॥

४६६. तानुवाच समासाद्य दुःखितान् दुःखिता सती ।
४६७. रामवित्रासितान् सर्वाननुबद्धानिवेषुभिः ॥

४६८. वानरा राजसिंहस्य यस्य यूयं पुरःसराः ।
४६९. तं विहाय सुवित्रस्ताः कस्माद् द्रवथ दुर्गताः ॥

४७०. कपिपत्न्या वचः श्रुत्वा कपयः कामरूपिणः ।
४७१. प्राप्तकालमविश्लिष्टं ऊचुर्वचनमङ्गनाम् ॥

४७२. जीवपुत्रे निवर्तस्व पुत्रं रक्षस्व चाङ्गदम् ।
४७३. अन्तको रामरूपेण हत्वा नयति वालिनम् ॥

४७४. अस्मिन् प्लवगशार्दूले हते शक्रसमप्रभे ।
४७५. रक्ष्यतां नगरी शूरैः अङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ॥

४७६. पदस्थं वालिनः पुत्रं भजिष्यन्ति प्लवङ्गमाः ॥

४७७. अथवा रुचिरं स्थानमिह ते रुचिरानने
४७८. आविशन्ति च दुर्गाणि क्षिप्रमद्यैव वानराः ॥

४७९. अल्पान्तरगतानां तु श्रुत्वा वचनमङ्गना ।
४८०. आत्मनः प्रतिरूपं सा बभाषे चारुहासिनी ॥

४८१. पुत्रेण मम किं कार्यं राज्येनापि किमात्मना ।
४८२. कपिसिंहे महाभागे तस्मिन् भर्तरि नश्यति ॥

४८३. पादमूलं गमिष्यामि तस्यैवाहं महात्मनः ।
४८४. योऽसौ रामप्रयुक्तेन शरेण विनिपातितः ॥

४८५. एवमुक्त्वा प्रदुद्राव रुदती शोकमूर्च्छिता ।
४८६. शिरश्चोरश्च बाहुभ्यां दुःखेन समभिघ्नती ॥

४८७. आव्रजन्ती ददर्शाथ पतिं निपतितं भुवि ।

४८८. हन्तारं दानवेन्द्राणां समरेष्वनिवर्तिनाम् ।
४८९. क्षेप्तारं पर्वतेन्द्राणां वज्राणामिव वासवम् ॥

४९०. अवष्टभ्य च तिष्ठन्तं ददर्श धनुरुत्तमम् ।
४९१. रामं रामानुजं चैव भर्तुश्चैवानुजं शुभम् ॥

४९२. तानतीत्य समासाद्य भर्तारं निहतं रणे ।
४९३. समीक्ष्य व्यथिता भूमौ सम्भ्रान्ता निपपात ह ॥

४९४. सुप्तेव पुनरुत्थाय आर्यपुत्रेति वादिनी ।
४९५. रुरोद सा पतिं दृष्ट्वा संवीतं मृत्युदामभिः ॥

४९६. तं प्राप्तविजयं वाली सुग्रीवं प्लवगेश्वरम् ।
४९७. वीक्षमाणस्तु मन्दासुः सर्वतो मन्दमुच्छ्वसन् ।
४९८. आभाष्य व्यक्तया वाचा सस्नेहमिदमब्रवीत् ॥

४९९. सुग्रीव दोषेण न मां गन्तुमर्हसि किल्बिषात् ॥

५००. कृष्यमाणं भविष्येण बुद्धिमोहेन मां बलात् ॥

५०१. युगपद्विहितं तात न मन्ये सुखमावयोः ।
५०२. सौहार्दं भ्रातृयुक्तं हि तदिदं तात नान्यथा ॥

५०३. प्रतिपद्य त्वमद्यैव राज्यमेषां वनौकसाम् ।
५०४. मामप्यद्यैव गच्छन्तं विद्धि वैवस्वतक्षयम् ॥

५०५. जीवितं च हि राज्यं च श्रियं च विपुलामिमाम् ।
५०६. प्रजहाम्येष वै तूर्णं महच्चागर्हितं यशः ॥

५०७. अस्यां त्वहमवस्थायां वीर वक्ष्यामि यद्वचः ।
५०८. यद्यप्यसुकरं राजन् कर्तुमेव त्वमर्हसि ॥

५०९. सुखार्हं सुखसंवृद्धं बालमेनमबालिशम् ।
५१०. बाष्पपूर्णमुखं पश्य भूमौ पतितमङ्गदम् ॥

५११. मम प्राणैः प्रियतरं पुत्रं पुत्रमिवौरसम् ।
५१२. मया हीनमहीनार्थं सर्वतः परिपालय ॥

५१३. त्वमप्यस्य पिता दाता परित्राता च सर्वशः ।
५१४. भयेष्वभयदश्चैव यथाहं प्लवगेश्वर ॥

५१५. एष तारात्मजः श्रीमान् त्वया तुल्यपराक्रमः ।

५१६. रक्षसां च वधे तेषामग्रतस्ते भविष्यति ॥

५१७. अनुरूपाणि कर्माणि विक्रम्य बलवान् रणे ।
५१८. करिष्यत्येव तारेयः तेजस्वी तरुणोऽङ्गदः ॥

५१९. सुषेणदुहिता चेयं अर्थसूक्ष्मविनिश्चये ।
५२०. औत्पातिके च विविधे सर्वतः परिनिष्ठिता ॥

५२१. यदेषा साध्विति ब्रूयात् कार्यं तन्मुक्तसंशयम् ।
५२२. न हि तारामतं किञ्चिदन्यथा परिवर्तते ॥

५२३. राघवस्य च ते कार्यं कर्तव्यमविशङ्कया ।
५२४. स्यादधर्मो ह्यकरणे त्वां च हिंस्य ा द्विमानितः ॥

५२५. इमां च मालामाधत्स्व दिव्यां सुग्रीव काञ्चनीम् ।
५२६. उदारा श्रीः स्थिता ह्यस्यां संप्रजह्यान्मृते मयि ॥

५२७. इत्येवमुक्तः सुग्रीवो वालिना भ्रातृसौहृदात् ।
५२८. जग्राह सोऽभ्यनुज्ञातो मालां तां चैव काञ्चनीम् ॥

५२९. तां मालां काञ्चनीं दत्त्वा दृष्ट्वा चैवात्मजं स्थितम् ।
५३०. संसिद्धः प्रेत्यभावाय स्नेहादङ्गदमब्रवीत् ॥

५३१. देशकालौ भजस्वाद्य रममाणः प्रियाप्रिये ।
५३२. सुखदुःखसहः काले सुग्रीववशगो भव ॥

५३३. यथा हि त्वं महाबाहो लालितः सततं मया ।
५३४. स तथा वर्तमानं त्वां सुग्रीवो बहुमन्यते ॥

५३५. नास्यामित्रैः गतं गच्छेः मा शत्रुभिररिन्दम ।
५३६. भर्तुरर्थपरो दान्तः सुग्रीववशगो भव ॥

५३७. न चातिप्रणयः कार्यः कर्तव्योऽप्रणयश्च ते ।
५३८. उभयं हि महादोषं तस्मादन्तरदृक् भव ॥

५३९. इत्युक्त्वाथ विवृत्ताक्षः शरसंपीडितो भृशम् ।
५४०. विवृतैर्दशनैर्भीमैः बभूवोत्क्रान्तजीवितः ॥

५४१. उद्बबर्ह शरं नीलः तस्य गात्रगतं तदा ।
५४२. गिरिगह्वरसम्लीनं दीप्तमाशीविषं यथा ॥

५४३. अस्तमस्तकसंरुद्धरश्मेर्दिनकरादिव ।

५४४. पेतुः क्षतजधारास्तु धारा इव धराधरात् ॥

५४५. ततो विचुक्रुशुस्तत्र वानरा हतयूथपाः ।
५४६. परिदेवयमानास्ते सर्वे प्लवगसत्तमाः ॥

५४७. ततस्तु तारा व्यसनार्णवप्लुता
५४८. मृतस्य भर्तुः वदनं समीक्ष्य सा ।
५४९. जगाम भूमिं परिरभ्य वालिनम्
५५०. महाद्रुमं छिन्नमिवाश्रिता लता ॥

॥४.३ सुग्रीवपट्टाभिषेकः ॥

१. इषुणाभिहतं दृष्ट्वा वालिनं कुञ्जरोपमम् ।
२. तारा तरुमिवोन्मूलं पर्यदेवयदातुरा ॥

३. रणे दारुणविक्रान्त प्रवीर प्लवतां वर ।
४. किमिदानीं पुरोभागामद्य त्वं नाभिभाषसे ॥

५. अतीव खलु ते कान्ता वसुधा वसुधाधिप ।
६. गतासुरपि तां गात्रैः मां विहाय निषेवसे ॥

७. ह्रदयं सुस्थितं मह्यं दृष्ट्वा निपतितं भुवि ।
८. यन्न शोकाभिसन्तप्तं स्फुटतेऽद्य सहस्रधा ॥

९. विशुद्ध सत्त्वाभिजन प्रिययुद्ध मम प्रिय ।
१०. मामनाथां विहायैकां गतस्त्वमसि मानद ॥

११. शूराय न प्रदातव्या कन्या खलु विपश्चिता ।
१२. शूरभार्यां हतां पश्य सद्यो मां विधवां कृताम् ॥

१३. पतिहीना तु या नारी कामं भवतु पुत्रिणी ।
१४. धनधान्यसमृद्धापि विधवेत्युच्यते जनैः ॥

१५. निःश्रेयसपरा मोहात् त्वया चाहं विगर्हिता ।
१६. यैषाब्रुवं हितं वाक्यं वानरेन्द्र हितैषिणी ॥

१७. समाश्वासय पुत्रं त्वं सन्देशं सन्दिशस्व मे ।
१८. मूर्ध्नि चैनं समाघ्राय प्रवासं प्रस्थितोऽह्यसि ॥

१९. रुधिरोक्षितसर्वाङ्गं दृष्ट्वा विनिहतं पतिम् ।
२०. उवाच तारा पिङ्गाक्षं पुत्रमङ्गदमङ्गना ॥

२१. बालसूर्योज्वलतनुं प्रयान्तं यमसादनम् ।
२२. अभिवादय राजानं पितरं पुत्र मानदम् ॥

२३. एवमुक्तः समुत्थाय जग्राह चरणौ पितुः ।
२४. भुजाभ्यां पीनवृत्ताभ्यां अङ्गदोऽहमिति ब्रुवन् ॥

२५. अभिवादयमानं त्वामङ्गदं त्वं यथा पुरा ।
२६. दीर्घायुर्भव पुत्रेति किमर्थं नाभिभाषसे ॥

२७. इष्ट्वा सम्ग्रामयज्ञेन रामप्रहरणाम्भसा ।
२८. तस्मिन्नवभृते स्नातः कथं पत्न्या मया विना ॥

२९. राज्यश्रीर्न जहाति त्वां गतासुमपि मानद ।
३०. सूर्यस्यावर्तमानस्य शैलराजमिव प्रभा ॥

३१. यद्यप्रियं किञ्चिदसंप्रधार्य
३२. मया कृता स्यात् तव दीर्घबाहो ।
३३. क्षमस्व मे तत् हरिवंशनाथ
३४. व्रजामि मूर्ध्ना तव वीर पादौ ॥

३५. तथा तु तारा करुणं रुदन्ती
३६. भर्तुः समीपे सह वानरीभिः ।
३७. व्यवस्यत प्रायमनिन्द्यवर्णा
३८. उपोपविष्टुं भुवि यत्र वाली ॥

३९. ततो निपतितां तारां च्युतां तारामिवाम्बरात् ।
४०. शनैराश्वासयामास हनुमान् हरियूथपः ॥

४१. गुणदोषकृतं जन्तुः स्वकर्म फलहेतुकम् ।
४२. अव्यग्रस्तदवाप्नोति सर्वं प्रेत्य शुभाशुभम् ॥

४३. शोच्या शोचसि कं शोच्यं दीनं दीनानुकम्पसे ।
४४. कश्च कस्यानुशोच्योऽस्ति देहेऽस्मिन् बुद्बुदोपमे ॥

४५. अङ्गदस्तु कुमारोऽयं द्रष्टव्यो जीवपुत्रया ।

४६. आयत्यां च विधेयानि समर्थान्यस्य चिन्तय ॥

४७. सन्ततिश्च यथा दृष्ट्वा कृत्यं यच्चापि साम्प्रतम् ।
४८. राज्ञः तत् क्रियतां सर्वमेष कालस्य निश्चयः ॥

४९. संस्कार्यो हरिराजस्तु अङ्गदश्चाभिषिच्यताम् ।
५०. सिंहासनगतं पुत्रं पश्यन्ती शान्तिमेष्यसि ॥

५१. सा तस्य वचनं श्रुत्वा भर्तृव्यसनपीडिता ।
५२. अब्रवीदुत्तरं तारा हनूमन्तमवस्थितम् ॥

५३. अङ्गदप्रतिरूपाणां पुत्राणामेकतः शतम् ।
५४. हतस्याप्यस्य वीरस्य गात्रसंश्लेषणं वरम् ॥

५५. न चाहं हरिराज्यस्य प्रभवाम्यङ्गदस्य वा ।
५६. पितृव्यस्तस्य सुग्रीवः सर्वकार्येष्वनन्तरः ॥

५७. तामाशुवेगेन दुरासदेन
५८. त्वभिप्लुतां शोकमहार्णवेन ।
५९. पश्यन्स्तदा वाल्यनुजस्तरस्वी
६०. भ्रातुर्वधेनाप्रतिमेन तेपे ॥

६१. स बाष्पपूर्णेन मुखेन पश्यन्
६२. क्षणेन निर्विण्नमना मनस्वी ।
६३. यशस्विनं लक्षणलक्षिताङ्गम्
६४. उपस्थितं राघवमित्युवाच ॥

६५. यथा प्रतिज्ञातमिदं नरेन्द्र
६६. कृतं त्वया दृष्टफलं च कर्म ।
६७. ममाद्य भोगेषु नरेन्द्रसूनो
६८. मनो निवृत्तं हतजीवितेन ॥

६९. अस्यां महिष्यां तु भृशं रुदत्याम्
७०. पुरेऽतिविक्रोशति दुःखतप्ते ।
७१. हते नृपे संशयितेऽङ्गदे च
७२. न राम राज्ये रमते मनो मे ॥

७३. क्रोधाद्विमर्शात् अतिविप्रधर्षात्
७४. भ्रातुर्वधो मेऽनुमतः पुरस्तात् ।
७५. हते त्विदानीं हरियूथपेऽस्मिन्
७६. सुतीक्ष्णमिक्ष्वाकुवर प्रतप्स्ये ॥

७७. श्रेयोऽद्य मन्ये मम शैलमुख्ये
७८. तस्मिन्श्च वासः चिरमृष्यमूके ।
७९. यथा तथा वर्तयतः स्ववृत्त्या
८०. नेमं निहत्य त्रिदिवस्य लाभः ॥

८१. न त्वा जिघासामि चरेति यन्माम्
८२. अयं महात्मा मतिमानुवाच ।
८३. तस्यैव तद् राम वचोऽनुरूपम्
८४. इदं वचः कर्म च मेऽनुरूपम् ॥

८५. भ्रातृत्वमार्यभावश्च धर्मश्चानेन रक्षितः ।
८६. मया क्रोधश्च कामश्च कपित्वं च प्रदर्शितम् ॥

८७. अचिन्तनीयं परिवर्जनीयम्
८८. अनीप्सनीयं स्वनवेक्षणीयम् ।
८९. प्राप्तोऽस्मि पाप्मानमिदं वयस्य
९०. भ्रातुर्वधात् त्वाष्ट्रवधादिवेन्द्रः ॥

९२. पाप्मानमिन्द्रस्य मही जलं च
९३. वृक्षाश्च कामं जगृःउः स्त्रियश्च ।
९४. को नाम पाप्मानमिहं सहेत
९५. शाखामृगस्य प्रतिपत्तुमिच्छेत् ॥

९६. सोदर्यघातापरगात्रबालह्
९७. सन्तापहस्ताक्षिशिरोविषाणः ।
९८. एनोमयो मामभिहन्ति हस्ती
९९. दृप्तो नदीकूलमिव प्रवृद्धः ॥

१००. अग्नौ विवर्णं परितप्यमानम्
१०१. किट्टटं यथा राघव जातरूपम् ।
१०२. अंहो बतेदं नृवराविषह्यम्
१०३. निवर्तते मे ह्रदि साधुवृत्तम् ॥

१०४. महाबलानां हरियूथपानाम्
१०५. इदं कुलं राघव मन्निमित्तम् ।
१०६. अस्याङ्गदस्यापि च शोकतापात्
१०७. अर्धस्थितप्राणमितीव मन्ये ॥

१०८. अथाङ्गदो वीरवरो न जीवेत्
१०९. जीवेत माता परिपालनार्थम् ।

११०. विना तु पुत्रं परितापदीना
१११. सा नैव जीवेदिति निश्चितं मे ॥

११२. सोऽहं प्रवेक्ष्याम्यतिदीप्तमग्निम्
११३. भ्रात्रा च पुत्रेण च सख्यमिच्छन् ।
११४. इमे विचेष्यन्ति हरिप्रवीराह्
११५. सीतां निदेशे परिवर्तमाना ॥

११६. इत्येवमार्तस्य रघुप्रवीरह्
११७. श्रुत्वा वचो वालिजघन्यजस्य ।
११८. सञ्जातबाष्पः परवीरहन्ता
११९. रामो मुहूर्तं विमना बभूव ॥

१२०. तस्मिन् क्षणेऽभीक्ष्णमवेक्षमाणह्
१२१. क्षितिक्षमावान् भुवनस्य गोप्ता ।
१२२. रामो रुदन्तीं व्यसने निमग्नाम्
१२३. समुत्सुकः सोऽथ ददर्श ताराम् ॥

१२४. तां चारुनेत्रां कपिसिंहनाथाम्
१२५. पतिं समाश्लिश्य तदा शयानाम् ।
१२६. उत्थापयामासुरदीनसत्त्वाम्
१२७. मन्त्रिप्रधानाः कपिराजपत्नीम् ॥

१२८. सा विस्फुरन्ती परिरभ्यमाणा
१२९. भर्तुः समीपादपनीयमाना ।
१३०. ददर्श रामं शरचापपाणिम्
१३१. स्वतेजसा सूर्यमिव ज्वलन्तम् ॥

१३२. सुसंवृतं पार्थिवलक्षणैश्च
१३३. तं चारुनेत्रं मृगशावनेत्रा ।
१३४. अदृष्टपूर्वं पुरुषप्रधानम्
१३५. अयं स काकुत्स्थ इति प्रजज्ञे ॥

१३६. तस्येन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य
१३७. महानुभावस्य समीपमार्या ।
१३८. आर्तातितूर्णं व्यसनं प्रपन्ना
१३९. जगाम तारा परिविह्वलन्ती ॥

१४०. तं सा समासाद्य विशुद्धसत्त्वम्
१४१. शोकेन सम्भ्रान्तशरीरभावा ।

१४२. मनस्विनी वाक्यमुवाच तारा
१४३. रामं रणोत्कर्षणलब्धलक्ष्यम् ॥

१४४. त्वमप्रमेयश्च दुरासदश्च
१४५. जितेन्द्रियश्चोत्तमधार्मिकश्च ।
१४६. अक्षय्यकीर्तिश्च विचक्षणश्च
१४७. क्षितिक्षमावान् क्षतजोपमाक्षः ॥

१४८. त्वमात्तबाणासनबाणपाणिह्
१४९. महाबलः संहननोपपन्नः ।
१५०. मनुष्यदेहाभ्युदयं विहाय
१५१. दिव्येन देहाभ्युदयेन युक्तः ॥

१५२. येनैव बाणेन हतः प्रियो मे
१५३. तेनैव बाणेन हि मां जहीहि ।
१५४. हता गमिष्यामि समीपमस्य
१५५. न मां विना वीर रमेत वाली ॥

१५६. स्वर्गेऽपि शोकं च विवर्णतां च
१५७. मया विना प्राप्स्यति वीर वाली ।
१५८. रम्ये नगेन्द्रस्य तटावकाशे
१५९. विदेहकन्यारहितो यथा त्वम् ॥

१६०. तत् त्वं प्रजानन् जहि मां न वाली
१६१. दुःखं ममादर्शनजं भजेत ।
१६२. आत्मेयमस्येति च मां जहि त्वम्
१६३. न स्त्रीवधः स्यान्मनुजेन्द्र पुत्र ॥

१६४. दारप्रदानाद् हि न दानमन्यत्
१६५. प्रदृश्यते ज्ञानवतां हि लोके ।
१६६. आर्तामनाथां अपनीयमानाम्
१६७. एवं गतां नार्हसि मामहन्तुम् ॥

१६८. इत्येवमुक्तस्तु विभुर्महात्मा
१६९. तारां समाश्वास्य हितं बभाषे ।
१७०. मा वीरभार्ये विमतिं कुरुष्व
१७१. लोको हि सर्वो विहितो विधात्रा ॥

१७२. तं चैव सर्वं सुखदुःखयोगम्
१७३. लोकोऽब्रवीत् तेन कृतं विधात्रा ।

१७४. त्रयोऽपि लोका विहितं विधानम्
१७५. नातिक्रमन्ते वशगा हि तस्य ॥

१७६. प्रीतिं परां प्राप्स्यसि तां तथैव
१७७. न शूरपत्न्यः परिदेवयन्ति ॥

१७८. आश्वासिता तेन महात्मना तु
१७९. प्रभावयुक्तेन परन्तपेन ।
१८०. सा वीरपत्नी ध्वनता मुखेन
१८१. सुवेषरूपा विरराम तारा ॥

१८२. स सुग्रीवं च तारां च साङ्गदां सहलक्ष्मणः ।
१८३. समानशोकः काकुत्स्थः सान्त्वयन्निदमब्रवीत् ॥

१८४. न शोकपरितापेन श्रेयसा युज्यते मृतः ।
१८५. यदत्रानन्तरं कार्यं तत् समाधातुमर्हसि ॥

१८६. लोकवृत्तमनुष्ठेयं कृतं वो बाष्पमोक्षणम् ।
१८७. न कालादुत्तरं किञ्चित् कर्म शक्यमुपासितुम् ॥

१८८. नियतिः कारणं लोके नियतिः कर्मसाधनम् ।
१८९. नियतिः सर्वभूतानां नियोगेष्विह कारणम् ॥

१९०. न कर्ता कस्यचित् कश्चित् नियोगे नापि चेश्वरः ।
१९१. स्वभावे वर्तते लोकः तस्य कालः परायणम् ॥

१९२. न कालस्यास्ति बन्धुत्वं न हेतुर्न पराक्रमः ।
१९३. न मित्रज्ञातिसम्बन्धः कारणं नात्मनो वशः ।
१९४. धर्मश्चार्थश्च कामश्च कालक्रमसमाहिताः ॥

१९५. इतः स्वां प्रकृतिं वाली गतः प्राप्तः क्रियाफलम् ।
१९६. सामदानार्थसंयोगैः पवित्रं प्लवगेश्वरः ॥

१९७. स्वधर्मस्य च संयोगात् जितस्तेन महात्मना ।
१९८. स्वर्गः परिगृहीतश्च प्राणानपरिरक्षता ॥

१९९. तदलं परितापेन प्राप्तकालमुपास्यताम् ॥

२००. वचनान्ते तु रामस्य लक्ष्मणः परवीरहा ।
२०१. अवदत् प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवं गतचेतसम् ।
२०२. कुरु त्वमस्य सुग्रीव प्रेतकार्यमनन्तरम् ॥

२०३. समाश्वसय चैनं तमङ्गदं दीनचेतसम् ।
२०४. मा भूर्बालिशबुद्धिस्त्रवं त्वदधीनमिदं पुरम् ॥

२०५. ततो वालिनमुद्यम्य सुग्रीवः शिबिकां तदा ।
२०६. आरोपयत विक्रोशन्नङ्गदेन सहैव तु ॥

२०७. सुग्रीवेण ततः सार्धं सोऽङ्गदः पितरं रुदन् ।
२०८. चितामारोपयामास शोकेनाभिहतेन्द्रियः ॥

२०९. ततोऽग्निं विधिवत् दत्त्वा सोऽपसव्यं चकार ह ॥

२१०. संस्कृत्य वालिनं तं तु विधिवत् प्लवगर्षभाः ।
२११. सुग्रीवतारासहिताः निषिचुर्वानरा जलम् ॥

२१२. ततोऽथ तं वालिनमग्र्यपौरुषम्
२१३. प्रकाशमिक्ष्वाकुवरेषुणा हतम् ।
२१४. प्रदीप्य दीप्ताग्निसमौजसं तदा
२१५. सलक्ष्मणं राममुपेयिवान् हरिः ॥

२१६. ततः काञ्चनशैलाभः तरुणार्कनिभाननः ।
२१७. अभिगम्य महाबाहुं राममक्लिष्टकारिणम् ।
२१८. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं हनुमान् मारुतात्मजः ॥

२१९. भवत्प्रसादात् काकुत्स्थ पितृपैतामहं महत् ।
२२०. महात्मनां सुदुष्प्रापं प्राप्तं राज्यमिदं प्रभो ॥

२२१. भवता समनुज्ञातः प्रविश्य नगरं शुभम् ।
२२२. संविधास्यति कार्याणि (सुग्रीवह्) ससुहृद्गणः ॥

२२३. स्नातोऽयं विविधैर्गन्धैः औषधैश्च यथाविधि ।
२२४. अर्चयिष्यति माल्यैश्च रत्नैश्च त्वां विशेषतः ॥

२२५. इमां गिरिगुहां रम्यामभिगन्तुं त्वमर्हसि ।
२२६. कुरुष्व स्वामिसम्बन्धं वानरान् संप्रहर्षय ॥

२२७. एवमुक्ते हनुमता राघवः परवीरहा ।
२२८. प्रत्युवाच हनूमन्तं बुद्धिमान् वाक्यकोविदः ॥

२२९. चतुर्दशसमाः सौम्य ग्रामं वा यदि वा पुरम् ।
२३०. न प्रवेक्ष्यामि हनुमन् पितुर्निर्देशपालकः ॥

२३१. सुसमृद्धां गुहां दिव्यां सुग्रीवो वानरर्षभः ।

२३२. प्रविष्टो विधिवद् वीरः क्षिप्रं राज्येऽभिषिच्यताम् ॥

२३३. एवमुक्त्वा हनूमन्तं रामः सुग्रीवमब्रवीत् ।
२३४. वृत्तज्ञो वृत्तसंपन्नमुदारबलविक्रमम् ॥

२३५. इममप्यङ्गदं वीरं यौवराज्येऽभिषेचय ।
२३६. ज्येष्ठस्य हि सुतो ज्येष्ठः सदृशो विक्रमेण च ।
२३७. अङ्गदोऽयमदीनात्मा यौवराज्यस्य भाजनम् ॥

२३८. पूर्वोऽयं वार्षिको मासः श्रावणः सलिलागमः ।
२३९. प्रवृत्ताः सौम्य चत्वारो मासा वार्षिकसम्ज्ञिताः ॥

२४०. नायमुद्योगसमयः प्रविश त्वं पुरीं शुभाम् ।
२४१. अस्मिन् वत्स्याम्यहं सौम्य पर्वते सहलक्ष्मणः ॥

२४२. इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता ।
२४३. प्रभूतसलिला सौम्य प्रभूतकमलोत्पला ॥

२४४. कार्तिके समनुप्राप्ते त्वं रावणवधे यत ।
२४५. एष नः समयः सौम्य प्रविश त्वं स्वमालयम् ॥

२४६. अभिषिञ्चस्व राज्ये च सुहृदः संप्रहर्षय ॥

२४७. इति रामाभ्यनुज्ञातः सुग्रीवो वानरर्षभः ।
२४८. प्रविवेश पुरीं रम्यां किष्किन्धां वालिपालिताम् ॥

२४९. ततः प्रकृतयः सर्वाः दृष्ट्वा हरिगणेश्वरम् ।
२५०. प्रणम्य मूर्ध्ना पतिता वसुधायां समाहिताः ॥

२५१. सुग्रीवः प्रकृतीः सर्वाः सम्भाष्योत्थाप्य वीर्यवान् ।
२५२. भ्रातुरन्तह्पुरं सौम्यं प्रविवेश महाबलः ॥

२५३. ततो हेमप्रतिष्ठाने वरास्तरणसंवृते ।
२५४. प्रासादशिखरे रम्ये चित्रमाल्योपशोभिते ।
२५५. शास्त्रदृष्टेन विधिना महर्षिविहितेन च ।
२५६. गजो गवाक्षो गवयो हनूमान् जाम्बवान्स्तथा ।
२५७. अभ्यषिञ्चन्त सुग्रीवं वसवो वासवं यथा ॥

२५८. रामस्य तु वचः कुर्वन् सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
२५९. अङ्गदं संपरिष्वज्य यौवराज्येऽभ्यषेचयत् ॥

२६०. अङ्गदे चाभिषिक्ते तु सानुक्रोशाः प्लवङ्गमाः ।

२६१. साधु साध्विति सुग्रीवं महात्मानो ह्यपूजयन् ॥

२६२. रामं चैव महात्मानं लक्ष्मणं च पुनः पुनः ।
२६३. प्रीताश्च तुष्टुवुः सर्वे तादृशे तत्र वर्तति ॥

२६४. हृष्टपुष्टजनाकीर्णा पताकाध्वजशोभिता ।
२६५. बभूव नगरी रम्या किष्किन्धा गिरिगह्वरे ॥

२६६. अभिषिक्ते तु सुग्रीवे प्रविष्टे वानरे गुहाम् ।
२६७. आजगाम सहभ्रात्रा रामः प्रस्रवणं गिरिम् ॥

२६८. तस्य शैलस्य शिखरे महतीमायतां गुहाम् ।
२६९. प्रत्यगृःणीत वासार्थं रामः सौमित्रिणा सह ॥

२७०. कृत्वा च समयं रामः सुग्रीवेण सहानघः ।
२७१. विनीतं भ्रातरं भ्राता लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ।
२७२. कालयुक्तं महद्वाक्यमुवाच रघुनन्दनः ॥

२७३. इयं गिरिगुहा रम्या विशाला युक्तमारुता ।
२७४. अस्यां वत्स्याम सौमित्रे वर्षरात्रमरिन्दम ॥

२७५. इयं च नलिनी रम्या फुल्लपङ्कजमण्डिता ।
२७६. नातिदूरे गुहाया नौ भविष्यति नृपात्मज ॥

२७७. प्रागुदक्प्रवणे देशे गुहा साधु भविष्यति ।
२७८. प्राचीनवाहिनीं चैव नदीं भृशमकर्दमाम् ।
२७९. गुहायाः पूर्वतः पश्य त्रिकूटे जाःनवीमिव ॥

२८०. पुलिनैरतिरम्यैश्च हंससारससेविता ।
२८१. प्रहसन्तीव भात्येषा नानारत्नसमन्विता ॥

२८२. क्वचिन्नीलोत्पलैश्छन्ना भाति रक्तोत्पलैः क्वचित् ।
२८३. क्वचिदाभाति शुक्लैश्च दिव्यैः कुमुदकुड्मलैः ॥

२८४. पश्य चन्दनवृक्षाणां पङ्क्तीः सुरचिता इव ।
२८५. ककुभानां च दृश्यन्ते मनसेवोदिताः समम् ॥

२८६. अहो सुरमणीयोऽयं देशः शत्रुनिषूदन ।
२८७. दृढं रंस्य ◌ा व सौमित्रे साध्वत्र निवसावहे ॥

२८८. इतश्च नातिदूरे सा किष्किन्धा चित्रकानना ।
२८९. सुग्रीवस्य पुरी रम्या भविष्यति नृपात्मज ॥

२९०. गीतवादित्रनिर्घोषः श्रूयते जयतां वर ।
२९१. नदतां वानराणां च मृदङ्गाडम्बरैः सह ॥

२९२. लब्ध्वा भार्यां कपिवरः प्राप्य राज्यं सुहृद्वृतः ।
२९३. ध्रुवं नन्दति सुग्रीवः संप्राप्य महतीं श्रियम् ॥

२९४. इत्युक्त्वा न्यवसत् तत्र राघवः सहलक्ष्मणः ।
२९५. सुसुखे हि बहुद्रव्ये तस्मिन् हि धरणीधरे ॥

२९६. वसतस्तस्य रामस्य रतिरल्पापि नाभवत् ।
२९७. हृतां हि भार्यां स्मरतः प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥

२९८. उदयाभ्युदितं दृष्टवा शशाङ्कं च विशेषतः ।
२९९. आविवेश न तं निद्रा निशासु शयनं गतम् ॥

३००. तं शोचमानं काकुत्स्थं नित्यं शोकपरायणम् ।
३०१. तुल्यदुःखोऽब्रवीत् भ्राता लक्ष्मणोऽनुनयं वचः ॥

३०२. अलं वीर व्यथां गत्वा न त्वं शोचितुमर्हसि ।
३०३. शोचतो ह्यवसीदन्ति सर्वार्था विदितं हि ते ॥

३०४. भवान् क्रियापरो लोके भवान् देवपरायणः ।
३०५. आस्तिको धर्मशीलश्च व्यवसायी च राघव ॥

३०६. न ह्यव्यवसितः हन्तुं राक्षसं तं विशेषतः ।
३०७. समर्थस्त्रवं रणे हन्तुं विक्रमे जिःमकारिणम् ॥

३०८. समुन्मूलय शोकं त्वं व्यवसायं स्थिरीकुरु ।
३०९. ततः सपरिवारं तं राक्षसं हन्तुमर्हसि ॥

३१०. पृथिवीमपि काकुत्स्थ ससागरवनाचलाम् ।
३११. परिवर्तयितुं शक्तः किं पुनस्तं हि रावणम् ॥

३१२. शरत्कालं प्रतीक्षस्व प्रावृट्कालोऽयमागतः ।
३१३. ततः सराष्ट्रं सगणं रावणं तं वधिष्यसि ॥

३१४. अहं तु खलु ते वीर्यं प्रसुप्तं प्रतिबोधये ।
३१५. दीप्तैराहुतिभिः काले भस्मच्छन्नमिवानलम् ॥

३१६. लक्ष्मणस्य हि तद्वाक्यं प्रतिपूज्य हितं शुभम् ।
३१७. राघवः सुहृदं स्निग्धमिदं वचनमब्रवीत् ॥

३१८. वाच्यं यदनुरक्तेन स्निग्धेन च हितेन च ।
३१९. सत्यविक्रमयुक्तेन तदुक्तं लक्ष्मण त्वया ॥

३२०. एष शोकः परित्यक्तः सर्वकार्यावसादकः ।
३२१. विक्रमेष्वप्रतिहतं तेजः प्रोत्साहयाम्यहम् ॥

३२२. शरत्कालं प्रतीक्षिष्ये स्थितोऽस्मि वचने तव ।
३२३. सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ॥

३२४. उपकारेण वीरस्तु प्रतिकारेण युज्यते ।
३२५. अकृतज्ञोऽप्रतिकृतो हन्ति सत्त्ववतां मनः ॥

३२६. स तथा वालिनं हत्वा सुग्रीवमभिषिच्य च ।
३२७. वसन् माल्यवतः पृष्ठे रामो लक्ष्मणमब्रवीत् ॥

३२८. अयं स कालः संप्राप्तः समयोऽद्य जलागमः ।
३२९. संपश्य त्वं नभो मेघैः संवृतं गिरिसन्निभैः ॥

३३०. नवमासधृतं गर्भं भास्करस्य गभस्तिभिः ।
३३१. पीत्वा रसं समुद्राणां द्यौः प्रसूते रसायनम् ॥

३३२. शक्यमम्बरमारुह्य मेघसोपानपङ्क्तिभिः ।
३३३. कुटजार्जुनमालाभिः अलङ्कर्तुं दिवाकरम् ॥

३३४. सन्ध्यारागोत्थितैस्ताम्रैः अन्तेष्वपि च पाण्डुभिः ।
३३५. स्निग्धैरभ्रपटच्छेदैः बद्धव्रणमिवाम्बरम् ॥

३३६. एषा घर्मपरिक्लिष्टा नववारिपरिप्लुता ।
३३७. सीतेव शोकसन्तप्ता मही बाष्पं विमुञ्चति ॥

३३८. मेघोदरविनिर्मुक्ताः कर्पूरदलशीतलाः ।
३३९. शक्यमञ्जलिभिः पातुं वाताः केतकिगन्धिनः ॥

३४०. एष फुल्लार्जुनः शैलः केतकैरभिवासितः ।
३४१. सुग्रीव इव शान्तारिः धाराभिरभिषिच्यते ॥

३४२. मेघकृष्णाजिनधरा धारायज्ञोपवीतिनः ।
३४३. मारुतापूरितगुहाः प्राधीता इव पर्वताः ॥

३४४. कशाभिरिव हैमीभिः विद्युद्भिरभिताडितम् ।
३४५. अन्तस्तनितनिर्घोषं सवेदनमिवाम्बरम् ॥

३४६. नीलमेघाश्रिता विद्युत् स्फुरन्ती प्रतिभाति मे ।
३४७. स्फुरन्ती रावणस्याङ्के वैदेहीव तपस्विनी ॥

३४८. विद्युत्पताकाः सबलाकमालाह्
३४९. शैलेन्द्रकूटाकृतिसन्निकाशाः ।
३५०. गर्जन्ति मेघा समुदीर्णनादा
३५१. मत्ता गजेन्द्रा इव संयुगस्थाः ॥

३५२. समुद्वहन्तः सलिलातिभारम्
३५३. बलाकिनो वारिधरा नदन्तः ।
३५४. महत्सु शृङ्गेषु महीधराणाम्
३५५. विश्रम्य विश्रम्य पुनः प्रयान्ति ॥

३५६. मेघाभिरामा परिसंपतन्ती
३५७. सम्मोदिता भाति बलाकपङ्क्तिः ।
३५८. वातावधूता वरपौण्डरीकी
३५९. लम्बेव माला रुचिराम्बरस्य ॥

३६०. निद्रा शनैः केशवमभ्युपैति
३६१. द्रुतं नदी सागरमभ्युपैति ।
३६२. हृष्टा बलाका घनमभ्युपैति
३६३. कान्ता सकामा प्रियमभ्युपैति ॥

३६४. अङ्गारचूर्णोत्करसन्निकाशैह्
३६५. फलैः सुपर्याप्तरसैः समृद्धैः ।
३६६. जम्बूद्रुमाणां प्रविभान्ति शाखा
३६७. निपीयमाना इव षट्पदौघैः ॥

३६८. मार्गानुगः शैलवनानुसारी
३६९. संप्रस्थितो मेघरवं निशम्य ।
३७०. युद्धाभिकामः प्रतिनादशङ्की
३७१. मत्तो गजेन्द्रः प्रतिसन्निवृत्तः ॥

३७२. क्वचित् प्रगीता इव षट्पदौघैह्
३७३. क्वचित् प्रनृत्ता इव नीलकण्ठैः ।
३७४. क्वचित् प्रमत्ता इव वारणेन्द्रैह्
३७५. विभान्त्यनेकाश्रयिणो वनान्ताः ॥

३७६. मुक्तासमाभं सलिलं पतद् वै
३७७. सुनिर्मलं पत्रपुटेषु लग्नम् ।

३७८. ह्रष्टा विवर्णच्छदना विहङ्गाह्
३७९. सुरेन्द्रदत्तं तृषिताः पिबन्ति ॥

३८०. षट्पादतन्त्रीमधुराभिधानम्
३८१. प्लवङ्गमोदीरितकण्ठतालम् ।
३८२. आविष्कृतं मेघमृदङ्गनादैह्
३८३. वनेषु सङ्गीतमिव प्रवृत्तम् ॥

३८४. नद्यः समुद्वाहितचक्रवाकाह्
३८५. तटानि शीर्णान्यपवाहयित्वा ।
३८६. दृप्ता नवप्रावृतपूर्णभोगा
३८७. द्रुतं स्वभर्तारमुपोपयान्ति ॥

३८८. नवाम्बुधाराहतकेसराणि
३८९. द्रुतं परित्यज्य सरोरुहाणि ।
३९०. कदम्बपुष्पाणि सकेसराणि
३९१. नवानि ह्रष्टाः भ्रमराः पिबन्ति ॥

३९२. मत्ता गजेन्द्रा मुदिता गवेन्द्रा
३९३. वनेषु विश्रान्ततरा मृगेन्द्राः ।
३९४. रम्या नगेन्द्रा निभृता नरेन्द्राह्
३९५. प्रक्रीडितो वारिधरैः सुरेन्द्रः ॥

३९६. सुरतामर्दविच्छिन्नाः स्वर्गस्त्रीहारमौक्तिकाः ।
३९७. पतन्ति चाकुला दिक्षु तोयधाराः समन्ततः ॥

३९८. विलीयमानैर्विहगैः निमीलद्भिश्च पङ्कजैः ।
३९९. विकसन्त्या च मालत्या गतोऽस्तं ज्ञायते रविः ॥

४००. वृत्ता यात्रा नरेन्द्राणां सेना पथ्येव वर्तते ।
४०१. वैराणि चैव मार्गाश्च सलिलेन समीकृताः ॥

४०२. मासि प्रौष्ठपदे ब्रःम ब्राःमणानां विवक्षताम् ।
४०३. अयमध्यायसमयः सामगानामुपस्थितः ॥

४०४. विवृत्तकर्मायतनो नूनं सञ्चितसञ्चयः ।
४०५. आषाढीमभ्युपगतो भरतः कोसलाधिपः ॥

४०६. नूनमापूर्यमाणायाः सरय्वा वर्धते रयः ।
४०७. मां समीक्ष्य समायान्तमयोध्याया इव स्वनः ॥

४०८. इमाः स्फीतगुणा वर्षाः सुग्रीवः सुखमश्नुते ।
४०९. विजितारिः सदारश्च राज्ये महति च स्थितः ॥

४१०. अहं तु हृतदारश्च राज्याच्च महतश्च्युतः ।
४११. नदीकूलमिव क्लिन्नमवसीदामि लक्ष्मण ॥

४१२. शोकश्च मम विस्तीर्णः वर्षाश्च भृशदुर्गमाः ।
४१३. रावणश्च महान् शत्रुः अपारः प्रतिभाति मे ॥

४१४. अपि चातिपरिक्लिष्टं चिराद्दारैः समागतम् ।
४१५. आत्मकार्यगरीयस्त्वात् वक्तुं नेच्छामि वानरम् ॥

४१६. स्वयमेव हि विश्रम्य ज्ञात्वा कालमुपागतम् ।
४१७. उपकारं च सुग्रीवो वेत्स्यते नात्र संशयः ॥

४१८. तस्मात् कालप्रतीक्षोऽहं स्थितोऽस्मि शुभलक्षण ।
४१९. सुग्रीवस्य नदीनां च प्रसादमनुपालयन् ॥

४२०. समीक्ष्य विमलं व्योम गतविद्युत्बलाहकम् ।
४२१. सारसाकुलसङ्घुष्टं रम्यज्योत्स्नानुलेपनम् ।
४२२. प्राप्तवन्तमभिप्रेतान् सर्वानेव मनोरथान् ।
४२३. स्वां च पत्नीमभिप्रेतां तारां चापि समीप्सिताम् ।
४२४. विहरन्तमहो रात्रं कृतार्थं विगतज्वरम् ।
४२५. मन्त्रिषु न्यस्तकार्यं च मन्त्रिणामनवेक्षकम् ।
४२६. उच्छिन्नराज्यसन्देहं कामवृत्तमिव स्थितम् ।
४२७. निश्चितार्थोऽर्थतत्त्वज्ञः कालधर्मविशेषवित् ।
४२८. हितं तथ्यं च पथ्यं च सामधर्मार्थनीतिमत् ।
४२९. प्रणयप्रीतिसंयुक्तं विश्वासकृतनिश्चयम् ।
४३०. हरीश्वरमुपागम्य हनूमान् वाक्यमब्रवीत् ॥

४३१. राज्यं प्राप्तं यशश्चैव कौली श्रीरभिवर्धिता ।
४३२. मित्राणां सङ्ग्रहः शेषः तद् भवान् कर्तुमर्हति ॥

४३३. यो हि मित्रेषु कालज्ञः सततं साधु वर्तते ।
४३४. तस्य राज्यं च कीर्तिश्च प्रतापश्चापि वर्धते ॥

४३५. यस्य कोशश्च दण्डश्च मित्राण्यात्मा च भूमिप ।
४३६. समान्येतानि सर्वाणि स राज्यं महदश्नुते ॥

४३७. सन्त्यज्य सर्वकर्माणि मित्रार्थे यो न वर्तते ।
४३८. सम्भ्रमाद् विकृतोत्साहः सोऽनर्थेनावरुध्यते ॥

४३९. यो हि कालव्यतीतेषु मित्रकार्येषु वर्तते ।
४४०. स कृत्वा महतोऽप्यर्थात् न मित्रार्थेन युज्यते ॥

४४१. तदिदं मित्रकार्यं नः कालातीतमरिन्दम ।
४४२. क्रियतां राघवस्यैतद् वैदेह्याः परिमार्गणम् ॥

४४३. न च कालमतीतं ते निवेदयति कालवित् ।
४४४. त्वरमाणोऽपि स प्राज्ञः तव राजन् वशानुगः ॥

४४५. कुलस्य हेतुः स्फीतस्य दीर्घबन्धुश्च राघवः ।
४४६. अप्रमेयप्रभावश्च स्वयं चाप्रतिमो गुणैः ॥

४४७. न हि तावद् भवेत् कालः व्यतीतः चोदनादृते ।
४४८. चोदितस्य हि कार्यस्य भवेद् कालव्यतिक्रमः ॥

४४९. अकर्तुरपि कार्यस्य भवान् कर्ता हरीश्वर ।
४५०. किं पुनः प्रतिकर्तुस्ते राज्येन च वधेन च ॥

४५१. कामं खलु शरैः शक्तः सुरासुरमहोरगान् ।
४५२. वशे दाशरथिः कर्तुं त्वत्प्रतिज्ञामपेक्षते ॥

४५३. प्राणत्यागाविशङ्केन कृतं तेन महत् प्रियम् ।
४५४. तस्य मार्गाम वैदेहीं पृथिव्यामपि चाम्बरे ॥

४५५. तदाज्ञापय कः किं ते कुतो वापि व्यवस्यतु ।
४५६. हरयो ह्यप्रधृष्यास्ते सन्ति कोट्यग्रतोऽनघ ॥

४५७. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा काले साधु निरूपितम् ।
४५८. सुग्रीवः सत्त्वसंपन्नः चकार मतिमुत्तमाम् ॥

४५९. सन्दिदेशातिमतिमान् नीलं नित्यकृतोद्यमम् ।
४६०. दिक्षु सर्वासु सर्वेषां सैन्यानामुपसम्ग्रहे ॥

४६१. यथा सेना समग्रा मे यूथपालाश्च सर्वशः ।
४६२. समागच्छन्त्यसङ्गेन तथा सेनाग्रणीः कुरु ॥

४६३. त्रिपञ्चरात्रादूर्ध्वं यः प्राप्नुयादिह वानरः ।
४६४. तस्य प्राणान्तिको दण्डः नात्र कार्या विचारणा ॥

४६५. हरीन्श्च वृद्धानुपयातु साङ्गदो
४६६. भवान् ममाज्ञामधिकृत्य निश्चितम् ।

४६७. इति व्यवस्थां हरिपुङ्गवेश्वरो
४६८. विधाय वेश्म प्रविवेश वीर्यवान् ॥

॥४.४ सीतामार्गणार्थं वानरप्रेषणम् ॥

१. गुहां प्रविष्टे सुग्रीवे विमुक्ते गगने घनैः ।
२. वर्षरात्रोषितो रामः कामशोकाभिपीडितः ।
३. पाण्डुरं गगनं दृष्ट्वा विमलं चन्द्रमण्डलम् ।
४. शारदीं रजनीं चैव दृष्ट्वा ज्योत्स्नानुलेपनाम् ।
५. कामवृत्तं च सुग्रीवं नष्टां च जनकात्मजाम् ।
६. दृष्ट्वा कालमतीतं च मुमोह परमातुरः ॥

७. स तु सञ्ज्ञां उपागम्य मुहूर्तान्मतिमान् नृपः ।
८. मनःस्थामपि वैदेहीं चिन्तयामास राघवः ॥

९. सारसारावसन्नादैः सारसारावनादिनी ।
१०. याश्रमे रमते बाला साद्य मे रमते कथम् ॥

११. पुष्पितान्श्चासनान् दृष्ट्वा काञ्चनानिव निर्मलान् ।
१२. कथं सा रमते बाला पश्यन्ती मामपश्यती ॥

१३. या पुरा कलहम्सानां कलेन कलभाषिणी ।
१४. बुद्ध्यते चारुसर्वाङ्गी साद्य मे रमते कथम् ॥

१५. निःस्वनं चक्रवाकानां निशम्य सहचारिणाम् ।
१६. पुण्डरीकविशालाक्षी कथमेषा भविष्यति ॥

१७. अपि तां मद्वियोगाच्च सौकुमार्याच्च भामिनीम् ।
१८. सुदूरं पीडयेत् कामः शरद्गुणनिरन्तरः ॥

१९. एवमादि नरश्रेष्ठो विललाप नृपात्मजः ।
२०. विहङ्ग इव सारङ्गः सलिलं त्रिदशेश्वरात् ॥

२१. ततश्चञ्चूर्य रम्येषु फलार्थी गिरिसानुषु ।
२२. ददर्श पर्युपावृत्तो लक्ष्मीवान् लक्ष्मणोऽग्रजम् ॥

२३. स चिन्तया दुःसहया परीतम्

२४. विसञ्ज्ञमेकं विजने मनस्वी ।
२५. भ्रातुर्विषादात् त्वरितोऽतिदीनह्
२६. समीक्ष्य सौमित्रिरुवाच दीनम् ॥

२७. किमार्य कामस्य वशं गतेन
२८. किमात्मपौरुष्यपराभवेन ।
२९. अयं सदा संह्रियते समाधिह्
३०. किमत्र योगेन निवर्तितेन ॥

३१. न जानकी मानववंशनाथ
३२. त्वया सनाथा सुलभा परेण ।
३३. न चाग्निचूडां ज्वलितामुपेत्य
३४. न दह्यते वीरवरार्ह कच्चित् ॥

३५. सलक्षणं लक्ष्मणमप्रधृश्यम्
३६. स्वभावजं वाक्यमुवाच रामः ।
३७. हितं च पथ्यं च नयप्रसक्तम्
३८. ससामधर्मात्मसमाहितं च ॥

३९. निःसंशयं कार्यमवेक्षितव्यं
४०. क्रियाविशेषोह्यनुवर्तितव्यः ।
४१. न नु प्रवृत्तस्य दुरासदस्य
४२. कुमार कार्यस्य फलं न चिन्त्यम् ॥

४३. अथ पद्मपलाशाक्षीं मैथिलीमनुचिन्तयन् ।
४४. उवाच लक्ष्मणं रामो मुखेन परिशुष्यता ॥

४५. तर्पयित्वा सहस्राक्षः सलिलेन वसुन्धराम् ।
४६. निर्वर्तयित्वा सस्यानि कृतकर्मा व्यवस्थितः ॥

४७. नीलोत्पलदलश्यामाः श्यामीकृत्वा दिशो दश ।
४८. विमदा इव मातङ्गा शान्तवेगाः पयोधराः ॥

४९. घनानां वारणानां च मयूराणां च लक्ष्मण ।
५०. नादः प्रस्रवणानां च प्रशान्तः सहसानघ ॥

५१. अभिवृष्टा महामेघैः निर्मलाश्चित्रसानवः ।
५२. अनुलिप्ता इवाभान्ति गिरयश्चन्द्ररश्मिभिः ॥

५३. दर्शयन्ति शरन्नद्यः पुलिनानि शनैः शनैः ।
५४. नवसङ्गमसंव्रीडा जघनानीव योषितः ॥

५५. शाखासु सप्तच्छदपादपानाम्
५६. प्रभासु तारार्कनिशाकराणाम् ।
५७. लीलासु चैवोत्तमवारणानाम्
५८. श्रि्यं विभज्याद्य शरत् प्रवृत्ता ॥

५९. अभ्यागतैश्चारुविशालपक्षैह्
६०. सरह्प्रियैः पद्मरजोऽवकीर्णैः ।
६१. महानदीनां पुलिनोपयातैह्
६२. क्रीडन्ति हम्साः सह चक्रवाकैः ॥

६३. नभः समीक्ष्याम्बुधरैर्विमुक्तम्
६४. विमुक्तबर्हाभरणा वनेषु ।
६५. प्रि्यास्वसक्ता विनिवृत्तशोभा
६६. गतोत्सवा ध्यानपरा मयूराः ॥

६७. व्यभ्रं नभः शस्त्रविधौतवर्णम्
६८. कृशप्रवाहानि नदीजलानि ।
६९. कल्हारशीताः पवनाः प्रवान्ति
७०. तमोविमुक्ताश्च दिशः प्रकाशाः ॥

७१. सूर्यातपक्रामणनष्टपङ्का
७२. भूमिः समुत्सादितसान्द्ररेणुः ।
७३. अन्योन्यवैरेण समायुतानाम्
७४. उद्योगकालोऽद्य नराधिपानाम् ॥

७५. त्यक्त्वा वराण्यात्मविभूषणानि
७६. बर्हाणि तीरोपगता नदीनाम् ।
७७. निर्भत्स्र्यमाना इव सारसौघैह्
७८. प्रयान्ति दीना विमदा मयूराः ॥

७९. वित्रास्य कारम्डवचक्रवाकान्
८०. महारवैर्भिन्नकला गजेन्द्राः ।
८१. सरस्सु बद्धाम्बुजभूषणेषु
८२. विक्षोभ्य विक्षोभ्य जलं पिबन्ति ॥

८३. व्यपेतपङ्कासु सवालुकासु
८४. प्रसन्नतोयासु सगोकुलासु ।
८५. ससारसारावनिनादितासु
८६. नदीषु हृष्टा निपतन्ति हम्साः ॥

८७. चञ्चच्चन्द्रकरस्पर्शहर्षोन्मीलिततारका ।
८८. अहो रागवती सन्ध्या जहाति स्वयमम्बरम् ॥

८९. रात्रिः शशाङ्कोदितसौम्यवक्त्रा
९०. तारागणोन्मीलितचारुनेत्रा ।
९१. ज्योत्स्नाम्शुकप्रावरणा विभाति
९२. नारीव शुक्लाम्शुकसंवृताङ्गी ॥

९३. विपक्वशालिप्रसवानि भुक्त्वा
९४. प्रहर्षिता सारसचारुपङ्क्तिः ।
९५. नभः समाक्रामति शीघ्रवेगा
९६. वातावधूता ग्रथितेव माला ॥

९७. सुप्तैकहम्सं कुमुदैरुपेतम्
९८. महाह्रदस्थं सलिलं विभाति ।
९९. घनैर्विमुक्तं निशि पूर्णचन्द्रम्
१००. तारागणाकीर्णमिवान्तरिक्षम् ॥

१०१. वनप्रचण्डा मधुपानशौण्डाह्
१०२. प्रियान्विता षट्चरणा प्रहृष्टाः ।
१०३. वनेषु मत्ताः पवनानुयात्राम्
१०४. कुर्वन्ति पद्मासनरेणुगौराः ॥

१०५. मीनोपसन्दर्शितमेखलानाम्
१०६. नदीवधूनां गतयोऽद्य मन्दाः ।
१०७. कान्तोपभुक्तालसगामिनीनाम्
१०८. प्रभातकालेष्विव कामिनीनाम् ॥

१०९. सचक्रवाकानि सशैवलानि
११०. काशैर्दुकूलैरिव संवृतानि ।
१११. सपत्रलेखानि सरोचनानि
११२. वधूमुखानीव नदीमुखानि ॥

११३. जलं प्रसन्नं कुमुदं प्रभासम्
११४. क्रौञ्चस्वनः शालिवनं विपक्वम् ।
११५. मृदुश्च वायुः विमलश्च चन्द्रह्
११६. शम्सन्ति वर्षव्यपनीतकालम् ॥

* १२१. अन्योन्यबद्धवैराणां जिगीषूणां नृपात्मज ।
१२२. उद्योगसमयः सौम्य पार्थिवानामुपस्थितः ॥

१२३. न च पश्यामि सुग्रीवमुद्योगं वा तथाविधम् ॥

१२४. चत्वारो वार्षिका मासा गता वर्षशतोपमाः ।
१२५. मम शोकाभिभूतस्य सौम्य सीतामपश्यतः ।
१२६. चक्रवाकीव भर्तारं पृष्ठतोऽनुगता वनम् ।
१२७. विषमं दण्डकारण्यमुद्यानमिव या गता ॥

१२८. प्रियाविहीने दुःखार्ते हृतराज्ये विवासिते ।
१२९. दयां न कुरुते राजा सुग्रीवो मयि लक्ष्मण ॥

१३०. अनाथो हृतराज्योऽयं रावणेन च धर्षितः ।
१३१. दीनो दूरगृःअः कामी मां चैव शरणं गतः ॥

१३२. इत्येतैः कारणैः सौम्य सुग्रीवस्य दुरात्मनः ।
१३३. अहं वानरराजस्य परिभूतः परन्तप ॥

१३४. स कालं परिसङ्ख्याय सीतायाः परिमार्गणे ।
१३५. कृतार्थः समयं कृत्वा दुर्मतिर्नावबुद्ध्यते ॥

१३६. स किष्किन्धां प्रविश्य त्वं ब्रूहि वानरपुङ्गवम् ।
१३७. मूर्खं ग्राम्यसुखे सक्तं सुग्रीवं वचनान्मम ॥

१३८. अर्थिनामुपपन्नानां पूर्वं चाप्युपकारिणाम् ।
१३९. आशां संश्रुत्य यो हन्ति स लोके पुरुषाधमः ॥

१४०. शुभं वा यदि वा पापं यो हि वाक्यमुदीरितम् ।
१४१. सत्येन परिगृःणाति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥

१४२. कृतार्थाह्यकृतार्थानां मित्राणां न भवन्ति ये ।
१४३. तान् मृतानपि क्रव्यादाः कृतघ्नान् नोपभुञ्जते ॥

१४४. उच्यतां गच्छ सुग्रीवस्त्वया वत्स महाबल ।
१४५. मम रोषस्य यद्रूपं ब्रूयाश्चैनमिदं वचः ॥

१४६. न च संकुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
१४७. समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥

१४८. एक एव रणे वाली शरेण निहतो मया ।
१४९. त्वां तु सत्यादतिक्रान्तं हनिष्यामि सबान्धवम् ॥

१५०. स पूर्वजं तीव्रविवृद्धकोपम्
१५१. लालप्यमानं प्रसमीक्ष्य दीनम् ।

१५२. चकार तीव्रां मतिमुग्रतेजा
१५३. हरीश्वरे मानववंशनाथः ॥

१५४. मतिक्षयात् ग्राम्यसुखेषु सक्तह्
१५५. तव प्रसादाप्रतिकारबुद्धिः ।
१५६. हतोऽग्रजं पश्यतु वीर तस्य
१५७. न राज्यमेवं विगुणस्य देयम् ॥

१५८. न धारये कोपमुदीर्णवेगम्
१५९. निहन्मि सुग्रीवमसत्यमद्य ।
१६०. हरिप्रवीरैः सह वालिपुत्रो
१६१. नरेन्द्रपत्न्या विचयं करोतु ॥

१६२. तमात्तबाणासनमुत्पतन्तम्
१६३. निवेदितार्थं रणचण्डकोपम् ।
१६४. उवाच रामः परवीरहन्ता
१६५. स्ववेक्षितं सानुनयं च वाक्यम् ॥

१६६. न हि वै त्वद्विधो लोके पापमेवं समाचरेत् ।
१६७. पापमार्येण यो हन्ति स वीरः पुरुषोत्तमः ॥

१६८. सामोपहितया वाचा रूक्षाणि परिवर्जयन् ।
१६९. वक्तुमर्हसि सुग्रीवं व्यतीतं कालपर्यये ॥

१७०. सोऽग्रजेनानुशिष्टार्थो यथावत् पुरुषर्षभः ।
१७१. प्रविवेश पुरीं वीरो लक्ष्मणः परवीरहा ॥

१७२. शक्रबाणासनप्रख्यं धनुः कालान्तकोपमम् ।
१७३. प्रगृह्य गिरिशृङ्गाभं मन्दरः सानुमानिव ॥

१७४. लक्ष्मणः प्रतिसंरब्धो जगाम भवनं कपेः ।
१७५. सालतालाश्वकर्णान्श्च तरसा पातयन् बलात् ॥

१७६. पर्यस्यन् गिरिकूटानि द्रुमानन्याम्श्च वेगितः ।
१७७. कामक्रोधसमुत्थेन भ्रातुः क्रोधाग्निना वृतः ।
१७८. प्रभञ्जन इवाप्रीतः प्रययौ लक्ष्मणस्ततः ॥

१७९. शिलान्श्च शकलीकुर्वन् पद्भ्यां गज इवाशुगः ।
१८०. दूरमेकपदं त्यक्त्वा ययौ कार्यवशात् द्रुतम् ॥

१८१. रोषात् प्रस्फुरमाणोष्ठः सुग्रीवं प्रति लक्ष्मणः ।

१८२. ददर्श वानरान् भीमान् किष्किन्धायां बहिश्चरान् ॥

१८३. तं ते भयपरीताङ्गाः क्षुब्धं दृष्ट्वा प्लवङ्गमाः ।
१८४. कालमृत्युयुगान्ताभं शतशो विद्रुता दिशः ॥

१८५. ततः सुग्रीवभवनं प्रविश्य हरिपुङ्गवाः ।
१८६. क्रोधमागमनं चैव लक्ष्मणस्य न्यवेदयन् ॥

१८७. तारया सहितः कामी सक्तः कपिवृषो रहः ।
१८८. न तेषां कपिसिंहानां शुश्राव वचनं तदा ॥

१८९. बाणशल्यस्फुरज्जिह्वः सायकासनभोगवान् ।
१९०. स्वतेजोविषसङ्घातः पञ्चास्य इव पन्नगः ।
१९१. सुग्रीवस्य प्रमादं च पूर्वजं चार्तमात्मवान् ।
१९२. बुद्ध्वा कोपवशं वीरः पुनरेव जगाम सः ॥

१९३. तं दीप्तमिव कालाग्निं नागेन्द्रमिव कोपितम् ।
१९४. समासाद्याङ्गदस्त्रासात् विषादमगमत् भृशम् ॥

१९५. सोऽङ्गदं रोषताम्राक्षः सन्दिदेश महायशाः ।
१९६. सुग्रीवः कथ्यतां वत्स ममागमनमित्युत ॥

१९७. एष रामानुजः प्राप्तः त्वत्सकाशमरिन्दम ।
१९८. भ्रातुर्व्यसनसन्तप्तो द्वारि तिष्ठति लक्ष्मणः ॥

१९९. तस्य वाक्ये यदि रुचिः क्रियतां साधु वानर ।
२००. इत्युक्त्वा शीघ्रमागच्छ वत्स वाक्यमरिन्दम ॥

२०१. लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा शोकाविष्टोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
२०२. पितुः समीपमागम्य सौमित्रिरयमागतः ॥

२०३. स निद्राक्लान्तसंवीतो वानरो न विबुद्धवान् ।
२०४. बभूव मदमत्तश्च मदनेन च मोहितः ॥

२०५. अथाङ्गदवचः श्रुत्वा तेनैव च समागतौ ।
२०६. प्लक्षश्चैव प्रभावश्च मन्त्रिणौ अर्थधर्मयोः ।
२०७. वक्तुमुच्चावचं प्राप्तं लक्ष्मणं तौ प्रशम्सतुः ॥

२०८. सत्यसन्धौ महाभागौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
२०९. मनुष्यभावं संप्राप्तौ राज्यार्हौ राज्यदायिनौ ॥

२१०. तयोरेको धनुष्पाणिः लक्ष्मणो वाक्यसारथिः ।

२११. व्यवसायरथः प्राप्तः तस्य रामस्य शासनात् ॥

२१२. अयं च तनयो राजन् ताराया दयितोऽङ्गदः ।
२१३. लक्ष्मणेन सकाशं ते प्रेषितस्त्वरयानघ ॥

२१४. सोऽयं रोषपरीताक्षो द्वारि तिष्ठति वीर्यवान् ।
२१५. गच्छ शीघ्रं महाराज रोषो ह्यद्योपशाम्यताम् ॥

२१६. यदाह रामो धर्मात्मा तत्कुरुष्व समाहितः ।
२१७. राजन् तिष्ठ स्वसमये भव सत्यप्रतिश्रवः ॥

२१८. लक्ष्मणं कुपितं श्रुत्वा सुग्रीवः सचिवैः सह ।
२१९. मन्त्रज्ञो मन्त्रकुशलैः मुमोचासनमात्मवान् ॥

२२०. स च तानब्रवीत् वाक्यं निश्चित्य गुरुलाघवम् ।
२२१. न मे दुर्व्याहृतं किञ्चित् नापि मे दुरनुष्ठितम् ॥

२२२. लक्ष्मणो राघवभ्राता क्रुद्धः किमिति चिन्तये ॥

२२३. असुहृद्भिः ममामित्रैः नित्यमन्तरदर्शिभिः ।
२२४. मम दोषानसम्भूतान् श्रावितो राघवानुजः ॥

२२५. मित्रं त्वस्थानकुपितं जनयत्येव सम्भ्रमम् ।
२२६. सर्वथा सुकरं मित्रं दुष्करं प्रतिपालनम् ॥

२२७. अनित्यत्वात्तु चित्तानां प्रीतिरल्पेऽपि भिद्यते ॥

२२८. अतो निमित्तं त्रस्तोऽहं रामेण तु महात्मना ।
२२९. यन्ममोपकृतं शक्यं प्रतिकर्तुं न तन्मया ॥

२३०. सुग्रीवेणैवमुक्ते तु हनूमान् हरिपुङ्गवः ।
२३१. उवाच स्वेन तर्केण मध्ये वानरमन्त्रिणाम् ॥

२३२. सर्वथा नैतदाश्चर्यं यत् त्वं हरिगणेश्वर ।
२३३. न विस्मरसि सुस्निग्धमुपकारं कृतं शुभम् ॥

२३४. राघवेण तु वीरेण भयमुत्सृज्य दूरतः ।
२३५. त्वत्प्रियार्थं हतो वाली शक्रतुल्यपराक्रमः ॥

२३६. सर्वथा प्रणयात् क्रुद्धो राघवो नात्र संशयः ।
२३७. भ्रातरं संप्रहितवान् लक्ष्मणं लक्ष्मिवर्धनम् ॥

२३८. त्वं प्रमत्तो न जानीषे कालं कालविदां वर ।

२३९. फुल्लसप्तच्छदश्यामा प्रवृत्ता तु शरत् शुभा ॥

२४०. प्राप्तमुद्योगकालं तु नावैषि हरिपुङ्गव ।
२४१. कृतापराधस्य हि ते नान्यत् पश्याम्यहं क्षमम् ।
२४२. अन्तरेणाञ्जलिं बद्ध्वा लक्ष्मणस्य प्रसादनात् ॥

२४३. नियुक्तैः मन्त्रिभिः वाच्यो ह्यवश्यं पार्थिवो हितम् ।
२४४. इत एव भयं त्यक्त्वा ब्रवीम्यवभृतं वचः ॥

२४५. अभिक्रुद्धः समर्थो हि चापमुद्यम्य राघवः ।
२४६. सदेवासुरगन्धर्वं वशे स्थापयितुं जगत् ॥

२४७. तस्य मूर्ध्ना प्रणम्य त्वं सपुत्रः ससुहृज्जनः ।
२४८. राजन् तिष्ठ स्वसमये भर्तुर्भार्येव तद्वशे ॥

२४९. अथ प्रतिसमादिष्टो लक्ष्मणः परवीरहा ।
२५०. हरिभिः संवृतद्वारं बलिभिः शस्त्रपाणिभिः ।
२५१. दिव्यमालावृतं शुभ्रं तप्तकाञ्चनतोरणम् ।
२५२. सुग्रीवस्य गृःअं रम्यं प्रविवेश महाबलः ॥

२५३. अवार्यमाणः सौमित्रिः महाभ्रमिव भास्करः ।
२५४. स सप्तकक्ष्या धर्मात्मा नानाजनसमाकुलाः ।
२५५. प्रविश्य सुमहद्गुप्तं ददर्शान्तह्पुरं महत् ॥

२५६. बह्वीश्च विविधाकारा रूपयौवनगर्विताः ।
२५७. स्त्रियः सुग्रीवभवने ददर्श स महाबलः ॥

२५८. कूजितं नूपुराणां च काञ्चीनां निस्वनं तथा ।
२५९. स निशम्य ततः श्रीमान् सौमित्रिर्लज्जितोऽभवत् ॥

२६०. रोषवेगप्रकुपितः श्रुत्वा चाभरणस्वनम् ।
२६१. चकार ज्यास्वनं वीरो दिशः शब्देन पूरयन् ॥

२६२. चारित्रेण महाबाहुः अपकृष्टः स लक्ष्मणः ।
२६३. तस्थौ एकान्तमाश्रित्य रामकोपसमन्वितः ॥

२६४. तेन चापस्वनेनाथ सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
२६५. विज्ञायागमनं त्रस्तः स चचाल वरासनात् ॥

२६६. अङ्गदेन समाख्यातो ज्यास्वनेन च वानरः ।
२६७. बुबुधे लक्ष्मणं प्राप्तं मुखं चास्य व्यशुष्यत ॥

२६८. ततस्तारां हरिश्रेष्ठः सुग्रीवः प्रियदर्शनाम् ।
२६९. उवाच हितमव्यग्रः त्राससम्भ्रान्तमानसः ॥

२७०. किं नु रुट्कारणं सुभ्रु प्रकृत्या मृदुमानसः ।
२७१. स रोष इव संप्राप्तो येनायं राघवानुजः ॥

२७२. न खल्वकारणे कोपमाहरेन्नरपुङ्गवः ॥

२७३. यद्यस्य कृतमस्माभिः बुध्यसे किञ्चिदप्रियम् ।
२७४. तद्बुद्ध्या संप्रधार्याशु क्षिप्रमेवाभिधीयताम् ॥

२७५. अथवा स्वयमेवैनं द्रष्टुमर्हसि भामिनि ।
२७६. वचनैः सान्त्वयुक्तैश्च प्रसादयितुमर्हसि ॥

२७७. त्वद्दर्शने विशुद्धात्मा न स कोपं करिष्यति ।
२७८. न हि स्त्रीषु महात्मानः कच्चित् कुर्वन्ति दारुणम् ॥

२७९. त्वया सान्त्वैरुपक्रान्तं प्रसन्नेन्द्रियमानसम् ।
२८०. ततः कमलपत्राक्षं द्रक्ष्याम्यहमरिन्दमम् ॥

२८१. सा प्रस्खलन्ती मदविह्वलाक्षी
२८२. प्रलम्बकाञ्चीगुणहेमसूत्रा ।
२८३. सलक्षणा लक्ष्मणसन्निधानम्
२८४. जगाम तारा नमिताङ्गयष्टिः ॥

२८५. स तां समीक्ष्यैव हरीशपत्नीम्
२८६. तस्थौ उदासीनतया महात्मा ।
२८७. अवाङ्मुखोऽभूत् मनुजेन्द्रपुत्रह्
२८८. स्त्रीसन्निकर्षात् विनिवृत्तकोपः ॥

२८९. सा पानयोगाच्च निवृत्तलज्जा
२९०. दृष्टिप्रसादाच्च नरेन्द्रसूनोः ।
२९१. उवाच तारा प्रणयप्रगल्भम्
२९२. वाक्यं महार्थं परिसान्त्वरूपम् ॥

२९३. किं कोपमूलं मनुजेन्द्रपुत्र
२९४. कस्ते न तिष्ठति वाङ्निदेशे ।
२९५. कः शुष्कवृक्षं वनमापतन्तम्
२९६. दावाग्निमासीदति निर्विशङ्कः ॥

२९७. स तस्या वचनं श्रुत्वा सान्त्वपूर्वमशङ्कितः ।

२९८. भूयः प्रणयदृष्टार्थं लक्ष्मणो वाक्यमब्रवीत् ॥

२९९. किमयं कामवृत्तस्ते लुप्तधर्मार्थसङ्ग्रहः ।
३००. भर्ता भर्तृहिते युक्ते न चैनमवबुद्ध्यसे ॥

३०१. स मासान्श्चतुरो कृत्वा प्रमाणं प्लवगेश्वरः ।
३०२. व्यतीतान्स्तान् मदव्यग्रो विहरन् नावबुद्ध्यते ॥

३०३. न हि धर्मार्थसिद्ध्यर्थं पानमेवं प्रशस्यते ।
३०४. पानादर्थश्च कामश्च धर्मश्च परिहीयते ॥

३०५. धर्मलोपो महान्स्तावत् कृते ह्यप्रतिकुर्वतः ।
३०६. अर्थलोपश्च मित्रस्य नाशे गुणवतो महान् ॥

३०७. तदेवं प्रस्तुते कार्ये कार्यमस्माभिरुत्तरम् ।
३०८. तत्कार्यं कार्यतत्त्वज्ञे त्वमुदाहर्तुमर्हसि ॥

३०९. सा तस्य धर्मार्थसमाधियुक्तम्
३१०. निशम्य वाक्यं मधुरस्वभावम् ।
३११. तारा गतार्थे मनुजेन्द्रकार्ये
३१२. विश्वासयुक्तं तमुवाच भूयः ॥

३१३. कोपं कथं नाम गुणप्रकृष्टह्
३१४. कुमार कुर्यादपकृष्टसत्त्वे ।
३१५. कस्त्रवद्विधः कोपवशं हि गच्छेत्
३१६. सत्त्वावरुद्धः तपसः प्रसूतिः ॥

३१७. जानामि रोषं हरिवीरबन्धोह्
३१८. जानामि कार्यस्य च कालसङ्गम् ।
३१९. जानामि कार्यं त्वयि यत्कृतं नह्
३२०. तच्चापि जानामि यदत्रकार्यम् ॥

३२१. महर्षयो धर्मतपोऽभिरामाह्
३२२. कामानुकामाः प्रतिबद्धमोहाः ।
३२३. अयं प्रकृत्या चपलः कपिस्तु
३२४. कथं न सज्जेत सुखेषु राजा ॥

३२५. न देशकालौ हि यथार्थधर्मौ
३२६. अवेक्षते कामरतिर्मनुष्यः ।
३२७. क्षमस्व तावत् परवीरहन्तह्
३२८. त्वद्भ्रातरं वानरवंशनाथम् ॥

३२९. उद्योगस्तु चिराज्ञप्तः सुग्रीवेण नरोत्तम ।
३३०. कामस्यापि विधेयेन तवार्थप्रतिसाधने ॥

३३१. आगता हि महावीर्याः हरयो कामरूपिणः ।
३३२. कोटीः शतसहस्राणि नानानगनिवासिनः ॥

३३३. तदागच्छ महाबाहो चारित्रं रक्षितं त्वया ।
३३४. अच्छलं मित्रभावेन सतां दारावलोकनम् ॥

३३५. तारया चाभ्यनुज्ञातः त्वरया चापि चोदितः ।
३३६. प्रविवेश महाबाहुः अभ्यन्तरमरिन्दमः ॥

३३७. ततः सुग्रीवमासीनं काञ्चने परमासने ।
३३८. दिव्याभरणमाल्याभिः प्रमदाभिः समावृतम् ॥

३३९. संरब्धतररक्ताक्षो ददर्शादित्यसन्निभम् ॥

३४०. क्रुद्धं निःश्वसमानं तं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
३४१. भ्रातुर्व्यसनसन्तप्तं दृष्ट्वा दशरथात्मजम् ।
३४२. उत्पपात हरिश्रेष्ठो हित्वा सौवर्णमासनम् ॥

३४३. उत्पतन्तमनुत्पेतू रुमाप्रभृतयः स्त्रियः ॥

३४४. संरक्तनयनः श्रीमान् सञ्चचार कृताञ्जलिः ।
३४५. बभूवावस्थितो ह्यत्र कल्पवृक्षो महानिव ॥

३४६. रुमाद्वितीयं सुग्रीवं नारीमध्यगतं स्थितम् ।
३४७. अब्रवील्लक्ष्मणः क्रुद्धः सतारं शशिनं यथा ॥

३४८. सत्त्वाभिजनसंपन्नः सानुक्रोशो जितेन्द्रियः ।
३४९. कृतज्ञः सत्यवादी च राजा लोके महीयते ॥

३५०. यस्तु राजा स्थितोऽधर्मे मित्राणामुपकारिणाम् ।
३५१. मिथ्याप्रतिज्ञां कुरुते को नृशम्सतरस्ततः ॥

३५२. गोघ्ने चैव सुरापे च चौरे भग्नव्रते तथा ।
३५३. निष्कृतिः विहिता सद्भिः कृतघ्ने नास्ति निष्कृतिः ॥

३५४. ननु नाम कृतार्थेन त्वया रामस्य वानर ।
३५५. सीताया मार्गणे यत्नः कर्तव्यः कृतमिच्छता ॥

३५६. स त्वं ग्राम्येषु भोगेषु सक्तो मिथ्याप्रतिश्रवः ।

३५७. न त्वां रामो विजानीते सर्पं मण्डूकराविणम् ॥

३५८. न स सङ्कुचितः पन्था येन वाली हतो गतः ।
३५९. समये तिष्ठ सुग्रीव मा वालिपथमन्वगाः ॥

३६०. तथा ब्रुवाणं सौमित्रिं प्रदीप्तमिव तेजसा ।
३६१. अब्रवील्लक्ष्मणं तारा ताराधिपनिभानना ॥

३६२. नैवं लक्ष्मण वक्तव्यो नायं परुषमर्हति ।
३६३. हरीणामीश्वरः श्रोतुं तव वक्त्रात् विशेषतः ॥

३६४. नैवाकृतज्ञः सुग्रीवो न शठो नापि दारुणः ।
३६५. नैवानृतकथो वीर न जिःमश्च कपीश्वरः ॥

३६६. उपकारं कृतं वीरो नाप्ययं विस्मृतः कपिः ।
३६७. रामेण वीर सुग्रीवो यदन्यैः दुष्करं रणे ॥

३६८. रामप्रसादात् कीर्तिं च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
३६९. प्राप्तवानिह सुग्रीवो रुमां मां च परन्तप ॥

३७०. सुदुःखं शयितः पूर्वं प्राप्येदं सुखमुत्तमम् ।
३७१. प्राप्तकालं न जानीते विश्वामित्रो यथा मुनिः ॥

३७२. सत्त्वयुक्ता हि पुरुषाः त्वद्विधा पुरुषर्षभ ।
३७३. अविमृश्य न रोषस्य सहसा यान्ति वश्यताम् ॥

३७४. प्रसादये त्वां धर्मज्ञ सुग्रीवार्थं समाहिता ।
३७५. महान् रोषः समुत्पन्नः संरम्भः त्यज्यतामयम् ॥

३७६. रुमां मां चाङ्गदं राज्यं धनधान्यावसूनि च ।
३७७. रामप्रियार्थं सुग्रीवः त्यजेदिति मतिर्मम ॥

३७८. समानेष्यति सुग्रीवः सीतया सह राघवम् ।
३७९. शशाङ्कमिव रोहिण्या हत्वा तं राक्षसाधमम् ॥

३८०. शतकोटिसहस्राणि लङ्कायां किल रक्षसाम् ।
३८१. न शक्यो रावणो हन्तुमहत्वा तान्श्च राक्षसान् ॥

३८२. त्वत्सहायनिमित्तं हि प्रेषिता हरिपुङ्गवाः ।
३८३. आनेतुं वानरान् युद्धे सुबहून् हरिपुङ्गवान् ॥

३८४. तान्श्च प्रतीक्षमाणोऽयं विक्रान्तान् सुमहाबलान् ।

३८५. राघवस्यार्थसिद्ध्यर्थं न निर्याति हरीश्वरः ॥

३८६. अद्य तैः वानरैः सर्वैः आगन्तव्यं महाबलैः ।
३८७. ऋक्षकोटिसहस्राणि गोलाङ्गूलशतानि च ॥

३८८. अद्य त्वामुपयास्यन्ति जहि कोपमरिन्दम ॥

३८९. इत्युक्तस्तारया वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
३९०. मृदुस्वभावः सौमित्रिः प्रतिजग्राह तद्वचः ॥

३९१. तस्मिन् प्रतिगृहीते तु वाक्ये हरिगणेश्वरः ।
३९२. लक्ष्मणात् सुमहत् त्रासं वस्त्रं क्लिन्नमिवात्यजत् ॥

३९३. ततः कण्ठगतं माल्यं चित्रं बहुगुणं महत् ।
३९४. चिच्छेद विमदश्चासीत् सुग्रीवो वानरेश्वरः ॥

३९५. सलक्ष्मणं भीमबलं सर्ववानरसत्तमः ।
३९६. अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं सुग्रीवः संप्रहर्षयन् ॥

३९७. प्रणष्टा श्रीश्च सौमित्रे कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
३९८. रामप्रसादात् सौमित्रे पुनश्चाप्तमिदं मया ॥

३९९. कः शक्तः तस्य देवस्य ख्यातस्य स्वेन कर्मणा ।
४००. तादृशं प्रतिकुर्वीत अम्शेनापि नृपात्मज ॥

४०१. सीतां प्राप्स्यति धर्मात्मा वधिष्यति च रावणम् ।
४०२. सहायमात्रेण च मया राघवः स्वेन तेजसा ॥

४०३. सहायकृत्यं किं तस्य येन सप्त महाद्रुमाः ।
४०४. गिरिश्च वसुधा चैव बाणेनैकेन दारिताः ॥

४०५. धनुर्विस्फारमाणस्य यस्य शब्देन लक्ष्मण ।
४०६. सशैला कम्पिता भूमिः सहायैः किन्नु तस्य वै ॥

४०७. अनुयात्रां नरेन्द्रस्य करिष्येऽहं नरर्षभ ।
४०८. गच्छतो रावणं हन्तुं वैरिणं सपुरःसरम् ॥

४०९. यदि किञ्चिदतिक्रान्तं विश्वासात् प्रणयेन वा ।
४१०. प्रेष्यस्य क्षमितव्यं मे न कश्चिन्नापराध्यति ॥

४११. इति तस्य ब्रुवाणस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
४१२. अभवल्लक्ष्मणः प्रीतः प्रेंणा चेदमुवाच ह ॥

४१३. सर्वथा हि मम भ्राता सनाथो वानरेश्वर ।
४१४. त्वया नाथेन सुग्रीव प्रश्रितेन विशेषतः ॥

४१५. यस्ते प्रभावः सुग्रीव यच्च ते शौचमीदृशम् ।
४१६. अर्हस्त्रवं कपिराज्यस्य श्रियं भोक्तुमनुत्तमम् ॥

४१७. सहायेन च सुग्रीव त्वया रामः प्रतापवान् ।
४१८. वधिष्यति रणे शत्रूनचिरान्नात्र संशयः ॥

४१९. धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनः ।
४२०. उपपन्नं च युक्तं च सुग्रीव तव भाषितम् ॥

४२१. दोषज्ञः सति सामर्थ्ये कोऽन्यो भाषितुमर्हति ।
४२२. वर्जयित्वा मम ज्येष्ठं त्वां च वानरसत्तम ॥

४२३. सदृशश्चासि रामेण विक्रमेण बलेन च ।
४२४. सहायो देवतैर्दत्तः चिराय हरिपुङ्गव ॥

४२५. किं तु शीघ्रमितो वीर निष्क्रम त्वं मया सह ।
४२६. सान्त्वयस्व वयस्यं च भार्याहरणदुःखितम् ॥

४२७. यच्च शोकाभिभूतस्य श्रुत्वा रामस्य भाषितम् ।
४२८. मया त्वं परुषाण्युक्तः तत् क्षमस्व सखे मम ॥

४२९. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा लक्ष्मणस्य सुभाषितम् ।
४३०. सुग्रीवः परमप्रीतो वाक्यमेतदुवाच ह ॥

४३१. एवं भवतु गच्छाम स्थेयं त्वच्छासने मया ।
४३२. एहीत्युच्चैः हरिवरान् सुग्रीवः समुदाहरत् ॥

४३३. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हरयः शीघ्रमाययुः ।
४३४. समुपस्थापयामासुः शिबिकां शुभदर्शनाम् ॥

४३५. तामुपस्थापितां दृष्ट्वा शिबिकां वानराधिपः ।
४३६. बहुभिः हरिभिः युक्तामारुरोह सलक्ष्मणः ॥

४३७. शङ्खभेरीनिनादैश्च वन्दिभिश्चाभिनन्दितः ।
४३८. परिकीर्णो ययौ तत्र यत्र रामो व्यवस्थितः ॥

४३९. आसाद्य च ततो रामं कृताञ्जलिपुटोऽभवत् ।
४४०. कृताञ्जलौ स्थिते तस्मिन् वानराश्चाभवन्स्तथा ॥

४४१. तटाकमिव तं दृष्ट्वा रामः कुट्मलपङ्कजम् ।
४४२. वानराणां महत्सैन्यं सुग्रीवे प्रीतिमानभूत् ॥

४४३. पादयोः पतितं मूर्ध्ना तमुत्थाप्य हरीश्वरम् ।
४४४. प्रेंणा च बहुमानाच्च राघवः परिषस्वजे ॥

४४५. परिष्वज्य च धर्मात्मा निषीदेति ततोऽब्रवीत् ।
४४६. निषण्णं तं ततो दृष्ट्वा क्षितौ रामोऽब्रवीत् वचः ॥

४४७. धर्ममर्थं च कामं च काले यस्तु निषेवते ।
४४८. विभज्य सततं वीर स राजा हरिसत्तम ॥

४४९. हित्वा धर्मं तथार्थं च कामं यस्तु निषेवते ।
४५०. स वृक्षाग्रे यथा सुप्तः पतितः प्रतिबुद्ध्यते ॥

४५१. अमित्राणां वधे युक्तो मित्राणां सङ्ग्रहे रतः ।
४५२. त्रिवर्गफलभोक्ता च राजा धर्मेण युज्यते ॥

४५३. उद्योगसमयस्त्रवेष प्राप्तः शत्रुविनाशन ।
४५४. सञ्चिन्त्यतां हि पिङ्गेश हरिभिः सह मन्त्रिभिः ॥

४५५. एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामं वचनमब्रवीत् ।
४५६. प्रणष्टा श्रीश्च कीर्तिश्च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
४५७. त्वत्प्रसादात् महाबाहो पुनः प्राप्तमिदं मया ॥

४५८. कृतं न प्रतिकुर्याद् यः पुरुषाणां स दूषकः ॥

४५९. एते वानरमुख्याश्च शतशः शत्रुसूदन ।
४६०. प्राप्ताश्चादाय बलिनः पृथिव्यां सर्ववानरान् ॥

४६१. ऋक्षाश्च वानराः शूराः गोलाङ्गूलाश्च राघव ।
४६२. कान्तारवनदुर्गाणामभिज्ञा घोरदर्शनाः ।
४६३. देवगन्धर्वपुत्राश्च वानराः कामरूपिणः ।
४६४. स्वैः स्वैः परिवृता सैन्यैः वर्तन्ते पथि राघव ॥

४६५. मेघपर्वतसङ्काशा मेरुविन्ध्यकृतालयाः ।
४६६. ते त्वामभिगमिष्यन्ति राक्षसं योद्धुमाहवे ॥

४६७. निहत्य रावणं युद्धे ह्यानयिष्यन्ति मैथिलीम् ॥

४६८. इति ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो धर्मभृतां वरः ।
४६९. बाहुभ्यां संपरिष्वज्य प्रत्युवाच कृताञ्जलिम् ॥

४७०. यदिन्द्रो वर्षते वर्षं न तच्चित्रं भविष्यति ।
४७१. आदित्योऽसौ सहस्राम्शुः कुर्यात् वितिमरं नभः ॥

४७२. चन्द्रमा रजनीं कुर्यात् प्रभया सौम्य निर्मलाम् ।
४७३. त्वद्विधो वापि मित्राणां प्रीतिं कुर्यात् परन्तप ॥

४७४. त्वत्सनाथः सखे सङ्ख्ये जेतास्मि सकलानरीन् ।
४७५. न चिरात् तं वधिष्यामि रावणं निशितैः शरैः ॥

४७६. एतस्मिन्नन्तरे चैव रजः समभिवर्धत ।
४७७. उष्णतीक्ष्णां सहस्राम्शोः छादयन् गगने प्रभाम् ॥

४७८. दिशः पर्याकुलाश्चासन् तमसा तेन दूषितः ।
४७९. चचाल च मही सर्वा सशैलवनकानना ॥

४८०. ततो नगेन्द्रसङ्काशैः तीक्ष्णदंष्ट्रैः महाबलैः ।
४८१. कोटीशतपरीवारैः वानरैः हरियूथपैः ।
४८२. नादेयैः पार्वतेयैश्च सामुद्रैश्च महाबलैः ।
४८३. हरिभिः मेघनिर्ह्रादैः अन्यैश्च वनवासिभिः ।
४८४. तरुणादित्यवर्णैश्च श्वेतैः हेमकृतालयैः ।
४८५. कृत्स्ना सम्छादिता भूमिः असङ्ख्येयैः प्लवङ्गमैः ॥

४८६. ततः काञ्चनशैलाभः ताराया वीर्यवान् पिता ।
४८७. अनेकैः बहुसाहस्रैः कोटिभिः प्रत्यदृश्यत ॥

४८८. तथापरेण कोटीनां सहस्रेण समन्वितः ।
४८९. पिता रुमायाः संप्राप्तः सुग्रीवश्वशुरो विभुः ॥

४९०. अनेकैः बहुसाहस्रैः वानराणां समन्वितः ।
४९१. पिता हनुमतः श्रीमान् केसरी प्रत्यदृश्यत ॥

४९२. नीलाञ्जनचयाकारो नीलो नामैष यूथपः ।
४९३. अदृश्यत महाकायः कोटिभिर्दशभिर्वृतः ॥

४९४. ऋक्षराजो महातेजा जाम्बवान् नाम नामतः ।
४९५. कोटिभिर्दशभिर्व्याप्तः सुग्रीवस्य वशे स्थितः ॥

४९६. नलश्चापि महावीर्यः संवृतो द्रुमवासिभिः ।
४९७. कोटीशतेन संप्राप्तः सहस्रेण शतेन च ॥

४९८. एते चान्ये च बहवो वानराः कामरूपिणः ।

४९९. आवृत्य पृथिवीं सर्वां पर्वतांश्च वनानि च ।
५००. यूथपाः समनुप्राप्ताः येषां सङ्ख्या न विद्यते ॥

५०१. आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
५०२. अभ्यवर्तन्त सुग्रीवं सूर्यमभ्रगणा इव ॥

५०३. कुर्वाणा बहुशब्दान्श्च प्रकृष्टा बाहुशालिनः ।
५०४. शिरोभिर्वानरेन्द्राय सुग्रीवाय न्यवेदयन् ॥

५०५. सुग्रीवस्त्रवरितो रामे सर्वान्स्तान् वानरर्षभान् ।
५०६. निवेदयित्वा धर्मज्ञः स्थितः प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥

५०७. पराक्रमेषु विख्याता व्यवसायेषु चोत्तमाः ।
५०८. ख्यातकर्मापदानाश्च बलवन्तो जितक्लमाः ॥

५०९. पृथिव्यम्बुचरा राम नानानगनिवासिनः ।
५१०. कोट्यौघाश्च इमे प्राप्ता वानरास्तव किङ्कराः ॥

५११. निदेशवर्तिनः सर्वे सर्वे गुरुहिते स्थिताः ।
५१२. अभिप्रेतुमनुष्ठातुं तव शक्ष्यन्त्यरिन्दम ॥

५१३. यन्मन्यसे नरव्याघ्र प्राप्तकालं तदुच्यताम् ।
५१४. त्वत्सैन्यं त्वद्वशे युक्तमाज्ञापयितुमर्हसि ॥

५१५. काममेषामिदं कार्यं विदितं मम तत्त्वतः ।
५१६. तथापि तु यथायुक्तमाज्ञापयितुमर्हसि ॥

५१७. तथा ब्रुवाणं सुग्रीवं रामो दशरथात्मजः ।
५१८. बाहुभ्यां संपरिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ॥

५१९. ज्ञायतां सौम्य वैदेही यदि जीवति वा न वा ।
५२०. स च देशो महाप्राज्ञ यस्मिन् वसति रावणः ॥

५२१. अधिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
५२२. प्राप्तकालं विधास्यामि तस्मिन् काले सह त्वया ॥

५२३. नाहमस्मिन् प्रभुः कार्ये वानरेन्द्र न लक्ष्मणः ।
५२४. त्वमस्य हेतुः कार्यस्य प्रभुश्च प्लवगेश्वर ॥

५२५. त्वमेवाज्ञापय विभो मम कार्यविनिश्चयम् ।
५२६. त्वं हि जानासि मे कार्यं मम वीर न संशयः ॥

५२७. एवमुक्तस्तु सुग्रीवो विनतं नाम यूथपम् ।
५२८. अब्रवीत् रामसान्निध्ये लक्ष्मणस्य च धीमतः ॥

५२९. वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम् ।
५३०. अधिगच्छ दिशं पूर्वां सशैलवनकाननाम् ॥

५३१. तत्र सीतां च वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
५३२. मार्गध्वं गिरिदुर्गेषु वनेषु च नदीषु च ॥

५३३. नदीं भागीरथीं रम्यां सरयूं कौशिकीं तथा ।
५३४. कालिन्दीं यमुनां रम्यां यामुनं च महागिरिम् ॥

५३५. सरस्वतीं च सिन्धुं च शोणं मणिनिभोदकम् ।
५३६. ब्रःममूलान् विदेहान् श्च मालवान् काशिकोसलान् ॥

५३७. मागधाम्श्च महाग्रामान् पुण्ड्रान्स्त्रवङ्गान्स्तथैव च ।
५३८. सर्वं च तद् विचेतव्यं मार्गयद्भिः ततस्ततः ॥

५३९. ये च नोक्ता मयोद्देशा विचेया तेषु जानकी ।
५४०. एतावद्वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुङ्गवाः ।
५४१. अभास्करममर्यादं न जानीमः ततः परम् ॥

५४२. अभिगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
५४३. मासे पूर्णे निवर्तध्वमुदयं प्राप्य पर्वतम् ॥

५४४. ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ।
५४५. सिद्धार्थाः सन्निवर्तध्वमधिगम्य च मैथिलीम् ॥

५४६. ततः प्रस्थाप्य सुग्रीवः तन्महद्वानरं बलम् ।
५४७. दक्षिणां प्रेषयामास वानरानभिलक्षितान् ॥

५४८. नीलमग्निसुतं चैव हनूमन्तं च वानरम् ।
५४९. पितामहसुतं चैव जाम्बवन्तं महौजसम् ।
५५०. मैन्दं च द्विविदं चैव सुषेणं गन्धमादनम् ।
५५१. अङ्गदप्रमुखान् वीरान् वीरः कपिगणेश्वरः ।
५५२. वेगविक्रमसंपन्नान् सन्दिदेश विशेषवित् ॥

५५३. ये केचन समुद्देशाः तस्यां दिशि सुदुर्गमाः ।
५५४. कपीशः कपिमुख्यानां स तेषां समुदाहरत् ॥

५५५. सहस्रशिरसं विन्ध्यं नानाद्रुमलतायुतम् ।

५५६. नर्मदां च नदीं रम्यां महोरगनिषेविताम् ।
५५७. ततो गोदावरीं रम्यां कृष्णवेणीं महानदीम् ।
५५८. वरदां च महाभागां महोरगनिषेविताम् ।
५५९. मेखलां उत्कलान्श्चैव दशार्णनगराण्यपि ।
५६०. आब्रवन्तीमवन्तीं च सर्वमेवानुपश्यत ॥

५६१. विदर्भान् ऋषिकान्श्चैव रम्यान् माहिषकानपि ।
५६२. तथा वङ्गान् कलिङ्गान्श्च कौशिकान्श्च समन्ततः ।
५६३. अन्वीक्ष्य दण्डकारण्यं सपर्वतनदीगुहाम् ।
५६४. नदीं गोदावरीं चैव सर्वमेवानुपश्यत ।
५६५. तथैवान्ध्रान्श्च पुण्ड्रान्श्च चोलान् पान्ड्यान्श्च केरलान् ॥

५६६. अयोमुखश्च गन्तव्यः पर्वतो धातुमण्डितः ।
५६७. सुचन्दनवनोद्देशो मार्गितव्यो महागिरिः ॥

५६८. ततस्तामापगां दिव्यां प्रसन्नसलिलाशयाम् ।
५६९. तत्र द्रक्ष्यथ कावेरीं विह्वतामप्सरोगणैः ॥

५७०. तस्यासीनं नगस्याग्रे मलयस्य महौजसम् ।
५७१. द्रक्ष्यथादित्यसङ्काशमगस्त्र्यं ऋषिसत्तमम् ॥

५७२. ततस्तेनाभ्यनुज्ञाताः प्रसन्नेन महात्मना ।
५७३. ताम्रपर्णीं ग्राहजुष्टां तरिष्यथ महानदीम् ॥

५७४. सा चन्दनवनैः चित्रैः प्रच्छन्नद्वीपवारिणी ।
५७५. कान्तेव युवती कान्तं समुद्रमवगाहते ॥

५७६. ततो हेममयं दिव्यं मुक्तामणिविभूषितम् ।
५७७. युक्तं कवाटं पाण्ड्यानां गता द्रक्ष्यथ वानराः ॥

५७८. अगस्त्र्येनान्तरे तत्र सागरे विनिवेशितः ।
५७९. चित्रसानुनगः श्रीमान् महेन्द्रः पर्वतोत्तमः ॥

५८०. जातरूपमयो श्रीमानवगाढो महार्णवम् ।
५८१. द्वीपस्तस्यापरे पारे शतयोजनविस्तृतः ॥

५८२. अगम्यो मानुषैर्दीप्तः तं मार्गध्वं समन्ततः ॥

५८३. तत्र सर्वात्मना सीता मार्गितव्या विशेषतः ॥

५८४. स हि देशस्तु वध्यस्य रावणस्य दुरात्मनः ।

५८५. राक्षसाधिपतेर्वासः सहस्राक्षसमद्युतेः ॥

५८६. एतावदेव युष्माभिः वीरा वानरपुङ्गवाः ।
५८७. शक्यं विचेतुं गन्तुं वा नातो गतिमतां गतिः ॥

५८८. सर्वमेतत् समालोक्य यच्चान्यदपि दृश्यते ।
५८९. गतिं विदित्वा वैदेह्याः सन्निवर्तितुमर्हथ ॥

५९०. यश्च मासान्निवर्तोऽग्रे दृष्ट्वा सीतेति वक्ष्यति ।
५९१. मत्तुल्यविभवो भोगैः सुखं स विहरिष्यति ॥

५९२. कृतापराधो बहुशो मम बन्धुर्भविष्यति ॥

५९३. अथ प्रस्थाप्य स हरीन् सुग्रीवो दक्षिणां दिशम् ।
५९४. तारायाः पितरं राजा सुषेणं नाम वानरम् ।
५९५. महर्षिपुत्रं मारीचमर्चिष्मन्तं महाकपिम् ।
५९६. मरीचिपुत्रान् मारीचानर्चिर्माल्यान् महाबलान् ।
५९७. ऋषिपुत्रान्श्च तान् सर्वान् प्रतीचीमादिशत् दिशम् ॥

५९८. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं श्वशुरं भीमविक्रमम् ।
५९९. द्वाभ्यां शतसहस्राभ्यां कपीनां कपिसत्तमाः ।
६००. सुषेणप्रमुखा यूयं वैदेहीं परिमार्गथ ॥

६०१. सौराष्ट्रान् सहबाह्लीकान् चन्द्रचित्रान्स्तथैव च ।
६०२. स्फीतान् जनपदान् रम्यान् विपुलानि पुराणि च ।
६०३. प्रत्यक्स्रोतोवहाश्चैव नद्यः शीतजलाः शिवाः ।
६०४. तथा केतकखण्डान्श्च मार्गध्वं हरिपुङ्गवाः ॥

६०५. तत्र स्थलीर्मरुप्राया अत्युच्चशिशिराः शिलाः ।
६०६. ततः पश्चिममागम्य समुद्रं द्रष्टुमर्हथ ॥

६०७. मुरवीपत्तनं चैव रम्यं चैव जटापुरम् ।
६०८. अवन्तीं अङ्गलेपाञ्च तथा चालक्षितं वनम् ॥

६०९. सिन्धुसागरयोश्चैव सङ्गमे तत्र पर्वतः ।
६१०. महान् सोमगिरिर्नाम शतशृङ्गो महाद्रुमः ॥

६११. योजनानि चतुःषष्टिः वराहो नाम पर्वतः ।
६१२. सुवर्णशृङ्गः सुमहान् सागरे वरुणालये ॥

६१३. तत्र प्राग्जोतिषं नाम जातरूपमयं पुरम् ।

६१४. यस्मिन् वसति दुष्टात्मा नरको नाम दानवः ॥

६१५. एतावज्जीवलोकस्य भास्करो रजनीक्षये ।
६१६. कृत्वा वितिमरं सर्वमस्तं गच्छति पर्वतम् ॥

६१७. एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुङ्गवाः ।
६१८. अवगम्य तु वैदेहीं निलयं रावणस्य च ।
६१९. अस्तं पर्वतमासाद्य पूर्णे मासे निवर्तत ॥

६२०. ऊर्ध्वं मासान्न वस्तव्यं वसन् वध्यो भवेन्मम ।
६२१. सहैव शूरो युष्माभिः श्वशुरो मे गमिष्यति ॥

६२२. श्रोतव्यं सर्वमेतस्य भवद्भिर्दिष्टकारिभिः ।
६२३. अतोऽन्यदपि यत् कार्यं कार्यस्यास्य प्रियं भवेत् ।
६२४. संप्रधार्य भवद्भिश्च देशकालार्थसंहितम् ॥

६२५. ततः सन्दिश्य सुग्रीवः श्वशुरं पश्चिमां दिशम् ।
६२६. वाक्यमात्महितं चैव रामस्य च हितं तदा ।
६२७. उवाच राजा सर्वज्ञः वीरं शतबलिं कपिम् ॥

६२८. वृतः शतसहस्रेण त्वद्विधानां वनौकसाम् ।
६२९. वैवस्वतसुतैः सार्धं प्रतिष्ठस्व स्वमन्त्रिभिः ॥

६३०. दिशं ह्युदीचीं विक्रान्तां हिमशैलावतम्सकाम् ।
६३१. सर्वतः परिमार्गध्वं रामपत्नीमनिन्दिताम् ॥

६३२. कृतं हि प्रियमस्माकं राघवेण महात्मना ।
६३३. तस्य चेत् प्रतिकारोऽस्ति सफलं जीवितं भवेत् ॥

६३४. अर्थिनः कार्यनिर्वृत्तिमकर्तुरपि यश्चरेत् ।
६३५. तस्य स्यात् सफलं जन्म किं पुनः पूर्वकारिणः ॥

६३६. इमानि बहुदुर्गाणि नद्यः शैलान्तराणि च ।
६३७. भवन्तः परिमार्गन्तु बुद्धिविक्रमसंपदा ॥

६३८. तत्र म्लेच्छान् पुलिन्दान्श्च कुरून्श्च सहमद्रकैः ।
६३९. काम्बोजयवनान्श्चैव शकानां पत्तनानि च ।
६४०. चीनान् परमचीनान्श्च नीहारान्श्च पुनः पुनः ।
६४१. अन्वीक्ष्य दरदान्श्चैव हिमवन्तं विचिन्वथ ॥

६४२. तं देशं समतिक्रम्य आश्रमं सिद्धसेवितम् ।

६४३. सिद्धा वैखानसास्तत्र वालखिल्याश्च तापसाः ॥

६४४. वन्द्यास्ते तु तपस्सिद्धास्तपसा वीतकल्मशाः ।
६४५. प्रष्टव्या चापि सीताया प्रवृत्तिः विनयान्वितैः ॥

६४६. एतावद् वानरैः शक्यं गन्तुं वानरपुङ्गवाः ।
६४७. सर्वमेतद् विचेतव्यं यन्मया परिकीर्तितम् ।
६४८. यदन्यदपि नोक्तं च तत्रापि क्रियतां मतिः ॥

६४९. विशेषेण तु सुग्रीवो हनूमत्यर्थमुक्तवान् ।
६५०. स हि तस्मिन् हरिश्रेष्ठे निश्चितार्थोऽर्थसाधने ॥

६५१. न भूमौ नान्तरिक्षे वा नाम्बरे नामरालये ।
६५२. नाप्सु वा गतिसङ्गं ते पश्यामि हरिपुङ्गव ॥

६५३. गतिर्वेगश्च तेजश्च लाघवं च महाकपे ।
६५४. पितुस्ते सदृशं वीर मारुतस्य महौजसः ॥

६५५. त्वय्येव हनुमन्नस्ति बलं बुद्धिः पराक्रमः ।
६५६. देशकालानुवृत्तिश्च नयश्च नयपण्डित ।
६५७. तद् यथा लभ्यते सीता तत्त्वमेवानुचिन्तय ॥

६५८. ततः कार्यसमासङ्गमुपगम्य हनूमति ।
६५९. विदित्वा हनुमन्तं च चिन्तयामास राघवः ॥

६६०. सर्वथा निश्चितार्थोऽयं हनूमति हरीश्वरः ।
६६१. निश्चितार्थतरश्चापि हनुमान् कार्यसाधने ॥

६६२. तदेवं प्रस्थितस्यास्य परिज्ञातस्य कर्मभिः ।
६६३. भर्त्रा परिगृहीतस्य ध्रुवः कार्यफलोदयः ॥

६६४. तं समीक्ष्य महातेजा व्यवसायोत्तरं हरिम् ।
६६५. कृतार्थ इव संहृष्टः प्रहृष्टेन्द्रियमानसः ।
६६६. ददौ तस्य ततः प्रीतः स्वनामाङ्कोपशोभितम् ।
६६७. अङ्गुलीयमभिज्ञानं राजपुत्र्याः परन्तपः ॥

६६८. अनेन त्वां हरिश्रेष्ठ चिःनेन जनकात्मजा ।
६६९. मत्सकाशादनुप्राप्तमनुद्विग्नानुपश्यति ॥

६७०. व्यवसायश्च ते वीर सत्त्वयुक्तश्च विक्रमः ।
६७१. सुग्रीवस्य च सन्देशः सिद्धिं कथयतीव मे ॥

६७२. स तद् गृह्य हरिश्रेष्ठः कृत्वा मूर्ध्नि कृताञ्जलिः ।
६७३. वन्दित्वा चरणौ चैव प्रस्थितः प्लवगर्षभः ॥

॥४.५ हनूमता समुद्रोल्लङ्घननिश्चयः ॥

१. ततः सर्वा दिशो राजा चोदयित्वा यथातथम् ।
२. कपिसेनापतिर्वीरो मुमोद सुखितः सुखम् ॥

३. एवं सञ्चोदिताः सर्वे राज्ञा वानरयूथपाः ।
४. स्वां स्वां दिशमभिप्रेत्य त्वरिताः संप्रतस्थिरे ॥

५. नदन्तश्चोन्नदन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
६. क्ष्वेडन्तो धावमानाश्च विनदन्तो महाबलाः ।
७. शलभा इव सन्छाद्य मेदिनीं संप्रतस्थिरे ॥

८. सराम्सि सरितः कक्षानाकाशं नगराणि च ।
९. नदीदुर्गान्स्तथा शैलान् विचिन्वन्ति समन्ततः ॥

१०. विचित्य दिवसं सर्वे सीताधिगमने धृताः ।
११. समायान्ति स्म मेदिन्यां निशाकालेषु वानराः ॥

१२. विचित्य तु दिशं पूर्वान् यथोक्तां सचिवैः सह ।
१३. अदृष्ट्वा विनतः सीतामाजगाम महाबलः ॥

१४. उत्तरां च दिशं सर्वां विचित्य स महाकपिः ।
१५. आगतः सहसैन्येन वीरः शतबलिस्तदा ॥

१६. सुषेणः पश्चिमामाशां विचित्य सह वानरैः ।
१७. समेत्य मासे संपूर्णे सुग्रीवमुपचक्रमे ॥

१८. तं प्रस्रवणपृष्ठस्थं समासाद्याभिवाद्य च ।
१९. आसीनं सहरामेण सुग्रीवमिदमब्रुवन् ॥

२०. विचिताः पर्वताः सर्वे वनानि गहनानि च ।
२१. निंनगाः सागरान्ताश्च सर्वे जनपदाश्च ये ॥

२२. विचिताश्च महागुल्मा लताविततसन्तताः ।

२३. गुहाश्च विचिताः सर्वा (न दृष्टा जनकात्मजा) ॥

२४. उदारसत्त्वाभिजनो महात्मा
२५. स मैथिलीं द्रक्ष्यति वानरेन्द्र ।
२६. दिशं तु यामेव गता तु सीता
२७. तामास्थितो वायुसुतो हनूमान् ॥

२८. सह ताराङ्गदाभ्यां तु सहसा हनुमान् कपिः ।
२९. सुग्रीवेण यथोद्दिष्टं गन्तुं देशं प्रचक्रमे ॥

३०. ततो विचित्य विन्ध्यस्य गुहाश्च गहनानि च ।
३१. पर्वताग्रनदीदुर्गान् सराम्सि विपुलद्रुमान् ।
३२. अन्वेषमाणाः ते सर्वे वानराः सर्वतो दिशम् ।
३३. न सीतां ददृशुर्वीरा मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥

३४. ते भक्षयन्तो मूलानि फलानि विविधान्यपि ।
३५. अन्वेषमाणा दुर्धर्षा न्यवसन्स्तत्र तत्र ह ॥

३६. ततस्ते काननान्तान्स्तु गिरीणां कन्दराणि च ।
३७. प्रभवाणि नदीनां च विचिन्वन्ति समाहिताः ॥

३८. तत्र चापि महात्मानो नापश्यन् जनकात्मजाम् ॥

३९. क्षुत्पिपासापरीतास्तु श्रान्तास्तु सलिलार्थिनः ।
४०. अवकीर्णं लतावृक्षैः ददृशुस्ते महाबिलम् ॥

४१. ततः पर्वतकूटाभो हनूमान् मारुतात्मजः ।
४२. अब्रवीद् वानरान् घोरान् कान्तारवनकोविदः ॥

४३. अस्माच्चापि बिलाद् हम्साः क्रौञ्चाश्च सहसारसैः ।
४४. जलार्द्राः चक्रवाकाश्च निष्पतन्ति स्म सर्वशः ॥

४५. नूनं सलिलवानत्र कूपो वा यदि वा ह्रदः ।
४६. तथा चेमे बिलद्वारे स्निग्धास्तिष्ठन्ति पादपाः ॥

४७. इत्युक्तास्तद् बिलं सर्वे विविशुस्तिमिरावृतम् ॥

४८. ततस्तस्मिन् बिले भीमे नानापादपसङ्कुले ।
४९. अन्योन्यं संपरिष्वज्य जग्मुर्योजनमन्तरम् ॥

५०. ते नष्टसञ्ज्ञाः तृषिताः सम्भ्रान्ता सलिलार्थिनः ।
५१. परिपेतुर्बिले तस्मिन् कञ्चित्कालमतन्द्रिताः ॥

५२. ते कृशाः दीनवदनाः परिश्रान्ताः प्लवङ्गमाः ।
५३. आलोकं ददृशुर्वीरा निराशा जीविते यदा ॥

५४. ततस्तं देशमागम्य सौम्या वितिमिरं वनम् ।
५५. ददृशुः काञ्चनान् वृक्षान् दीप्तवैश्वानरप्रभान् ॥

५६. जातरूपमयैर्मत्स्यैः महद्भिश्चाथ पङ्कजैः ।
५७. नलिनीस्तत्र ददृशुः प्रसन्नसलिलायुताः ॥

५८. तपनीयगवाक्षाणि मुक्ताजालावृतानि च ।
५९. हैमराजतभौमानि वैदूर्यमणिमन्ति च ।
६०. ददृशुस्तत्र हरयो गृःअमुख्यानि सर्वशः ॥

६१. तत्र तत्र विचिन्वन्तो बिले तस्मिन् महाबलाः ।
६२. ददृशुः वानराः शूराः स्त्रियं काञ्चिददूरतः ॥

६३. तापसीं नियताहारां चीरकृष्णाजिनाम्बराम् ॥

६४. ततो हनूमान् गिरिसन्निकाशह्
६५. कृताञ्जलिस्तामभिवाद्य वृद्धाम् ।
६६. पप्रच्छ का त्वं भवनं बिलं च
६७. रत्नानि चेमानि वदस्व कस्य ॥

६८. एवमुक्ता हनुमता तापसी धर्मचारिणी ।
६९. प्रत्युवाच हनूमन्तं सर्वभूतहिते रता ॥

७०. इदम्(अप्सरसे) दत्तं हेमायै वनमुत्तमम् ।
७१. (ब्रःमणा) कामभोगश्च गृःअं चेदं हिरण्मयम् ॥

७२. दुहिता मेरुसावर्णेरहं तस्याः स्वयम्प्रभा ।
७३. इदं रक्षामि भवनं हेमाया वानरोत्तम ॥

७४. मम प्रियसखी हेमा नृत्तगीतविशारदा ।
७५. तया दत्तवरा चास्मि रक्षामि भवनं महत् ॥

७६. किं कार्यं कस्य वा हेतोः कान्ताराणि प्रपद्यथ ।
७७. कथं चेदं वनं दुर्गं युष्माभिरुपलक्षितम् ॥

७८. शुचीन्यभ्यवहाराणि मूलानि च फलानि च ।
७९. भुक्त्वा पीत्वा च पानीयं सर्वं मे वक्तुमर्हथ ॥

८०. तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।
८१. आर्जवेन यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥

८२. रामो दाशरथिः श्रीमान् प्रविष्टो दण्दकावनम् ।
८३. लक्ष्मणेन सहभ्रात्रा वैदेह्या सह भार्यया ॥

८४. तस्य भार्या जनस्थानात् रावणेन हृता बलात् ।
८५. वीरस्तस्य सखा राज्ञः सुग्रीवो नाम वानरः ॥

८६. राजा वानरमुख्यानां येन प्रस्थापिता वयम् ।
८७. अगस्त्र्यचरितामाशां दक्षिणां यमरक्षिताम् ॥

८८. रावणं सहिताः सर्वे राक्षसं कामरूपिणम् ।
८९. सीतया सह वैदेह्या मार्गध्वमिति चोदिताः ॥

९०. विचित्य तु वयं सर्वे समग्रां दक्षिणां दिशम् ।
९१. बुभुक्षिताः परिश्रान्ताः वृक्षमूलमुपाश्रिताः ॥

९२. चारयन्तस्ततश्चक्षुः दृष्टवन्तो महद्बिलम् ।
९३. इदं प्रविष्टाः सहसा बिलं तिमिरसंवृतम् ॥

९४. एतन्नः कार्यमेतेन कृत्येन वयमागताः ।
९५. त्वां चैवोपगताः सर्वे परिद्यूना बुभुक्षिताः ॥

९६. आतिथ्यधर्मदत्तानि मूलानि च फलानि च ।
९७. अस्माभिरुपयुक्तानि बुभुक्षापरिपीडितैः ॥

९८. यत् त्वया रक्षिताः सर्वे म्रियमाणा बुभुक्षया ।
९९. ब्रूहि प्रत्युपकारार्थं किं ते कुर्वन्तु वानराः ॥

१००. एवमुक्ता तु सर्वज्ञा (प्रत्युवाच) स्वयम्प्रभा ।
१०१. सर्वेषां परितुष्टास्मि वानराणां तरस्विनाम् ।
१०२. चरन्त्या मम धर्मेण न कार्यमिह केनचित् ॥

१०३. एवमुक्तः शुभं वाक्यं हनुमानिदमब्रवीत् ।
१०४. शरणं त्वां प्रपनाः स्मः सर्वे वै धर्मचारिणीम् ॥

१०५. यः कृतः समयोऽस्मासु सुग्रीवेण महात्मना ।
१०६. स तु कालो व्यतिक्रान्तो बिले च परिवर्तताम् ॥

१०७. सा त्वमस्माद् बिलादस्मानुत्तारयितुमर्हसि ।
१०८. त्रातुमर्हसि नः सर्वान् सुग्रीवभयशङ्कितान् ॥

१०९. एवमुक्ता हनुमता तापसी वाक्यमब्रवीत् ।
११०. जीवता दुष्करं मन्ये प्रविष्टेन निवर्तितुम् ॥

१११. तपसः सुप्रभावेण नियमोपार्जितेन च ।
११२. सर्वानेव बिलादस्मात् तारयिष्यामि वानरान् ॥

११३. निमीलयत चक्षूंषि सर्वे वानरपुङ्गवाः ।
११४. ततो निमीलिताः सर्वे सुकुमाराम्गुलैः करैः ।
११५. निमेषान्तरमात्रेण बिलादुत्तारितास्तया ॥

११६. उवाच सर्वान्स्तान्स्तत्र तापसी धर्मचारिणी ।
११७. एष विन्ध्यो गिरिः श्रीमान् सागरोऽयं महोदधिः ॥

११८. स्वस्ति वोऽस्तु गमिष्यामि भवनं वानरर्षभाः ।
११९. इत्युक्त्वा तद्बिलं श्रीमत् प्रविवेश स्वयम्प्रभा ॥

१२०. ततस्ते ददृशुर्घोरं सागरं वरुणालयम् ।
१२१. अपारमभिगर्जन्तं घोरैरूर्मिभिराकुलम् ॥

१२२. विन्ध्यस्य तु गिरेः पादे संप्रपुष्पितपादपे ।
१२३. उपविश्य महात्मानः चिन्तामापेदिरे तदा ॥

१२४. तत्र पुष्पातिभाराग्रान् लताशतसमावृतान् ।
१२५. द्रुमान् वासन्तिकान् दृष्ट्वा बभूवुर्भयशङ्किताः ॥

१२६. ते वसन्तमनुप्राप्तं प्रतिवेद्य परस्परम् ।
१२७. नष्टसन्देशकालार्था निपेतुर्धरणीतले ॥

१२८. ततस्तान् कपिवृद्धान्श्च शिष्टान्श्चैव वनौकसः ।
१२९. वाचा मधुरयाभाष्य यथावदनुमान्य च ।
१३०. युवराजो महाप्राज्ञो अङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥

१३१. शासनात् कपिराजस्य वयं सर्वे विनिर्गताः ।
१३२. मासः पूर्णो बिलस्थानां हरयो किं न बुद्ध्यत ॥

१३३. वयमाश्वयुजे मासि कालसङ्ख्याव्यवस्थिताः ।
१३४. प्रस्थितः सोऽपि चातीतः किमतः कार्यमुत्तरम् ॥

१३५. भवन्तः प्रत्ययं प्राप्ताः नीतिमार्गविशारदाः ।
१३६. हितेष्वभिरता भर्तुः निसृष्टाः सर्वकर्मसु ॥

१३७. कर्मस्वप्रतिमाः सर्वे दिक्षु विश्रुतपौरुषाः ।
१३८. मां पुरस्कृत्य निर्याताः पिङ्गाक्षप्रतिचोदिताः ॥

१३९. हरिराजस्य सन्देशमकृत्वा कः सुखी भवेत् ।
१४०. तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः स्वामिभावे व्यवस्थितः ॥

१४१. अप्रवृत्तौ च सीतायाः पापमेव करिष्यति ।
१४२. ध्रुवं नो हिम्सिता राजा सर्वान् प्रतिगतानितः ॥

१४३. वधेनाप्रतिरूपेण श्रेयान् मृत्युरिहैव नः ।
१४४. तस्मात् क्षममिहाद्यैव गन्तुं प्रायोपवेशनम् ॥

१४५. न चाहं यौवराज्येन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
१४६. नरेन्द्रेणाभिषिक्तोऽस्मि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ॥

१४७. स पूर्वं बद्धवैरो मां राजा दृष्ट्वा व्यतिक्रमम् ।
१४८. घातयिष्यति दण्डेन तीक्ष्णेन कृतनिश्चयः ॥

१४९. इहैव प्रायमासिष्ये पुण्ये सागररोधसि ॥

१५०. एतत् श्रुत्वा कुमारेण युवराजेन भाषितम् ।
१५१. सर्वे ते वानरश्रेष्टा करुणं वाक्यमब्रुवन् ॥

१५२. तीक्ष्णः प्रकृत्या सुग्रीवः प्रियासक्तश्च राघवः ।
१५३. अदृष्टायां च वैदेह्यां दृष्ट्वा चैव समागतान् ।
१५४. राघवप्रियकामार्थं घातयिष्यत्यसंशयम् ॥

१५५. इहैव सीतामन्वीक्ष्य प्रवृत्तिमुपलभ्य वा ।
१५६. नो चेत् गच्छाम तं वीरं गमिष्यामो यमक्षयम् ॥

१५७. प्लवङ्गमानां तु भयार्दितानाम्
१५८. श्रुत्वा वचः तार इदं बभाषे ।
१५९. अलं विषादेन बिलं प्रविश्य
१६०. वसाम सर्वे यदि रोचते वः ॥

१६१. इदं हि मायाविहितं सुदुर्गमम्
१६२. प्रभूतपुष्पोदकभोज्यपेयम् ।
१६३. इहास्ति नो नैव भयं पुरन्दरात्
१६४. न राघवात् वानरराजतोऽपि वा ॥

१६५. तथा ब्रुवति तारे तु ताराधिपतिवर्चसि ।

१६६. बुद्ध्या ह्यष्टाम्गया युक्तं चतुर्बलसमन्वितम् ।
१६७. चतुर्दशगुणं मेने हनुमान् वालिनः सुतम् ॥

१६८. शशिनं शुक्लपक्षादौ वर्धमानमिव श्रिया ।
१६९. बृःअस्पतिसमं बुद्ध्या विक्रमे सदृशं पितुः ।
१७०. भर्तुरर्थे परिश्रान्तं सर्वशास्त्रविशरदः ।
१७१. अभिसन्धातुमारेभे हनुमानङ्गदं ततः ॥

१७२. स चतुर्णामुपायानां तृतीयमुपवर्णयन् ।
१७३. भेदयामास तान् सर्वान् वानरान् वाक्यसंपदा ॥

१७४. तेषु सर्वेषु भिन्नेषु ततोऽभीषयदङ्गदम् ।
१७५. भीषणैर्विविधैर्वाक्यैः कोपोपायसमन्वितैः ॥

१७६. त्वं समर्थतरः पित्रा युद्धे तारेय वै ध्रुवम् ।
१७७. दृढं धारयितुं शक्तः कपिराज्यं यथा पिता ॥

१७८. नित्यमस्थिरचित्ता हि कपयो हरिपुङ्गव ।
१७९. त्वां नैते ह्यनुयुञ्जेयुः प्रत्यक्षं प्रवदामि ते ।
१८०. न ह्यहं त इमे सर्वे सामदानादिभिर्गुणैः ।
१८१. दन्डेन वा त्वया शक्याः सुग्रीवादपकर्षितुम् ॥

१८२. यां चैमां मन्यसे धात्रीं एतद् बिलमिति श्रुतम् ।
१८३. एतल्लक्ष्मणबाणानामीषत् कार्यं विदारणम् ॥

१८४. स्मरन्तः पुत्रदाराणां नित्योद्विग्ना बुभुक्षिताः ।
१८५. खेदिता दुःखशय्याभिः त्वां करिष्यन्ति पृष्ठतः ॥

१८६. स त्वं हीनः सुहृद्भिश्च हितकामैश्च बन्धुभिः ।
१८७. तृणादपि भृशोद्विग्नः स्पन्दमानाद् भविष्यसि ॥

१८८. न च जातु न हिंस्य ु स्त्रवां घोरा लक्ष्मणसायकाः ।
१८९. अपवृत्तं जिघाम्सन्तो महावेगा दुरासदाः ॥

१९०. अस्माभिस्तु गतं सार्धं विनीतवदुपस्थितम् ।
१९१. आनुपूर्व्यात्तु सुग्रीवो राज्ये त्वां स्थापयिष्यति ॥

१९२. धर्मराजः पितृव्यस्ते प्रीतिकामो दृढव्रतः ।
१९३. शुचिः सत्यप्रतिज्ञश्च स त्वां जातु न नाशयेत् ॥

१९४. प्रियकामश्च ते मातुः तदर्थं चास्य जीवितम् ।

१९५. तस्यापत्यं च नास्त्र्यन्यत् तस्मात् अङ्गद गम्यताम् ॥

१९६. श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं प्रश्रितं धर्मसंहितम् ।
१९७. स्वामिसत्कारसंयुक्तमङ्गदो वाक्यमब्रवीत् ॥

१९८. स्थैर्यमात्ममनःशौचमानृशंस्यमथार्जवम् ।
१९९. विक्रमश्चैव धैर्यं च सुग्रीवे नोपपद्यते ॥

२००. भ्रातुर्ज्यैष्ठस्य यो भार्यां जीवतो महिषीं प्रियाम् ।
२०१. धर्मेण मातरं यस्तु स्वीकरोति जुगुप्सितः ।
२०२. कथं स धर्मं जानीते येन भात्रा दुरात्मना ।
२०३. युद्धायाभिनियुक्तेन बिलस्य पिहितं मुखम् ॥

२०४. सत्यात् पाणिगृहीतश्च कृतकर्मा महायशाः ।
२०५. विस्मृतो राघवो येन स कस्य सुकृतं स्मरेत् ॥

२०६. लक्ष्मणस्य भयेनेह नाधर्मभयभीरुणा ।
२०७. आदिष्टा मार्गितुं सीता धर्मस्तस्मिन् कथं भवेत् ॥

२०८. तस्मिन् पापे कृतघ्ने तु स्मृतिभिन्ने चलात्मनि ।
२०९. आर्यः को विश्वसेत् जातु तत्कुलीनो विशेषतः ॥

२१०. राज्ये पुत्रः प्रतिष्ठाप्यः सगुणो निर्गुणोऽपि वा ।
२११. कथं शत्रुकुलीनं मां सुग्रीवो जीवयिष्यति ॥

२१२. बन्धनाच्चावसादान्मे श्रेयो प्रायोपवेशनम् ।
२१३. अनुजानन्तु मां सर्वे गृःअं गच्छन्तु वानराः ॥

२१४. इहैव प्रायमासिष्ये श्रेयो मरणमेव मे ।
२१५. अभिवादनपूर्वं तु सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
२१६. वाच्यस्तातो यवीयान् च राघवौ बलशालिनौ ।
२१७. आरोग्यपूर्वं कुशलं वाच्या माता रुमा च मे ॥

२१८. मातरं चैव मे तारामाश्वासयितुमर्हथ ।
२१९. प्रकृत्या प्रियपुत्रा सा सानुक्रोशा तपस्विनी ।
२२०. विनष्टमिह मां श्रुत्वा व्यक्तं हास्यति जीवितम् ॥

२२१. एतावदुक्त्वा वचनं वृद्धान्स्तानभिवाद्य च ।
२२२. विवेश चाङ्गदो भूमौ रुदन् दर्भेषु दुर्मनाः ॥

२२३. तस्य संविशतस्तत्र रुदन्तो वानरर्षभाः ।

२२४. नयनेभ्यः प्रमुमुचुः उष्णं वै वारि दुःखिताः ॥

२२५. सुग्रीवं चैव निन्दन्तः प्रशम्सन्तश्च वालिनम् ।
२२६. परिवार्याङ्गदं सर्वे व्यवसन् प्रायमासितुम् ॥

२२७. रामस्य वनवासं च क्षयं दशरथस्य च ।
२२८. जनस्थानवधं चैव वधं चैव जटायुषः ।
२२९. हरणं चैव वैदेह्या वालिनश्च वधं तथा ।
२३०. रामकोपं च वदतां हरीणां भयमागतम् ॥

२३१. संपातिर्नाम नांना तु चिरञ्जीवी विहङ्गमः ।
२३२. भ्राता जटायुषः श्रीमान् विख्यातबलपौरुषः ।
२३३. कन्दरादभिनिष्क्रम्य स विन्ध्यस्य महागिरेः ।
२३४. उपविष्टान् हरीन् दृष्ट्वा हृष्टात्मा गिरमब्रवीत् ॥

२३५. विधिः किल नरं लोके विधानेनानुवर्तते ।
२३६. यथायं विहितो भक्ष्यः चिरान् मह्यमुपागतः ॥

२३७. परं पराणां भक्षिष्ये वानराणां मृतं मृतम् ॥

२३८. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भक्ष्यलुब्धस्य पक्षिणः ।
२३९. अङ्गदः परमायस्तो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥

२४०. पश्य सीतापदेशेन साक्षात् वैवस्वतो यमः ।
२४१. इमं देशमनुप्राप्तः वानराणां विपत्तये ॥

२४२. (तदा) तस्यापकारार्थं त्यजतात्मानमात्मना ।
२४३. प्रियं कृतं हि रामस्य धर्मज्ञेन जटायुषा ॥

२४४. स सुखी गृध्रराजस्तु रावणेन हतो रणे ।
२४५. मुक्तश्च सुग्रीवभयात् गतश्च परमां गतिम् ॥

२४६. राघवार्थे परिश्रान्ता वयं सन्त्यक्तजीविताः ।
२४७. कान्ताराणि प्रपन्नाः स्म न च पश्याम मैथिलीम् ॥

२४८. तत् तु श्रुत्वा तथा वाक्यमङ्गदस्य मुखोद्गतम् ।
२४९. अब्रवीत् वचनं गृध्रः तीक्ष्णतुण्डो महास्वनः ॥

२५०. कोऽयं गिरैः घोषयति प्राणैः प्रियतरस्य मे ।
२५१. जटायुषो वधं भ्रातुः कम्पयन्निव मे मनः ॥

२५२. नामधेयमिदं भ्रातुः चिरस्याद्य मया श्रुतम् ।

२५३. यवीयसो गुणज्ञस्य श्लाघनीयस्य विक्रमैः ॥

२५४. अतिदीर्घस्य कालस्य परितुष्टोऽस्मि कीर्तनात् ।
२५५. तदिच्छेयमहं श्रोतुं विनाशं वानरर्षभाः ॥

२५६. भ्रातुर्जटायुषस्तस्य जनस्थाननिवासिनः ।
२५७. सूर्याम्शुदग्धपक्षत्वात् न शक्नोमि विसर्पितुम् ॥

२५८. इच्छेयं पर्वतादस्मात् अवतर्तुमरिन्दमाः ॥

२५९. शोकात् भ्रष्टस्वरमपि श्रुत्वा वानरयूथपाः ।
२६०. श्रद्दधुर्नैव तद्वाक्यं कर्मणा तस्य शङ्किताः ॥

२६१. ते प्रायमुपविष्टास्तु दृष्ट्वा गृध्रं प्लवङ्गमाः ।
२६२. चक्रुर्बुद्धिं तदा रौद्रां सर्वान् नो भक्षयिष्यति ॥

२६३. सर्वथा प्रायमासीनान् यदि नो भक्षयिष्यति ।
२६४. कृतकृत्या भविष्यामः क्षिप्रं सिद्धिमितो गताः ॥

२६५. एतां बुद्धिं ततः चक्रुः सर्वे ते हरियूथपाः ।
२६६. अवतार्य गिरेः शृङ्गात् (अङ्गदोऽख्यातवान् द्विजम्) ॥

२६७. (रामस्य वनवासं च वैदेह्या हरणं तथा ।
२६८. जटायुषः वधं चापि वालिनश्च वधं तथा ।
२६९. मार्गणार्थं हि वैदेह्याः वानराणां च चोदनम् ।
२७०. अज्ञानात्तु प्रविष्टानां बिले कालव्यतिक्रमम् ।
२७१. सुग्रीवकोपभीतानां तत्र प्रायोपवेशनम् ॥

) २७२. (तच्छ्रुत्वा करुणाख्यानं अङ्गदेनेरितं तदा) ।
२७३. सबाष्पो वानरान् गृध्रः प्रत्युवाच महास्वनः ॥

२७४. यवीयान् स मम भ्राता जटायुर्नाम वानराः ।
२७५. यमाख्यात हतं युद्धे रावणेन बलीयसा ॥

२७६. वृद्धभावात् अपक्षत्वात् शृण्वन्स्तदपि मर्षये ॥

२७७. न हि मे शक्तिरस्त्रयद्य भ्रातुर्वैरविमोक्षणे ॥

२७८. पुरा वृत्रवधे वृत्ते स चाहं च जयैषिणौ ।
२७९. आदित्यमुपयातौ स्वः ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ॥

२८०. आवृत्याकाशमार्गेण जवेन स्वर्गतौ भृशम् ।

२८१. मध्यं प्राप्ते तु सूर्ये तु जटायुरवसीदति ॥

२८२. तमहं भ्रातरं दृष्ट्वा सूर्यरश्मिभिरर्दितम् ।
२८३. पक्षाभ्यां छादयामास स्नेहात् परमविह्वलम् ॥

२८४. निर्दग्धपत्रः पतितो विन्ध्येऽहं वानरर्षभाः ।
२८५. अहमस्मिन् वसन् भ्रातुः प्रवृत्तिं नोपलक्षये ॥

२८६. जटायुषस्त्वेवमुक्तो भ्रात्रा संपातिना तदा ।
२८७. युवराजो महाप्राज्ञः प्रत्युवाचाङ्गदस्तदा ॥

२८८. जटायुषो यदि भ्राता श्रुतं ते गदितं मया ।
२८९. आख्याहि यदि जानासि निलयं तस्य रक्षसः ॥

२९०. ततोऽब्रवीन्महातेजा भ्राता ज्येष्ठो जटायुषः ।
२९१. आत्मानुरूपं वचनं वानरान् संप्रहर्षयन् ॥

२९२. निर्दग्धपक्षो गृध्रोऽहं गतवीर्यः प्लवङ्गमाः ।
२९३. वाङ्मात्रेण तु रामस्य करिष्ये साह्यमुत्तमम् ॥

२९४. तरुणी रूपसंपन्ना सर्वाभरणभूषिता ।
२९५. ह्रियमाणा मया दृष्टा रावणेन दुरात्मना ।
२९६. क्रोशन्ती राम रामेति लक्ष्मणेति च भामिनी ।
२९७. भूषणान्यपविध्यन्ती गात्राणि च विधुन्वती ॥

२९८. सूर्यप्रभेव शैलाग्रे तस्याः कौशेयमुत्तमम् ।
२९९. असिते राक्षसे भाति यथा वा तटिदम्बुदे ॥

३००. तां तु सीतामहं मन्ये रामस्य परिकीर्तनात् ।
३०१. श्रूयतां मे कथयतो निलयं तस्य रक्षसः ॥

३०२. पुत्रो विश्रवसः साक्षात् भ्राता वैश्रवणस्य च ।
३०३. अध्यास्ते नगरीं लङ्कां रावणो नाम राक्षसः ॥

३०४. इतो द्वीपे समुद्रस्य संपूर्णे शतयोजने ।
३०५. तस्मिन् लंकापुरी रम्या निर्मिता विश्वकर्मणा ॥

३०६. तस्यां वसति वैदेही दीना कौशेयवासिनी ।
३०७. रावणान्तःपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥

३०८. संप्राप्य सागरस्यान्तं संपूर्णं शतयोजनम् ।
३०९. आसाद्य दक्षिणं तीरं ततो द्रक्ष्यथ रावणम् ॥

३१०. उपायो दृश्यतां कश्चित् लङ्घने लवणाम्भसः ।
३११. अभिगम्य तु वैदेहीं समृद्धार्थो गमिष्यथ ॥

३१२. समुद्रं नेतुमिच्छामि भवद्भिर्वरुणालयम् ।
३१३. प्रदास्याम्युदकं भ्रातुः स्वर्गतस्य महात्मनः ॥

३१४. ततो नीत्वा तु तं देशं तीरे नदनदीपतेः ।
३१५. निर्दग्धपक्षं संपातिं वानराः सुमहौजसः ।
३१६. तं पुनः प्रापयित्वा च तं देशं पतगेश्वरम् ।
३१७. बभूवुर्वानरा हृष्टाः प्रवृत्तिमुपलभ्य ते ॥

३१८. आख्याता गृध्रराजेन समुत्प्लुत्य प्लवङ्गमाः ।
३१९. सङ्गताः प्रीतिसंयुक्ताः विनेदुः सिंहविक्रमाः ॥

३२०. हृष्टाः सागरमाजग्मुः सीतादर्शनकांक्षिणः ।
३२१. दक्षिणस्य समुद्रस्य समासाद्योत्तरां दिशम् ॥

३२२. सन्निवेशं ततश्चक्रुः हरिवीरा महाबलाः ॥

३२३. आकाशमिव दुष्पारं सागरं प्रेक्ष्य वानराः ।
३२४. विषेदुः सहिताः सर्वे कथं कार्यमिति ब्रुवन् ॥

३२५. विषण्णां वाहिनीं दृष्ट्वा सागरस्य निरीक्षणात् ।
३२६. आश्वासयामास हरीन् वालिसूनुर्महाबलः ॥

३२७. न विषादे मनः कार्यं विषादो दोषवत्तरः ।
३२८. विषादं हन्ति पुरुषं बालं क्रुद्ध इवोरगः ॥

३२९. यो विषादं प्रसहते विक्रमे समुपस्थिते ।
३३०. तेजसा तस्य हीनस्य पुरुषार्थो न सिद्ध्यति ॥

३३१. तस्यां रात्र्यां व्यतीतायामङ्गदो वानरैः सह ।
३३२. हरिवृद्धैः समागम्य पुनर्मन्त्रममन्त्रयत् ॥

३३३. ततस्तान् हरिवृद्धान्श्च तच्च सैन्यमरिम्दमः ।
३३४. अनुमान्याङ्गदः श्रीमान् वाक्यमर्थवदब्रवीत् ॥

३३५. को वीरो योजनशतं लङ्घयेत प्लवङ्गमः ।
३३६. कः करिष्यति सुग्रीवं सत्यसन्धमरिम्दमम् ॥

३३७. कस्य प्रसादात् रामं च लक्ष्मणं च महाबलम् ।

३३८. अभिगच्छेम संहृष्टाः सुग्रीवं च वनौकसम् ॥

३३९. कस्य प्रसादात् दारान्श्च पुत्रान्श्चैव गृःआणि च ।
३४०. इतो निवृत्ताः पश्येम सिद्धार्थाः सुखिनो वयम् ॥

३४१. यदि कश्चित् समर्थो वः सागरप्लवने हरिः ।
३४२. स ददात्विह नः शीघ्रं पुण्यामभयदक्षिणाम् ॥

३४३. अङ्गदस्य वचः श्रुत्वा न कश्चित् किञ्चिदब्रवीत् ।
३४४. स्तिमितेवाभवत् सर्वा सा तत्र हरिवाहिनी ॥

३४५. पुनरेवाङ्गदः प्राह तान् हरीन् कपिसत्तमः ।
३४६. सर्वे बलवतां श्रेष्ठा भवन्तो दृढविक्रमाः ॥

३४७. व्यपदेश्यकुले जाताः पूजिताश्चाप्यभीक्ष्णशः ।
३४८. नहि वो गमने सङ्गः कदाचित् कस्यचित् क्वचित् ।
३४९. ब्रुवध्वं यस्य या शक्तिः प्लवने प्लवगर्षभाः ॥

३५०. अथाङ्गदवचः श्रुत्वा ते सर्वे वानरर्षभाः ।
३५१. स्वं स्वं गतौ समुत्साहमूचुस्तत्र यथाक्रमम् ॥

३५२. मैन्दस्तु वानरस्तत्र वानरान्स्तानुवाच ह ।
३५३. योजनानां परं षष्टिमहं प्लवितुमुत्सहे ॥

३५४. ततस्तत्र महातेजा द्विविदः प्रत्यभाषत ।
३५५. गमिष्यामि न सन्देहः सप्ततिं योजनान्यहम् ॥

३५६. सुषेणस्तु महातेजाः सत्त्ववान् कपिसत्तमः ।
३५७. अशीतिं प्रतिजानेऽहं योजनानां पराक्रमे ॥

३५८. तेषां कथयतां तत्र सर्वान्स्ताननुमान्य च ।
३५९. ततो वृद्धतमस्तेषां जाम्बवान् प्रत्यभाषत ॥

३६०. पूर्वमस्माकमप्यासीत् कश्चित् गतिपराक्रमः ।
३६१. ते वयं वयसः पारमनुप्राप्ताः स्म साम्प्रतम् ॥

३६२. साम्प्रतं कालभेदेन या गतिस्तां निबोधत ।
३६३. नवतिं योजनानां तु गमिष्यामि न संशयः ॥

३६४. नैतावता च संसिद्धिः कार्यस्यास्य भविष्यति ॥

३६५. अथोत्तरमुदारार्थमब्रवीत् अङ्गदस्तदा ॥

३६६. अहमेतद् गमिष्यामि योजनानां शतं महत् ।
३६७. निवर्तने तु मे शक्तिः स्यान्नवेति न निश्चिता ॥

३६८. तमुवाच हरिश्रेष्ठं जाम्बवान् वाक्यकोविदः ।
३६९. योजनानां भवान् शक्तः गन्तुं प्रतिनिवर्तितुम् ॥

३७०. न हि प्रेषयिता तात स्वामी प्रेष्यः कथञ्चन ।
३७१. भवतायं जनः सर्वः प्रेष्यः प्लवगसत्तम ॥

३७२. अपि वै तस्य कार्यस्य भवान् मूलमरिन्दम ।
३७३. मूलमर्थस्य संरक्ष्यमेष कार्यविदां नयः ॥

३७४. मूले हि सति सिद्ध्यन्ति गुणाः पुष्पफलोदयाः ॥

३७५. उक्तवाक्यं महाप्राज्ञं जाम्बवन्तं महाकपिः ।
३७६. प्रत्युवाचोत्तरं वाक्यं वालिसूनुरथाङ्गदः ॥

३७७. यदि नाहं गमिष्यामि नान्यो वानरपुङ्गवः ।
३७८. पुनः खल्विदमस्माभिः कार्यं प्रायोपवेशनम् ॥

३७९. तद्भवानेव दृष्टार्थः सञ्चिन्तयितुमर्हति ॥

३८०. सोऽङ्गदेन तदा वीरः प्रत्युक्तः प्लवगर्षभः ।
३८१. जाम्बवानुत्तमं वाक्यं प्रोवाचेदं ततोऽङ्गदम् ॥

३८२. अस्य ते वीर कार्यस्य न किञ्चित् परिहीयते ।
३८३. एष सञ्चोदयाम्येनं यः कार्यं साधयिष्यति ॥

३८४. ततः प्रतीतं प्लवतां वरिष्ठम्
३८५. एकान्तमाश्रित्य सुखोपविष्टम् ।
३८६. सञ्चोदयामास हरिप्रवीरह्
३८७. हरिप्रवीरं हनुमन्तमेव ॥

३८८. अनेकशतसाहस्रीं विषण्णां हरिवाहिनीम् ।
३८९. जाम्बवान् समुदीक्ष्यैवं हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥

३९०. वीर वानरलोकस्य सर्वशास्त्रविदां वर ।
३९१. तूष्णीमेकान्तमाश्रित्य हनूमान् किं न जल्पसि ॥

३९२. हनूमन् हरिराजस्य सुग्रीवस्य समो ह्यसि ।
३९३. रामलक्ष्मणयोश्चापि तेजसा च बलेन च ॥

३९४. बलं बुद्धिश्च तेजश्च सत्त्वं च हरिपुङ्गव ।
३९५. विशिष्टं सर्वभूतेषु किमात्मानं न सज्जसे ॥

३९६. दुहिता वानरेन्द्रस्य कुञ्जरस्य महात्मनः ।
३९७. अञ्जनेति परिख्याता पत्नी केसरिणो हरेः ॥

३९८. विचित्रमाल्याभरणा कदाचित् क्षौमधारिणी ।
३९९. अचरत् पर्वतस्याग्रे प्रावृडम्बुदसन्निभे ॥

४००. दृष्ट्वा तां शुभसर्वाङ्गीं तनुमध्यां यशस्विनीम् ।
४०१. मन्मथाविष्टसर्वाङ्गो पर्यष्वजत मारुतः ॥

४०२. तां तु तत्रैव सम्भ्रान्तां सुव्रतां वाक्यमब्रवीत् ।
४०३. न त्वां हिम्सामि सुश्रोणि मा भूत् ते मनसो भयम् ॥

४०४. मनसास्मि गतो यत् त्वां परिष्वज्य यशस्विनीम् ।
४०५. वीर्यवान् बुद्धिसंपन्नस्तव पुत्रो भविष्यति ॥

४०६. महासत्त्वो महातेजा महाबलपराक्रमः ।
४०७. लङ्घने प्लवने चैव भविष्यति मया समः ॥

४०८. एवमुक्ता ततस्तुष्टा जननी ते महाकपे ।
४०९. गुहायां त्वां महाबाहो प्रजज्ञे प्लवगर्षभ ॥

४१०. अभ्युत्थितं ततः सूर्यं बालो दृष्ट्वा महावने ।
४११. फलं चेति जिघृक्षुस्त्रवं उत्प्लुत्याभ्युद्गतो दिवम् ॥

४१२. शतानि त्रीणि गत्वाथ योजनानां महाकपे ।
४१३. तेजसा तस्य निर्धूतः न विषादं गतस्ततः ॥

४१४. त्वामप्युपगतं तूर्णमन्तरिक्षं महाकपे ।
४१५. क्षिप्तमिन्द्रेण ते वज्रं कोपाविष्टेन तेजसा ॥

४१६. तदा कैलास शिखरे वामो हनुरभज्यत ।
४१७. ततो हि नामधेयं ते हनूमानिति कीर्तितम् ॥

४१८. ततस्त्रवां निहतं दृष्ट्वा वायुर्गन्धवहः स्वयम् ।
४१९. त्रैलोक्यं भृशसङ्क्रुद्धो न ववौ वै प्रभञ्जनः ॥

४२०. सम्भ्रान्ताश्च सुराः सर्वे त्रैलोक्ये क्षुभिते सति ।
४२१. प्रसादयन्ति सङ्क्रुद्धं मारुतं भुवनेश्वराः ॥

४२२. प्रसादिते च पवने ब्रःमा तुभ्यं वरं ददौ ।
४२३. अशस्त्रवध्यतां तात समरे सत्यविक्रम ॥

४२४. सहस्रनेत्रः प्रीतात्मा ददौ ते वरमुत्तमम् ।
४२५. स्वच्छन्दतश्च मरणं तव स्यादिति वै प्रभो ॥

४२६. स त्वं केसरिणः पुत्रः क्षेत्रजो भीमविक्रम ।
४२७. मारुतस्यौरसः पुत्रः प्लवने चापि तत्समः ॥

४२८. वयमद्य गतप्राणा भवान्नस्त्रातु साम्प्रतम् ।
४२९. दाक्ष्यविक्रमसंपन्नः कपिराज इवापरः ॥

४३०. तद् विजृम्भस्व विक्रान्त प्लवतामुत्तमो ह्यसि ।
४३१. त्वद्वीर्यं द्रष्टुकामा हि सर्वा वानरवाहिनी ॥

४३२. उत्तिष्ठ हरिशार्दूल लङ्घयस्व महार्णवम् ।
४३३. परा हि सर्वभूतानां हनूमन् या गतिस्तव ॥

४३४. विषण्णा हरयः सर्वे हनुमन् किमुपेक्षसे ।
४३५. विक्रमस्व महावेग विष्णुस्त्रीन् विक्रमानिव ॥

४३६. ततः कपीनामृषभेण चोदितह्
४३७. प्रतीतवेगः पवनात्मजः कपिः ।
४३८. प्रहर्षयन्स्तां हरिवीरवाहिनीम्
४३९. चकार रूपं महदात्मनस्तदा ॥

४४०. तं दृष्ट्वा जृम्भमाणं ते क्रमितुं शतयोजनम् ।
४४१. वेगेनापूर्यमाणं च सहसा वानरोत्तमम् ।
४४२. सहसा शोकमुत्सृज्य प्रहर्षेण समन्विताः ।
४४३. विनेदुः तुष्टुवुश्चापि हनुमन्तं महाबलम् ॥

४४४. तस्य संस्तूयमानस्य वृद्धैर्वानरपुङ्गवैः ।
४४५. तेजसा पूर्यमाणस्य रूपमासीदनुत्तमम् ॥

४४६. यथा विजृम्भते सिंहो विवृते गिरिगह्वरे ।
४४७. मारुतस्यौरसः पुत्रस्तथा संप्रति जृम्भते ॥

४४८. अशोभत मुखं तस्य जृम्भमाणस्य धीमतः ।
४४९. अम्बरीषोपमं दीप्तं विधूम इव पावकः ॥

४५०. हरीणामुत्थितो मध्यात् संप्रहृष्टतनूरुहः ।

४५१. अभिवाद्य हरीन् वृद्धान् हनुमानिदमब्रवीत् ॥

४५२. मारुतस्यौरसः पुत्रः प्लवने नास्ति मत्समः ।
४५३. उत्सहेयं हि विस्तीर्णमालिखन्तमिवाम्बरम् ।
४५४. मेरुं गिरिमसङ्गेन परिगन्तुं सहस्रशः ॥

४५५. उदयात् प्रस्थितं वापि ज्वलन्तं रश्मिमालिनम् ।
४५६. अनस्तमितमादित्यमहं गन्तुं समुत्सहे ॥

४५७. सागरान् शोषयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम् ।
४५८. पर्वतान्श्चूर्णयिष्यामि प्लवमानः प्लवङ्गमः ॥

४५९. निमेषान्तरमात्रेण निरालम्बनमम्बरम् ।
४६०. सहसा निपतिष्यामि घनाद्विद्युदिवोत्थिता ॥

४६१. भविष्यति हि मे रूपं प्लवमानस्य सागरम् ।
४६२. विष्णोः प्रक्रममाणस्य तदा त्रीन् विक्रमानिव ॥

४६३. भविष्यति हि मे पन्थाः स्वातेः पन्था इवाम्बरे ।
४६४. अहं द्रक्ष्यामि वैदेहीं प्रमोदध्वं प्लवङ्गमाः ॥

४६५. तमेवं वानरश्रेष्ठं गर्जन्तममितप्रभम् ।
४६६. प्रहृष्टा हरयस्तत्र समुदैक्षन्त विस्मिताः ॥

४६७. तच्चास्य वचनं श्रुत्वा ज्ञातीनां शोकनाशनम् ।
४६८. उवाच परिसंहृष्टो जाम्बवान् प्लवगेश्वरः ॥

४६९. वीर केसरिणः पुत्र हनुमन् मारुतात्मज ।
४७०. ज्ञातीनां विपुलः शोकः त्वया तात प्रणाशितः ॥

४७१. तव कल्याणरुचयः कपिमुख्याः समागताः ।
४७२. मङ्गलान्यर्थसिद्ध्यर्थं करिष्यन्ति समाहिताः ॥

४७३. ऋषीणां च प्रसादेन कपिवृद्धमतेन च ।
४७४. गुरूणां च प्रसादेन संप्लव त्वं महार्णवम् ॥

४७५. स्थास्यामश्चैकपादेन यावदागमनं तव ।
४७६. त्वद्गतानि च सर्वेषां जीवनानि वनौकसाम् ॥

४७७. ततस्तु मारुतप्रख्यः स हरिर्मारुतात्मजः ।
४७८. आरुरोह नगश्रेष्ठं महेन्द्रमरिमर्दनः ॥

४७९. स वेगवान् वेगसमाहितात्मा
४८०. हरिप्रवीरः परवीरहन्ता ।
४८१. मनः समाधाय महानुभावो
४८२. जगाम लङ्कां मनसा मनस्वी ॥

॥ किष्किन्धाकाण्डम् समाप्तम् ॥

॥५ सुन्दरकाण्डम् ॥

॥५.१ समुद्रोल्लङ्घनम् ॥

१. ततो रावणनीतायाः सीतायाः शत्रुकर्षणः ।
२. इयेष पदमन्वेष्टुं चारणाचरिते पथि ॥

३. दुष्करं निष्प्रतिद्वन्द्वं चिकीर्षन् कर्म वानरः ।
४. समुदग्रशिरोग्रीवो गवां पतिरिवाबभौ ॥

५. अथ वैडूर्यवर्णेषु शाद्वलेषु महाबलः ।
६. धीरः सलिलकल्पेषु विचचार यथासुखम् ॥

७. द्विजान् वित्रासयन् धीमानुरसा पादपान् हरन् ।
८. मृगान्श्च सुबहून् निघ्नन् प्रवृद्ध इव केसरी ॥

९. स तस्य गिरिवर्यस्य तले नागवरायुते ।
१०. तिष्ठन् कपिवरस्तत्र ह्रदे नाग इवाबभौ ॥

११. स सूर्याय महेन्द्राय पवनाय स्वयम्भुवे ।
१२. भूतेभ्यश्चाञ्जलिं कृत्वा चकार गमने मतिम् ॥

१३. प्लवगप्रवरैर्दृष्टः प्लवने कृतनिश्चयः ।

१४. ववृधे रामवृद्ध्यर्थं समुद्र इव पर्वसु ॥

१५. निष्प्रमाणशरीरः सन् लिलङ्घयिषुरर्णवम् ।
१६. बाहुभ्यां पीडयामास चरणाभ्यां च पर्वतम् ॥

१७. स चचालाचलश्चाशु मुहूर्तं कपिपीडितः ।
१८. तरूणां पुष्पिताग्राणां सर्वं पुष्पमशातयत् ॥

१९. तेन चोत्तमवीर्येण पीड्यमानः स पर्वतः ।
२०. सलिलं संप्रसुस्राव मदं मत्त इव द्विपः ॥

२१. रीतीर्निर्वर्तयामास काञ्चनाञ्जनराजतीः ॥

२२. गिरिणा पीड्यमानेन पीड्यमानानि सर्वतः ।
२३. गुहाविष्टानि भूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥

२४. स महान् सत्त्वसन्नादः शैलपीडानिमित्तजः ।
२५. पृथिवीं पूरयामास दिशश्चोपवनानि च ॥

२६. शिरोभिर्पृथुभिर्नागा व्यक्तस्वस्तिकलक्षणैः ।
२७. वमन्तः पावकं घोरं ददम्शुर्दशनैः शिलाः ॥

२८. तास्तदा सविषैर्दष्टाः कुपितैस्तैः महाशिलाः ।
२९. जज्वलुः पावकोद्दीप्ता बिभिदुश्च सहस्रधा ॥

३०. यानि त्वौषधजालानि तस्मिन् जातानि पर्वते ।
३१. विषघ्नान्यपि नागानां न शेकुः शमितुं विषम् ॥

३२. भिद्यतेऽयं गिरिर्धूतैः इति मत्वा तपस्विनः ।
३३. त्रस्ता विद्याधरास्तस्मात् उत्पेतुः स्त्रीगणैः सह ॥

३४. हारनूपुरकेयूरपारिहार्यधराः स्त्रियः ।
३५. विस्मिताः सस्मिताः तस्थुः आकाशे रमणैः सह ॥

३६. शुश्रुवुश्च तदा शब्दं ऋषीणां भावितात्मनाम् ।
३७. एष पर्वतसङ्काशो हनूमान् मारुतात्मजः ।
३८. रामार्थं वानरार्थं च चिकीर्षन् कर्म दुष्करम् ।
३९. समुद्रस्य परं पारं दुष्प्रापं प्राप्तुमिच्छति ॥

४०. दुधुवे च स रोमाणि चकम्पे चानलोपमः ।
४१. ननाद च महानादं सुमहानिव तोयदः ॥

४२. आनुपूर्व्या च वृत्तं तल्लाङ्गूलं रोमभिश्चितम् ।
४३. उत्पतिष्यन् विचिक्षेप पक्षिराज इवोरगम् ॥

४४. तस्य लाङ्गूलमाविद्धमतिवेगस्य पृष्ठतः ।
४५. ददृशे गरुडेनेव ह्रियमाणो इवोरगः ॥

४६. बाहू संस्तम्भयामास महापरिघसन्निभौ ।
४७. ससाद च कपिः कट्यां चरणौ सञ्चुकोच च ॥

४८. संहृत्य च भुजौ श्रीमान् तथैव च शिरोधराम् ।
४९. तेजः सत्त्वं तथा वीर्यमाविवेश स वीर्यवान् ॥

५०. मार्गमालोकयन् दूरात् ऊर्ध्वप्रणिहितेक्षणः ।
५१. रुरोध हृदये प्राणान् आकाशमवलोकयन् ॥

५२. पद्भ्यां द्रढमवस्थानं कृत्वा कर्णौ निकुच्य च ।
५३. वानरान् वानरश्रेष्ठः इदं वचनमब्रवीत् ॥

५४. यथा राघवनिर्मुक्तः शरः श्वसनविक्रमः ।
५५. गच्छेत् तद्वत् गमिष्यामि लङ्कां रावणपालिताम् ॥

५६. न हि द्रक्ष्यामि यदि तां लङ्कायां जनकात्मजाम् ।
५७. अनेनैव हि वेगेन गमिष्यामि सुरालयम् ॥

५८. यदि वा त्रिदिवे सीतां न द्रक्ष्यामि कृतश्रमः ।
५९. बद्ध्वा राक्षसराजानमानयिष्यामि रावणम् ॥

६०. सर्वथा कृतकार्योऽहं एष्यामि सहसीतया ।
६१. एवमुक्त्वा तु हनुमान् वानरान् वानरोत्तमः ।
६२. उत्पपाताथ वेगेन वेगवान् अविचारयन् ॥

६३. स मत्तकोयष्टिभकान् पादपान् पुष्पशालिनः ।
६४. उद्वहन्नूरुवेगेन जगाम विमलेऽम्बरे ॥

६५. ऊरुवेगोत्थिता वृक्षा मुहूर्तं कपिमन्वयुः ।
६६. प्रस्थितं दीर्घमध्वानं स्वबन्धुमिव बान्धवाः ॥

६७. स नानाकुसुमैः कीर्णः कपिः साङ्कुरकोरकैः ।
६८. शुशुभे मेघसङ्काशः खद्योतैरिव पर्वतः ॥

६९. तस्य वेगसमुद्धूतैः पुष्पैस्तोयमदृश्यत ।
७०. ताराभिरिव रामाभिः उदिताभिरिवाम्बरम् ॥

७१. तस्याम्बरगतौ बाहू ददृशाते प्रसारितौ ।
७२. पर्वताग्रात् विनिष्क्रान्तौ पञ्चास्याविव पन्नगौ ॥

७३. पिबन्निव बभौ चापि सोर्मिजालं महार्णवम् ।
७४. पिपासुरिव चाकाशं ददृशे स महाकपिः ॥

७५. तस्य विद्युत्प्रभाकारे वायुमार्गानुसारिणः ।
७६. नयने विप्रकाशेते पर्वतस्थाविवानलौ ॥

७७. मुखं नासिकया तस्य ताम्रया ताम्रमाबभौ ।
७८. सन्ध्यया समभिस्पृष्टं यथा स्यात् सूर्यमण्डलम् ॥

७९. लाङ्गूलं च समाविद्धं प्लवमानस्य शोभते ।
८०. अम्बरे वायुपुत्रस्य शक्रध्वज इवोच्छ्रितम् ॥

८१. लाङ्गूलचक्रो हनुमान् शुक्लदम्ष्ट्रोऽनिलात्मजः ।
८२. व्यरोचत महाप्राज्ञः परिवेषीव भास्करः ॥

८३. स्फिग्देशेनातिताम्रेण रराज स महाकपिः ।
८४. महता दारितेनेव गिरिर्गैरिकधातुना ॥

८५. तस्य वानरसिंहस्य प्लवमानस्य सागरम् ।
८६. कक्षान्तरगतो वायुः जीमूत इव गर्जति ॥

८७. यं यं देशं समुद्रस्य जगाम स महाकपिः ।
८८. स तु तस्याङ्ग वेगेन सोन्माद इव लक्ष्यते ॥

८९. कपिवातश्च बलवान् मेघवातश्च निर्गतः ।
९०. सागरं भीमनिर्ह्रादं कम्पयामासतुर्भृशम् ॥

९१. मेरुमन्दरसङ्काशान् उद्गतान् सुमहार्णवे ।
९२. अत्यक्रामन् महावेगः तरङ्गान् गणयन्निव ॥

९३. तिमिनक्रझषाः कूर्माः दृश्यन्ते विवृतास्तदा ।
९४. वस्त्रापकर्षणेनेव शरीराणि शरीरिणाम् ॥

९५. श्वेताभ्रघनराजीव वायुपुत्रानुगामिनी ।
९६. तस्य सा शुशुभे छाया पतिता लवणाम्भसि ॥

९७. येनासौ याति बलवान् वेगेन कपिकुञ्जरः ।
९८. तेन मार्गेण सहसा द्रोणीकृत इवार्णवः ॥

९९. पाण्डुरारुणवर्णानि नीलमाञ्जिष्ठकानि च ।
१००. कपिना कृश्यमाणानि महाभ्राणि चकाशिरे ॥

१०१. प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतन्श्च पुनः पुनः ।
१०२. प्रच्छन्नश्च प्रकाशश्च चन्द्रमा इव दृश्यते ॥

१०३. तताप नहि तं सूर्यः प्लवन्तं वानरेश्वरम् ।
१०४. सिषेवे च तदा वायू रामकार्यार्थसिद्धये ॥

१०५. ऋषयस्तुष्टुवुश्चैनं प्लवमानं विहायसा ।
१०६. जगुश्च देवगन्धर्वाः प्रशंसन्तो वनौकसम् ॥

१०७. तस्मिन् प्लवगशार्दूले प्लवमाने हनूमति ।
१०८. इक्ष्वाकुकुलमानार्थी चिन्तयामास सागरः ॥

१०९. अहमिक्ष्वाकुनाथेन सगरेण विवर्धितः ।
११०. इक्ष्वाकुसचिवश्चायं तन्नार्हत्यवसादितुम् ॥

१११. तथा मया विधातव्यं विश्रमेत यथा कपिः ।
११२. शेषं च मयि विश्रान्तः सुखी सोऽतितरिष्यति ॥

११३. इति कृत्वा मतिं साध्वीं समुद्रः छन्नमम्भसि ।
११४. हिरण्यनाभं मैनाकमुवाच गिरिसत्तमम् ॥

११५. स एष कपिशार्दूलस्त्वामुपर्यैति वीर्यवान् ।
११६. हनूमान् रामकार्यार्थी भीमकर्मा खमाप्लुतः ॥

११७. अस्य साह्यं मयाकार्यमिक्ष्वाकुकुलवर्तिनः ।
११८. कर्तव्यमकृतं कार्यं सतां मन्युमुदीरयेत् ॥

११९. सलिलादूर्ध्वमुत्तिष्ठ तिष्ठत्वेष कपिस्त्वयि ।
१२०. हनुमान्स्त्वयि विश्रान्तः ततः शेषं गमिष्यति ॥

१२१. हिरण्यगर्भो मैनाकः निशम्य लवणाम्भसः ।
१२२. उत्पपात जलात्तूर्णं महाद्रुमलतावृतः ॥

१२३. समुत्थितमसङ्गेन हनूमानग्रतः स्थितम् ।
१२४. मध्ये लवणतोयस्य विघ्नोऽयमिति निश्चितः ॥

१२५. स तमुच्छ्रितमत्यर्थं महावेगो महाकपिः ।
१२६. उरसा पातयामास जीमूतमिव मारुतः ॥

१२७. तमाकाशगतं वीरमाकाशे समुपस्थितः ।
१२८. प्रीतो हृष्टमना वाक्यमब्रवीत् पर्वतः कपिम् ॥

१२९. दुष्करं कृतवान् कर्म त्वमिदं वानरोत्तम ।
१३०. निपत्य मम शृङ्गेषु सुखं विश्रम्य गम्यताम् ॥

१३१. राघवस्य कुले जातैः उदधिः परिवर्धितः ।
१३२. स त्वां रामहिते युक्तं प्रत्यर्चयति सागरः ॥

१३३. कृते च प्रतिकर्तव्यमेष धर्मः सनातनः ॥

१३४. त्वन्निमित्तमनेनाहं बहुमानात् प्रचोदितः ॥

१३५. अतिथिः किल पूजार्हः प्राकृतोऽपि विजानता ।
१३६. धर्मं जिज्ञासमानेन किं पुनर्यादृशो भवान् ॥

१३७. पूर्वं कृतयुगे तात पर्वताः पक्षिणोऽभवन् ।
१३८. तेऽपि जग्मुः दिशः सर्वाः गरुडा इव वेगिनः ॥

१३९. भूतानि च भयं जग्मुः तेषां पतनशङ्कया ।
१४०. ततः क्रुद्धः सहस्राक्षः पर्वतानां शतक्रतुः ।
१४१. पक्षान्श्चिच्छेद वज्रेण ततः शतसहस्रशः ॥

१४२. स मामुपगतः क्रुद्धो वज्रमुद्यम्य देवराट् ।
१४३. ततोऽहं सहसा क्षिप्तः श्वसनेन महात्मना ॥

१४४. अस्मिन् लवणतोये च प्रक्षिप्तः प्लवगोत्तम ।
१४५. गुप्तपक्षः समग्रश्च तव पित्राभिरक्षितः ॥

१४६. ततोऽहं मानयामि त्वां मान्योऽसि मम मारुते ।
१४७. श्रमं मोक्षय पूजां च गृहाण हरिसत्तम ।
१४८. प्रीतिं च बहु मन्यस्व प्रीतोऽस्मि तव दर्शनात् ॥

१४९. एवमुक्तः कपिश्रेष्ठः तं नगोत्तममब्रवीत् ।
१५०. प्रीतोऽस्मि कृतमातिथ्यं मन्युरेषोऽपनीयताम् ॥

१५१. त्वरते कार्यकालो मे अहश्चाप्यतिवर्तते ।
१५२. प्रतिज्ञा च मया दत्ता न स्थातव्यमिहान्तरा ॥

१५३. इत्युक्त्वा पाणिना शैलमालभ्य हरिपुङ्गवः ।
१५४. जगामाकाशमाविश्य वीर्यवान् प्रहसन्निव ॥

१५५. स पर्वतसमुद्राभ्यां बहुमानादवेक्षितः ।
१५६. पितुः पन्थानमासाद्य जगाम विमलेऽम्बरे ॥

१५७. तद् द्वितीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् ।
१५८. प्रशशंसुः सुराः सर्वे सिद्धाश्च परमर्षयः ॥

१५९. ततो देवाः सगन्धर्वा सिद्धाश्च परमर्षयः ।
१६०. अब्रुवन् सूर्यसङ्काशां सुरसां नागमातरम् ॥

१६१. अयं वातात्मजः श्रीमान् प्लवते सागरोपरि ।
१६२. हनूमान् नाम तस्य त्वं मुहूर्तं विघ्नमाचर ॥

१६३. बलमिच्छामहे ज्ञातुं भूयश्चास्य पराक्रमम् ।
१६४. त्वां विजेष्यत्युपायेन विषादं वा गमिष्यति ॥

१६५. एवमुक्ता तु सा देवी दैवतैरभिसत्कृता ।
१६६. समुद्रमध्ये सुरसा बिभ्रती राक्षसं वपुः ।
१६७. प्लवमानं हनूमन्तमावृत्येदमुवाच ह ॥

१६८. मम भक्ष्यः प्रविष्टस्त्वमीश्वरैः प्लवगर्षभ ।
१६९. अहं त्वां भक्षयिष्यामि प्रविश त्वं ममाननम् ॥

१७०. वर एष पुरा दत्तो मम धात्रेति सत्वरा ।
१७१. व्यादाय वक्त्रं विपुलं स्थिता सा मारुतेः पुरः ॥

१७२. एवमुक्तः सुरसया प्रहृष्टवदनोऽब्रवीत् ।
१७३. रामो दाशरथिर्नाम प्रविष्टो दण्डकावनम् ।
१७४. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ॥

१७५. तस्य सीता हृता भार्या रावणेन यशस्विनी ।
१७६. तस्याः सकाशं दूतोऽहं गमिष्ये रामशासनात् ॥

१७७. कर्तुमर्हसि रामस्य साह्यं विषयवासिनि ।
१७८. अथवा मैथिलीं दृष्ट्वा रामं चाक्लिष्टकारिणम् ।
१७९. आगमिष्यामि ते वक्त्रं सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥

१८०. एवमुक्ता हनुमता सुरसा कामरूपिणी ।
१८१. अब्रवीन्नातिवर्तेन्मां कश्चिदेष वरो मम ॥

१८२. प्रविश्य वदनं मेऽद्य गन्तव्यं वानरोत्तम ॥

१८३. तद् दृष्ट्वा व्यादितं त्वास्यं वायुपुत्रः स बुद्धिमान्।

१८४. सुसङ्क्षिप्यात्मनः कायं बभूवाङ्गुष्ठमातृकः ॥

१८५. सोऽभिपत्याशु तद्वक्त्रं निष्पत्य च महाजवः ।
१८६. अन्तरिक्षे स्थितः श्रीमान् इदं वचनमब्रवीत् ॥

१८७. प्रविष्टोऽस्मि हि ते वक्त्रं दाक्षायणि नमोऽस्तु ते ।
१८८. गमिष्ये यत्र वैदेही सत्यश्चासीद्वरस्तव ॥

१८९. तं दृष्ट्वा वदनान्मुक्तं चन्द्रं राहुमुखादिव ।
१९०. अब्रवीत् सुरसा देवी स्वेन रूपेण वानरम् ॥

१९१. अर्थसिद्ध्यै हरिश्रेष्ठ गच्छ सौम्य यथासुखम् ।
१९२. समानयस्व वैदेहीं राघवेण महात्मना ॥

१९३. तत्तृतीयं हनुमतो दृष्ट्वा कर्म सुदुष्करम् ।
१९४. साधु साध्विति भूतानि प्रशशंसुस्तदा हरिम् ॥

१९५. स सागरमनाधृष्यमभ्येत्य वरुणालयम् ।
१९६. ग्रहनक्षत्रचन्द्रार्कतारागणविभूषिते ।
१९७. विताने जीवलोकस्य वितते ब्रह्मनिर्मिते ।
१९८. जगाम वायुमार्गे च गरुत्मानिव मारुतिः ॥

१९९. प्रविशन्नभ्रजालानि निष्पतन्श्च पुनः पुनः ।
२००. प्रावृषीन्दुरिवाभाति निष्पतन् प्रविशन्स्तदा ॥

२०१. प्लवमानं तु तं दृष्ट्वा सिंहिका नाम राक्षसी ।
२०२. मनसा चिन्तयामास प्रवृद्धा कामरूपिणी ॥

२०३. अद्य दीर्घस्य कालस्य भविष्याम्यहमाशिता ।
२०४. इदं मम महासत्त्वं चिरस्य वशमागतम् ॥

२०५. इति सञ्चिन्त्य मनसा च्छायामस्य समाक्षिपत् ॥

२०६. छायायां गृह्यमाणायां चिन्तयामास वानरः ।
२०७. समाक्षिप्तोऽस्मि सहसा पङ्गूकृतपराक्रमः ।
२०८. प्रतिलोमेन वातेन महानौरिव सागरे ॥

२०९. तिर्यगूर्ध्वमधश्चैव वीक्षमाणस्तदा कपिः ।
२१०. ददर्श स महासत्त्वमुत्थितं लवणाम्भसि ॥

२११. स तां बुद्ध्वार्थतत्वेन सिंहिकां मतिमान् कपिः ।
२१२. व्यवर्धत महाकायः प्रावृषीव बलाहकः ॥

२१३. तस्य सा कायमुद्वीक्ष्य वर्धमानं महाकपेः ।
२१४. वक्त्रं प्रसारयामास पातालाम्बरसन्निभम् ॥

२१५. घनराजीव गर्जन्ती वानरं समभिद्रवत् ॥

२१६. स तस्या विकृते वक्त्रे वज्रसंहननः कपिः ।
२१७. सङ्क्षिप्य मुहुरात्मानं निपपात महाबलः ॥

२१८. आस्ये तस्या निमज्जन्तं ददृशुः सिद्धचारणाः ।
२१९. ग्रस्यमानं यथा चन्द्रं पूर्णं पर्वणि राहुणा ॥

२२०. ततस्तस्या नखैस्तीक्ष्णैः मर्माण्युत्कृत्य वानरः ।
२२१. उत्पपाताथ वेगेन मनःसंपातविक्रमः ॥

२२२. ह्रतह्रत्सा हनुमता पपात विधुराम्भसि ॥

२२३. तां हतां वानरेणाशु पतितां वीक्ष्य सिंहिकाम् ।
२२४. भूतान्याकाशचारीणि तमूचुः प्लवगोत्तमम् ॥

२२५. भीममद्य कृतं कर्म महत् सत्त्वं त्वया हतम् ।
२२६. साधयार्थमभिप्रेतमरिष्टं प्लवतां वर ॥

२२७. यस्य त्वेतानि चत्वारि वानरेन्द्र यथा तव ।
२२८. धृतिर्दृष्टिर्मतिर्दाक्ष्यं स कर्मसु न सीदति ॥

२२९. स तैः संपूजितः पूज्यः प्रतिपन्नप्रयोजनः ।
२३०. जगामाकाशमाविश्य पन्नगाशनवत् कपिः ॥

२३१. योजनानां शतस्यान्ते वनराजिं ददर्श सः ।
२३२. ददर्श च पतन्नेव विविधद्रुमभूषितम् ।
२३३. द्वीपं शाखामृगश्रेष्ठो मलयोपवनानि च ॥

२३४. सागरस्य च पत्नीनां मुखान्यपि विलोकयत् ॥

२३५. स महामेघसङ्काशं समीक्ष्यात्मानमात्मवान् ।
२३६. निरुन्धन्तमिवाकाशं चकार मतिमान् मतिम् ॥

२३७. कायवृद्धिं प्रवेगं च मम दृष्ट्वैव राक्षसाः ।
२३८. मयि कौतूहलं कुर्युः इति मेने महामतिः ॥

२३९. ततः शरीरं सङ्क्षिप्य तन्महीधरसन्निभम् ।
२४०. पुनः प्रकृतिमापेदे वीतमोह इवात्मवान् ॥

२४१. तद्रूपमतिसङ्क्षिप्य हनूमान् प्रकृतौ स्थितः ।
२४२. त्रीन् क्रमान् इव विक्रम्य बलिवीर्यहरो हरिः ॥

२४३. स सागरं दानवपन्नगायुतम्
२४४. बलेन विक्रम्य महोर्मिमालिनम् ।
२४५. निपत्य तीरे च महोदधेस्तदा
२४६. ददर्श लङ्काममरावतीमिव ॥

२४७. स सागरमनाधृष्यमतिक्रम्य महाबलः ।
२४८. त्रिकूटशिखरे लङ्कां स्थितः स्वस्थो ददर्श ह ॥

२४९. योजनानां शतं श्रीमान् तीर्त्वाप्युत्तमविक्रमः ।
२५०. अनिःश्वसन् कपिस्तत्र न ग्लानिमधिगच्छति ॥

२५१. गिरिमूर्ध्नि स्थितां लङ्कां पाण्डुरैर्भवनैः शुभैः ।
२५२. पालितां राक्षसेन्द्रेण निर्मितां विश्वकर्मणा ।
२५३. वप्रप्राकारजघनां विपुलाम्बुनवाम्बराम् ।
२५४. शतघ्नीशूलकेशान्तां अट्टालकवतंसकाम् ।
२५५. मनसेव कृतां लङ्कां ददर्श हनुमान् कपिः ॥

२५६. अचिन्त्यां सुकृतां स्पष्टां कुबेराध्युषितां पुरा ।
२५७. दम्ष्ट्रिभिः बहुभिः शूरैः शूलपट्टिशपाणिभिः ।
२५८. रक्षितां राक्षसैर्घोरैः गुहां आशीविषैरिव ।
२५९. तस्याश्च महतीं गुप्तिं सागरं च निरीक्ष्य सः ।
२६०. रावणं च रिपुं घोरं चिन्तयामास वानरः ॥

२६१. इमां त्वविषमां लङ्कां दुर्गां रावणपालिताम् ।
२६२. प्राप्यापि सुमहाबाहुः किं करिष्यति राघवः ॥

२६३. अवकाशो न साम्नस्तु राक्षसेष्वभिगम्यते ।
२६४. न दानस्य न भेदस्य नैव युद्धस्य दृश्यते ॥

२६५. यावज्जानामि वैदेहीं यदि जीवति वा न वा ।
२६६. तत्रैव चिन्तयिष्यामि दृष्ट्वा तां जनकात्मजाम् ॥

२६७. अनेन रूपेण मया न शक्या रक्षसां पुरी ।
२६८. प्रवेष्टुं राक्षसैर्गुप्ता क्रूरैर्बलसमन्वितैः ॥

२६९. केनोपायेन पश्येयं मैथिलीं जनकात्मजाम् ।
२७०. अदृष्टो राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ॥

२७१. न विनश्येत् कथं कार्यं रामस्य विदितात्मनः ।
२७२. एकामेकस्तु पश्येयं रहिते जनकात्मजाम् ॥

२७३. भूताश्चार्था विनश्यन्ति देशकालविरोधिताः ।
२७४. विक्लवं दूतमासाद्य तमः सूर्योदये यथा ॥

२७५. अर्थानर्थान्तरे बुद्धिः निश्चितापि न शोभते ।
२७६. घातयन्ति हि कार्याणि दूताः पण्डितमानिनः ॥

२७७. न हि शक्यं क्वचित् स्थातुमविज्ञातेन राक्षसैः ।
२७८. अपि राक्षसरूपेण किमुतान्येन केनचित् ॥

२७९. इहाहं यदि तिष्ठामि स्वेन रूपेण संवृतः ।
२८०. विनाशमुपयास्यामि भर्तुरर्थश्च हास्यति ॥

२८१. तदहं स्वेन रूपेण रजन्यां ह्रस्वतां गतः ।
२८२. लङ्कामभिपतिष्यामि राघवस्यार्थसिद्धये ॥

२८३. इति निश्चित्य हनुमान् सूर्यस्यास्तमयं कपिः ।
२८४. आचकाङ्क्षे तदा वीरो वैदेह्या दर्शनोत्सुकः ॥

२८५. सूर्ये चास्तं गते रात्रौ देहं सङ्क्षिप्य मारुतिः ।
२८६. वृषदंशकमात्रोऽथ बभूवाद्भुतदर्शनः ॥

२८७. प्रदोषकाले हनुमान् तूर्णमुत्पत्य वीर्यवान् ।
२८८. प्रविवेश पुरीं रम्यां प्रविभक्तमहापथाम् ॥

२८९. चन्द्रोऽपि साचिव्यमिवास्य कुर्वन्
२९०. तारागणैर्मध्यगतो विराजन् ।
२९१. ज्योत्स्नावितानेन वितत्य लोकान्
२९२. उत्तिष्ठते नैकसहस्ररश्मिः ॥

२९३. शङ्खप्रभं क्षीरमृणालवर्णम्
२९४. उद्गच्छमानं व्यवभासमानम् ।
२९५. ददर्श चन्द्रं स कपिप्रवीरः
२९६. पोप्लूयमानं सरसीव हंसम् ॥

२९७. रम्यकाननतोयाढ्यां पुरीं रावणपालिताम् ।
२९८. शारदाम्बुधरप्रख्यैः भवनैरुपशोभिताम् ।
२९९. सागरोपमनिर्घोषां सागरानिलसेविताम् ।
३००. शातकुम्भेन महता प्राकारेणाभिसंवृताम् ।

३०१. किङ्किणीजालघोषाभिः पताकाभिरलङ्कृताम् ।
३०२. आसाद्य सहसा हृष्टः प्राकारमभिपेदिवान् ॥

३०३. जाम्बूनदमयैर्द्वारैः वैदूर्यकृतवेदिकैः ।
३०४. वज्रस्फटिकमुक्ताभिः मणिकुट्टिमभूषितैः ।
३०५. तप्तहाटकनिर्यूहैः राजतामलपाण्डुरैः ।
३०६. वैदूर्यकृतसोपानैः स्फाटिकान्तरपांसुभिः ।
३०७. चारुसञ्जवनोपेतैः खमिवोत्पतितैः शुभैः ।
३०८. क्रौञ्चबर्हिणसङ्घुष्टैः राजहंसनिषेवितैः ।
३०९. तूर्याभरणनिर्घोषैः सर्वतः परिनादिताम् ।
३१०. वस्वोकसारप्रतिमां तां वीक्ष्य नगरीं ततः ।
३११. खमिवोत्पतितुङ्कामां जहर्ष हनुमान् कपिः ॥

३१२. तां समीक्ष्य पुरीं लङ्कां राक्षसाधिपतेः शुभाम् ।
३१३. अनुत्तमां ऋद्धिमतीं चिन्तयामास वानरः ॥

३१४. नेयमन्येन नगरी शक्या धर्षयितुं बलात् ।
३१५. विवस्वतस्तनूजस्य मैन्दद्विविदयोरपि ।
३१६. कुमुदाङ्गदयोर्वापि सुषेणस्य महाकपेः ।
३१७. ऋक्षस्य कपिमुख्यस्य मम चैव गतिर्भवेत् ॥

३१८. समीक्ष्य च महाबाहोः राघवस्य पराक्रमम् ।
३१९. लक्ष्मणस्य च विक्रान्तमभवत् प्रीतिमान् कपिः ॥

३२०. अथ सा कपिशार्दूलं प्रविशन्तं महाकपिम् ।
३२१. नगरी स्वेन रूपेण ददर्श पवनात्मजम् ॥

३२२. स्वयमेवोत्थिता तत्र विकृताननदर्शना ।
३२३. पुरस्तात् तस्य वीरस्य वायुसूनोरतिष्ठत ॥

३२४. मुञ्चमाना महानादमब्रवीत् पवनात्मजम् ।
३२५. कस्त्वं केन च कार्येण इह प्राप्तो वनालय ॥

३२६. कथयस्वेह यत् तत्त्वं यावत् प्राणा धरन्ति ते ।
३२७. अहं राक्षसराजस्य रावणस्य महात्मनः ।
३२८. आज्ञाप्रतीक्षा दुर्धर्षा रक्षामि नगरीमिमाम् ॥

३२९. अद्य प्राणैः परित्यक्तः स्वप्स्यसे निहतो मया ॥

३३०. लङ्काया वचनं श्रुत्वा हनुमान् मारुतात्मजः ।
३३१. आबभाषेऽथ मेधावी सत्त्ववान् प्लवगर्षभः ॥

३३२. द्रक्ष्यामि नगरीं लङ्कां साट्टप्राकारतोरणाम् ।
३३३. इत्यर्थमिह संप्राप्तः परं कौतूहलं हि मे ॥

३३४. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बभाषे कामरूपिणी ।
३३५. मामनिर्जित्य दुर्बुद्धे राक्षसेश्वरपालिताम् ।
३३६. न शक्यं ह्यद्य ते द्रष्टुं पुरीयं वानराधम ॥

३३७. ततः कृत्वा महानादं स वै लङ्का भयङ्करम् ।
३३८. तलेन वानरश्रेष्ठं ताडयामास वेगिता ॥

३३९. ततः स हरिशार्दूलो लङ्कया ताडितो भृशम् ।
३४०. मुष्टिनाभिजघानैनां हनुमान् क्रोधमूर्च्छितः ॥

३४१. स्त्री चेति मन्यमानेन नातिक्रोधः स्वयं कृतः ॥

३४२. सा तु तेन प्रहारेण विह्वलाङ्गी निशाचरी ।
३४३. पपात सहसा भूमौ विकृताननदर्शना ॥

३४४. ततो वै भृशमुद्विग्ना लङ्का सा गद्गदाक्षरम् ।
३४५. उवाचागर्वितं वाक्यं हनुमन्तं प्लवङ्गमम् ॥

३४६. प्रसीद सुमहाबाहो त्रायस्व हरिसत्तम ।
३४७. समये सौम्य तिष्ठन्ति सत्त्ववन्तो महाबलाः ॥

३४८. अहं तु नगरी लङ्का स्वयमेव प्लवङ्गम ।
३४९. निर्जिताहं त्वया वीर विक्रमेण महाबल ॥

३५०. इदं च तथ्यं श्रुणु मे ब्रुवन्त्या वै हरीश्वर ।
३५१. स्वयं स्वयम्भुवा दत्तं वरदानं यथा मम ॥

३५२. यदा त्वां वानरः कश्चित् विक्रमात् वशमानयेत् ।
३५३. तदा त्वया हि विज्ञेयं रक्षसां भयमागतम् ॥

३५४. स हि मे समयः सौम्य प्राप्तोऽद्य तव दर्शनात् ।
३५५. स्वयम्भूविहितः सत्यो न तस्यास्ति व्यतिक्रमः ॥

३५६. तत् प्रविश्य हरिश्रेष्ठ पुरीं रावणपालिताम् ।
३५७. विधत्स्व सर्वकार्याणि यानि यानीह वान्छसि ॥

॥५.२ सीतादर्शनम् ॥

१. स प्रविश्य पुरीं श्रेष्ठां लङ्कां तां कामरूपिणीम् ।
२. विक्रमेण महातेजा हनुमान् कपिसत्तमः ।
३. अद्वारेण महावीर्यः प्राकारमवपुप्लुवे ॥

४. निशि लङ्कां महासत्त्वो विवेश कपिकुञ्जरः ।
५. चक्रेऽथ पादं सव्यं च शत्रूणां स तु मूर्धनि ॥

६. हसितोत्कृष्टनिनदैः तूर्यघोषपुरस्कृतैः ।
७. वज्राङ्कुशनिकाशैश्च वज्रजालविभूषितैः ।
८. गृहमेधैः पुरी रम्या बभासे द्यौरिवाम्बुदैः ॥

९. तां चक्रमाल्याभरणां कपिराजहितङ्करः ।
१०. राघवार्थे चरन् श्रीमान् ददर्श च ननन्द च ॥

११. शुश्राव रुचिरं गीतं त्रिस्थानस्वरभूषितम् ।
१२. स्त्रीणां मदनविद्धानां दिवि चाप्सरसामिव ॥

१३. शुश्राव काञ्चीनिनदं नूपुराणां च निस्वनम् ॥

१४. सोपाननिनदान्श्चापि भवनेषु महात्मनाम् ।
१५. शुश्राव जपतां तत्र मन्त्रान् रक्षोगृहेषु वै ॥

१६. स्वाध्यायनिरतान्श्चैव यातुधानान् ददर्श सः ॥

१७. ददर्श मध्यमे गुल्मे राक्षसस्य चरान् बहून् ।
१८. दीक्षितान् जटिलान् मुण्डान् गोजिनाम्बरवाससः ।
१९. एकाक्षान् एकवर्णान्श्च लम्बोदरपयोधरान् ।
२०. करालान् भुग्नवक्त्रान्श्च विकटान् वामनान्स्तथा ।
२१. विरूपान् बहुरूपान्श्च सुरूपान्श्च सुवर्चसः ॥

२२. शक्तिवृक्षायुधान्श्चैव पट्टिशाशनिधारिणः ।
२३. क्षेपणीपाशहस्तान्श्च ददर्श स महाकपिः ॥

२४. ततः स मध्यङ्गतमम्शुमन्तम्
२५. ज्योत्स्नावितानं महदुद्वमन्तम् ।
२६. ददर्श धीमान् भुवि भानुमन्तम्

२७. गोष्ठे वृषं मत्तमिव भ्रमन्तम् ॥

२८. लोकस्य पापानि विनाशयन्तम्
२९. महोदधिं चापि समेधयन्तम् ।
३०. भूतानि सर्वाणि विराजयन्तम्
३१. ददर्श शीताम्शुमथाभियान्तम् ॥

३२. या भाति लक्ष्मीः भुवि मन्दरस्था
३३. यथा प्रदोषेषु च सागरस्था ।
३४. तथैव तोयेषु च पुष्करस्था
३५. रराज सा चारुनिशाकरस्था ॥

३६. हंसो यथा राजतपञ्जरस्थः
३७. सिंहो यथा मन्दरकन्दरस्थः ।
३८. वीरो यथा गर्वितकुञ्जरस्थः
३९. चन्द्रोऽपि बभ्राज तथाम्बरस्थः ॥

४०. मत्तप्रमत्तानि समाकुलानि
४१. रथाश्च भद्रासनसङ्कुलानि ।
४२. वीरश्रिया चापि समाकुलानि
४३. ददर्श धीमान् स कपिः कुलानि ॥

४४. बुद्धिप्रधानान् रुचिराभिधानान्
४५. संश्रद्धधानान् जगतः प्रधानान् ।
४६. नानाविधानान् रुचिराभिधानान्
४७. ददर्श तस्यां पुरि यातुधानान् ॥

४८. स्त्रियो ज्वलन्तीः त्रपयोपगूढाः
४९. निशीथकाले रमणोपगूढाः ।
५०. ददर्श काश्चित् प्रमदोपगूढा
५१. यथा विहङ्गा विहगोपगूढाः ॥

५२. न त्वेव सीतां परमाभिजाताम्
५३. पथिस्थिते राजकुले प्रजाताम् ।
५४. लतां प्रफुल्लामिव साधुजाताम्
५५. ददर्श तन्वीं मनसाभिजाताम् ॥

५६. अव्यक्तरेखामिव चन्द्रलेखाम्
५७. पांसुप्रदिग्धामिव हेमरेखाम् ।
५८. क्षतप्ररूढामिव वर्णरेखाम्

५९. वायुप्रभिन्नामिव मेघरेखाम् ॥

६०. सीतामपश्यन् मनुजेश्वरस्य
६१. रामस्य पत्नीं वदतां वरस्य ।
६२. बभूव दुःखोपहतश्चिरस्य
६३. प्लवङ्गमो मन्द इवाचिरस्य ॥

६४. गृहाद्गृहं राक्षसानामुद्यानानि च सर्वशः ।
६५. वीक्षमाणोऽप्यसन्त्रस्तः प्रासादान्श्च चचार सः ॥

६६. सर्वेषां समतिक्रम्य भवनानि समन्ततः ।
६७.आससादाथ लक्ष्मीवान् राक्षसेन्द्रनिवेशनम् ॥

६८. रूप्यकोपहितैश्चित्रैः तोरणैः हेमभूषणैः ।
६९. विचित्राभिश्च कक्ष्याभिः द्वारैश्च रुचिरैर्वृतम् ।
७०. गजास्थितैर्महामात्रैः शूरैश्च विगतश्रमैः ।
७१. उपस्थितमसंहार्यैः हयैः स्यन्दनयायिभिः ।
७२. सिंहव्याघ्रतनुत्राणैः दान्तकाञ्चनराजतैः ।
७३. घोषवद्भिर्विचित्रैश्च सदा विचरितं रथैः ।
७४. बहुरत्नसमाकीर्णं परार्घ्यासनभूषितम् ।
७५. विनीतैरन्तपालैश्च रक्षोभिश्च सुरक्षितम् ।
७६. भेरीमृदङ्गाभिरुतं शङ्खघोषविनादितम् ।
७७. समुद्रमिव गम्भीरं समुद्रसमनिस्वनम् ।
७८. महात्मनो महद् वेश्म ददर्श स महाकपिः ॥

७९. ददर्श विविधान् गुल्मान् तस्य रक्षःपतेर्गृहे ।
८०. राक्षसान्श्च महाकायान् नानाप्रहरणोद्यतान् ॥

८१. रक्तान् श्वेतान् सितान्श्चापि हरीन्श्चापि महाजवान् ।
८२. कुलीनान् रूपसंपन्नान् गजान् परगजारुजान् ।
८३. शिक्षितान् गजशिक्षायामैरावतसमान् युधि ।
८४. निहन्तॄन् परसैन्यानां गृहे तस्मिन् ददर्श सः ॥

८५. लतागृहाणि चित्राणि चित्रशालागृहाणि च ।
८६. क्रीडागृहाणि चान्यानि दारुपर्वतकानि च ।
८७. कामस्य गृहकं रम्यं दिवागृहकमेव च ।
८८. ददर्श राक्षसेन्द्रस्य रावणस्य निवेशने ॥

८९. अर्चिभिश्चापि रत्नानां तेजसा रावणस्य च ।
९०. विरराज च तद्वेश्म रश्मिवानिव रश्मिभिः ॥

९१. या हि वैश्रवणे लक्ष्मीः या चन्द्रे हरिवाहने ।
९२. सा रावणगृहे रम्या नित्यमेवानपायिनी ॥

९३. या च राज्ञः कुबेरस्य यमस्य वरुणस्य च ।
९४. तादृशी तद्विशिष्टा वा ऋद्धी रक्षोगृहेष्विह ॥

९५. तस्य हर्म्यस्य मध्यस्थवेश्म चान्यत् सुनिर्मितम् ।
९६. बहुनिर्यूहसंयुक्तं ददर्श पवनात्मजः ।
९७. ब्रह्मणोऽर्थे कृतं दिव्यं दिवि यद् विश्वकर्मणा ।
९८. विमानं पुष्पकं नाम सर्वरत्नविभूषितम् ।
९९. परेण तपसा लेभे यत् कुबेरः पितामहात् ।
१००. कुबेरमोजसा जित्वा लेभे तद् राक्षसेश्वरः ॥

१०१. ईहामृगसमायुक्तैः कार्तस्वरहिरण्मयैः ।
१०२. सुकृतैराचितं स्तम्भैः प्रदीप्तमिव च श्रिया ।
१०३. मेरुमन्दरसङ्काशैः उल्लिखद्भिरिवाम्बरम् ।
१०४. कूटागारैः शुभागारैः सर्वतः समलङ्कृतम् ।
१०५. जालवातायनैर्युक्तं काञ्चनैः स्फाटिकैरपि ।
१०६. इन्द्रनीलमहानीलमणिप्रवरवेदिकम् ।
१०७. विमानं पुष्पकं दिव्यमारुरोह महाकपिः ॥

१०८. यथा नगाग्रं बहुधातुचित्रम्
१०९. यथा नभश्च ग्रहचन्द्रचित्रम् ।
११०. ददर्श युक्तीकृतचारुमेघ-
१११. चित्रं विमानं बहुरत्नचित्रम् ॥

११२. मही कृता पर्वतराजिपूर्णा
११३. शैलाः कृता वृक्षवितानपूर्णाः ।
११४. वृक्षाः कृता पुष्पवितानपूर्णाः
११५. पुष्पं कृतं केसरपत्रपूर्णम् ॥

११६. कृताश्च वैडूर्यमया विहङ्गाः
११७. रूप्यप्रवालैश्च तथा विहङ्गाः ।
११८. चित्राश्च नानावसुभिर्भुजङ्गाः
११९. जात्यानुरूपाः तुरगाः शुभाङ्गाः ॥

१२०. न तत्र किञ्चिन्न कृतं प्रयत्नतो
१२१. न तत्र किञ्चिन्न महार्हरत्नवत् ।
१२२. न ते विशेषा नियताः सुरेष्वपि

१२३. न तत्र किञ्चिन्न महाविशेषवत् ॥

१२४. तत्रस्थः सर्वतो गन्धं पानभक्ष्यान्नसंभवम् ।
१२५. दिव्यं सम्मूर्च्छितं जिघ्रद् रूपवन्तमिवानिलम् ॥

१२६. स गन्धस्तं महासत्त्वं बन्धुर्बन्धुरिवोत्तमम् ।
१२७. इत एहीत्युवाचेव तत्र यत्र स रावणः ॥

१२८. ततस्तां प्रस्थितः शालां ददर्श महतीं शुभाम् ।
१२९. रावणस्य मनःकान्तां कान्तामिव वरस्त्रियम् ।
१३०. मणिसोपाननिकृतां हेमजालविराजिताम् ।
१३१. स्फाटिकैरावृततलां दन्तान्तरितरूपिकाम् ।
१३२. समैः ऋजुभिरित्युच्चैः समन्तात् सुविभूषितैः ।
१३३. स्तम्भैः पक्षैरिवात्युच्चैः दिवं संप्रस्थितामिव ।
१३४. महत्या कुथयास्तीर्णां पृथिवीलक्षणाङ्कया ।
१३५. धूम्रामगुरुधूपेन विमलां हंसपाण्डुराम् ।
१३६. मनसो मोदजननीं वर्णस्यापि प्रसाधिनीम् ।
१३७. तां शोकनाशिनीं दिव्यां श्रियः सञ्जननीमिव ॥

१३८. इन्द्रियाणीन्द्रियार्थैस्तु पञ्चपञ्चभिरुत्तमैः ।
१३९. तर्पयामास मातेव तदा रावणपालिता ॥

१४०. स्वर्गोऽयं देवलोकोऽयं इन्द्रस्यापि पुरी भवेत् ।
१४१. सिद्धिर्वेयं परा हि स्यात् इत्यमन्यत मारुतिः ॥

१४२. प्रध्यायत इवापश्यत् प्रदीपान्स्तत्र काञ्चनान् ।
१४३. धूर्तानिव महाधूर्तैः देवनेन पराजितान् ॥

१४४. ततोऽपश्यत् कुथासीनं नानावर्णाम्बरस्रजम् ।
१४५. सहस्रं वरनारीणां नानावेषविभूषितम् ।
१४६. परिवृत्तेऽर्धरात्रे तु पाननिद्रावशं गतम् ।
१४७. क्रीडित्वोपरतं रात्रौ प्रसुप्तं बलवत् तदा ॥

१४८. तत् प्रसुप्तं विरुरुचे निःशब्दान्तरभूषितम् ।
१४९. निःशब्दहंसभ्रमरं यथा पद्मवनं महत् ॥

१५०. तासां संवृतदन्तानि मीलिताक्षीणि मारुतिः ।
१५१. अपश्यत् पद्मगन्धीनि वदनानि सुयोषिताम् ॥

१५२. प्रबुद्धानीव पद्मानि तासां भूत्वा क्षपाक्षये ।
१५३. पुनः संवृतपत्राणि रात्राविव बभुस्तदा ॥

१५४. याश्च्यवन्तेऽम्बरात् ताराः पुण्यशेषसमावृताः ।
१५५. इमास्ताः सङ्गताः कृत्स्नाः इति मेने हरिस्तदा ॥

१५६. पानव्यायामकालेषु निद्रोपहतचेतसः ।
१५७. व्यावृत्ततिलकाः काश्चित् काश्चिदुद्भ्रान्तनूपुराः ॥

१५८. पार्श्वे गलितहाराश्च काश्चित् परमयोषितः ।
१५९. मुक्ताहारवृताश्चान्याः काश्चित् प्रस्रस्तवाससः ॥

१६०. व्याविद्धरशनादामाः किशोर्य इव वाहिताः ॥

१६१. अकुण्डलधराश्चान्याः विच्छिन्नमृदितस्रजः ।
१६२. गजेन्द्रमृदिताः फुल्लाः लता इव महावने ॥

१६३. चन्द्राम्शुकिरणाभाश्च हाराः कासाञ्चिदुद्गताः ।
१६४. हंसा इव बभुः सुप्ताः स्तनमध्येषु योषिताम् ॥

१६५. अपरासाञ्च वैडूर्याः कादम्बा इव पक्षिणः ।
१६६. हेमसूत्राणि चान्यासां चक्रवाका इवाभवन् ॥

१६७. हंसकारण्डवोपेताः चक्रवाकोपशोभिताः ।
१६८. आपगा इव ता रेजुः जघनैः पुलिनैरिव ॥

१६९. किङ्किणीजालसङ्काशास्ता हेमविपुलाम्बुजाः ।
१७०. भावग्राहा यशस्तीरा सुप्ता नद्य इवाबभुः ॥

१७१. मृदुष्वङ्गेषु कासाञ्चित् कुचाग्रेषु च संस्थिताः ।
१७२. बभूवुर्भूषणानीव शुभा भूषणराजयः ॥

१७३. अम्शुकान्ताश्च कासाञ्चित् मुखमारुतकम्पिताः ।
१७४. उपर्युपरि वक्त्राणां व्याधूयन्ते पुनः पुनः ॥

१७५. ताः पताका इवोद्धूता पत्नीनां रुचिरप्रभाः ।
१७६. नानावर्णसुवर्णानां वक्त्रमूलेषु रेजिरे ॥

१७७. ववल्गुश्चात्र कासाञ्चित् कुण्डलानि शुभार्चिषाम् ।
१७८. मुखमारुतसंसर्गात् मन्दं मन्दं च योषिताम् ॥

१७९. रावणाननशङ्काश्च काश्चित् रावणयोषितः ।
१८०. मुखानि च सपत्नीनां उपाजिघ्रन् पुनः पुनः ॥

१८१. अत्यर्थं सक्तमनसो रावणे ता वरस्त्रियः ।

१८२. अस्वतन्त्राः सपत्नीनां प्रियमेवाचरन्स्तदा ॥

१८३. ऊरुपार्श्वकटीपृष्ठमन्योन्यस्य समाश्रिताः ।
१८४. परस्परनिविष्टाङ्ग्यो मदस्नेहवशानुगाः ।
१८५. अन्योन्यभुजसूत्रेण स्त्रीमाला ग्रथिता हि सा ।
१८६. मालेव ग्रथिता सूत्रे शुशुभे मत्तषट्पदाः ॥

१८७. लतानां माधवे मासि फुल्लानां वायुसेवनात् ।
१८८. अन्योन्यमालाग्रथितं संसक्तकुसुमोच्चयम् ।
१८९. प्रतिवेष्टितसुस्कन्धमन्योन्यभ्रमराकुलम् ।
१९०. आसीद् वनमिवोद्धूतं स्त्रीवनं रावणस्य तत् ॥

१९१. राजर्षिविप्रदैत्यानां गन्धर्वाणां च योषितः ।
१९२. रक्षसां चाभवन् कन्याः तस्य कामवशं गताः ॥

१९३. युद्धकामेन ताः सर्वाः रावणेन हृताः स्त्रियः ।
१९४. समदा मदनेनैव मोहिताः काश्चिदागताः ॥

१९५. न तत्र काश्चित् प्रमदा प्रसह्य
१९६. वीर्योपपन्नेन गुणेन लब्धाः ।
१९७. न चान्यकामापि न चान्यपूर्वा
१९८. विना वरार्हां जनकात्मजां तु ॥

१९९. न चाकुलीना न च हीनरूपा
२००. नादक्षिणा नानुपचारयुक्ता ।
२०१. भार्याभवत् तस्य न हीनसत्त्वा
२०२. न चापि कान्तस्य न कामनीया ॥

२०३. बभूव बुद्धिस्तु हरीश्वरस्य
२०४. यदीदृशी राघवधर्मपत्नी ।
२०५. इमा महाराक्षसराजभार्याः
२०६. सुजातमस्येति हि साधुबुद्धेः ॥

२०७. पुनश्च सोऽचिन्तयदार्तरूपो
२०८. ध्रुवं विशिष्टा गुणतो हि सीता ।
२०९. अथायमस्यां कृतवान् महात्मा
२१०. लङ्केश्वरः कष्टमनार्यकर्म ॥

२११. तत्र दिव्योपमं मुख्यं स्फाटिकं रत्नभूषितम् ।
२१२. अवेक्षमाणो हनुमान् ददर्श शयनासनम् ॥

२१३. तस्मिन् जीमूतसङ्काशं प्रदीप्तोज्ज्वलकुण्डलम् ।
२१४. लोहिताक्षं महाबाहुं महारजतवाससम् ।
२१५. लोहितेनानुलिप्ताङ्गं चन्दनेन सुगन्धिना ।
२१६. सन्ध्यारक्तमिवाकाशे तोयदं सतडिद्गणम् ।
२१७. वृतमाभरणैर्दिव्यैः सुरूपं कामरूपिणम् ।
२१८. सवृक्षवनगुल्माढ्यं प्रसुप्तमिव मन्दरम् ।
२१९. प्रियं राक्षसकन्यानां राक्षसानां सुखावहम् ।
२२०. भास्वरे शयने वीरं प्रसुप्तं राक्षसाधिपम् ।
२२१. क्रीडित्वोपरतं रात्रौ ददर्श स महाकपिः ॥

२२२. निःश्वसन्तं यथा नागं रावणं वानरोत्तमः ।
२२३. आसाद्य परमोद्विग्नः सोपासर्पत् सुभीतवत् ॥

२२४. अथारोहणमासाद्य वेदिकान्तरमाश्रितः ।
२२५. सुप्तं राक्षसशार्दूलं प्रेक्षते स्म महाकपिः ॥

२२६. शुशुभे राक्षसेन्द्रस्य स्वपतः शयनं शुभम् ।
२२७. गन्धहस्तिनि संविष्टे यथा प्रस्रवणं महत् ॥

२२८. काञ्चनाङ्गदसन्नद्धौ ददर्श स महात्मनः ।
२२९. विक्षिप्तौ राक्षसेन्द्रस्य भुजौ इन्द्रध्वजोपमौ ॥

२३०. ऐरावतविषाणाग्रैः आपीडनकृतव्रणौ ।
२३१. वज्रोल्लिखितपीनांसौ विष्णुचक्रपरिक्षतौ ।
२३२. पीनौ समसुजातांसौ सङ्गतौ बलसंयुतौ ।
२३३. सलक्षणनखाङ्गुष्टौ स्वङ्गुलीयकलक्षितौ ।
२३४. विक्षिप्तौ शयने शुभ्रे पञ्चशीर्षाविवोरगौ ।
२३५. उत्तमस्त्रीविमृदितौ गन्धोत्तमनिषेवितौ ।
२३६. यक्षपन्नगगन्धर्वदेवदानवराविणौ ।
२३७. ददर्श स कपिस्तस्य बाहू शयनसंस्थितौ ॥

२३८. चूतपुन्नागसुरभिः वकुलोत्तमसंयुतः ।
२३९. मृष्टान्नरससंयुक्तः पानगन्धपुरःसरः ।
२४०. शयानस्य विनिःश्वासः निश्चक्राम महामुखात् ॥

२४१. मुक्तामणिविचित्रेण काञ्चनेन विराजितम् ।
२४२. मुकुटेनापवृत्तेन कुण्डलोज्ज्वलिताननम् ।
२४३. रक्तचन्दनदिग्धेन तथा हारेण शोभिना ।
२४४. पीनायतविशालेन वक्षसाभिविराजितम् ।
२४५. पाण्डुरेणापविद्धेन क्षौमेण क्षतजेक्षणम् ।

२४६. महार्हेण सुसंवीतं पीतेनोत्तरवाससा ।
२४७. माषराशिप्रतीकाशं निःश्वसन्तं भुजङ्गवत् ।
२४८. गाङ्गे महति तोयान्ते प्रसुप्तमिव कुञ्जरम् ।
२४९. चतुर्भिः काञ्चनैः दीपैः दीप्यमानं चतुर्दिशम् ।
२५०. प्रकाशीकृतसर्वाङ्गं मेघं विद्युद्गणैरिव ।
२५१. पादमूलगताश्चापि ददर्श सुमहात्मनः ।
२५२. पत्नीः स प्रियभार्यस्य तस्य रक्षःपतेर्गृहे ॥

२५३. शशिप्रकाशवदना वरकुण्डलभूषणाः ।
२५४. नृत्यवादित्रकुशलाः राक्षसेन्द्रभुजाङ्कगाः ।
२५५. वराभरणधारिण्यो निषण्णा ददृशे कपिः ॥

२५६. तासां चन्द्रोपमैर्वक्त्रैः शुभैर्ललितकुण्डलैः ।
२५७. विरराज विमानं तन्नभस्तारागणैरिव ॥

२५८. मदव्यायामखिन्नास्ता राक्षसेन्द्रस्य योषितः ।
२५९. तेषु तेष्ववकाशेषु प्रसुप्तास्तनुमध्यमाः ॥

२६०. आतोद्यानि विचित्राणि परिष्वज्य वरस्त्रियः ।
२६१. निपीड्य च कुचैः सुप्ताः कामिन्यः कामुकानिव ॥

२६२. तासामेकान्तविन्यस्ते शयानां शयने शुभे ।
२६३. ददर्श रूपसंपन्नामथ तां स कपिः स्त्रियम् ॥

२६४. मुक्तामणिसमायुक्तैः भूषणैः सुविभूषिताम् ।
२६५. विभूषयन्तीमिव च स्वश्रिया भवनोत्तमम् ।
२६६. गौरीं कनकवर्णाभामिष्टामन्तःपुरेश्वरीम् ।
२६७. कपिर्मन्दोदरीं तत्र शयानां चारुरूपिणीम् ।
२६८. स तां दृष्ट्वा महाबाहुः भूषितां मारुतात्मजः ।
२६९. तर्कयामास सीतेति रूपयौवनसंपदा ।
२७०. हर्षेण महता युक्तो ननन्द हरियूथपः ॥

२७१. अवधूय च तां बुद्धिं बभूवावस्थितस्तदा ।
२७२. जगाम चापरां चिन्तां सीतां प्रति महाकपिः ॥

२७३. न रामेण वियुक्ता सा स्वप्तुमर्हति भामिनी ।
२७४. न भोक्तुं नाप्यलङ्कर्तुं न पानमुपसेवितुम् ।
२७५. नान्यं नरमुपस्थातुं सुराणामपि चेश्वरम् ॥

२७६. न हि रामसमः कश्चित् विद्यते त्रिदशेष्वपि ॥

२७७. अन्येयमिति निश्चित्य भूयस्तत्र चचार सः ।
२७८. पानभूमौ हरिश्रेष्ठः सीतासन्दर्शनोत्सुकः ॥

२७९. सर्वकामैरुपेतां च पानभूमिं महात्मनः ।
२८०. ददर्श कपिशार्दूलः तस्य रक्षःपतेर्गृहे ॥

२८१. मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च भागशः ।
२८२. तत्र न्यस्तानि मांसानि पानभूमौ ददर्श सः ॥

२८३. लेह्यानुच्चावचान् पेयान् भोज्यान्युच्चावचानि च ।
२८४. कृकलान् विविधान् छागान् हनुमानन्ववैक्षत ॥

२८५. तथाम्ललवणोत्तंसैः विविधै रागखाण्डवैः ।
२८६. महानूपुरकेयूरैः अपविद्धैः महाधनैः ।
२८७. पानभाजनविक्षिप्तैः फलैश्च विविधैरपि ।
२८८. कृतपुष्पोपहारा भूः अधिकां पुष्यति श्रियम् ॥

२८९. तत्र तत्र च विन्यस्तैः सुश्लिष्टशयनासनैः ।
२९०. पानभूमिर्विना वह्निं प्रदीप्तेवोपलक्ष्यते ॥

२९१. बहुप्रकारैर्विविधैः वरसंस्कारसंस्कृतैः ।
२९२. मांसैः कुशलसंयुक्तैः पानभूमिगतैः पृथक् ।
२९३. दिव्या प्रसन्ना विविधा सुराः कृतसुरा अपि ।
२९४. शर्करासवमाध्वीकाः पुष्पासवफलासवाः ।
२९५. वासचूर्णैश्च विविधैः दृष्टास्तैस्तैः पृथक् पृथक् ।
२९६. सन्तता शुशुभे भूमिः माल्यैश्च बहुसंस्थितैः ॥

२९७. क्वचिदर्धावशेषाणि क्वचित् पीतान्यशेषतः ।
२९८. क्वचिन्नैव प्रपीतानि पानानि स ददर्श ह ॥

२९९. अन्यत्रापि वरस्त्रीणां रूपसम्लापशायिनाम् ।
३००. सहस्रं युवतीनां तु प्रसुप्तं स ददर्श ह ॥

३०१. एवं सर्वमशेषेण रावणान्तःपुरं कपिः ।
३०२. ददर्श स महातेजा न ददर्श च जानकीम् ॥

३०३. निरीक्षमाणश्च ततः ताः स्त्रियः स महाकपिः ।
३०४. जगाम महतीं शङ्कां धर्मसाध्वसशङ्कितः ॥

३०५. परदारावरोधस्य प्रसुप्तस्य निरीक्षणम् ।
३०६. इदं खलु ममात्यर्थं धर्मलोपं करिष्यति ॥

३०७. तस्य प्रादुरभूत् चिन्ता पुनरन्या मनस्विनः ।
३०८. निश्चितैकान्तचित्तस्य कार्यनिश्चयदर्शिनी ॥

३०९. कामं दृष्टा मया सर्वा विश्वस्ता रावणस्त्रियः ।
३१०. न तु मे मनसा किञ्चित् वैकृत्यमुपपद्यते ॥

३११. मनो हि हेतुः सर्वेषां इन्द्रियाणां प्रवर्तने ।
३१२. शुभाशुभास्ववस्थासु तच्च मे सुव्यवस्थितम् ॥

३१३. नान्यत्र हि मया शक्या वैदेही परिमार्गितुम् ।
३१४. स्त्रियो हि स्त्रीषु दृश्यन्ते सदा संपरिमार्गणे ॥

३१५. नशक्यं प्रमदा नष्टा मृगीषु परिमार्गितुम् ।
३१६. तदिदं मार्गितं तावत् शुद्धेन मनसा मया ॥

३१७. रावणान्तःपुरं सर्वं दृश्यते न च जानकी ॥

३१८. तामपश्यन् कपिस्तत्र पश्यन्श्चान्या वरस्त्रियः ।
३१९. आपानभूमिमुत्सृज्य तां विचेतुं प्रचक्रमे ॥

३२०. भूमीगृहान्श्चैत्यगृहान् गृहातिगृहकानपि ।
३२१. उत्पतन् निपतन्श्चापि तिष्ठन् गच्छन् पुनः क्वचित् ।
३२२. अपावृण्वन्श्च द्वाराणि कपाटान्यवघट्टयन् ।
३२३. प्रविशन् निष्पतन्श्चापि प्रपतन्नुत्पतन्निव ।
३२४. सर्वमप्यवकाशं स विचचार महाकपिः ॥

३२५. चतुरङ्गुलमात्रोऽपि नावकाशः स विद्यते ।
३२६. रावणान्तःपुरे तस्मिन् यं कपिर्न जगाम सः ॥

३२७. प्राकारान्तरवीथ्यश्च वेदिकाश्चैत्यसंश्रयाः ।
३२८. श्वभ्राश्च पुष्करिण्यश्च सर्वं तेनावलोकितम् ॥

३२९. राक्षस्यो विविधाकारा विरूपा विकृतास्तथा ।
३३०. दृष्टा हनुमता तत्र न तु सा जनकात्मजा ॥

३३१. रूपेणाप्रतिमा लोके वरा विद्याधरस्त्रियः ।
३३२. दृष्टा हनुमता तत्र न तु राघवनन्दिनी ॥

३३३. प्रमथ्य राक्षसेन्द्रेण नागकन्या बलाद् हृताः ।
३३४. दृष्टा हनुमता तत्र न सा जनकनन्दिनी ॥

३३५. उद्योगं वानरेन्द्राणां प्लवनं सागरस्य च ।

३३६. व्यर्थं वीक्ष्यानिलसुतः चिन्तां पुनरुपागतः ॥

३३७. पल्वलानि तटाकानि सरांसि सरितस्तथा ।
३३८. नद्योऽनूपवनान्ताश्च दुर्गाश्च धरणीधराः ।
३३९. लोलिता वसुधा सर्वा न च पश्यामि जानकीम् ॥

३४०. इह संपातिना सीता रावणस्य निवेशने ।
३४१. आख्याता गृध्रराजेन न च सा दृश्यते न किम् ॥

३४२. किं नु सीताथ वैदेही मैथिली जनकात्मजा ।
३४३. उपतिष्ठेत विवशा रावणेन हृता बलात् ॥

३४४. उपर्युपरि सा नूनं सागरं क्रमतस्तदा ।
३४५. विवेष्टमाना पतिता समुद्रे जनकात्मजा ॥

३४६. अहो क्षुद्रेण चानेन रक्षन्ती शीलमात्मनः ।
३४७. अबन्धुः भक्षिता सीता रावणेन तपस्विनी ॥

३४८. अथवा राक्षसेन्द्रस्य पत्नीभिरसितेक्षणा ।
३४९. अदुष्टा दुष्टभावाभिः भक्षिता सा भविष्यति ॥

३५०. अथवा निहिता मन्ये रावणस्य निवेशने ।
३५१. भृशं लालप्यते सीता पञ्जरस्थेव सारिका ॥

३५२. जनकस्य कुले जाता रामपत्नी सुमध्यमा ।
३५३. कथमुत्पलपत्राक्षी रावणस्य वशं व्रजेत् ॥

३५४. विनष्टा वा प्रणष्टा वा मृता वा जनकात्मजा ।
३५५. रामस्य प्रियभार्यस्य न निवेदयितुं क्षमम् ॥

३५६. निवेद्यमाने दोषः स्यात् दोषः स्यात् अनिवेदने ।
३५७. कथं नु खलु कर्तव्यं विषमं प्रतिभाति मे ॥

३५८. यदि सीतामदृष्ट्वाहं वानरेन्द्रपुरीमितः ।
३५९. गमिष्यामि ततः को मे पुरुषार्थो भविष्यति ॥

३६०. गत्वा तु यदि काकुत्स्थं वक्ष्यामि परुषं वचः ।
३६१. न दृष्टेति मया सीता ततस्त्रयक्षति जीवितम् ॥

३६२. कृतज्ञः सत्यसन्धश्च सुग्रीवः प्लवगाधिपः ।
३६३. रामं तथागतं दृष्ट्वा ततस्त्रयक्षति जीवितम् ॥

३६४. घोरमारोदनं मन्ये गते मयि भविष्यति ।
३६५. इक्ष्वाकुकुलनाशश्च नाशश्चैव वनौकसाम् ॥

३६६. सोऽहं नैव गमिष्यामि किष्किन्धां नगरीमितः ।
३६७. मय्यगच्छति चेहस्थे धर्मात्मानौ महारथौ ।
३६८. आशया तौ धरिष्येते वानराश्च मनस्विनः ॥

३६९. सागरानूपजे देशे बहुमूलफलोदके ।
३७०. चितिं कृत्वा प्रवेक्ष्यामि समिद्धमरणीसुतम् ॥

३७१. सुजातमूला सुभगा कीर्तिमाला यशस्विनी ।
३७२. प्रभग्ना चिररात्रीयं मम सीतामपश्यतः ॥

३७३. अनिर्वेदः श्रियो मूलं अनिर्वेदः परं सुखम् ।
३७४. अनिर्वेदो हि सततं सर्वार्थेषु प्रवर्तकः ॥

३७५. करोति सफलं जन्तोः कर्म यच्च करोति सः ।
३७६. तस्मादनिर्वेदकरं यत्नं चेष्टेऽहमुत्तमम् ॥

३७७. विनाशे बहवो दोषा जीवन् प्राप्नोति भद्रकम् ।
३७८. तस्मात् प्राणान् धरिष्यामि ध्रुवो जीवितसङ्गमः ॥

३७९. यावत् सीतां न पश्यामि रामपत्नीं यशस्विनीम् ।
३८०. तावदेतां पुरीं लङ्कां विचिनोमि पुनः पुनः ॥

३८१. अशोकवनिका चापि महतीयं महाद्रुमा ।
३८२. इमामधिगमिष्यामि न हीयं विचिता मया ॥

३८३. स मुहूर्तमिव ध्यात्वा चिन्तावग्रथितेन्द्रियः ।
३८४. उदतिष्ठन् महातेजा हनूमान् मारुतात्मजः ॥

३८५. नमोऽस्तु रामाय सलक्ष्मणाय
३८६. देव्यै च तस्यै जनकात्मजायै ।
३८७. नमोऽस्तु रुद्रेन्द्रयमानिलेभ्यो
३८८. नमोऽस्तु चन्द्राग्निमरुद्गणेभ्यः ॥

३८९. स तेभ्यस्तु नमस्कृत्वा सुग्रीवाय च मारुतिः ।
३९०. दिशः सर्वाः समालोक्य सोऽशोकवनिकां प्रति ।
३९१. स गत्वा मनसा पूर्वमशोकवनिकां शुभाम् ।
३९२. उत्तरं चिन्तयामास वानरो मारुतात्मजः ॥

३९३. सिद्धिं दिशन्तु मे सर्वे देवाः सर्षिगणास्त्विह ।
३९४. सिद्धिं सर्वाणि भूतानि भूतानां चैव यः प्रभुः ।
३९५. दास्यन्ति मम ये चान्येऽप्यदृष्टाः पथि गोचराः ॥

३९६. स मुहूर्तमिव ध्यात्वा मनसा चाधिगम्य ताम् ।
३९७. ज्यामुक्त इव नाराचः पुप्लुवे वृक्षवाटिकाम् ॥

३९८. सालानशोकान् भव्यान्श्च चम्पकान्श्च सुपुष्पितान् ।
३९९. उद्दालकान् नागवृक्षान् चूतान् कपिमुखानपि ।
४००. पुष्पिताग्रान् वसन्तादौ ददर्श विविधान् द्रुमान् ॥

४०१. वृतां नानाविधैर्वृक्षैः पुष्पोपगफलोपगैः ।
४०२. कोकिलैर्भृङ्गराजैश्च मत्तैर्नित्यनिषेविताम् ।
४०३. प्रहृष्टमनुजां काले मृगपक्षिमदाकुलाम् ।
४०४. उदितादित्यसङ्काशां ददर्श हनुमान् कपिः ॥

४०५. मार्गमाणो वरारोहां राजपुत्रीमनिन्दिताम् ।
४०६. सुखप्रसुप्तान् विहगान् बोधयामास वानरः ॥

४०७. उत्पतद्भिः द्विजगणैः पक्षैः सालैः समाहताः ।
४०८. अनेकवर्णा विविधा मुमुचुः पुष्पवृष्टयः ॥

४०९. पुष्पावकीर्णः शुशुभे हनूमान् मारुतात्मजः ।
४१०. अशोकवनिकामध्ये यथा पुष्पमयो गिरिः ॥

४११. दिशः सर्वाभिधावन्तं वृक्षखण्डगतं कपिम् ।
४१२. दृष्ट्वा सर्वाणि भूतानि वसन्त इति मेनिरे ॥

४१३. वृक्षेभ्यः पतितैः पुष्पैः अवकीर्णा पृथग्विधैः ।
४१४. रराज वसुधा तत्र प्रमदेव विभूषिता ॥

४१५. तरस्विना ते तरवः तरसाभिप्रकम्पिताः ।
४१६. निर्धूतपत्रशिखराः शीर्णपुष्पफलद्रुमाः ।
४१७. निक्षिप्तवस्त्राभरणा धूर्ता इव पराजिताः ॥

४१८. विधूतकेशी युवतिः यथा मृदितवर्णका ।
४१९. निपीतशुभदन्तोष्टी नखैर्दन्तैश्च विक्षता ।
४२०. तथा लाङ्गूलहस्तैस्तु चरणाभ्यां च मर्दिता ।
४२१. तथैवाशोकवनिका प्रभग्नवनपादपा ॥

४२२. ततोऽम्बुधरसङ्काशं प्रवृद्धशिखरं गिरिम् ।

४२३. ददर्श कपिशार्दूलो रम्यं जगति पर्वतम् ॥

४२४. ददर्श च नगात् तस्मात् नदीं निपतितां कपिः ।
४२५. अङ्कादिव समुत्पत्य प्रियस्य पतितां प्रियाम् ॥

४२६. जले निपतिताग्रैश्च पादपैरुपशोभिताम् ।
४२७. वार्यमाणामिव क्रुद्धां प्रमदां प्रियबन्धुभिः ।
४२८. पुनरावृत्ततोयान्श्च ददर्श स महाकपिः ।
४२९. प्रसन्नामिव कान्तस्य कान्तां पुनरुपस्थिताम् ॥

४३०. लताप्रतानैर्बहुभिः पर्णैश्च बहुभिर्वृताम् ।
४३१. काञ्चनीं शिंशपामेकां ददर्श स महाकपिः ॥

४३२. तामारुह्य महावेगः शिंशपां पर्णसंवृताम् ।
४३३. इतो द्रक्ष्यामि वैदेहीं रामदर्शनलालसाम् ।
४३४. वनमेष्यति साद्येह रामचिन्तानुकर्शिता ।
४३५. सन्ध्याकालमनाः श्यामा ध्रुवमेष्यति जानकी ।
४३६. नदीं चेमां शुभजलां सन्ध्यार्थे वरवर्णिनी ।
४३७. यदि जीवति सा देवी ताराधिपनिभानना ॥

४३८. एवं तु मत्वा हनुमान् महात्मा
४३९. प्रतीक्षमाणो मनुजेन्द्रपत्नीम् ।
४४०. अवेक्षमाणश्च ददर्श सर्वम्
४४१. सपुष्पिते पर्णघने निलीनः ॥

४४२. स वीक्षमाणस्तत्रस्थो मार्गमाणश्च मैथिलीम् ।
४४३. अवेक्षमाणश्च महीं सर्वां तामन्ववैक्षत ॥

४४४. शातकुम्भनिभाः केचित् केचिदग्निशिखप्रभाः ।
४४५. नीलाञ्जननिभाः केचित् तत्राशोकाः सहस्रशः ॥

४४६. द्वितीयमिवचाकाशं पुष्पज्योतिर्गणायुतम् ।
४४७. पुष्परत्नशतैः चित्रं पञ्चमं सागरं यथा ।
४४८. सर्वर्तुपुष्पैर्निचितं पादपैर्मधुगन्धिभिः ।
४४९. नानानिनादैरुद्यानं रम्यं मृगगणद्विजैः ।
४५०. अनेकगन्धप्रवहं मारुतिः समुदैक्षत ॥

४५१. अशोकवनिकायां तु तस्यां वानरपुङ्गवः ।
४५२. मध्ये स्तम्भसहस्रेण स्थितं कैलासपाण्डुरम् ।
४५३. प्रवालकृतसोपानं तप्तकाञ्चनवेदिकम् ।

४५४. मुष्णन्तमिव चक्षूम्षि द्योतमानमिव श्रिया ।
४५५. निर्मलं प्राम्शुभावत्वात् उल्लिखन्तमिवाम्बरम् ।
४५६. स ददर्शाविदूरस्थं चैत्यप्रासादमुच्छ्रितम् ॥

४५७. स ददर्शाविदूरस्था राक्षसीर्घोरदर्शनाः ।
४५८. विकृताः पिङ्गलाः कालीः क्रोधनाः कलहप्रियाः ।
४५९. कालायसमहाशूलकूटमुद्गरधारिणीः ।
४६०. वराहमृगशार्दूलमहिषाजशिवामुखाः ।
४६१. मांसशोणितदिग्धाङ्गीः मांसशोणितभोजनाः ।
४६२. स्कन्धवन्तमुपासीनाः परिवार्य वनस्पतिम् ॥

४६३. तस्याधस्ताच्च तां देवीं राक्षसीभिः समावृताम् ।
४६४. उपवासकृशां दीनां निःश्वसन्तीं पुनः पुनः ।
४६५. अश्रुपूर्णमुखीं भीरुं नित्यं दुःखपरायणाम् ।
४६६. प्रियं जनमपश्यन्तीं पश्यन्तीं राक्षसीगणम् ।
४६७. स्वगणेन मृगीं हीनां श्वगणेनावृतामिव ।
४६८. वियूथां सिंहसंरुद्धां बद्धां गजवधूमिव ।
४६९. चन्द्ररेखां पयोदान्ते शारदाभ्रैरिवावृताम् ।
४७०. क्षीणपुण्यां च्युतां भूमौ तारां निपतितामिव ।
४७१. सुखार्हां दुःखसन्तप्तां व्यसनानामकोविदाम् ।
४७२. सपङ्कामनलङ्कारां विपद्मामिव पद्मिनीम् ।
४७३. पिनद्धां धूमजालेन शिखामिव विभावसोः ।
४७४. ग्रहेणाङ्गारकेणेव पीडितामिव रोहिणीम् ।
४७५. तां स्मृतीमिव सन्दिग्धां ऋद्धिं निपतितामिव ।
४७६. विहतामिव च श्रद्धामाशां प्रतिहतामिव ।
४७७. सोपसर्गां यथा सिद्धिं बुद्धिं सकलुषामिव ।
४७८. अभूतेनापवादेन कीर्तिं निपतितामिव ।
४७९. आम्नायानामयोगेन विद्यां प्रशिथिलामिव ।
४८०. संस्कारेण यथा हीनां वाचमर्थान्तरं गताम् ।
४८१. भूमौ सुतनुमासीनां नियतामिव तापसीम् ।
४८२. मलिनेन तु वस्त्रेण परिक्लिष्टेन भामिनीम् ।

४८३. संवृतां मृगशावाक्षीं ददर्श हनुमान् कपिः ॥

४८४. तां समीक्ष्य विशालाक्षीं राजपुत्रीमनिन्दिताम् ।
४८५. तर्कयामास सीतेति कारणैरुपपादिभिः ॥

४८६. सुकृतौ कर्णवेष्टौ च श्वदम्ष्ट्रौ च सुसंस्थितौ ।
४८७. मणिविद्रुमचित्राणि हस्तेष्वाभरणानि च ।

४८८. श्यामानि चिरयुक्तत्वात् तथा संस्थानवन्ति च ।
४८९. तान्येवैतानि मन्येऽहं यानि रामोऽन्वकीर्तयत् ॥

४९०. तत्र यान्यवहीनानि तान्यहं नोपलक्षये ॥

४९१. पीतं कनकपट्टाभं स्रस्तं तद्वसनं शुभम् ।
४९२. उत्तरीयं नगासक्तं तदा दृष्टं प्लवङ्गमैः ॥

४९३. भूषणानि च मुख्यानि दृष्टानि धरणीतले ।
४९४. अनयैवापविद्धानि स्वनवन्ति महान्ति च ॥

४९५. तां दीनां दीनवदनामदीनां भर्तृतेजसा ।
४९६. भूषणैरुत्तमैर्हीनां भर्तृवात्सल्यभूषिताम् ।
४९७. मृगकन्यामिव त्रस्तां वीक्षमाणां समन्ततः ।
४९८. दहन्तीमिव निश्वासैः वृक्षान् पल्लवधारिणः ।
४९९. अशोकवनिकामध्ये शोकसागरमाप्लुताम् ।
५००. सङ्घातमिव शोकानां दुःखस्योर्मिमिवोत्थिताम् ।
५०१. लक्षयामास लक्ष्मीवान् हनूमान् जनकात्मजाम् ॥

५०२. सा मलेन च दिग्धाङ्गी वपुषा चाप्यलङ्कृता ।
५०३. मृणाली पङ्कदिग्धेव विभाति न विभाति च ॥

५०४. तां क्षमां सुविभक्ताङ्गीं विनाभरणशोभिनीम् ।
५०५. प्रहर्षमतुलं लेभे मारुतिः प्रेक्ष्य मैथिलीम् ॥

५०६. हर्षजानि च सोऽश्रूणि तां दृष्ट्वा मदिरेक्षणाम् ।
५०७. मुमोच हनुमान्स्तत्र नमश्चक्रे च राघवम् ॥

५०८. एवं सीतां तथा दृष्ट्वा हृष्टः पवनसंभवः ।
५०९. जगाम मनसा रामं प्रशशंस च तं प्रभुम् ॥

५१०. इयं कनकवर्णाङ्गी रामस्य महिषी प्रिया ।
५११. प्रणष्टापि सती यस्य मनसो न प्रणश्यति ॥

५१२. इयं सा यत्कृते रामः चतुर्भिरिह तप्यते ।
५१३. कारुण्येनानृशंस्येन शोकेन मदनेन च ॥

५१४. स्त्री प्रणष्टेति कारुण्यात् आश्रितेत्यानृशंस्यतः ।
५१५. पत्नी नष्टेति शोकेन प्रियेति मदनेन च ॥

५१६. अस्या देव्या यथा रूपमङ्गप्रत्यङ्गसौष्ठवम् ।

५१७. रामस्य च यथा रूपं तस्येयमसितेक्षणा ॥

५१८. अस्या देव्या मनस्तस्मिन् तस्य चास्यां प्रतिष्ठितम् ।
५१९. तेनेयं स च धर्मात्मा मुहूर्तमपि जीवति ॥

५२०. दुष्करं कृतवान् रामो हीनो यदनया प्रभुः ।
५२१. धारयत्यात्मनो देहं न शोकेनावसीदति ॥

५२२. स मुहूर्तमिव ध्यात्वा बाष्पपर्याकुलेक्षणः ।
५२३. सीतामाश्रित्य तेजस्वी हनुमान् विललाप ह ॥

५२४. अस्या हेतोर्विशालाक्ष्याः हतो वाली महाबलः ।
५२५. यदि रामः समुद्रान्तां मेदिनीं परिवर्तयेत् ।
५२६. अस्याः कृते जगच्चापि युक्तमित्येव मे मतिः ॥

५२७. राज्यं वा त्रिषु लोकेषु सीता वा जनकात्मजा ।
५२८. त्रैलोक्यराज्यं सकलं सीताया नाप्नुयात् कलाम् ॥

५२९. मान्या गुरुविनीतस्य लक्ष्मणस्य गुरुप्रिया ।
५३०. यदि सीता हि दुःखार्ता कालो हि दुरतिक्रमः ॥

५३१. रामस्य व्यवसायज्ञा लक्ष्मणस्य च धीमतः ।
५३२. नात्यर्थं क्षुभ्यते देवी गङ्गेव जलदागमे ॥

५३३. तुल्यशीलवयोवृत्तां तुल्याभिजनलक्षणाम् ।
५३४. राघवोऽर्हति वैदेहीं तं चेयमसितेक्षणा ॥

५३५. इयं सा धर्मशीलस्य जनकस्य महात्मनः ।
५३६. सुता मैथिलराजस्य सीता भर्तृदृढव्रता ॥

५३७. विक्रान्तस्यार्यशीलस्य संयुगेष्वनिवर्तिनः ।
५३८. स्नुषा दशरथस्यैषा ज्येष्ठा राज्ञो यशस्विनी ॥

५३९. धर्मज्ञस्य कृतज्ञस्य रामस्य विदितात्मनः ।
५४०. इयं सा दयिता भार्या राक्षसीवशमागता ॥

५४१. सेयं कनकवर्णाङ्गी नित्यं सुस्मितभाषिणी ।
५४२. सहते यातनामेतामनर्थानामभागिनी ॥

५४३. कामभोगैः परित्यक्ता हीना बन्धुजनेन च ।
५४४. धारयत्यात्मनो देहं तत्समागमकाङ्क्षिणी ॥

५४५. नैषा पश्यति राक्षस्यो नेमान् पुष्पफलद्रुमान् ।
५४६. एकस्थहृदया नूनं राममेवानुपश्यति ॥

५४७. भर्ता नाम परं नार्याः शोभनं भूषणादपि ।
५४८. एषा हि रहिता तेन शोभनार्हा न शोभते ॥

५४९. हिमहतनलिनीव नष्टशोभा
५५०. व्यसनपरम्परया निपीड्यमाना ।
५५१. सहचररहितेव चक्रवाकी
५५२. जनकसुता कृपणां दशां प्रपन्ना ॥

५५३. इत्येवमर्थं कपिरन्ववेक्ष्य
५५४. सीतेयमित्येव तु जातबुद्धिः ।
५५५. संश्रित्य तस्मिन् निषसाद वृक्षे
५५६. बली हरीणामृषभस्तरस्वी ॥

॥५.३ रावणकृतसीताभर्त्सनम् ॥

१. तथा विप्रेक्षमाणस्य वनं पुष्पितपादपम् ।
२. विचिन्वतश्च वैदेहीं किञ्चित् शेषा निशाभवत् ॥

३. षडङ्गवेदविदुषां क्रतुप्रवरयाजिनाम् ।
४. शुश्राव ब्रह्मघोषान् स विरात्रे ब्रह्मराक्षसाम् ॥

५. अथ मङ्गलवादित्रैः शब्दैः श्रोत्रमनोहरैः ।
६. प्राबोध्यत महाबाहुः दशग्रीवो महाबलः ॥

७. विबुध्य तु महाभागो राक्षसेन्द्रः प्रतापवान् ।
८. स्रस्तमाल्याम्बरधरो वैदेहीमन्वचिन्तयत् ॥

९. भृशं नियुक्तः तस्यां च मदनेन मदोत्कटः ।
१०. न तु तं राक्षसः कामं शशाकात्मनि गूहितुम् ॥

११. स सर्वाभरणैर्युक्तो बिभ्रच्छ्रियमनुत्तमाम् ।
१२. अशोकवनिकामेव प्राविशत् सन्ततद्रुमाम् ॥

१३. व्याविद्धहारकेयूराः समामृदितवर्णकाः ।
१४. समागलितकेशान्ताः सस्वेदवदनास्तथा ।
१५. घूर्णन्त्यो मदशेषेण निद्रया च शुभाननाः ।
१६. प्रयान्तं नैर्ऋतपतिं नार्यो मदिरलोचनाः ।
१७. बहुमानाच्च कामाच्च प्रियभार्यास्तमन्वयुः ॥

१८. स च कामपराधीनः पतिस्तासां महाबलः ।
१९. सीतासक्तमना मन्दो मन्दाञ्चितगतिर्बभौ ॥

२०. वृतः परमनारीभिः ताराभिरिव चन्द्रमाः ।
२१. तं ददर्श महातेजाः तेजोवन्तं महाकपिः ॥

२२. रावणोऽयं महाबाहुः इति सञ्चिन्त्य वानरः ।
२३. अवप्लुतो महातेजा हनुमान् मारुतात्मजः ॥

२४. स तथाप्युग्रतेजाः सन् निर्धूतस्तस्य तेजसा ।
२५. पत्रगुह्यान्तरे सक्तो हनुमान् संवृतोऽभवत् ॥

२६. सीतामसितकेशान्तां सुश्रोणीं संहतस्तनीम् ।
२७. दिदृक्षुरसितापाङ्गीमुपावर्तत रावणः ॥

२८. ततो दृष्ट्वैव वैदेही रावणं राक्षसाधिपम् ।
२९. रूपयौवनसंपन्नं भूषणोत्तमभूषितम् ।
३०. प्रावेपत वरारोहा प्रवाते कदली यथा ॥

३१. ऊरुभ्यां उदरं छाद्य बाहुभ्यां च पयोधरौ ।
३२. उपविष्टा विशालाक्षी रुदती वरवर्णिनी ॥

३३. दशग्रीवस्तु वैदेहीं रक्षितां राक्षसीगणैः ।
३४. असंवृतायामासीनां धरण्यां संशितव्रताम् ।
३५. ददर्श दीनां दुःखार्तां नावं सन्नामिवार्णवे ।
३६. छिन्नां प्रपतितां भूमौ शाखामिव वनस्पतेः ॥

३७. समीपं राजसिंहस्य रामस्य विदितात्मनः ।
३८. सङ्कल्पहयसंयुक्तैः यान्तीमिव मनोरथैः ।
३९. चेष्टमानामथाविष्टां पन्नगेन्द्रवधूमिव ।
४०. धूप्यमानां ग्रहेणेव रोहिणीं धूमकेतुना ।
४१. वृत्तशीले कुले जातामाचारवति धार्मिके ।
४२. पुनः संस्कारमापन्नां जातामिव च दुष्कुले ।
४३. पौर्णमासीमिव निशां तमोग्रस्तेन्दुमण्डलाम् ।

४४. वेदीमिव परामृष्टां शान्तामग्निशिखामिव ।
४५. उत्कृष्टपर्णकमलां वित्रासितविहङ्गमाम् ।
४६. हस्तिहस्तपरामृष्टामाकुलामिव पद्मिनीम् ।
४७. तप्यमानामिवोष्णेन मृणालीमचिरोद्धृताम् ।
४८. गृहीतामालितां स्तम्भे यूथपेन विना कृताम् ।
४९. निःश्वसन्तीं सुदुःखार्तां गजराजवधूमिव ।
५०. एकया दीर्घया वेण्या शोभमानामयत्नतः ।
५१. नीलया नीरदापाये वनराज्या महीमिव ।
५२. उपवासेन शोकेन ध्यानेन च भयेन च ।
५३. परिक्षीणां कृशां दीनामल्पाहारां तपोधनाम् ।
५४. आयाचमानां दुःखार्तां प्राञ्जलिं देवतामिव ।
५५. भावेन रघुमुख्यस्य दशग्रीवपराभवम् ।
५६. साकारैर्मधुरैर्वाक्यैः न्यदर्शयत रावणः ॥

५७. मां दृष्ट्वा नागनासोरु गूहमाना स्तनोदरम् ।
५८. अदर्शनमिवात्मानं भयान्नेतुं त्वमिच्छसि ॥

५९. कामये त्वां विशालाक्षि बहुमन्यस्व मां प्रिये ।
६०. सर्वाङ्गगुणसंपन्ने सर्वलोकमनोहरे ॥

६१. व्यपसर्पतु ते सीते भयं मत्तः समुत्थितम् ॥

६२. स्वधर्मो रक्षसां भीरु सर्वदैव न संशयः ।
६३. गमनं वा परस्त्रीणां हरणं संप्रमथ्य वा ॥

६४. एवं चैवमकामां त्वां न च प्रक्ष्यामि मैथिली ।
६५. कामं कामः शरीरे मे यथा कामं प्रवर्तताम् ॥

६६. देवि नेह भयं कार्यं मयि विश्वसिहि प्रिये ।
६७. प्रणयस्व च तत्त्वेन मैवं भूः शोकलालसा ॥

६८. एकवेणी धराशय्या ध्यानं मलिनमम्बरम् ।
६९. अस्थानेऽप्युपवासश्च नैतान्यौपयिकानि ते ॥

७०. विचित्राणि च माल्यानि चन्दनान्यगुरूणि च ।
७१. विविधानि च वासांसि दिव्यान्याभरणानि च ।
७२. महार्हाणि च पानानि शयनान्यासनानि च ।
७३. गीतं नृत्यं च वाद्यं च लभ मां प्राप्य मैथिली ॥

७४. स्त्रीरत्नमसि मैवं भूः कुरु गात्रेषु भूषणम् ।

७५. इदं ते चारु सञ्जातं यौवनं ह्यतिवर्तते ।
७६. यदतीतं पुनर्नैति स्रोतः स्रोतस्विनामिव ॥

७७. त्वां कृत्वोपरतो मन्ये रूपकर्ता स विश्वकृत् ।
७८. न हि रूपोपमा ह्यन्या तवास्ति शुभदर्शने ॥

७९. त्वां समासाद्य वैदेहि रूपयौवनशालिनीम् ।
८०. कः पुनर्नातिवर्तेत साक्षादपि पितामहः ॥

८१. यत् यत् पश्यामि ते गात्रं शीताम्शुसदृशानने ।
८२. तस्मिन्स्तस्मिन् पृथुश्रोणि चक्षुर्मम निबध्यते ॥

८३. भव मैथिलि भार्या मे मोहमेनं विसर्जय ।
८४. बह्वीनामुत्तमस्त्रीणां ममाग्रमहिषी भव ॥

८५. लोकेभ्यो यानि रत्नानि सप्रमथ्याहृतानि वै ।
८६. तानि ते भीरु सर्वाणि राज्यं चैव ददामि ते ॥

८७. विजित्य पृथिवीं सर्वां नानानगरमालिनीम् ।
८८. जनकाय प्रदास्यामि तव हेतोर्विलासिनि ॥

८९. नेह पश्यामि लोकेऽन्यं यो मे प्रतिबलो भवेत् ।
९०. अशक्ता प्रत्यनीकेषु स्थातुं मम सुरासुराः ॥

९१. इच्छ मां क्रियतामद्य प्रतिकर्म तवोत्तमम् ।
९२. ऋद्धिं ममानुपश्य त्वं श्रियं भद्रे यशस्विनि ॥

९३. किं करिष्यसि रामेण सुभगे चीरवाससा ।
९४. निक्षिप्तविजयो रामो गतश्रीः वनगोचरः ॥

९५. व्रती स्थण्डिलशायी च शङ्के जीवति वा न वा ।
९६. न हि वैदेहि रामस्त्वां द्रष्टुं वाप्युपलप्स्यते ।
९७. पुरोबलाकैरसितैः मेघैः ज्योत्स्नामिवावृताम् ॥

९८. न चापि मम हस्तात् त्वां प्राप्तुमर्हति राघवः ॥

९९. चारुस्मिते चारुदति चारुनेत्रे विलासिनि ।
१००. मनो हरसि मे भीरु सुपर्णः पन्नगं यथा ॥

१०१. क्लिष्टकौशेयवसनां तन्वीमप्यनलङ्कृताम् ।
१०२. त्वां दृष्ट्वा स्वेषु दारेषु रतिं नोपलभाम्यहम् ॥

१०३. न रामस्तपसा देवि न बलेन न विक्रमैः ।
१०४. न धनेन मया तुल्यः तेजसा यशसापि वा ॥

१०५. पिब विहर रमस्व भुङ्क्ष्व भोगान्
१०६. धननिचयं प्रदिशामि मेदिनीं च ।
१०७. मयि लल ललने यथा सुखं त्वम्
१०८. त्वयि च समेत्य ललन्तु बान्धवास्ते ॥

१०९. कुसुमिततरुजालसन्ततानि
११०. भ्रमरयुतानि समुद्रतीरजानि ।
१११. कनकविमलहारभूषिताङ्गी
११२. विहर मया सह भीरु काननानि ॥

११३. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सीता रौद्रस्य रक्षसः ।
११४. चिन्तयन्ती वरारोहा पतिमेव पतिव्रता ।
११५. तृणमन्तरतः कृत्वा प्रत्युवाच शुचिस्मिता ॥

११६. निवर्तय मनो मत्तः स्वजने प्रीयतां मनः ।
११७. न मां प्रार्थयितुं युक्तस्त्वं सिद्धिमिव पापकृत् ॥

११८. नाहमौपयिकी भार्या परभार्या सती तव ।
११९. साधुधर्ममवेक्षस्व साधु साधुव्रतं चर ॥

१२०. यथा तव तथान्येषां रक्ष्या दारा निशाचर ।
१२१. आत्मानमुपमां कृत्वा स्वेषु दारेषु रम्यताम् ॥

१२२. अतुष्टं स्वेषु दारेषु चपलं चपलेन्द्रियम् ।
१२३. नयन्ति निकृतिप्रज्ञं परदाराः पराभवम् ॥

१२४. इह सन्तो न वा सन्ति सतो वा नानुवर्तसे ।
१२५. यथा हि विपरीता ते बुद्धिराचारवर्जिता ॥

१२६. अकृतात्मानमासाद्य राजानमनये रतम् ।
१२७. समृद्धानि विनश्यन्ति राष्ट्राणि नगराणि च ॥

१२८. तथैव त्वां समासाद्य लङ्का रत्नौघसङ्कुला ।
१२९. अपराधात् तवैकस्य न चिराद् विनशिष्यति ॥

१३०. शक्या लोभयितुं नाहमैश्वर्येण धनेन वा ।
१३१. अनन्या राघवेणाहं भास्करेण यथा प्रभा ॥

१३२. अहमौपयिकी भार्या तस्यैव च धरापतेः ।
१३३. व्रतस्नातस्य विद्येव विप्रस्य विदितात्मनः ॥

१३४. मित्रमौपयिकं कर्तुं रामः स्थानं परीप्सता ।
१३५. बन्धं चानिच्छता घोरं त्वयासौ पुरुषर्षभः ॥

१३६. विदितः सर्वधर्मज्ञः शरणागतवत्सलः ।
१३७. तेन मैत्री भवतु ते यदि जीवितुमिच्छसि ॥

१३८. प्रसादयस्व त्वं चैनं शरणागतवत्सलम् ।
१३९. मां चास्मै प्रयतो भूत्वा निर्यातयितुमर्हसि ॥

१४०. एवं हि ते भवेत् स्वस्ति संप्रदाय रघूत्तमे ।
१४१. अन्यथा त्वं हि कुर्वाणः परां प्राप्स्यसि चापदम् ॥

१४२. रामस्य धनुषः शब्दं श्रोष्यसि त्वं महास्वनम् ।
१४३. शतक्रतुविसृष्टस्य निर्घोषमशनेरिव ॥

१४४. इह शीघ्रं सुपर्वाणो ज्वलितास्या इवोरगाः ।
१४५. इषवो निपतिष्यन्ति रामलक्ष्मणलक्षिताः ॥

१४६. अपनेष्यति मां भर्ता त्वत्तः शीघ्रमरिम्दम ।
१४७. असुरेभ्यः श्रियं दीप्तां विष्णुस्त्रिभिरिव क्रमैः ॥

१४८. आश्रमं तत्तयोः शून्यं प्रविश्य नरसिंहयोः ।
१४९. गोचरं गतयोः भ्रात्रोः अपनीता त्वयाधम ॥

१५०. न हि गन्धमुपाघ्राय रामलक्ष्मणयोस्त्वया ।
१५१. शक्यं सन्दर्शने स्थातुं शुना शार्दूलयोरिव ॥

१५२. क्षिप्रं तव स नाथो मे रामः सौमित्रिणा सह ।
१५३. तोयमल्पमिवादित्यः प्राणानादास्यते शरैः ॥

१५४. सीताया वचनं श्रुत्वा परुषं राक्षसेश्वरः ।
१५५. प्रत्युवाच ततः सीतां विप्रियं प्रियदर्शनाम् ॥

१५६. यथा यथा सान्त्वयिता वश्यः स्त्रीणां तथा तथा ।
१५७. यथा यथा प्रियं वक्ता परिभूतस्तथा तथा ॥

१५८. सन्नियच्छति मे क्रोधं त्वयि कामः समुत्थितः ।
१५९. द्रवतो मार्गमासाद्य हयानिव सुसारथिः ॥

१६०. वामः कामो मनुष्याणां यस्मिन् किल निबध्यते ।
१६१. जने तस्मिन्स्त्वनुक्रोशः स्नेहश्च किल जायते ॥

१६२. एतस्मात् कारणात् न त्वां घातयामि वरानने ।
१६३. वधार्हामवमानार्हां मिथ्याप्रव्रजिते रताम् ॥

१६४. परुषाणि हि वाक्यानि यानि यानि ब्रवीषि माम् ।
१६५. तेषु तेषु वधो युक्तस्तव मैथिलि दारुणः ॥

१६६. द्वौ मासौ रक्षितव्यौ मे योऽवधिस्ते मया कृतः ।
१६७. ततः शयनमारोह मम त्वं वरवर्णिनि ॥

१६८. द्वाभ्यामूर्ध्वं तु मासाभ्यां भर्तारं मामनिच्छतीम् ।
१६९. मम त्वां प्रातराशार्थे सूदाः छेत्स्यन्ति खण्डशः ॥

१७०. तां भर्त्स्यमानां संप्रेक्ष्य राक्षसेन्द्रेण जानकीम् ।
१७१. देवगन्धर्वकन्यास्ता विषेदुर्विकृतेक्षणाः ॥

१७२. ओष्ठप्रकारैरपरा नेत्रैर्वक्त्रैस्तथापरा ।
१७३. सीतामाश्वासयामासुस्तर्जितां तेन रक्षसा ॥

१७४. ताभिराश्वासिता सीता रावणं राक्षसाधिपम् ।
१७५. उवाचात्महितं वाक्यं वृत्तशौटीर्यगर्वितम् ॥

१७६. राक्षसाधम रामस्य भार्याममिततेजसः ।
१७७. उक्तवानपि यत् पापं क्व गतस्तस्य मोक्षसे ॥

१७८. यथा दृप्तश्च मातङ्गः शशश्च सहितौ वने ।
१७९. तथा द्विरदवत् रामः त्वं नीच शशवत् स्मृतः ॥

१८०. इमे ते नयने क्रूरे विकृते कृष्णपिङ्गले ।
१८१. क्षितौ न पतिते कस्मात् मामनार्य निरीक्षतः ॥

१८२. तस्य धर्मात्मनः पत्नी स्नुषा दशरथस्य च ।
१८३. कथं व्याहरतो मां ते न जिह्वा पाप शीर्यति ॥

१८४. असन्देशात्तु रामस्य तपसश्चानुपालनात् ।
१८५. न त्वां कुर्मि दशग्रीव भस्म भस्मार्हतेजसा ॥

१८६. नापहर्तुमहं शक्या तस्य रामस्य धीमतः ।
१८७. विधिस्तव वधार्थाय विहितो नात्र संशयः ॥

१८८. सीताया वचनं श्रुत्वा रावणो राक्षसाधिपः ।
१८९. निवृत्य नयने क्रूरे जानकीमन्ववैक्षत ॥

१९०. स कल्पवृक्षप्रतिमो वसन्त इव मूर्तिमान् ।
१९१. श्मशानचैत्यप्रतिमो भूषितोऽपि भयङ्करः ॥

१९२. सन्दिदेश ततः सर्वा राक्षसीर्घोरदर्शनाः ।
१९३. यथा मद्वशगा सीता क्षिप्रं भवति जानकी ।
१९४. तथा कुरुत राक्षस्यः सर्वाः क्षिप्रं समेत्य च ॥

१९५. प्रतिलोमानुलोमैश्च सामदानादिभेदनैः ।
१९६. आवर्जयत वैदेहीं दण्डस्योद्यमनेन च ॥

१९७. इति प्रतिसमादिश्य राक्षसेन्द्रः पुनः पुनः ।
१९८. काममन्युपरीतात्मा जानकीं पर्यतर्जयत् ॥

१९९. उपगम्य ततः क्षिप्रं राक्षसी धान्यमालिनी ।
२००. परिष्वज्य दशग्रीवमिदं वचनमब्रवीत् ॥

२०१. मया क्रीड महाराज सीतया किं तवानया ।
२०२. विवर्णया कृपणया मानुष्या राक्षसेश्वर ॥

२०३. अकामां कामयानस्य शरीरमुपतप्यते ।
२०४. इच्छतीं कामयानस्य प्रीतिर्भवति शोभना ॥

२०५. एवमुक्तस्तु राक्षस्या समुत्क्षिप्तस्ततो बली ।
२०६. प्रहसन् मेघसङ्काशो राक्षसः स न्यवर्तत ॥

२०७. निष्क्रान्ते राक्षसेन्द्रे तु पुनरन्तःपुरं गते ।
२०८. राक्षस्यो भीमरूपास्ताः सीतां समभिदुद्रुवुः ॥

२०९. परं परुषया वाचा वैदेहीमिदमब्रुवन् ।
२१०. प्रजापतीनां षण्णां तु चतुर्थोऽयं प्रजापतिः ।
२११. मानसो ब्रह्मणः पुत्रः पुलस्त्य इति विश्रुतः ॥

२१२. पुलस्त्यस्य तु तेजस्वी महर्षिर्मानसः सुतः ।
२१३. नाम्ना स विश्रवा नाम प्रजापतिसमप्रभः ॥

२१४. तस्य पुत्रो विशालाक्षि रावणः शत्रुरावणः ।
२१५. तस्य त्वं राक्षसेन्द्रस्य भार्या भवितुमर्हसि ॥

२१६. प्रियां बहुमतां भार्यां त्वामुपैष्यति रावणः ।

२१७. यस्य सूर्यो न तपति भीतो यस्य स मारुतः ।
२१८. न वाति स्मायतापाङ्गि किं त्वं तस्य न तिष्ठसे ॥

२१९. पुष्पवृष्टिं च तरवो मुमुचुर्यस्य वै भयात् ।
२२०. शैलाः सुस्रुवुः पानीयं जलदाश्च यदेच्छति ॥

२२१. तस्य नैरृतराजस्य राजराजस्य भामिनि ।
२२२. किं त्वं न कुरुषे बुद्धिं भार्यार्थे रावणस्य हि ॥

२२३. साधु ते तत्त्वतो देवि कथितं साधु भामिनि ।
२२४. गृहाण सुस्मिते वाक्यमन्यथा न भविष्यसि ॥

२२५. राक्षसीनां वचः श्रुत्वा सीता पद्मनिभेक्षणा ।
२२६. नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यामिदं वचनमब्रवीत् ॥

२२७. यदिदं लोकविद्विष्टमुदाहरत सङ्गताः ।
२२८. नैतन् मनसि वाक्यं मे किल्बिषं प्रतिभाति वः ॥

२२९. न मानुषी राक्षसस्य भार्या भवितुमर्हति ।
२३०. कामं खादत मां सर्वा न करिष्यामि वो वचः ॥

२३१. दीनो वा राज्यहीनो वा यो मे भर्ता स मे गुरुः ।
२३२. तं नित्यमनुरक्तास्मि यथा सूर्यं सुवर्चला ॥

२३३. यथा शची महाभागा शक्रं समुपतिष्ठति ।
२३४. अरुन्धती वसिष्ठं च रोहिणी शशिनं यथा ।
२३५. तथाहमिक्ष्वाकुवरं रामं पतिमनुव्रता ॥

२३६. सीताया वचनं श्रुत्वा राक्षस्यः क्रोधमूर्छिताः ।
२३७. भर्त्सयन्ति स्म परुषैः वाक्यैः रावणचोदिताः ॥

२३८. अवलीनः स निर्वाक्यो हनुमान् शिम्शुपाद्रुमे ।
२३९. सीतां सन्तर्जयन्तीस्ता राक्षसीरशृणोत् कपिः ॥

२४०. तामभिक्रम्य सङ्क्रुद्धा वेपमानां समन्ततः ।
२४१. भृशं सम्लिलिहुर्दीप्तान् प्रलम्बान् दशनच्छदान् ॥

२४२. संभत्स्र्यमाना भीमाभी राक्षसीभिर्वराङ्गना ।
२४३. सा बाष्पमपमार्जन्ती शिंशपां तामुपागमत् ॥

२४४. ततस्तु विनता नाम राक्षसी भीमदर्शना ।
२४५. अब्रवीत् कुपिताकारा कराला निर्णतोदरी ॥

२४६. सीते पर्याप्तमेतावत् भर्तुः स्नेहः प्रदर्शितः ।
२४७. सर्वत्रातिकृतं भद्रे मरणायोपकल्पते ॥

२४८. परितुष्टास्मि भद्रं ते मानुषस्ते कृतो विधिः ।
२४९. ममापि तु वचः पथ्यं ब्रुवन्त्याः कुरु मैथिलि ॥

२५०. मानुषं कृपणं रामं त्यक्त्वा रावणमाश्रय ।
२५१. अद्यप्रभृति लोकानां सर्वेषामीश्वरी भव ॥

२५२. एतदुक्तं च मे वाक्यं यदि त्वं न करिष्यसि ।
२५३. अस्मिन् मुहूर्ते सर्वास्त्वां भक्षयिष्यामहे वयम् ॥

२५४. अन्या तु विकटा नाम लम्बमानपयोधरा ।
२५५. अब्रवीत् कुपिता सीतां मुष्टिमुद्यम्य तर्जती ॥

२५६. बहून्यप्रतिरूपाणि वचनानि सुदुर्मते ।
२५७. अनुक्रोशात् मृदुत्वाच्च सोढानि तव मैथिलि ॥

२५८. आनीतासि समुद्रस्य पारमन्यैः दुरासदम् ।
२५९. रावणान्तःपुरे घोरे प्रविष्टा चासि मैथिलि ॥

२६०. न त्वां शक्तः परित्रातुमपि साक्षात् पुरन्दरः ।
२६१. जानीमहे यथा भीरु स्त्रीणां यौवनमध्रुवम् ॥

२६२. यावन्न ते व्यतिक्रामेत् तावत् सुखमवाप्नुहि ।
२६३. सीते राक्षसराजेन परिक्रीड यथासुखम् ॥

२६४. उत्पाट्य वा ते हृदयं भक्षयिष्यामि मैथिलि ।
२६५. यदि मे व्याहृतं वाक्यं न यथावत् करिष्यसि ॥

२६६. एवं निर्भर्त्स्यमाना सा सीता सुरसुतोपमा ।
२६७. राक्षसीभिर्विरूपाभिः धैर्यमुत्सृज्य रोदिति ॥

२६८. सा स्नापयन्ती विपुलौ स्तनौ नेत्रजलस्रवैः ।
२६९. चिन्तयन्ती न शोकस्य तदान्तमधिगच्छति ॥

२७०. तस्याः सा दीर्घबहुला वेपन्त्याः सीतया तदा ।
२७१. ददृशे कम्पिनी वेणी व्यालीव परिसर्पती ॥

२७२. सा निःश्वसन्ती शोकार्ता कोपोपहतचेतना ।
२७३. आर्ता व्यसृजदश्रूणि मैथिली विललाप च ॥

२७४. लोकप्रवादः सत्योऽयं पण्डितैः समुदाहृतः ।
२७५. अकाले दुर्लभो मृत्युः स्त्रिया वा पुरुषस्य वा ॥

२७६. यत्राहमेवं क्रूराभी राक्षसीभिरिहार्दिता ।
२७७. जीवामि हीना रामेण मुहूर्तमपि दुःखिता ॥

२७८. तं पद्मदलपत्राक्षं सिंहविक्रान्तगामिनम् ।
२७९. धन्याः पश्यन्ति मे नाथं कृतज्ञं प्रियवादिनम् ॥

२८०. कीदृशं तु महापापं मया देहान्तरे कृतम् ।
२८१. येनेदं प्राप्यते दुःखं मया घोरं सुदारुणम् ॥

२८२. जीवितं त्यक्तुमिच्छामि शोकेन महता वृता ।
२८३. राक्षसीभिश्च रक्षन्त्या रामो नासाद्यते मया ॥

२८४. धिगस्तु खलु मानुष्यं धिगस्तु परवश्यताम् ।
२८५. न शक्यं यत् परित्यक्तुमात्मच्छन्देन जीवितम् ॥

२८६. प्रसक्ताश्रुमुखीत्येवं ब्रुवती जनकात्मजा ।
२८७. अधोगतमुखी बाला विलप्तुमुपचक्रमे ॥

२८८. उन्मत्तेव प्रमत्तेव भ्रान्तचित्तेव शोचती ।
२८९. उपावृत्ता किशोरीव विचेष्टन्ती महीतले ॥

२९०. ख्यातः प्राज्ञः कृतज्ञश्च सानुक्रोशश्च राघवः ।
२९१. सद्वृत्तो निरनुक्रोशः शङ्के मद्भाग्यसङ्क्षयात् ॥

२९२. इहस्थां मां न जानीते शङ्के लक्ष्मणपूर्वजः ॥

२९३. यदि मामिह जानीयात् वर्तमानां हि राघवः ।
२९४. अद्य बाणैरभिक्रुद्धः कुर्याल्लोकमराक्षसम् ।
२९५. निर्दहेच्च पुरीं लङ्कां निर्दहेच्च महोदधिम् ॥

२९६. रावणस्य च नीचस्य कीर्तिं नाम च नाशयेत् ॥

२९७. ततो निहतनाथानां राक्षसीनां गृहे गृहे ।
२९८. यथाहमेवं रुदती तथा भूयो न संशयः ॥

२९९. यादृशानि तु दृश्यन्ते लङ्कायामशुभानि तु ।
३००. अचिरेणैव कालेन भविष्यति हतप्रभा ॥

३०१. अनेन तु नृशंसेन रावणेनाधमेन मे ।

३०२. समयो यस्तु निर्दिष्टः तस्य कालोऽयमागतः ॥

३०३. ध्रुवं मां प्रातराशार्थं राक्षसः कल्पयिष्यति ॥

३०४. साहं कथं करिष्यामि तं विना प्रियदर्शनम् ।
३०५. रामं रक्तान्तनयनमपश्यन्ती सुदुःखिता ॥

३०६. नूनं ममैव शोकेन स वीरो लक्ष्मणाग्रजः ।
३०७. देवलोकमितो यातस्त्यक्त्वा देहं महीतले ॥

३०८. धन्या देवाः सगन्धर्वाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
३०९. मम पश्यन्ति ये नाथं रामं राजीवलोचनम् ॥

३१०. अथवा न हि तस्यार्थो धर्मकामस्य धीमतः ।
३११. मया रामस्य राजर्षेः भार्यया परमात्मनः ॥

३१२. दृश्यमाने भवेत् प्रीतिः सौहृदं नास्त्यपश्यतः ॥

३१३. अथवा राक्षसेन्द्रेण रावणेन दुरात्मना ।
३१४. छद्मना घातितौ शूरौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥

३१५. साहं त्यक्ता प्रियेणेह रामेण विदितात्मना ।
३१६. प्राणांस्त्यक्ष्यामि पापस्य रावणस्य गता वशम् ॥

३१७. इत्युक्ताः सीतया घोरा राक्षस्यः क्रोधमूर्च्छिताः ।
३१८. काश्चिज्जग्मुस्तदाख्यातुं रावणस्य तरस्विनः ॥

३१९. ततः सीतामुपागम्य राक्षस्यो भीमदर्शनाः ।
३२०. पुनः परुषमेकार्थमनर्थार्थमथाब्रुवन् ॥

३२१. अद्यैदानीं तवानार्ये सीते पापविनिश्चये ।
३२२. राक्षस्यो भक्षयिष्यन्ति मांसमेतद् यथासुखम् ॥

३२३. सीतां ताभिरनार्याभिः दृष्ट्वा सन्तर्जितां तदा ।
३२४. राक्षसी त्रिजटा वृद्धा प्रबुद्धा वाक्यमब्रवीत् ॥

३२५. आत्मानं खादतानार्या न सीतां भक्षयिष्यथ ।
३२६. जनकस्य सुतामिष्टां स्नुषां दशरथस्य च ॥

३२७. स्वप्नोह्यद्य मया दृष्टो दारुणो रोमहर्षणः ।
३२८. राक्षसानामभावाय भर्तुरस्या भवाय च ॥

३२९. गजदन्तमयीं दिव्यां शिबिकामन्तरिक्षगाम् ।

३३०. युक्तां वाजिसहस्रेण स्वयमास्थाय राघवः ।
३३१. शुक्लमाल्याम्बरधरो लक्ष्मणेन समागतः ॥

३३२. स्वप्ने चाद्य मया दृष्टा सीता शुक्लाम्बरावृता ।
३३३. सागरेण परिक्षिप्तं श्वेतपर्वतमास्थिता ॥

३३४. रामेण सङ्गता सीता भास्करेण प्रभा यथा ॥

३३५. रावणश्च मया दृष्टः मुण्डस्तैलसमुक्षितः ।
३३६. रक्तवासा पिबन् मत्तः करवीरकृतस्रजः ॥

३३७. रथेन खरयुक्तेन रक्तमाल्यानुलेपनः ।
३३८. पिबन्स्तैलं हसन् नृत्यन् भ्रान्तचित्ताकुलेन्द्रियः ।
३३९. गर्दभेन ययौ शीघ्रं दक्षिणां दिशमास्थितः ॥

३४०. कुम्भकर्णादयश्चेमे सर्वे राक्षसपुङ्गवाः ।
३४१. रक्तं निवसनं गृह्य प्रविष्टा गोमयह्रदे ॥

३४२. एकस्तत्र मया दृष्टः श्वेतच्छत्रो विभीषणः ।
३४३. शुक्लमाल्याम्बरधरः शुक्लमाल्यानुलेपनः ॥

३४४. लङ्का चेयं पुरी रम्या सवाजिरथकुञ्जरा ।
३४५. सागरे पतिता दृष्टा भग्नगोपुरतोरणा ॥

३४६. अपगच्छत नश्यध्वं सीतामाप स राघवः ।
३४७. घातयेत् परमामर्षी सर्वैः सार्धं हि राक्षसैः ॥

३४८. प्रियां बहुमतां भार्यां वनवासमनुव्रताम् ।
३४९. भर्त्सितां तर्जितां वापि नानुमंस्यति राघवः ॥

३५०. तदलं क्रूरवाक्यैर्वः सान्त्वमेवाभिधीयताम् ।
३५१. अभियाचाम वैदेहीमेतद् हि मम रोचते ॥

३५२. यस्यामेवम्विधः स्वप्नो दुःखितायां प्रदृश्यते ।
३५३. सा दुःखैर्विविधैर्मुक्ता प्रियं प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥

३५४. प्रणिपातप्रसना हि मैथिली जनकात्मजा ।
३५५. अलमेषा परित्रातुं राक्षस्यो महतो भयात् ॥

३५६. अपि चास्या विशालाक्ष्या न किञ्चिदुपलक्षये ।
३५७. विरूपमपि चाङ्गेषु सुसूक्ष्ममपि लक्षणम् ॥

३५८. छायावैगुण्यमात्रं तु शङ्के दुःखमुपस्थितम् ॥

३५९. पक्षी च शाखानिलयः प्रहृष्टः
३६०. पुनः पुनश्चोत्तमसान्त्ववादी ।
३६१. सुस्वागतां वाचमुदीरयानः
३६२. पुनः पुनः चोदयतीव हृष्टः ॥

३६३. तथागतां तां व्यथितामनिन्दिताम्
३६४. व्यतीतहर्षां परिदीनमानसाम् ।
३६५. शुभां निमित्तानि शुभानि भेजिरे
३६६. नरं श्रिया जुष्टमिवोपसेविनः ॥

३६७. तस्याः शुभं वाममरालपक्ष्म-
३६८. राज्यावृतं कृष्णविशालशुक्लम् ।
३६९. प्रास्पन्दतैकं नयनं सुकेश्या
३७०. मीनाहतं पद्ममिवाभिताम्रम् ॥

३७१. भुजश्च चार्वञ्चितवृत्तपीनः
३७२. परार्घ्यकालागुरुचन्दनार्हः ।
३७३. अनुत्तमेनाध्युषितः प्रियेण
३७४. चिरेण वामः समवेपताशु ॥

३७५. एतैर्निमित्तैरपरैश्च सुभ्रूः
३७६. सञ्चोदिता प्रागपि साधुसिद्धैः ।
३७७. वातातपक्लान्तमिव प्रणष्टम्
३७८. वर्षेण बीजं प्रतिसञ्जहर्ष ॥

॥ ५.४ हनुमत्सीतासम्भाषणम् ॥

१. हनुमानपि विक्रान्तः सर्वं शुश्राव तत्त्वतः ।
२. सीतायास्त्रिजटायाश्च राक्षसीनां च तर्जनम् ॥

३. अवेक्षमाणस्तां देवीं देवतामिव नन्दने ।
४. ततो बहुविधां चिन्तां चिन्तयामास वानरः ॥

५. यां कपीनां सहस्राणि सुबहून्ययुतानि च ।
६. दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते सेयमासादिता मया ॥

७. यदि ह्यहं सतीमेनां शोकोपहतचेतनाम् ।
८. अनाश्वास्य गमिष्यामि दोषवद् गमनं भवेत् ॥

९. अनेन रात्रिशेषेण यदि नाश्वास्यते मया ।
१०. सर्वथा नास्ति सन्देहः परित्यक्षति जीवितम् ॥

११. सीतासन्देशरहितं मामितस्त्वरया गतम् ।
१२. निर्दहेदपि काकुत्स्थः क्रोधतीव्रेण चक्षुषा ॥

१३. अन्तरं त्वहमासाद्य राक्षसीनामवस्थितः ।
१४. शनैराश्वासयाम्यद्य सन्तापबहुलामिमाम् ॥

१५. अहं ह्यतितनुश्चैव वानरश्च विशेषतः ।
१६. यदि वाचं प्रदास्यामि द्विजातिरिव संस्कृताम् ।
१७. रावणं मन्यमाना मां सीता भीता भविष्यति ॥

१८. ततो जातपरित्रासा शब्दं कुर्यान् मनस्विनी ।
१९. सीतया च कृते शब्दे सहसा राक्षसीगणः ।
२०. नानाप्रहरणो घोरः समेयादन्तकोपमः ॥

२१. ततःकुर्युः समाह्वानं राक्षस्यो रक्षसामपि ॥
२२. ते शूलशरनिस्त्रिंशविविधायुधपाणयः ।
२३. मां वा गृह्णीयुरावृत्य बहवः शीघ्रकारिणः ॥
२४. हिंसाभिरुचयो हिंस्युरिमां वा जनकात्मजाम् ॥

२५. विपन्नं स्यात् ततः कार्यं रामसुग्रीवयोरिदम् ।
२६. एष दोषो महान् हि स्यात् मम सीताभिभाषणे ।
२७. प्राणत्यागश्च वैदेह्या भवेदनभिभाषणे ॥

२८. कथं नु खलु कर्तव्यमिदं कृच्छ्रगतो ह्यहम् ।
२९. न विनश्येत् कथं कार्यं वैक्लव्यं न कथं मम ।
३०. लङ्घनं च समुद्रस्य कथं नु न वृथा भवेत् ॥

३१. कथं नु खलु वाक्यं मे श्रुणुयात् नोद्विजेत च ।
३२. इति सञ्चिन्त्य हनुमान् चकार मतिमान् मतिम् ॥

३३. राममक्लिष्टकर्माणं स्वबन्धुमनुकीर्तयन् ।
३४. नैनामुद्वेजयिष्यामि तद्बन्धुगतचेतनाम् ॥

३५. इक्ष्वाकूणां वरिष्ठस्य रामस्य विदितात्मनः ।
३६. शुभानि धर्मयुक्तानि वचनानि समर्पयन् ।

३७. श्रावयिष्यामि सर्वाणि मधुरं प्रब्रुवन् गिरम् ।
३८. श्रद्धास्यति यथा सीता तथा सर्वं समादधे ॥

३९. एवं बहुविधां चिन्तां चिन्तयित्वा महामतिः ।
४०. संश्रये मधुरं वाक्यं वैदेह्या व्याजहार ह ॥

४१. राजा दशरथो नाम रथकुञ्जरवाजिमान् ।
४२. पुण्यशीलो महाकीर्तिरिक्ष्वाकूणां महायशाः ।
४३. राजर्षीणां गुणश्रेष्ठः घृणी सत्यपराक्रमः ॥

४४. तस्य पुत्रः प्रियो ज्येष्ठः ताराधिपनिभाननः ।
४५. रामो नाम विशेषज्ञः श्रेष्ठः सर्वधनुष्मताम् ॥

४६. रक्षिता स्वस्य वृत्तस्य स्वजनस्यापि रक्षिता ।
४७. रक्षिता जीवलोकस्य धर्मस्यापि परन्तपः ॥

४८. तस्य सत्याभिसन्धस्य वृद्धस्य वचनात् पितुः ।
४९. सभार्यः सह च भ्रात्रा वीरः प्रव्राजितो वनम् ॥

५०. तेन तत्र महारण्ये मृगयां परिधावता ।
५१. राक्षसाः निहताः शूराः बहवः कामरूपिणः ॥

५२. जनस्थानवधं श्रुत्वा हतौ च खरदूषणौ ।
५३. ततस्त्ववमर्षापहृता जानकी रावणेन तु ।
५४. वञ्चयित्वा वने रामं मृगरूपेण मायया ॥

५५. स मार्गमाणस्तां देवीं रामः सीतामनिन्दिताम् ।
५६. आससाद वने मित्रं सुग्रीवं नाम वानरम् ॥

५७. सुग्रीवेणाभिसन्दिष्टा हरयः कामरूपिणः ।
५८. दिक्षु सर्वासु तां देवीं विचिन्वन्तः सहस्रशः ॥

५९. अहं सम्पातिवचनात् शतयोजनमायतम् ।
६०. तस्या हेतोर्विशालाक्ष्याः समुद्रं वेगवान् प्लुतः ॥

६१. यथारूपां यथावर्णां यथालक्ष्मवतीं च ताम् ।
६२. अश्रौषं राघवस्याहं सेयमासदिता मया ॥

६३. विररामैवमुक्त्वा स वाचं वानरपुङ्गवः ।
६४. जानकी चापि तच्छ्रुत्वा विस्मयं परमं गता ॥

६५. ततः सा वक्रकेशान्ता सुकेशी केशसंवृतम् ।

६६. उन्नम्य वदनं भीरुः शिंशपामन्ववैक्षत ॥

६७. ततः शाखान्तरे लीनं विनीतवदवस्थितम् ।
६८. वेष्टितार्जुनवस्त्रं तं विद्युत्सङ्घातपिङ्गलम् ।
६९. फुल्लाशोकोत्कराभासं तप्तचामीकरेक्षणम् ।
७०. मैथिली चिन्तयामास दृष्ट्वा चलितमानसा ॥

७१. अहो भीममिदं सत्त्वं वानरस्य दुरासदम् ।
७२. दुर्निरीक्ष्यमिदं मत्वा पुनरेव मुमोह सा ॥

७३. चिरेण सञ्ज्ञां प्रतिलभ्य चैवम्
७४. विचिन्तयामास विशालनेत्रा ।
७५. स्वप्नो ममायं विकृतोऽद्य दृष्टः ।
७६. शाखामृगः शास्त्रगणैर्निषिद्धः ॥

७७. स्वस्त्ययस्तु रामाय सलक्ष्मणाय
७८. तथा पितुर्मे जनकस्य राज्ञः ।
७९. स्वप्नो हि नायं नहि मेऽस्ति निद्रा
८०. शोकेन दुःखेन च पीडितायाः ॥

८१. रामेति रामेति सदैव बुद्ध्या
८२. विचिन्त्य वाचा ब्रुवती तमेव ।
८३. तस्यानुरूपं च कथां तदर्थाम्
८४. एवं प्रपश्यामि तदा शृणोमि ॥

८५. मनोरथः स्यादिति चिन्तयामि
८६. तथापि बुद्ध्यापि वितर्कयामि ।
८७. किं कारणं तस्य हि नास्ति रूपम्
८८. सुवृत्तरूपश्च वदत्ययं माम् ॥

८९. नमोऽस्तु वाचस्पतये सवज्रिणे
९०. स्वयम्भुवे चैव हुताशनाय ।
९१. अनेन चोक्तं यदिदं ममाग्रतो
९२. वनौकसा तच्च तथास्तु नान्यथा ॥

९३. सोऽवतीर्य द्रुमात् तस्मात् विद्रुमप्रतिमाननः ।
९४. विनीतवेषः कृपणः प्रणिपत्योपसृत्य च ।
९५. तामब्रवीन्महातेजा हनूमान् मारुतात्मजः ।
९६. शिरस्यञ्जलिमाधाय सीतां मधुरया गिरा ॥

९७. का नु पद्मपलाशाक्षि क्लिष्टकौशेयवासिनि ।
९८. द्रुमस्य शाखामालम्ब्य तिष्ठसि त्वमनिन्दिते ॥

९९. किमर्थं तव नेत्राभ्यां वारि स्रवति शोकजम् ।
१००. पुण्डरीकपलाशाभ्यां विप्रकीर्णमिवोदकम् ॥

१०१. सुराणामसुराणां च नागगन्धर्वरक्षसाम् ।
१०२. यक्षाणां किन्नराणां च का त्वं भवसि शोभने ॥

१०३. किं नु चन्द्रमसा हीना पतिता विबुधालयात् ।
१०४. रोहिणी ज्योतिषां श्रेष्ठा श्रेष्ठसर्वगुणान्विता ॥

१०५. को नु पुत्रः पिता भ्राता भर्ता वा ते सुमध्यमे ।
१०६. अस्माल्लोकादमुं लोकं गतं त्वमनुशोचसि ॥

१०७. रोदनात् अतिनिश्वासात् भूमिसंस्पर्शनादपि ।
१०८. न त्वां देवीमहं मन्ये राज्ञः सञ्ज्ञावधारणात् ॥

१०९. व्यञ्जनानि हि ते यानि लक्षणानि च लक्षये ।
११०. महिषी भूमिपालस्य राजकन्या च मे मता ॥

१११. रावणेन जनस्थानात् बलात् प्रमथिता यदि ।
११२. सीता त्वमसि भद्रं ते तन्ममाचक्ष्व पृच्छतः ॥

११३. यथा हि तव वै दैन्यं रूपं चाप्यतिमानुषम् ।
११४. तपसा चान्वितो वेषः त्वं राममहिषी ध्रुवम् ॥

११५. सा तस्य वचनं श्रुत्वा रामकीर्तनहर्षिता ।
११६. उवाच वाक्यं वैदेही हनूमन्तं द्रुमाश्रितम् ॥

११७. पृथिव्यां राजसिंहानां मुख्यस्य विदितात्मनः ।
११८. स्नुषा दशरथस्याहं शत्रुसैन्यप्रणाशिनः ॥

११९. दुहिता जनकस्याहं वैदेहस्य महात्मनः ।
१२०. सीतेति नाम्ना चोक्ताहं भार्या रामस्य धीमतः ॥

१२१. समा द्वादश तत्राहं राघवस्य निवेशने ।
१२२. भुञ्जाना मानुषान् भोगान् सर्वकामसमृद्धिनी ।
१२३. ततस्त्रयोदशे वर्षे राज्ये चेक्ष्वाकुनन्दनम् ।
१२४. अभिषेचयितुं राजा सोपाध्यायः प्रचक्रमे ॥

१२५. तस्मिन् सम्भ्रियमाणे तु राघवस्याभिषेचने ।

१२६. कैकेयी नाम भर्तारमिदं वचनमब्रवीत् ॥

१२७. न पिबेयं न खादेयं प्रत्यहं मम भोजनम् ।
१२८. एष मे जीवितस्यान्तो रामो यद्यभिषिच्यते ॥
१२९. तच्चेन्न वितथं कार्यं वनं गच्छतु राघवः ॥

१३०. स राजा सत्यवाक् देव्या वरदानमनुस्मरन् ।
१३१. मुमोह वचनं श्रुत्वा कैकेय्याः क्रूरमप्रियम् ॥

१३२. ततस्तं स्थविरो राजा सत्यधर्मे व्यवस्थितः ।
१३३. ज्येष्ठं यशस्विनं पुत्रं रुदन् राज्यमयाचत ॥

१३४. स पितुर्वचनं श्रीमान् अभिषेकात् परं प्रियम् ।
१३५. मनसा पूर्वमासाद्य वाचा प्रतिगृहीतवान् ॥

१३६. दद्यान्न प्रतिगृह्णीयान्न ब्रूयात् किञ्चिदप्रियम् ।
१३७. अपि जीवितहेतोर्वा रामः सत्यपराक्रमः ॥

१३८. वसतो दण्दकारण्ये तस्याहममितौजसः ।
१३९. रक्षसापहृता भार्या रावणेन दुरात्मना ॥

१४०. द्वौ मासौ तेन मे कालो जीवितानुग्रहः कृतः ।
१४१. ऊर्ध्वं द्वाभ्यां तु मासाभ्यां ततस्त्र्यक्षामि जीवितम् ॥

१४२. तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।
१४३. दुःखात् दुःखाभिभूतायाः सान्त्वमुत्तरमब्रवीत् ॥

१४४. अहं रामस्य सन्देशात् देवि दूतस्तवागतः ।
१४५. वैदेहि कुशली रामः स त्वां कौशलमब्रवीत् ॥

१४६. लक्ष्मणश्च महातेजा भर्तुस्तेऽनुचरः प्रियः ।
१४७. कृतवान् शोकसन्तप्तः शिरसा तेऽभिवादनम् ॥

१४८. सा तयोः कुशलं देवी निशम्य नरसिम्हयोः ।
१४९. प्रतिसंहृष्टसर्वाङ्गी हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥

१५०. कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
१५१. एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥

१५२. तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।
१५३. सीतायाः शोकतप्तायाः समीपमुपचक्रमे ॥

१५४. यथा यथा समीपं स हनूमानुपसर्पति ।
१५५. तथा तथा रावणं सा तं सीता परिशङ्कते ॥

१५६. अहो धिक् दुष्कृतमिदं कथितं हि यदस्य मे ।
१५७. रूपान्तरमुपागम्य स एवायं हि रावणः ॥

१५८. तामशोकस्य शाखां तु विमुक्त्वा शोककर्शिता ।
१५९. तस्यामेवानवद्याङ्गी धरण्यां समुपाविशत् ॥

१६०. अवन्दत महाबाहुः ततस्तां जनकात्मजाम् ।
१६१. सा चैनं भयसन्त्रस्ता भूयो नैनमुदैक्षत ॥

१६२. तं दृष्ट्वा वन्दमानं च सीता शशिनिभानना ।
१६३. अब्रवीत् दीर्घमुच्छ्वस्य वानरं मधुरस्वरा ॥

१६४. मायां प्रविष्टो मायावी यदि त्वं रावणः स्वयम् ।
१६५. उत्पादयसि मे भूयः सन्तापं तन्न शोभनम् ॥

१६६. अथवा नैतदेवं हि यन्मया परिशङ्कितम् ।
१६७. मनसो हि मम प्रीतिरुत्पन्ना तव दर्शनात् ॥

१६८. चित्तं हरसि मे सौम्य नदीकूलं यथा रयः ।
१६९. यदि रामस्य दूतस्त्वमागतो भद्रमस्तु ते ॥

१७०. गुणान् रामस्य कथय प्रियस्य मम वानर ।
१७१. अहो स्वप्नस्य सुखता याहमेवं चिराहृता ।
१७२. प्रेषितं नाम पश्यामि राघवेण वनौकसम् ॥

१७३. स्वप्नेऽपि यद्यहं वीरं राघवं सहलक्ष्मणम् ।
१७४. पश्येयं नावसीदेयं स्वप्नोऽपि मम मत्सरी ॥

१७५. नाहं स्वप्नमिमं मन्ये भवेद् वातगतिस्त्वियम् ।
१७६. उन्मादजो विकारो वा स्यादयं मृगतृष्णिका ॥

१७७. अथवा नायमुन्मादो मोहोऽप्युन्मादलक्षणः ।
१७८. इत्येवं बहुधा सीता सम्प्रधार्य बलाबलम् ।
१७९. रक्षसां कामरूपत्वात् मेने तं राक्षसाधिपम् ॥
१८०. न प्रतिव्याजहाराथ वानरं जनकात्मजा ॥

१८१. सीताया निश्चितं बुद्ध्वा हनुमान् मारुतात्मजः ।
१८२. श्रोत्रानुकूलैर्वचनैः तदा तां सम्प्रहर्षयत् ॥

१८३. आदित्य इव तेजस्वी लोककान्तः शशी यथा ।
१८४. राजा सर्वस्य लोकस्य देवो वैश्रवणो यथा ॥

१८५. विक्रमेणोपपन्नश्च यथा विष्णुर्महायशाः ।
१८६. सत्यवादी मधुरवाक् देवो वाचस्पतिर्यथा ॥

१८७. रूपवान् सुभगः श्रीमान् कन्दर्प इव मूर्तिमान् ।
१८८. स्थानक्रोधे प्रहर्ता च श्रेष्ठो लोके महारथः ।
१८९. बाहुच्छायामवष्टब्धो यस्य लोको महात्मनः ॥

१९०. अचिराद् रावणं युद्धे यो वधिष्यति वीर्यवान् ।
१९१. क्रोधप्रमुक्तैरिषुभिः ज्वलद्भिरिव पावकैः ॥

१९२. तेनाहं प्रेषितो दूतः त्वत्सकाशमिहागतः ।
१९३. रामस्य च सखा देवि सुग्रीवो नाम वानरः ।
१९४. राजा वानरमुख्यानां स त्वां कौशलमब्रवीत् ॥

१९५. नित्यं स्मरति ते रामः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
१९६. न चिराद् द्रक्ष्यसे रामं लक्ष्मणं च महारथम् ॥

१९७. अहं सुग्रीवसचिवो हनूमान् नाम वानरः ।
१९८. प्रविष्टो नगरीं लङ्कां लङ्घयित्वा महोदधिम् ॥

१९९. त्वां द्रष्टुमुपयातोऽहं समाश्रित्य पराक्रमम् ।
२००. नाहमस्मि तथा देवि यथा मामवगच्छसि ।
२०१. विशङ्का त्यज्यतामेषा श्रद्धत्स्व वदतो मम ॥

२०२. तां तु रामकथां श्रुत्वा वैदेही वानरर्षभात् ।
२०३. उवाच वचनं सान्त्वमिदं मधुरया गिरा ॥

२०४. क्व ते रामेण संसर्गः कथं जानासि लक्ष्मणम् ।
२०५. वानराणां नराणां च कथमासीत् समागमः ॥

२०६. यानि रामस्य चिह्नानि लक्ष्मणस्य च वानर ।
२०७. तानि भूयः समाचक्ष्व न मां शोकः समाविशेत् ॥

२०८. एवमुक्तस्तु हनुमान् वैदेह्या वानरात्मजः ।
२०९. ततो रामं यथातत्त्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥

२११. रामः कमलपत्राक्षः पूर्णचन्द्रनिभाननः ।
२१२. रूपदाक्षिण्यसम्पन्नः प्रसूतो जनकात्मजे ॥

२१३. तेजसादित्यसङ्काशः क्षमया पृथिवीसमः ।
२१४. बृहस्पतिसमो बुद्ध्या यशसा वासवोपमः ॥

२१५. मर्यादानां च लोकस्य कर्ता कारयिता च सः ।
२१६. अर्चिष्मान् अर्चितोऽत्यर्थं ब्रह्मचर्यव्रते स्थितः ॥

२१७. साधूनामुपकारज्ञः प्रचारज्ञश्च कर्मणाम् ।
२१८. ज्ञानवान् शीलसम्पन्नः विनीतश्च परन्तपः ॥

२१९. विपुलांसो महाबाहुः कम्बुग्रीवः शुभाननः ।
२२०. गूढजत्रुः सुताम्राक्षो रामो देवि जनैः श्रुतः ॥

२२१. दुन्दुभिस्वननिर्घोषः स्निग्धवर्णः प्रतापवान् ।
२२२. समश्च सुविभक्ताङ्गो वर्णं श्यामं समाश्रितः ॥

२२३. सत्यधर्मरतः श्रीमान् सङ्ग्रहानुग्रहे रतः ।
२२४. देशकालविभागज्ञः सर्वलोकप्रियंवदः ॥

२२५. भ्राता चास्य च द्वैमात्रः सौमित्रिररमितप्रभः ।
२२६. अनुरागेण रूपेण गुणैश्चापि तथाविधः ॥

२२७. (आरभ्य सीताहरणात् यथावृत्तं यथाश्रुतम् ।
२२८. सर्वमाख्यातवान् देव्यै प्रश्रितं मारुतिस्तदा ॥
२२९. पुनरप्यब्रवीत् सीतां देवीं मधुरया गिरा ॥)

२३०. दिष्ट्याहं हरिसैन्यानां त्वन्नाशमनुशोचताम् ।
२३१. अपनेष्यामि सन्तापं तवाधिगमशंसनात् ॥

२३२. दिष्ट्या हि न मम व्यर्थं सागरस्येह लङ्घनम् ।
२३३. प्राप्स्याम्यहमिदं देवि त्वद्दर्शनकृतं यशः ॥

२३४. राघवश्च महावीर्यः क्षिप्रं त्वामभिपत्स्यते ।
२३५. सपुत्रबान्धवं हत्वा रावणं राक्षसाधिपम् ॥

२३६. अभिभाषस्व मां देवि दूतो दाशरथेरहम् ।
२३७. तन्मां रामकृतोद्योगं त्वन्निमित्तमिहागतम् ॥
२३८. सुग्रीवसचिवं देवि बुद्ध्यस्व पवनात्मजम् ॥

२३९. एवं विश्वासिता सीता हेतुभिः शोककर्शिता ।
२४०. उपपन्नैरभिज्ञानैः दूतं तमधिगच्छति ॥

२४१. अतुलं च गता हर्षं प्रहर्षेण तु जानकी ।

२४२. नेत्राभ्यां वक्रपक्ष्माभ्यां मुमोचानन्दजं जलम् ॥

२४३. भूय एव महातेजा हनूमान् पवनात्मजः ।
२४४. अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं सीताप्रत्ययकारणात् ॥

२४५. रामनामाङ्कितं चेदं पश्य देव्यङ्गुलीयकम् ।
२४६. प्रत्ययार्थं तवानीतं तेन दत्तं महात्मना ॥

२४७. गृहीत्वा प्रेक्षमाणा सा भर्तुः करविभूषितम् ।
२४८. भर्तारमिव सम्प्राप्तं जानकी मुदिताभवत् ॥

२४९. चारु तद्वदनं तस्याः ताम्रशुक्लायतेक्षणम् ।
२५०. बभूव हर्षोदग्रं च राहुमुक्त इवोडुराट् ॥

२५१. ततः सा ह्रीमती बाला भर्तुः सन्देशहर्षिता ।
२५२. परितुष्टा प्रियं कृत्वा प्रशशंस महाकपिम् ॥

२५३. विक्रान्तस्त्वं समर्थस्त्वं प्राज्ञस्त्वं वानरोत्तम ।
२५४. येनेदं राक्षसपदं त्वयैकेन प्रधर्षितम् ॥

२५५. शतयोजनविस्तीर्णः सागरो मकरालयः ।
२५६. विक्रमश्लाघनीयेन क्रमता गोष्पदीकृतः ॥

२५७. न हि त्वां प्राकृतं मन्ये वानरं वानरर्षभ ।
२५८. अर्हसे च कपिश्रेष्ठ मया समभिभाषितुम् ॥

२५९. यद्यसि प्रेषितस्तेन रामेण विदितात्मना ।
२६०. प्रेषयिष्यति दुर्धर्षो रामो न ह्यपरीक्षितम् ।
२६१. पराक्रममविज्ञाय मत्सकाशं विशेषतः ॥

२६२. दिष्ट्या च कुशली रामो धर्मात्मा सत्यसङ्गरः ।
२६३. लक्ष्मणश्च महातेजा सुमित्रानन्दवर्धनः ॥

२६४. कच्चिन्न व्यथते रामः कच्चिन्न परितप्यते ।
२६५. कच्चिन्न दीनः सम्भ्रान्तः कार्येषु च न मुह्यति ॥
२६६. कच्चित् पुरुषकार्याणि कुरुते नृपतेः सुतः ।
२६७. कच्चिन्न विगतस्नेहो विवासान्मयि राघवः ॥
२६८. कच्चिन्मां व्यसनादस्मात् मोक्षयिष्यति राघवः ॥

२६९. वानराधिपतिः श्रीमान् सुग्रीवः कच्चिदेष्यति ।
२७०. मत्कृते हरिभिर्वीरैः वृतो दन्तनखायुधैः ॥

२७१. कच्चिच्च लक्ष्मणः शूरः सुमित्रानन्दवर्धनः ।
२७२. अस्त्रवित् शरजालेन राक्षसान् विधमिष्यति ॥

२७३. रौद्रेण कच्चिदस्त्रेण रामेण निहतं रणे ।
२७४. द्रक्ष्याम्यल्पेन कालेन रावणं ससुहृज्जनम् ॥

२७५. न चास्य माता न पिता न चान्यः
२७६. स्नेहाद् विशिष्टोऽस्ति मया समो वा ।
२७७. तावद्ध्यहं दूत जिजीविषेयम्
२७८. यावत् प्रवृत्तिं श्रुणुयां प्रियस्य ॥

२७९. सीताया वचनं श्रुत्वा मारुतिर्भीमविक्रमः ।
२८०. शिरस्यञ्जलिमाधाय वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥

२८१. न त्वामिहस्थां जानीते रामः कमललोचनः ।
२८२. तेन त्वां नानयत्याशु शचीमिव पुरन्दरः ॥

२८३. श्रुत्वैव च वचो मह्यं क्षिप्रमेष्यति राघवः ।
२८४. चमूं प्रकर्षन् महतीं हर्यर्क्षगणसेविताम् ॥

२८५. विष्ठम्भयित्वा बाणौघैरक्षोभ्यं वरुणालयम् ।
२८६. करिष्यति पुरीं लङ्कां काकुत्स्थः शान्तराक्षसाम् ॥

२८७. तवादर्शनजेनार्ये शोकेन परिपूरितः ।
२८८. न शर्म लभते वीरः सिंहार्दित इव द्विपः ॥

२८९. न मांसं राघवो भुङ्क्ते न चैव मधु सेवते ।
२९०. वन्यं सुविहितं नित्यं भक्तमश्नाति पञ्चमम् ॥

२९१. नैव दंशान् न मशकान् न कीटान् न सरीसृपान् ।
२९२. राघवोऽपनयेद् गात्रात् त्वद्गतेनान्तरात्मना ॥

२९३. नित्यं ध्यानपरो रामो नित्यं शोकपरायणः ।
२९४. नान्यच्चिन्तयते नित्यं स तु कामवशं गतः ॥

२९५. अनिद्रः सततं रामः सुप्तोऽपि च नरोत्तमः ।
२९६. सीतेति मधुरां वाणीं व्याहरन् प्रतिबुद्ध्यते ॥

२९७. दृष्ट्वा फलं वा पुष्पं वा यच्चान्यत् स्त्रीमनोहरम् ।
२९८. बहुशो हा प्रियेत्येवं श्वसन्स्त्रवामभिभाषते ॥

२९९. सा रामसङ्कीर्तनवीतशोका

३००. रामस्य शोकेन समानशोका ।
३०१. शरन्मुखेनाम्बुदशेषचन्द्रा
३०२. निशेव वैदेहसुता बभूव ॥

३०३. सा सीता वचनं श्रुत्वा पूर्णचन्द्रनिभानना ।
३०४. हनूमन्तमुवाचेदं धर्मार्थसहितं वचः ॥

३०५. अमृतं विषसम्पृक्तं त्वया वानर भाषितम् ।
३०६. यच्च नान्यमना रामो यच्च शोकपरायणः ॥

३०७. ऐश्वर्ये वा सुविस्तीर्णे व्यसने वा सुदारुणे ।
३०८. रज्ज्वेव पुरुषं बद्ध्वा कृतान्तः परिकर्षति ॥

३०९. विधिर्नूनमसंहार्यः प्राणिनां प्लवगोत्तम ।
३१०. सौमित्रिं मां चा रामं च व्यसनैः पश्य मोहितान् ॥

३११. शोकस्यास्य कथं पारं राघवोऽधिगमिष्यति ।
३१२. प्लवमानः परिक्रान्तो हतनौः सागरे यथा ॥

३१३. राक्षसानां वधं कृत्वा सूदयित्वा च रावणम् ।
३१४. लङ्कामुन्मथितां कृत्वा कदा द्रक्ष्यति मां पतिः ॥

३१५. असंशयं हरिश्रेष्ठ क्षिप्रं मां प्राप्स्यते पतिः ।
३१६. अन्तरात्मा हि मे शुद्धः तस्मिन्श्च बहवो गुणाः ॥

३१७. उत्साहः पौरुषं सत्त्वं आनृशंस्यं कृतज्ञता ।
३१८. विक्रमश्च प्रभावश्च सन्ति वानर राघवे ॥

३१९. न स शक्यस्तुलयितुं व्यसनैः पुरुषर्षभः ।
३२०. अहं तस्यानुभावज्ञा शक्रस्येव पुलोमजा ॥

३२१. इति सञ्जल्पमानां तां रामार्थे शोककर्शिताम् ।
३२२. अश्रुसम्पूर्णवदनामुवाच हनुमान् कपिः ॥

३२३. द्रक्ष्यस्यद्यैव वैदेहि राघवं सह लक्ष्मणम् ।
३२४. पृष्ठमारोह मे देवि मा विकाङ्क्षस्व शोभने ॥

३२५. त्वां तु पृष्ठगतां कृत्वा सन्तरिष्यामि सागरम् ।
३२६. यथैवाहमिह प्राप्तः तथैवाहमसंशयम् ।
३२७. यास्यामि पश्य वैदेहि त्वामुद्यम्य विहायसम् ॥

३२८. मैथिली तु हरिश्रेष्ठात् श्रुत्वा वचनमद्भुतम् ।

३२९. हर्षविस्मितसर्वाङ्गी हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥

३३०. हनूमन् दूरमध्वानं कथं मां नेतुमिच्छसि ।
३३१. तदेव खलु ते मन्ये कपित्वं हरियूथप ॥

३३२. कथं चाल्पशरीरस्त्वं मामितो नेतुमिच्छसि ।
३३३. सकाशं मानवेन्द्रस्य भर्तुर्मे प्लवगर्षभ ॥

३३४. सीतायास्तु वचः श्रुत्वा हनूमान् मारुतात्मजः ।
३३५. चिन्तयामास लक्ष्मीवान् नवं परिभवं कृतम् ॥

३३६. न मे जानाति सत्त्वं वा प्रभावं वासितेक्षणा ।
३३७. तस्मात् पश्यतु वैदेही यद् रूपं मम कामतः ॥

३३८. इति सञ्चिन्त्य हनुमान् तदा प्लवगसत्तमः ।
३३९. दर्शयामास सीतायाः स्वरूपमरिमर्दनः ॥

३४०. स तस्मात् पादपात् धीमानाप्लुत्य प्लवगर्षभः ।
३४१. ततो वर्धितुमारेभे सीताप्रत्ययकारणात् ॥

३४२. मेरुमन्दरसङ्काशो बभौ दीप्तानलप्रभः ।
३४३. अग्रतो व्यवतस्थे च वैदेहीमिदमब्रवीत् ॥

३४४. सपर्वतवनोद्देशां साट्टप्राकारतोरणाम् ।
३४५. लङ्कामिमां सनाथां वा नयितुं शक्तिरस्ति मे ॥

३४६. तदवस्थाप्यतां बुद्धिरलं देवि विकाङ्क्षया ।
३४७. विशोकं कुरु वैदेहि राघवं सहलक्ष्मणम् ॥

३४८. तं दृष्ट्वाचलसङ्काशमुवाच जनकात्मजा ।
३४९. तव सत्त्वं बलं चैव विजानामि महाकपे ॥

३५०. प्राकृतोऽन्यः कथं चेमां भूमिमागन्तुमर्हति ।
३५१. जानामि गमने शक्तिं नयने चापि ते मम ॥

३५२. अयुक्तं तु कपिश्रेष्ठ मया गन्तुं त्वया सह ।
३५३. वायुवेगसवेगस्य वेगो मां मोहयेत् तदा ॥

३५४. प्रपतेयं हि ते पृष्ठात् भयार्ता कपिसत्तम ।
३५५. ह्रियमाणां तु मां दृष्ट्वा राक्षसा भीमविक्रमाः ।
३५६. अनुगच्छेयुरादिष्टा रावणेन दुरात्मना ॥

३५७. कथञ्चित् साम्पराये त्वां जयेयुः कपिसत्तम ।
३५८. अहं वापि विपद्येयं रक्षोभिरभितर्जिता ॥
३५९. त्वत् प्रयत्नो हरिश्रेष्ठ भवेन्निष्फल एव तु ॥

३६०. कामं त्वमसि पर्याप्तो निहन्तुं सर्वराक्षसान् ।
३६१. राघवस्य यशो हीयेत् त्वया शस्तैस्तु राक्षसैः ॥

३६२. त्वया हि सह रामस्य महानागमने गुणः ।
३६३. भर्तुर्भक्तिं पुरस्कृत्य रामादन्यस्य वानर ।
३६४. नाहं स्प्रष्टुं स्वतो गात्रमिच्छेयं वानरोत्तम ॥

३६५. यदहं गात्रसंस्पर्शं रावणस्य गता बलात् ।
३६६. अनीशा किं करिष्यामि विनाथा विवशा सती ॥

३६७. यदि रामो दशग्रीवमिह हत्वा सराक्षसम् ।
३६८. मामितो गृह्य गच्छेत तत् तस्य सदृशं भवेत् ॥

३६९. ततः स हरिशार्दूलस्तेन वाक्येन तोषितः ।
३७०. सीतामुवाच तच्छ्रुत्वा वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

३७१. युक्तरूपं त्वया देवि भाषितं शुभदर्शने ।
३७२. सदृशं स्त्रीस्वभावस्य साध्वीनां विनयस्य च ॥

३७३. स्त्रीत्वान्न त्वं समर्थासि सागरं व्यतिवर्तितुम् ।
३७४. मामधिष्ठाय विस्तीर्णं शतयोजनमायतम् ॥

३७५. द्वितीयं कारणं यच्च ब्रवीषि विनयान्विते ।
३७६. रामादन्यस्य नार्हामि संसर्गमिति जानकि ।
३७७. एतत् ते देवि सदृशं पत्न्यास्तस्य महात्मनः ॥

३७८. श्रोष्यते चैव काकुत्स्थः सर्वं निरवशेषतः ।
३७९. चेष्टितं यत् त्वया देवि भाषितं च ममाग्रतः ॥

३८०. लङ्काया दुष्प्रवेशत्वात् दुस्तरत्वान्महोदधेः ।
३८१. सामर्थ्यादात्मनश्चैव मयैतत् समुदीरितम् ॥

३८२. इच्छामि त्वां समानेतुमद्यैव रघुबन्धुना ।
३८३. गुरुस्नेहेन भक्त्या च नान्यथा तदुदाहृतम् ॥

३८४. यदि नोत्सहसे यातुं मया सार्धमनिन्दिते ।
३८५. अभिज्ञानं प्रयच्छ त्वं जानीयात् राघवो हि यत् ॥

३८६. एवमुक्ता हनुमता सीता सुरसुतोपमा ।
३८७. उवाच वचनं मन्दं बाष्पप्रग्रथिताक्षरम् ॥

३८८. इदं श्रेष्ठमभिज्ञानं ब्रूयास्त्वं तु मम प्रियम् ।
३८९. शैलस्य चित्रकूटस्य पादे पूर्वोत्तरे पदे ।
३९०. परिश्रमात् प्रसुप्ता हे राघवाङ्केऽस्म्यहं चिरम् ।
३९१. पर्यायेण प्रसुप्तश्च ममाङ्के भरताग्रजः ॥

३९२. ततः सुप्तप्रबुद्धां मां राघवाङ्कात् समुत्थिताम् ।
३९३. वायसः सहसागम्य विददार स्तनान्तरे ॥

३९४. ततः समुत्थितो रामो मुक्तैः शोणितबिन्दुभिः ।
३९५. स मां दृष्ट्वा महाबाहुः वितुन्नां स्तनयोस्तदा ।
३९६. आशीविष इव क्रुद्धः वायसं समवैक्षत ।
३९७. नखैः सरुधिरैः तीक्ष्णैः मामेवाभिमुखं स्थितम् ॥

३९८. ततस्तस्मिन् महाबाहुः कोपसंवर्तितेक्षणः ।
३९९. स दर्भ संस्तरा त् गृह्य ब्रह्मणोऽस्त्रेण योजयत् ॥

४००. स तं प्रदीप्तं चिक्षेप दर्भं तं वायसं प्रति ।
४०१. ततस्तु वायसं दर्भः सोऽम्बरेऽनुजगाम ह ॥

४०२. अनुसृष्टस्तदा काको जगाम विविधां गतिम् ।
४०३. त्रीन् लोकान् सम्परिक्रम्य तमेव शरणं गतः ॥

४०४. स तं निपतितं भूमौ शरण्यः शरणागतम् ।
४०५. वधार्हमपि काकुत्स्थः कृपया पर्यपालयत् ॥

४०६. स रामाय नमस्कृत्वा राज्ञे दशरथाय च ।
४०७. विसृष्टस्तेन वीरेण प्रतिपेदे स्वमालयम् ॥

४०८. मत्कृते काकमात्रेऽपि ब्रह्मास्त्रं समुदीरितम् ।
४०९. कस्माद् यो माहरत् त्वत्तः क्षमसे तं महीपते ॥

४१०. जानामि त्वां महावीर्यं महोत्साहं महाबलम् ।
४११. अपारवारमक्षोभ्यं गाम्भीर्यात् सागरोपमम् ।
४१२. भर्तारं ससमुद्राया धरण्या वासवोपमम् ॥

४१३. एवमस्त्रविदां श्रेष्ठो बलवान् सत्त्ववानपि ।
४१४. किमर्थमस्त्रं रक्षःसु न योजयसि राघव ॥

४१५. सीतायस्तद्वचः श्रुत्वा हनुमान् मारुतात्मजः ।
४१६. शिरस्यञ्जलिमाधाय वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥

४१७. क्षिप्रमेष्यति काकुत्स्थः हर्यृक्षप्लवगैर्वृतः ।
४१८. यस्ते युधि विजित्यारीन् शोकं व्यपनयिष्यति ॥

४१९. न हि पश्यामि मर्त्येषु नासुरेषु सुरेषु वा ।
४२०. यस्तस्य वमतो बाणान् स्थातुमुत्सहतेऽग्रतः ॥
४२१. त्वन्निमित्तो हि रामस्य जयो जनकनन्दिनि ॥

४२२. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सम्यक् सत्यं सुभाषितम् ।
४२३. जानकी बहुमेने तं वचनं चेदमब्रवीत् ॥

४२४. अयं च वीर सन्देहस्तिष्ठतीव ममाग्रतः ।
४२५. सुमहान्त्स्त्रवत्सहायेषु हर्यृक्षेषु हरीश्वर ।
४२६. कथन्नुखलु दुष्पारं तरिष्यन्ति महोदधिम् ।
४२७. तानि हर्यृक्षसैन्यानि तौ वा नरवरात्मजौ ॥

४२८. त्रयाणामेव भूतानां सागरस्येह लङ्घने ।
४२९. शक्तिः स्यात् वैनतेयस्य तव वा मारुतस्य वा ॥

४३०. तदर्थोपहितं वाक्यं प्रश्रितं हेतुसंहितम् ।
४३१. निशम्य हनुमान् शेषं वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥

४३२. देवि हर्यृक्षसैन्यानामीश्वरः प्लवतां वरः ।
४३३. सुग्रीवः सत्यसम्पन्नस्तवार्थे कृतनिश्चयः ॥

४३४. तस्य विक्रमसम्पन्ना सत्त्ववन्तो महाबलाः ।
४३५. मनह्सङ्कल्पसम्पाता निदेशे हरयः स्थिताः ॥

४३६. असकृत् तैर्महोत्साहैः ससागरधराधरा ।
४३७. प्रदक्षिणीकृता भूमिः वायुमार्गानुसारिभिः ॥

४३८. मद्विशिष्टाश्च तुल्याश्च सन्ति तत्र वनौकसः ।
४३९. मत्तः प्रत्यवरः कश्चित् नास्ति सुग्रीवसन्निधौ ॥
४४०. न हि प्रकृष्टाः प्रेष्यन्ते प्रेष्यन्ते हीतरे जनाः ॥

४४१. तदलं परितापेन देवि शोको व्यपैतु ते ।
४४२. एकोत्पातेन ते लङ्कामेष्यन्ति हरियूथपाः ॥

४४३. मम पृष्ठगतौ तौ च चन्द्रसूर्याविवोदितौ ।

४४४. त्वत्सकाशं महासङ्घौ नृसिंहौ आगमिष्यतः ॥

४४५. सगणं रावणं हत्वा राघवो रघुनन्दनः ।
४४६. त्वामादाय वरारोहे स्वपुरीं प्रति यास्यति ॥

४४७. तदाश्वसिहि भद्रं ते भव त्वं कालकांक्षिणी ।
४४८. न चिराद् द्रक्ष्यसे रामं प्रज्वलन्तमिवानलम् ॥

४४९. यत्तु रामो विजानीयादभिज्ञानमनिन्दिते ।
४५०. प्रीतिसञ्जननं भूयस्तस्य त्वं दातुमर्हसि ॥

४५१. ततो वस्त्रगतं मुक्त्वा दिव्यं चूडामणिं शुभम् ।
४५२. प्रदेयो राघवायेति सीता हनुमते ददौ ॥

४५३. प्रतिगृह्य ततो वीरो मणिरत्नमनुत्तमम् ।
४५४. अङ्गुल्या योजयामास नह्यस्य प्राभवत् भुजम् ॥

४५५. मणिं दत्त्वा ततः सीता हनूमन्तमथाब्रवीत् ।
४५६. अभिज्ञानमभिज्ञातमेतद् रामस्य तत्त्वतः ॥

४५७. मणिं दृष्ट्वा तु रामो वै त्रयाणां संस्मरिष्यति ।
४५८. वीरो जनन्या मम च राज्ञो दशरथस्य च ॥

४५९. अभिज्ञानं च रामस्य दद्या हरिगणोत्तम ।
४६०. क्षिप्तामिषीकां काकस्य कोपादेकाक्षिशातनीम् ॥

४६१. मनःशिलायास्तिलको गण्दपार्श्वे निवेशितः ।
४६२. त्वया प्रणष्टे तिलके तं किल स्मर्तुमर्हसि ॥

४६३. एष चूडामणिर्दिव्यो मया सुपरिरक्षितः ।
४६४. एतं दृष्ट्वा प्रहृष्यामि व्यसने त्वामिवानघ ॥
४६५. एष निर्यातितः श्रीमान् मया ते वारिसम्भवः ॥

४६६. अतः परं न शक्ष्यामि जीवितुं शोकलालसा ।
४६७. असह्यानि च दुःखानि वाचश्च हृदयच्छिदः ॥

४६८. राक्षसैः सह संवासं त्वत्कृते मर्षयाम्यहम् ।
४६९. धारयिष्यामि मासं तु जीवितं शत्रुसूदन ॥

४७०. मासादूर्ध्वं न जीविष्ये त्वया हीना नृपात्मज ।
४७१. घोरो राक्षसराजोऽयं दृष्टिश्च न सुखा मयि ॥
४७२. त्वां च श्रुत्वा विषज्जन्तं न जीवेयमहं क्षणम् ॥

४७३. वैदेह्या वचनं श्रुत्वा करुणं साश्रुभाषितम् ।
४७४. अथाब्रवीन्महातेजा हनूमान् मारुतात्मजः ॥

४७५. त्वच्छोकविमुखो रामो देवि सत्येन ते शपे ।
४७६. रामे शोकाभिभूते तु लक्ष्मणः परितप्यते ॥

४७७. दृष्टा कथञ्चिद् भवती न कालः परिशोचितुम् ।
४७८. इमं मुहूर्तं दुःखानामन्तं द्रक्ष्यसि भामिनि ॥

४७९. हत्वा तु समरे क्रूरं रावणं सह बान्धवैः ।
४८०. राघवौ तु विशालाक्षि स्वां पुरीं प्रापयिष्यतः ॥

४८१. ब्रूहि यद् राघवो वाच्यो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
४८२. सुग्रीवो वापि तेजस्वी हरयो वा समागताः ॥

४८३. इत्युक्तवति तस्मिन्श्च सीता पुनरथाब्रवीत् ।
४८४. कौसल्या लोकभर्तारं सुषुवे यं मनस्विनी ।
४८५. तं ममार्थे सुखं पृच्छ शिरसा चाभिवादय ॥

४८६. पितरं मातरं चैव सम्मान्याभिप्रसाद्य च ।
४८७. अनुप्रव्रजितो रामं सुमित्रा येन सुप्रजा ।
४८८. आनुकूल्येन धर्मात्मा त्यक्त्वा सुखमनुत्तमम् ।
४८९. अनुगच्छति काकुत्स्थं भ्रातरं पालयन् वने ।
४९०. सिंहस्कन्धो महाबाहुर्मनस्वी प्रियदर्शनः ।
४९१. पितृवद्वर्तते रामे मातृवन्मां समाचरन् ।
४९२. ह्रियमाणां तदा वीरो न तु मां वेद लक्ष्मणः ।
४९३. वृद्धोपसेवी लक्ष्मीवान् शक्तो न बहुभाषिता ।
४९४. राजपुत्रः प्रियः श्रेष्ठः सदृशः श्वशुरस्य मे ।
४९५. मम प्रियकरो नित्यं भ्राता रामस्य लक्ष्मणः ।
४९६. नियुक्तो धुरि यस्यां तु तामुद्वहति वीर्यवान् ।
४९७. यं दृष्ट्वा राघवो नैव वृत्तमार्यमनुस्मरेत् ।
४९८. स ममार्थाय कुशलं वक्तव्यो वचनान् मम ॥

४९९. सुग्रीवं च सहामात्यं वृद्धान् सर्वान्श्च वानरान् ।
५००. ब्रूयास्त्वं वानरश्रेष्ठ कुशलं धर्मसंहितम् ॥

५०१. स तथेति प्रतिज्ञाय मारुतिर्भीमविक्रमः ।
५०२. शिरसा वन्द्य वैदेहीं गमनायोपचक्रमे ॥

५०३. ततस्तं प्रस्थितं (ज्ञात्वा) वीक्षमाणा पुनः पुनः ।
५०४. भर्तृस्नेहान्वितं वाक्यम् (उवाच जनकात्मजा ॥)

५०५. यदि वा मन्यसे वीर वसैकाहमरिन्दम ।
५०६. कस्मिन्श्चित् सम्वृते देशे विश्रान्तः श्वो गमिष्यसि ॥

५०७. मम चैवाल्पभाग्यायाः सान्निध्यात् तव वानर ।
५०८. अस्य शोकस्य महतो मुहूर्तं मोक्षणं भवेत् ॥

५०९. तवादर्शनजः शोको भूयो मां परितापयेत् ।
५१०. दुःखात् दुःखपरामृष्टां दीपयन्निव वानर ॥

५११. तमुत्पातकृतोत्साहमवेक्ष्य हरियूथपम् ।
५१२. वर्धमानं महावेगमुवाच जनकात्मजा ॥

५१३. इदं ब्रूयाश्च मे नाथं शूरं रामं पुनः पुनः ।
५१४. जीवितं धारयिष्यामि मासं दशरथात्मज ॥
५१५. ऊर्ध्वं मासान्नजीवेयं सत्येनाहं ब्रवीमि ते ॥

५१६. इदं च तीव्रं मम शोकवेगम्
५१७. रक्षोभिरेभिः परिभर्त्सनं च ।
५१८. ब्रूयास्तु रामस्य गतः समीपम्
५१९. शिवश्च तेऽध्वास्तु हरिप्रवीर ॥

५२०. स राजपुत्र्या प्रतिवेदितार्थः
५२१. कपिः कृतार्थः परिहृष्टचेताः ।
५२२. तदल्पशेषं प्रसमीक्ष्य कार्यम्
५२३. दिशं ह्युदीचीं मनसा जगाम ॥

॥५.५ लङ्कादहनम् ॥

१. स च वाग्भिः प्रशस्ताभिः गमिष्यन् पूजितस्तया ।
२. तस्माद् देशादपाक्रम्य चिन्तयामास वानरः ॥

३. कार्ये कर्मणि निर्दिष्टे यो बहून्यपि साधयेत् ।
४. पूर्वकार्याविरोधेन स कार्यं कर्तुमर्हति ॥

५. स ह्येकः साधको हेतुः स्वल्पस्यापीह कर्मणि ।
६. यो ह्यर्थं बहुधा वेद स समर्थोऽर्थसाधने ॥

७. इदमस्य नृशंसस्य नन्दनोपममुत्तमम् ।
८. वनं नेत्रमनःकान्तं नानाद्रुमलतायुतम् ॥

९. इदं विध्वंसयिष्यामि शुष्कं वनमिवानिलः ।
१०. अस्मिन् भग्ने ततः कोपं करिष्यति स रावणः ॥

११. ततः समासाद्य रणे दशाननम्
१२. समन्त्रिवर्गं सबलप्रयायिनम् ।
१३. हृदिस्थितं तस्य मतं बलं च
१४. सुखेन मत्वाहमितः पुनर्व्रजे ॥

१५. ततो मारुतवत् क्रुद्धो मारुतिर्भीमविक्रमः ।
१६. ऊरुवेगेन महता द्रुमान् क्षेप्तुमथारभत् ॥

१७. तद्वनं मथितैर्वृक्षैः भिन्नैश्च सलिलाशयैः ।
१८. चूर्णितैः पर्वताग्रैश्च क्लान्तद्रुमलतायुतैः ।
१९. नानाशकुन्तनिरुतैः बभूवाप्रियदर्शनम् ॥

२०. ततो गतायां निद्रायां राक्षस्यो विकृताननाः ।
२१. तद्वनं ददृशुर्भग्नं तं च वीरं महाकपिम् ॥

२२. स ता दृष्ट्वा महाबाहुः महासत्त्वो महाबलः ।
२३. चकार सुमहद्रूपं राक्षसीनां भयावहम् ॥

२४. ततस्तु गिरिसङ्काशमतिकायं महाबलम् ।
२५. राक्षस्यो वानरं दृष्ट्वा पप्रच्छुर्जनकात्मजाम् ॥

२६. कोऽयं कस्य कुतो वायं किं निमित्तमिहागतः ।
२७. कथं त्वया सहानेन संवादः कृत इत्युत ॥

२८. अथाब्रवीत् तदा साध्वी सीता सर्वाङ्गशोभना ।
२९. यूयमेवास्य जानीत योऽयं यद् वा करिष्यति ॥

३०. अहिरेव ह्यहेः पादान् विजानाति न संशयः ।
३१. अहमप्यतिभीतास्मि नैव जानामि को ह्ययम् ॥

३२. वैदेह्या वचनं श्रुत्वा राक्षस्यो विद्रुता द्रुतम् ।
३३. विरूपं वानरं भीमं रावणाय न्यवेदिषुः ॥

३४. अशोकवनिकामध्ये राजन् भीमवपुः कपिः ।
३५. सीतया कृतसंवादः तिष्ठत्यमितविक्रमः ॥

३६. न तत्र कश्चिदुद्देशो यस्तेन न विनाशितः ।
३७. यत्र सा जानकी देवी स तेन न विनाशितः ॥

३८. तस्योग्ररूपस्योग्रं तं दण्डमाज्ञातुमर्हसि ॥

३९. राक्षसीनां वचः श्रुत्वा कोपसंवर्धितेक्षणः ।
४०. चिताग्निरिव जज्वाल रावणो राक्षसेश्वरः ॥

४१. तस्य क्रुद्धस्य नेत्राभ्यां प्रापतन्नश्रुबिन्दवः ।
४२. दीप्ताभ्यामिव दीपाभ्यां सार्चिषः स्नेहबिन्दवः ॥

४३. आत्मनः सदृशान् वीरान् किङ्करान् नाम राक्षसान् ।
४४. व्यादिदेश महातेजा निग्रहार्थं हनूमतः ॥

४५. ते गदाभिर्विचित्राभिः परिघैः काञ्चनाङ्गदैः ।
४६. आजग्मुर्वानरश्रेष्ठं शरैरादित्यसन्निभैः ॥

४७. मुद्गरैः पट्टिशैः शूलैः प्रासतोमरपाणयः ।
४८. परिवार्य हनूमन्तं सहसा तस्थुरग्रतः ॥

४९. हनूमानपि तेजस्वी श्रीमान् पर्वतसन्निभः ।
५०. पुच्छमास्फोटयामास लङ्कां शब्देन पूरयन् ॥

५१. स तैः परिवृतः शूरैः सर्वतः स महाबलः ।
५२. आससादायसं भीमं परिघं तोरणाश्रितम् ॥

५३. स तं परिघमादाय जघान रजनीचरान् ।
५४. विचचाराम्बरे वीरः परिगृह्य च मारुतिः ॥

५५. सूदयामास वज्रेण दैत्यानिव सहस्रदृक् ॥

५६. स हत्वा राक्षसान् वीरः किङ्करान् मारुतात्मजः ।
५७. युद्धाकाङ्क्षी महावीरः तोरणं समुपाश्रितः ॥

५८. ततस्तस्माद् भयान्मुक्ताः कतिचित् तत्र राक्षसाः ।
५९. निहतान् किङ्करान् सर्वान् रावणाय न्यवेदयन् ॥

६०. स राक्षसानां निहतं महाबलम्
६१. निशम्य राजा परिवृत्तलोचनः ।
६२. समादिदेशाप्रतिमं पराक्रमम्
६३. प्रहस्तपुत्रं समरे सुदुर्जयम् ॥

६४. सन्दिष्टो राक्षसेन्द्रेण प्रहस्तस्य सुतो बली ।
६५. जम्बुमाली महादम्ष्ट्रो निर्जगाम धनुर्धरः ॥

६६. रथेन खरयुक्तेन तमागतमुदीक्ष्य सः ।
६७. हनूमान् वेगसंपन्नो जहर्ष च ननाद च ॥

६८. तं तोरणविटङ्कस्थं हनूमन्तं महाकपिम् ।
६९. जम्बुमाली महातेजा विव्याध निशितैः शरैः ॥

७०. चुकोप बाणाभिहतो राक्षसस्य महाकपिः ।
७१. ततः पार्श्वेऽतिविपुलां ददर्श महतीं शिलाम् ॥

७२. तरसा तां समुत्पाट्य चिक्षेप जववद् बली ।
७३. तां शरैर्दशभिः क्रुद्धस्ताडयामास राक्षसः ॥

७४. विपन्नं कर्म तद् दृष्ट्वा हनूमान्श्चण्डविक्रमः ।
७५. अतिवेगोऽतिवेगेन भ्रामयित्वा बलोत्कटः ।
७६. परिघं पातयामास जम्बुमालेर्महोरसि ॥

७७. न धनुर्न रथो नाश्वाः तत्रादृश्यन्त नेषवः ।
७८. स हतस्तरसा तेन जम्बुमाली महारथः ।
७९. पपात निहतो भूमौ चूर्णिताङ्ग इव द्रुमः ॥

८०. जम्बुमालिं सुनिहतं किङ्करान्श्च महाबलान् ।
८१. चुक्रोध रावणः श्रुत्वा क्रोधसंरक्तलोचनः ॥

८२. स विरूपाक्षयूपाक्षौ दुर्धरं चैव राक्षसम् ।
८३. प्रघसं भासकर्णं च पञ्च सेनाग्रनायकान् ।
८४. सन्दिदेश दशग्रीवो वीरान् नयविशारदान् ॥

८५. यात सेनाग्रगाः सर्वे महाबलपरिग्रहाः ।
८६. न ह्यहं तं कपिं मन्ये कर्मणा प्रतितर्कयन् ॥

८७. दृष्टा हि हरयः पूर्वे मया विपुलविक्रमाः ।
८८. वाली च सहसुग्रीवो जाम्बवान्श्च महाबलः ॥

८९. नैवं तेषां गतिर्भीमा न तेजो न पराक्रमः ।
९०. न मतिर्न बलोत्साहो न रूपपरिकल्पनम् ॥

९१. प्रयत्नं महदास्थाय क्रियतामस्य निग्रहः ।
९२. आत्मा रक्ष्यः प्रयत्नेन युद्धसिद्धिर्हि चञ्चला ॥

९३. ते स्वामिवचनं सर्वे प्रतिगृह्य महौजसः ।
९४. समुत्पेतुर्महावेगा हुताशसमतेजसः ॥

९५. ततस्तु ददृशुर्वीरा दीप्यमानं महाकपिम् ।
९६. तोरणस्थं महावेगं महासत्त्वं महाबलम् ॥

९७. ततस्तु दुर्धरो वीरः सरथः सज्जकार्मुकः ।
९८. किरन् शरशतैर्नैकैरभिपेदे महाबलः ॥

९९. स दूरं सहसोत्पत्य दुर्धरस्य रथे हरिः ।
१००. निपपात महावेगो विद्युद्राशिर्गिराविव ॥

१०१. ततः स मथिताष्टाश्वं रथं भग्नाक्षकूबरम् ।
१०२. विहाय न्यपतद् भूमौ दुर्धरस्त्र्यक्तजीवितः ॥

१०३. तं विरूपाक्षयूपाक्षौ दृष्ट्वा निपतितं भुवि ।
१०४. तौ जातरोषौ दुर्धर्षौ उत्पेततुररिन्दमौ ॥

१०५. स सालवृक्षमासाद्य समुत्पाट्य च वानरः ।
१०६. तावुभौ राक्षसौ वीरौ जघान पवनात्मजः ॥

१०७. ततस्तान् त्रीन् हतान् ज्ञात्वा वानरेण तरस्विना ।
१०८. अभिपेदे महावेगः प्रहस्य प्रघसो बली ।
१०९. भासकर्णश्च सङ्क्रुद्धः शूलमादाय वीर्यवान् ॥

११०. समुत्पाट्य गिरेः शृङ्गं समृगव्यालपादपम् ।
१११. जघान हनुमान् वीरो राक्षसौ कपिकुञ्जरः ॥

११२. गिरिशृङ्गसुनिष्पिष्टौ तिलशस्तौ बभूवतुः ॥

११३. ततः कपिस्तान् ध्वजिनीपतीन् रणे
११४. निहत्य वीरान् सबलान् सवाहनान् ।
११५. तथैव वीरः परिगृह्य तोरणम्
११६. कृतक्षणः काल इव प्रजाक्षये ॥

११७. सेनापतीन् पञ्च स तु प्रमापितान्

११८. हनूमता सानुचरान् सवाहनान् ।
११९. निशम्य राजा समरोद्धतोन्मुखम्
१२०. कुमारमक्षं प्रसमैक्षताग्रतः ॥

१२१. स तस्य दृष्ट्यर्पणसंप्रचोदितह्
१२२. प्रतापवान् काञ्चनचित्रकार्मुकः ।
१२३. समुत्पपाताथ सदस्युदीरितो
१२४. द्विजातिमुख्यैः हविषेव पावकः ॥

१२५. स पूरयन् खं च महीं च साचलाम्
१२६. तुरङ्गमातङ्गमहारथस्वनैः ।
१२७. बलैः समेतैः सहतोरणस्थितम्
१२८. समर्थमासीनमुपागमत् कपिम् ॥

१२९. स बालभावाद् युधि वीर्यदर्पितह्
१३०. प्रवृद्धमन्युः क्षतजोपमेक्षणः ।
१३१. समाससादाप्रतिमं रणे कपिम्
१३२. गजो महाकूपमिवावृतं तृणैः ॥

१३३. स तस्य वीरः सुमुखान् पतत्त्रिणह्
१३४. सुवर्णपुङ्खान् सविषानिवोरगान् ।
१३५. समाधिसंयोगविमोक्षतत्त्ववित्
१३६. शरानथ त्रीन् कपिमूर्ध्न्यताडयत् ॥

१३७. स तैः शरैः मूर्ध्नि समं निपातितैह्
१३८. क्षरन्नसृग्दिग्धविवृत्तनेत्रः ।
१३९. अवैक्षताक्षं बहुमानचक्षुषा
१४०. जगाम चिन्तां स च मारुतात्मजः ॥

१४१. न खल्वियं नाभिभवेदुपेक्षितह्
१४२. पराक्रमो ह्यस्य रणे विवर्धते ।
१४३. प्रमापणं ह्यस्य ममाद्य रोचते
१४४. न वर्धमानोऽग्निरुपेक्षितुं क्षमः ॥

१४५. इति प्रवेगं तु परस्य तर्कयन्
१४६. स्वकर्मयोगं च विधाय वीर्यवान् ।
१४७. स तस्य तानष्ट वरान् महाहयान्
१४८. जघान वीरः पवनात्मजः कपिः ॥

१४९. ततस्तलेनाभिहतो महारथः

१५०. स तस्य पिङ्गाधिपमन्त्रिनिर्जितः ।
१५१. स भग्ननीडः परिवृत्तकूबरः
१५२. पपात भूमौ हतवाजिरम्बरात् ॥

१५३. स तं परित्यज्य महारथो रथम्
१५४. सकार्मुकः खड्गधरः खमुत्पतन् ।
१५५. ततोऽभियोगात् ऋषिरुग्रवीर्यवान्
१५६. विहाय देहं मरुतामिवालयम् ॥

१५७. कपिस्ततस्तं विचरन्तमम्बरे
१५८. पतत्रिराजानिलसिद्धसेविते ।
१५९. समेत्य तं मारुतवेगविक्रमः
१६०. क्रमेण जग्राह च पादयोर्दृढम् ॥

१६१. स तं समाविध्य सहस्रशः कपिः
१६२. महोरगं गृह्य इवाण्डजेश्वरः ।
१६३. मुमोच वेगात् पितृतुल्यविक्रमो
१६४. महीतले सम्यति वानरोत्तमः ॥

१६५. स भग्नबाहूरुकटीपयोधरः
१६६. क्षरन्नसृङ्ङ्निर्मथितास्थिलोचनः ।
१६७. संभिन्नसन्धिः प्रविकीर्णबन्धनो
१६८. हतः क्षितौ वायुसुतेन राक्षसः ॥

१६९. ततस्तु रक्षोधिपतिर्महात्मा
१७०. हनूमताक्षे निहते कुमारे ।
१७१. मनः समाधाय स देवकल्पम्
१७२. समादिदेशेन्द्रजितं सरोषः ॥

१७३. त्वदस्त्रबलमासाद्य ससुराः समरुद्गणाः ।
१७४. न शेकुः समरे स्थातुं सुरेश्वरसमाहिताः ॥

१७५. भुजवीर्याभिगुप्तश्च तपसा चाभिरक्षितः ।
१७६. देशकालविभागज्ञः त्वमेव मतिसत्तमः ॥

१७७. निहताः किङ्कराः सर्वे जम्बुमाली च राक्षसः ।
१७८. बलानि सुसमृद्धानि साश्वनागरथानि च ॥

१७९. सहोदरस्ते दयितः कुमारोऽक्षश्च सूदितः ।
१८०. न तु तेष्वेव मे सारो यस्त्रव्यय्यरिनिषूदन ॥

१८१. इदं च दृष्ट्वा निहतं महद्बलम्
१८२. कपेः प्रभावं च पराक्रमं च ।
१८३. त्वमात्मनश्चापि निरीक्ष्य सारम्
१८४. कुरुष्व वेगं स्वबलानुरूपम् ॥

१८५. ततः पितुस्तद्वचनं निशम्य
१८६. प्रदक्षिणं दक्षसुतप्रभावः ।
१८७. चकार भर्तारमतित्वरेण
१८८. रणाय वीरः प्रतिपन्नबुद्धिः ॥

१८९. स रथी धन्विनां श्रेष्ठः शस्त्रज्ञोऽस्त्रविदां वरः ।
१९०. रथेनाभिययौ क्षिप्रं हनूमान् यत्र सोऽभवत् ॥

१९१. आयान्तं सरथं दृष्ट्वा तूर्णमिन्द्रजितं कपिः ।
१९२. ननाद च महानादं व्यवर्धत च वेगवान् ॥

१९३. तावुभौ वेगसंपन्नौ रणकर्मविशारदौ ।
१९४. सर्वभूतमनोग्राहि चक्रतुर्युद्धमुत्तमम् ॥

१९५. हनूमतो वेद न राक्षसोऽन्तरम्
१९६. न मारुतिस्तस्य महात्मनोऽन्तरम् ।
१९७. परस्परं निर्विषहौ बभूवतुः
१९८. समेत्य तौ देवसमानविक्रमौ ॥

१९९. ततस्तु लक्ष्ये स विहन्यमाने
२००. शरेष्वमोघेषु च संपतत्सु ।
२०१. जगाम चिन्तां महतीं महात्मा
२०२. समाधिसंयोगसमाहितात्मा ॥

२०३. ततः पैतामहं वीरः सोऽस्त्रमस्त्रविदां वरः ।
२०४. सन्दधे सुमहातेजाः तं हरिप्रवरं प्रति ॥

२०५. अवध्योऽयमिति ज्ञात्वा तमस्त्रेणास्त्रतत्त्ववित् ।
२०६. निजग्राह महाबाहुं मारुतात्मजमिन्द्रजित् ॥

२०७. तेन बद्धः ततोऽस्त्रेण राक्षसेन स वानरः ।
२०८. अभवन्निर्विचेष्टश्च पपात च महीतले ॥

२०९. ततः स्वायम्भुवैर्मन्त्रैः ब्रह्मास्त्रं चाभिमन्त्रितम् ।
२१०. हनुमांश्चिन्तयामास वरदानं पितामहात् ॥

२११. अस्त्रेणापि हि बद्धस्य भयं मम न जायते ।
२१२. पितामहमहेन्द्राभ्यां रक्षितस्यानिलेन च ॥

२१३. ग्रहणे चापि रक्षोभिः महन्मे गुणदर्शनम् ।
२१४. राक्षसेन्द्रेण संवादः तस्माद् गृह्णन्तु मां परे ॥

२१५. ततस्ते राक्षसा दृष्ट्वा विनिश्चेष्टमरिन्दमम् ।
२१६. बबन्धुः शणवल्कैश्च द्रुमचीरैश्च संहतैः ॥

२१७. स बद्धस्तेन वल्केन विमुक्तोऽस्त्रेण वीर्यवान् ।
२१८. अस्त्रबन्धः स चान्यं हि न बन्धमनुवर्तते ॥

२१९. अस्त्रेण हनुमान् मुक्तो नात्मानमवबुद्ध्यते ।
२२०. कृष्यमाणस्तु रक्षोभिः तैश्च बन्धैर्निपीडितः ॥

२२१. हन्यमानस्ततः क्रूरैः राक्षसैः कालमुष्टिभिः ।
२२२. समीपं राक्षसेन्द्रस्य प्राकृष्यत स वानरः ॥

२२३. स ददर्श महातेजा रावणः कपिसत्तमम् ।
२२४. रक्षोभिः विकृताकारैः कृष्यमाणमितस्ततः ॥

२२५. भ्राजमानं महार्हेण काञ्चनेन विराजता ।
२२६. मुक्ताजालवृतेनाथ मुकुटेन महाद्युतिम् ।
२२७. महार्हक्षौमसंवीतं रक्तचन्दनरूषितम् ।
२२८. विचित्रं दर्शनीयैश्च रक्ताक्षैः भीमदर्शनैः ।
२२९. दीप्ततीक्ष्णमहादम्ष्ट्रं प्रलम्बदशनच्छदैः ।
२३०. शिरोभिर्दशभिर्वीरं भ्राजमानं महौजसम् ।
२३१. नानाव्यालसमाकीर्णैः शिखरैरिव मन्दरम् ।
२३२. महति स्फाटिके चित्रे रत्नसंयोगचित्रिते ।
२३३. उत्तमास्तरणास्तीर्णे सूपविष्टं वरासने ।
२३४. हनूमान् क्रोधताम्राक्षो रक्षोऽधिपमवैक्षत ॥

२३५. अलङ्कृताभिरत्यर्थं प्रमदाभिः समन्ततः ।
२३६. वालव्यजनहस्ताभिरारात् समुपसेवितम् ।
२३७. मन्त्रिभिर्मन्त्रतत्त्वज्ञैरन्यैश्च शुभदर्शिभिः ।
२३८. आश्वास्यमानं सचिवैः सुरैरिव सुरेश्वरम् ।
२३९. मनसा चिन्तयामास तेजसा तस्य मोहितः ॥

२४०. अहो रूपमहो धैर्यमहो सत्त्वमहोद्युतिः ।
२४१. अहो राक्षसराजस्य सर्वलक्षणयुक्तता ॥

२४२. यद्यधर्मो न बलवान् स्यादयं राक्षसेश्वरः ।
२४३. स्यादयं सुरलोकस्य सशक्तस्यापि रक्षिता ॥

२४४. अस्य क्रूरैः नृशंसैश्च कर्मभिर्लोककुत्सितैः ।
२४५. सर्वे बिभ्यति खल्वस्मात् लोकाः सामरदानवाः ॥

२४६. अयं ह्युत्सहते क्रुद्धः कर्तुमेकार्णवं जगत् ।
२४७. इति चिन्तां बहुविधामकरोन्मतिमान् कपिः ॥

२४८. तमुद्वीक्ष्य महाबाहुः पिङ्गाक्षं पुरतः स्थितम् ।
२४९. रोषेण महताविष्टो रावणो लोकरावणः ।
२५०. शङ्काहतात्मा दध्यौ स कपीन्द्रं तेजसा वृतम् ॥

२५१. किमेष भगवान् नन्दी भवेत् साक्षादिहागतः ।
२५२. येन शप्तोऽस्मि कैलासे मया सञ्चालिते पुरा ॥

२५३. स राजा रोषताम्राक्षः प्रहस्तं मन्त्रिसत्तमम् ।
२५४. कालयुक्तमुवाचेदं वचो विपुलमर्थवत् ॥

२५५. दुरात्मा पृच्छतामेष कुतः किं वास्य कारणम् ।
२५६. वनभङ्गे च कोऽस्यार्थो राक्षसानां च तर्जने ॥

२५७. आयोधने वा किं कार्यं पृच्छ्यतामेष दुर्मतिः ॥

२५८. रावणस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्तो वाक्यमब्रवीत् ।
२५९. समाश्वसिहि भद्रं ते न भीः कार्या त्वया कपे ॥

२६०. तत्त्वतः कथयस्वाद्य ततो वानर मोक्ष्यसे ।
२६१. अनृतं वदतश्चापि दुर्लभं तव जीवितम् ॥

२६२. यदि तावत् त्वमिन्द्रेण प्रेषितो रावणालयम् ।
२६३. यदि वैश्रवणस्य त्वं यमस्य वरुणस्य च ।
२६४. विष्णुना प्रेषितो वापि दूतो विजयकाङ्क्षिणा ।
२६५. चारुरूपमिदं कृत्वा प्रविष्टो नः पुरीमिमाम् ॥

२६६. न हि ते वानरं तेजो रूपमात्रं तु वानरम् ।
२६७. अथ वा यन्निमित्तस्ते प्रवेशो रावणालये ॥

२६८. एवमुक्तो हरिवरः तदा रक्षोगणेश्वरम् ।
२६९. अब्रवीन्नास्मि शक्रस्य यमस्य वरुणस्य च ॥

२७०. धनदेन न मे सख्यं विष्णुना नास्मि चोदितः ।

२७१. जातिरेव मम त्वेषा वानरोऽहमिहागतः ॥

२७२. वनं राक्षसराजस्य दर्शनार्थे विनाशितम् ॥

२७३. ततस्ते राक्षसाः प्राप्ता बलिनो युद्धकाङ्क्षिणः ।
२७४. रक्षणार्थं च देहस्य प्रतियुद्धा मया रणे ॥

२७५. अस्त्रपाशैर्न शक्योऽहं बद्धुं देवासुरैरपि ।
२७६. राजानं द्रष्टुकामेन मयास्त्रमनुवर्तितम् ॥

२७७. केनचिद् रामकार्येण आगतोऽस्मि तवान्तिकम् ।
२७८. दूतोऽहमिति विज्ञाय राघवस्यामितौजसः ।
२७९. श्रूयतामेव वचनं मम पथ्यमिदं प्रभो ॥

२८०. अहं सुग्रीवसन्देशादिह प्राप्तस्तवान्तिके ।
२८१. राक्षसेश हरीशस्त्वां भ्राता कुशलमब्रवीत् ॥

२८२. रामो नाम महातेजा धर्म्यं पन्थानमाश्रितः ।
२८३. तस्य भार्या जनस्थाने भ्रष्टा सीतेति विश्रुता ॥

२८४. मार्गमाणस्तु तां देवीं राजपुत्रः सहानुजः ।
२८५. ऋष्यमूकमनुप्राप्तः सुग्रीवेण च सङ्गतः ॥

२८६. तस्य तेन प्रतिज्ञातं सीतायाः परिमार्गणम् ।
२८७. सुग्रीवस्यापि रामेण हरिराज्यं निवेदितुम् ॥

२८८. ततस्तेन मृधे हत्वा राजपुत्रेण वालिनम् ।
२८९. सुग्रीवः स्थापितो राज्ये हर्यृक्षाणां गणेश्वरः ॥

२९०. त्वया विज्ञातपूर्वश्च वाली वानरपुङ्गवः ।
२९१. स तेन निहतः सङ्ख्ये शरेणैकेन वानरः ॥

२९२. स सीतामार्गणे व्यग्रः सुग्रीवः सत्यसङ्गरः ।
२९३. हरीन् संप्रेषयामास दिशः सर्वाः हरीश्वरः ॥

२९४. तां हरीणां सहस्राणि शतानि नियुतानि च ।
२९५. दिक्षु सर्वासु मार्गन्ते ह्यधश्चोपरि चाम्बरे ॥

२९६. वैनतेयसमाः केचित् केचित् तत्रानिलोपमाः ।
२९७. असङ्गगतयः शीघ्रा हरिवीरा महाबलाः ॥

२९८. अहं तु हनुमन्नाम मारुतस्यौरसः सुतः ।

२९९. सीतायास्तु कृते तूर्णं शतयोजनमायतम् ।
३००. समुद्रं लङ्घयित्वैव तां दिदृक्षुरिहागतः ॥

३०१. भ्रमता च मया दृष्टा गृहे ते जनकात्मजा ।
३०२. तद् भवान् दृष्टधर्मात्मः तपःकृतपरिग्रहः ।
३०३. परदारान् महाप्राज्ञ नोपरोद्धुं त्वमर्हसि ॥

३०४. न हि धर्मविरुद्धेषु बह्वपायेषु कर्मसु ।
३०५. मूलघातिषु सज्जन्ते बुद्धिमन्तो भवद्विधाः ॥

३०६. तपःसन्तापलब्धस्ते सोऽयं धर्मपरिग्रहः ।
३०७. न स नाशयितुं न्याय्यः आत्मप्राणपरिग्रहः ॥

३०८. न तु धर्मोपसंहारमधर्मफलसंहितम् ।
३०९. तदेव फलमन्वेति धर्मश्चाधर्मनाशनः ॥

३१०. प्राप्तं धर्मफलं तावत् भवता नात्र संशयः ।
३११. फलमस्याप्यधर्मस्य क्षिप्रमेव प्रपत्स्यसे ॥

३१२. यां सीतेत्यभिजानासि येयं तिष्ठति ते गृहे ।
३१३. कालरात्रीति तां विद्धि सर्वलङ्काविनाशिनीम् ॥

३१४. तदलं कालपाशेन सीताविग्रहरूपिणा ।
३१५. स्वयं स्कन्धावसक्तेन क्षेममात्मनि चिन्त्यताम् ॥

३१६. जनस्थानवधं बुद्ध्वा वालिनश्च वधं तथा ।
३१७. रामसुग्रीवसख्यं च बुद्ध्यस्व हितमात्मनः ॥

३१८. कश्च लक्ष्मणमुक्तानां रामकोपानुवर्तिनाम् ।
३१९. शराणामग्रतः स्थातुं शक्तो देवासुरेष्वपि ॥

३२०. रामेण च प्रतिज्ञातं हर्यृक्षगणसन्निधौ ।
३२१. उत्सादनममित्राणां सीता यैस्तु प्रधर्षिता ॥

३२२. अपकुर्वन् हि रामस्य साक्षादपि पुरन्दरः ।
३२३. न सुखं प्राप्नुयादन्यः किं पुनस्त्वद्विधो जनः ॥

३२४. अवध्यतां तपोभिर्यां भवान् समनुपश्यति ।
३२५. आत्मनः सासुरैर्देवैः हेतुस्तत्राप्ययं महान् ॥

३२६. सुग्रीवो न च देवोऽयं न यक्षो न च राक्षसः ।
३२७. मानुषो राघवो राजन् सुग्रीवश्च हरीश्वरः ।

३२८. तस्मात् प्राणपरित्राणं कथं राजन् करिष्यसि ॥

३२९. स्वानि मित्राणि मन्त्रीन्श्च ज्ञातीन् भ्रातॄन् सुतान् हितान् ।
३३०. भोगान् दारान्श्च लङ्कां च मा विनाशमुपानय ॥

३३१. तत् त्रिकालहितं वाक्यं धर्म्यमर्थानुयायि च ।
३३२. मन्यस्व नरदेवाय जानकी प्रतिदीयताम् ॥

३३३. सर्वान् लोकान् सुसंहृत्य सभूतान् सचराचरान् ।
३३४. पुनरेव तथा स्रष्टुं शक्तो रामो महायशाः ॥

३३५. सर्वत्र सर्वभूतेषु सर्वकालेषु नास्ति सः ।
३३६. यो रामं प्रतियुद्ध्येत विष्णुतुल्यपराक्रमम् ॥

३३७. ब्रह्मा स्वयम्भूश्चतुराननो वा
३३८. रुद्रस्त्रिणेत्रस्त्रिपुरान्तको वा ।
३३९. इन्द्रो महेन्द्रः सुरनायको वा
३४०. स्थातुं न शक्ता युधि राघवस्य ॥

३४१. तस्य तद् वचनं श्रुत्वा वानरस्य महात्मनः ।
३४२. आज्ञापयत् वधं तस्य रावणः क्रोधमूर्च्छितः ॥

३४३. वधे तस्य समाज्ञप्ते रावणेन दुरात्मना ।
३४४. निवेदितवतो दौत्यं नानुमेने विभीषणः ॥

३४५. निश्चितार्थः ततः साम्ना पूज्यं शत्रुजिदग्रजम् ।
३४६. उवाच हितमत्यर्थं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

३४७. धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च राजधर्मविशारदः ।
३४८. परावरज्ञो भूतानां त्वमेव परमार्थवित् ॥

३४९. गृह्यन्ते यदि रोषेण त्वादृशोऽपि विचक्षणाः ।
३५०. ततः शास्त्रविपश्चित्त्वं श्रम एव हि केवलम् ॥

३५१. तस्मात् प्रसीद शत्रुघ्न राक्षसेन्द्र दुरासद ।
३५२. युक्तायुक्तं विनिश्चित्य दूतदण्डो विधीयताम् ॥

३५३. राजन् धर्मविरुद्धं च लोकवृत्तेश्च गर्हितम् ।
३५४. तव चासदृशं वीर कपेरस्य प्रमापणम् ॥

३५५. वैरूप्यमङ्गेषु कशाभिघातः
३५६. मौन्ड्यं तथा लक्षणसन्निपातः ।

३५७. एतान् हि दूते प्रवदन्ति दण्डान्
३५८. वधस्तु दूतस्य न नः श्रुतोऽस्ति ॥

३५९. न चाप्यस्य कपेर्घाते कञ्चित् पश्याम्यहं गुणम् ।
३६०. तेष्वयं पात्यतां दण्डो यैरयं प्रेषितः कपिः ॥

३६१. साधुर्वा यदि वा साधुः परैरेष समर्पितः ।
३६२. ब्रुवन् परार्थं परवान् न दूतो वधमर्हति ॥

३६३. अस्मिन् विनष्टे न हि भूतमन्यम्
३६४. पश्यामि यस्तौ नरराजपुत्रौ ।
३६५. युद्धाय युद्धप्रिय दुर्विनीतौ
३६६. उद्वेजयेत् वै भवता विरुद्धौ ॥

३६७. पराक्रमोत्साहमनस्विनां च
३६८. सुरासुराणामपि दुर्जयेन ।
३६९. त्वया मनोनन्दन नैरृतानाम्
३७०. युद्धायतिर्नाशयितुं न युक्तम् ॥

३७१. तदेकदेशेन बलस्य तावत्
३७२. केचित् तवादेशकृतोऽद्य यान्तु ।
३७३. तौ राजपुत्रौ उपगृह्य मूढौ
३७४. परेषु ते भावयितुं प्रभावम् ॥

३७५. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दशग्रीवो महात्मनः ।
३७६. देशकालहितं वाक्यं भ्रातुरुत्तरमब्रवीत् ॥

३७७. सम्यगुक्तं हि भवता दूतवध्या विगर्हिता ।
३७८. कपीनां किल लाङ्गूलमिष्टं भवति भूषणम् ॥

३७९. तदस्य दीप्यतां शीघ्रं तेन दग्धेन गच्छतु ।
३८०. ततः पश्यन्त्वमुं घोरमङ्गवैरूप्यकर्शितम् ।
३८१. समित्रज्ञातयः सर्वे बान्धवाः ससुहृज्ज्जनाः ॥

३८२. आज्ञापयत् राक्षसेन्द्रः पुरं सर्वं सचत्वरम् ।
३८३. लाङ्गूलेन प्रदीप्तेन रक्षोभिः परिणीयताम् ॥

३८४. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राक्षसाः कोपकर्कशाः ।
३८५. वेष्टन्ते तस्य लाङ्गूलं जीर्णैः कार्पासिकैः पटैः ॥

३८६. संवेष्ट्यमाने लाङ्गूले व्यवर्धत महाकपिः ।

३८७. शुष्कमिन्धनमासाद्य वनेष्विव हुताशनम् ॥

३८८. तैलेन परिषिच्याथ तेऽग्निं तत्रोपपादयन् ।
३८९. लाङ्गूलेन प्रदीप्तेन राक्षसान्स्तानताडयत् ॥

३९०. रोषामर्षपरीतात्मा बालसूर्यसमाननः ।
३९१. निबद्धः कृतवान् वीरः तत्कालसदृशीं मतिम् ॥

३९२. सर्वेषामेव पर्याप्तो राक्षसानामहं युधि ।
३९३. किं तु रामस्य प्रीत्यर्थं विषहिष्येऽहमीदृशम् ॥

३९४. लङ्का चारयितव्या मे पुनरेव भवेदिति ।
३९५. रात्रौ न हि सुदृष्टा मे दुर्गकर्मविधानतः ।
३९६. अवश्यमेव द्रष्टव्या मया लङ्का निशाक्षये ॥

३९७. ततस्ते संवृताकारं सत्त्ववन्तं महाकपिम् ।
३९८. शङ्खभेरीनिनादैश्च घोषयन्तः स्वकर्मभिः ।
३९९. राक्षसाः क्रूरकर्माणः चारयन्ति स्म तां पुरीम् ॥

४००. चत्वरेषु चतुष्केषु राजमार्गे तथैव च ।
४०१. घोषयन्ति कपिं सर्वे चार इत्येव राक्षसाः ॥

४०२. स्त्रीबालवृद्धाः निर्जग्मुः तत्र तत्र कुतूहलात् ।
४०३. तं प्रदीपितलाङ्गूलं हनूमन्तं दिदृक्षवः ॥

४०४. दीप्यमाने ततस्तस्य लाङ्गूलाग्रे हनूमतः ।
४०५. राक्षस्यस्ता विरूपाक्ष्यः शंसुः देव्यास्तदप्रियम् ॥

४०६. यस्त्वया कृतसंवादः सीते ताम्रमुखः कपिः ।
४०७. लाङ्गूलेन प्रदीप्तेन स एष परिणीयते ॥

४०८. श्रुत्वा तद्वचनं क्रूरमात्मापहरणोपमम् ।
४०९. वैदेही शोकसन्तप्ता हुताशनमुपागमत् ॥

४१०. मङ्गलाभिमुखी तस्य सा तदासीन्महाकपेः ।
४११. उपतस्थे विशालाक्षी प्रयता हव्यवाहनम् ॥

४१२. यद्यस्ति पतिशुश्रूषा यद्यस्ति चरितं तपः ।
४१३. यदि वा त्वेकपत्नीत्वं शीतो भव हनूमतः ॥

४१४. यदि किञ्चिदनुक्रोशः तस्य मय्यस्ति धीमतः ।
४१५. यदि वा भाग्यशेषो मे शीतो भव हनूमतः ॥

४१६. यदि मां वृत्तसंपन्नां तत्समागमलालसाम् ।
४१७. स विजानाति धर्मात्मा शीतो भव हनूमतः ॥

४१८. ततस्तीक्ष्णाग्निरव्यग्रः प्रदक्षिणशिखोऽनलः ।
४१९. जज्वाल मृगशावाक्ष्याः शंसन्निव शुभं कपेः ॥

४२०. हनूमज्जनकश्चैव पुच्छानलयुतोऽनिलः ।
४२१. ववौ स्वास्थ्यकरो देव्याः प्रालेयानिलशीतलः ॥

४२२. दह्यमाने च लाङ्गूले चिन्तयामास वानरः ।
४२३. प्रदीप्तोऽग्निरयं कस्मान्न मां दहति पावकः ॥

४२४. दृश्यते च महाज्वालः करोति च न मे रुजम् ।
४२५. शिशिरस्येव संपातो लाङ्गूलाग्रे प्रतिष्ठितः ॥

४२६. यदि तावत् समुद्रस्य मैनाकस्य च धीमतः ।
४२७. रामार्थं संभ्रमस्तादृक् किमग्निर्न करिष्यति ॥

४२८. सीतायाश्चानृशंस्येन तेजसा राघवस्य च ।
४२९. पितुश्च मम सख्येन न मां दहति पावकः ॥

४३०. स भूत्वा शैलसङ्काशः क्षणेन पुनरात्मवान् ।
४३१. ह्रस्वतां परमां प्राप्तो बन्धनान्यवशातयत् ॥

४३२. पुरद्वारं ततः श्रीमान् शैलशृङ्गमिवोन्नतम् ।
४३३. विभक्तरक्षःसंबाधमाससादानिलात्मजः ॥

४३४. वीक्षमाणस्ततो लङ्कां कपिः कृतमनोरथः ।
४३५. वर्धमानसमुत्साहः कार्यशेषमचिन्तयत् ॥

४३६. किं नु खल्ववशिष्टं मे कर्तव्यमिह साम्प्रतम् ।
४३७. यदेषां रक्षसां भूयः सन्तापजननं भवेत् ॥

४३८. वनं तावत् प्रमथितं प्रकृष्टा राक्षसा हताः ।
४३९. बलैकदेशः क्षपितः शेषं दुर्गविनाशनम् ॥

४४०. दुर्गे विनाशिते कर्म भवेत् सुखपरिश्रमम् ।
४४१. अल्पयत्नेन कार्येऽस्मिन् मम स्यात् सफलः श्रमः ॥

४४२. यो ह्ययं मम लाङ्गूले दीप्यते हव्यवाहनः ।
४४३. अस्य सन्तर्पणं न्याय्यं कर्तुमेभिर्गृहोत्तमैः ॥

४४४. ततः प्रदीप्तलाङ्गूलः सविद्युदिव तोयदः ।
४४५. भवनाग्रेषु लङ्काया विचचार महाकपिः ॥

४४६. गृहात् गृहं राक्षसानां उद्यानानि च वानरः ।
४४७. वीक्षमाणो ह्यसन्त्रस्तः प्रासादान्श्च चचार सः ॥

४४८. वर्जयित्वा महातेजा विभीषणगृहं प्रति ।
४४९. क्रममाणः क्रमेणैव भवनेषु महायशाः ।
४५०. गृहेष्वृद्धिमतां ऋद्धिं ददाह कपिकुञ्जरः ॥

४५१. प्रदीप्तमग्निं पवनस्तेषु वेश्मस्वचारयत् ॥

४५२. अभूत् श्वसनसंवेगादतिवेगो हुताशनः ॥

४५३. तानि काञ्चनजालानि मुक्तामणिमयानि च ।
४५४. भवनानि व्यशीर्यन्त रत्नवन्ति महान्ति च ॥

४५५. तानि भग्नविमानानि निपेतुर्वसुधातले ।
४५६. भवनानीव सिद्धानामम्बरात् पुण्यसङ्क्षये ॥

४५७. सञ्जज्ञे तुमुलः शब्दः राक्षसानां प्रधावताम् ।
४५८. स्वगृहस्य परित्राणे भग्नोत्साहगतश्रियाम् ।
४५९. नूनमेषोऽग्निरायातः कपिरूपेण हा इति ॥

४६०. क्रन्दन्त्यः सहसा पेतुः स्तनन्धयधराः स्त्रियः ।
४६१. काश्चिदग्निपरीताङ्ग्यो हर्म्येभ्यो मुक्तमूर्धजाः ।
४६२. पतन्त्यो रेजिरेऽभ्रेभ्यः सौदामिन्य इवाम्बरात् ॥

४६३. युगान्तकालानिलतुल्यरूपः
४६४. समारुतोऽग्निर्ववृधे दिवस्पृक् ।
४६५. विधूमरश्मिर्भवनेषु सक्तो
४६६. रक्षःशरीराज्यसमर्पितार्चिः ॥

४६७. आदित्यकोटीसदृशः सुतेजा
४६८. लङ्कां समस्तां परिवार्य तिष्ठन् ।
४६९. शब्दैरनेकैरशनिप्ररूढैः
४७०. भिन्दन्निवाण्डं प्रबभौ महाग्निः ॥

४७१. तत्राम्बरादग्निरतिप्रवृद्धः
४७२. रूक्षप्रभः किम्शुकपुष्पचूडः ।
४७३. निर्वाणधूमानलराजयश्च

४७४. नीलोत्पलाभा प्रचकाशिरेऽभ्राः ॥

४७५. वज्री महेन्द्रः त्रिदशेश्वरो वा
४७६. साक्षाद् यमो वा वरुणोऽनिलो वा ।
४७७. रौद्रोऽग्निरर्को धनदश्च सोमो
४७८. न वानरोऽयं स्वयमेव कालः ॥

४७९. इत्येवमूचुर्बहवो विशिष्टा
४८०. रक्षोगणास्तत्र समेत्य सर्वे ।
४८१. सप्राणिसङ्घां सगृहां सवृक्षाम्
४८२. दग्धां पुरीं तां सहसा समीक्ष्य ॥

४८३. ततस्तु लङ्का सहसा प्रदग्धा
४८४. सराक्षसा साश्वरथा सनागा ।
४८५. सपक्षिसङ्घा समृगा सवृक्षा
४८६. रुरोद दीना तुमुलं सशब्दम् ॥

४८७. गृहाग्रशृङ्गाग्रतले विचित्रे
४८८. प्रतिष्ठितो वानरराजसिंहः ।
४८९. प्रदीप्तलाङ्गूलकृतार्चिमाली
४९०. व्यराजतादित्य इवार्चिमाली ॥

४९१. लङ्कां समस्तां संपीड्य लाङ्गूलाग्निं महाकपिः ।
४९२. निर्वापयामास तदा समुद्रे हरिपुङ्गवः ॥

४९३. सन्दीप्यमानां वित्रस्तां त्रस्तरक्षोगणां पुरीम् ।
४९४. अवेक्ष्य हनुमान् लङ्कां चिन्तयामास वानरः ॥

४९५. तस्याभूत् सुमहान्स्त्रासः कुत्सा चात्मन्यजायत ।
४९६. लङ्कां प्रदहता कर्म किंस्वित् कृतमिदं मया ॥

४९७. धन्यास्ते पुरुषश्रेष्ठा यो बुद्ध्या कोपमुत्थितम् ।
४९८. निरुन्धन्ति महात्मानो दीप्तमग्निमिवाम्भसा ॥

४९९. क्रुद्धः पापं न कुर्यात् कः क्रुद्धो हन्यात् गुरूनपि ।
५००. क्रुद्धः परुषया वाचा नरः साधून् अधिक्षिपेत् ॥

५०१. वाच्यावाच्यं प्रकुपितो न विजानाति कर्हिचित् ।
५०२. नाकार्यमस्ति क्रुद्धस्य नावाच्यं विद्यते क्वचित् ॥

५०३. यः समुत्पतितं क्रोधं क्षमयैव निरस्यति ।

५०४. यथोरगस्त्वचं जीर्णां स वै पुरुष उच्यते ॥

५०५. धिगस्तु मां सुदुर्बुद्धिं निर्लज्जं पापकृत्तमम् ।
५०६. विनष्टा जानकी नूनं नह्यदग्धा प्रदृश्यते ।
५०७. लङ्कायां कश्चिदुद्देशः सर्वा भस्मीकृता पुरी ॥

५०८. यदर्थमयमारम्भः तत्कार्यमपसादितम् ।
५०९. मया च दहता लङ्कां न सीता परिरक्षिता ॥

५१०. ईषत्कार्यमिदं कार्यं कृतमासीन्न संशयः ।
५११. तस्य क्रोधाभिभूतेन मया मूलक्षयः कृतः ॥

५१२. मया खलु तदेवेदं रोषदोषात् प्रदर्शितम् ।
५१३. प्रथितं त्रिषु लोकेषु कपित्वमनवस्थितम् ॥

५१४. कथं नु जीवता शक्यो मया द्रष्टुं हरीश्वरः ।
५१५. तौ वा पुरुषशार्दूलौ कार्यसर्वस्वघातिना ॥

५१६. इहैव प्राणसन्यासो ममापि ह्यद्य रोचते ।
५१७. किमग्नौ निपताम्यद्य आहोस्वित् बडवामुखे ॥

५१८. शरीरमिह सत्त्वानां दद्मि सागरवासिनाम् ।
५१९. इति चिन्तयतस्तस्य निमित्तान्युपपेदिरे ।
५२०. पूर्वमप्युपलब्धानि साक्षात् पुनरचिन्तयत् ॥

५२१. अथ वा चारुसर्वाङ्गी रक्षिता स्वेन तेजसा ।
५२२. न नशिष्यति कल्याणी नाग्निरग्नौ प्रवर्तते ॥

५२३. न हि धर्मात्मनस्तस्य भार्याममिततेजसः ।
५२४. स्वचरित्राभिगुप्तां तां स्प्रष्टुमर्हति पावकः ॥

५२५. नूनं रामप्रभावेण वैदेह्या सुकृतेन च ।
५२६. यन्मां दहनकर्मायं नादहद् हव्यवाहनः ॥

५२७. पुनश्चाचिन्तयत् तत्र हनूमान् विस्मितस्तदा ।
५२८. हिरण्यनाभस्य गिरेर्जलमध्ये प्रदर्शनम् ॥

५२९. तपसा सत्यवाक्येन अनन्यत्वाच्च भर्तरि ।
५३०. असौ विनिर्दहेदग्निं न तामग्निः प्रधक्ष्यति ॥

५३१. स तथा चिन्तयन्स्तत्र देव्या धर्मपरिग्रहम् ।
५३२. शुश्राव हनुमान्स्तत्र चारणानां महात्मनाम् ॥

५३३. अहो खलु कृतं कर्म दुर्विगाहं हनूमता ।
५३४. दग्धेयं नगरी लङ्का साट्टप्राकारतोरणा ॥

५३५. जानकी न च दग्धेति विस्मयोऽद्भुत एव नः ॥

५३६. स निमित्तैश्च दृष्टार्थैः कारणैश्च महागुणैः ।
५३७. ऋषिवाक्यैश्च हनुमानभवत् प्रीतमानसः ॥

५३८. ततः कपिः प्राप्तमनोरथार्थः
५३९. तमक्षतां राजसुतां विदित्वा ।
५४०. प्रत्यक्षतस्तां पुनरेव दृष्ट्वा
५४१. प्रतिप्रयाणाय मतिं चकार ॥

॥५.६ दृष्टा देवी ॥

१. ततः स कपिशार्दूलः स्वामिसन्दर्शनोत्सुकः ।
२. आरुरोह गिरिश्रेष्ठमरिष्टमरिमर्दनः ॥

३. तुङ्गपद्मकजुष्टाभिर्नीलाभिर्वनराजिभिः ।
४. सोत्तरीयमिवाम्भोदैः शृङ्गान्तरविलम्बिभिः ।
५. बोध्यमानमिव प्रीत्या दिवाकरकरैः शुभैः ।
६. उन्मिषन्तमिवोद्धूतैः लोचनैरिव धातुभिः ।
७. तोयौघनिस्वनैर्मन्द्रैः प्राधीतमिव पर्वतम् ।
८. प्रगीतमिव विस्पष्टं नानाप्रस्रवणस्वनैः ।
९. देवदारुभिरुद्धूतैरूर्ध्वबाहुमिव स्थितम् ।
१०. प्रपातजलनिर्घोषैः प्राक्रुष्टमिव सर्वतः ।
११. वेपमानमिव श्यामैः कम्पमानैः शरद्घनैः ।
१२. वेणुभिर्मारुतोद्धूतैः कूजन्तमिव कीचकैः ।
१३. निःश्वसन्तमिवामर्षात् घोरैराशीविषोत्तमैः ।
१४. नीहारकृतगम्भीरैः ध्यायन्तमिव गह्वरैः ।
१५. जृम्भमाणमिवाकाशे शिखरैरभ्रमालिभिः ।
१६. आरुरोहानिलसुतः पर्वतं प्लवगोत्तमः ॥

१७. तेन पादतलाक्रान्ता रम्येषु गिरिसानुषु ।
१८. सघोषाः समशीर्यन्त शिलाश्चूर्णीकृतास्ततः ॥

१९. स तमारुह्य शैलेन्द्रं व्यवर्धत महाकपिः ।
२०. दक्षिणादुत्तरं पारं प्रार्थयन् लवणाम्भसः ॥

२१. तस्योरुवेगोन्मथिताः पादपाः पुष्पशालिनः ।
२२. निपेतुर्भूतले भग्नाः शक्रायुधहता इव ॥

२३. कन्दरोदरसंस्थानां पीडितानां महौजसाम् ।
२४. सिंहानां निनदो भीमो नभो भिन्दन् हि शुश्रुवे ॥

२५. त्रस्तव्याविद्धवसना व्याकुलीकृतभूषणाः ।
२६. विद्याधर्यः समुत्पेतुः सहसा धरणीधरात् ॥

२७. किन्नरोरगगन्धर्वयक्षविद्याधरास्तथा ।
२८. पीडितं तं नगवरं त्यक्त्वा गगनमास्थिताः ॥

२९. स च भूमिधरः श्रीमान् बलिना तेन पीडितः ।
३०. सवृक्षशिखरोदग्रः प्रविवेश रसातलम् ॥

३१. स लिलङ्घयिषुर्भीमं सलीलं लवणार्णवम् ।
३२. कल्लोलास्फालवेलान्तमुत्पपात नभो हरिः ॥

३३. स चन्द्रकुमुदं रम्यं सार्ककारण्डवं शुभम् ।
३४. तिष्यश्रवणकादम्बमभ्रशैवलशाद्वलम् ।
३५. पुनर्वसुमहामीनं लोहिताङ्गमहाद्रुमम् ।
३६. ऐरावतमहाद्वीपं स्वातीहंसविलासितम् ।
३७. वातसङ्घातजालोर्मिचन्द्रांशुशिशिराम्बुमत् ।
३८. हनूमानपरिश्रान्तः पुप्लुवे गगनार्णवम् ॥

३९. ग्रसमान इवाकाशं ताराधिपमिवोल्लिखन् ।
४०. हरन्निव सनक्षत्रं गगनं सार्कमण्डलम् ।
४१. अपारमपरिश्रान्तश्चाम्बुधिं समगाहत ॥

४२. नदन् नादेन महता मेघस्वनमहास्वनः ।
४३. आजगाम महातेजाः पुनर्मध्येन सागरम् ॥

४४. पर्वतेन्द्रं सुनाभं च समुपस्पृश्य वीर्यवान् ।
४५. व्यामुक्त इव नाराचो महावेगोऽभ्युपागमत् ॥

४६. स किञ्चिदारात् संप्राप्तः समालोक्य महागिरिम् ।
४७. महेन्द्रं मेघसङ्काशं सुहृद्दर्शनलालसः ।
४८. ननाद सुमहानादं लाङ्गूलं चाप्यकम्पयत् ॥

४९. तस्य नानद्यमानस्य सुपर्णाचरिते पथि ।
५०. फलतीवास्य घोषेण गगनं सार्कमण्डलम् ॥

५१. ये तु तत्रोत्तरे कूले समुद्रस्य महाबलाः ।
५२. पूर्वं संविष्ठिताः शूराः वायुपुत्रदिदृक्षवः ।
५३. महतो वायुनुन्नस्य तोयदस्यैव निस्वनम् ।
५४. शुश्रुवुस्ते तदा घोषमूरुवेगं हनूमतः ॥

५५. बभूवुरुत्सुकाः सर्वे सुहृद्दर्शनकाङ्क्षिणः ॥

५६. जाम्बवान् स हरिश्रेष्ठः प्रीतिसंहृष्टमानसः ।
५७. उपामन्त्रय हरीन् सर्वानिदं वचनमब्रवीत् ॥

५८. सर्वथा कृतकार्योऽसौ हनूमान् नात्र संशयः ।
५९. न ह्यस्याकृतकार्यस्य नाद एवं विधो भवेत् ॥

६०. तस्य बाहूरुवेगं च निनादं च महात्मनः ।
६१. निशम्य हरयो हृष्टाः समुत्पेतुस्ततस्ततः ॥

६२. ते नगाग्रान्नगाग्राणि शिखरात् शिखराणि च ।
६३. प्रहृष्टाः समुपद्यन्त हनूमन्तं दिदृक्षवः ॥

६४. ते प्रीताः पादपाग्रेषु गृह्य शाखामवस्थिताः ।
६५. वासांसीव प्रकाशानि समाविध्यन्त वानराः ॥

६६. ततस्तु वेगवान् वीरो गिरेर्गिरिनिभः कपिः ।
६७. निपपात गिरेस्तस्य शिखरे पादपाकुले ॥

६८. ततस्ते प्रीतमनसः सर्वे वानरपुङ्गवाः ।
६९. हनूमन्तं महात्मानं परिवार्योपतस्थिरे ॥

७०. उपायनानि चादाय मूलानि च फलानि च ।
७१. प्रत्यर्पयन् हरिश्रेष्ठं हरयो मारुतात्मजम् ॥

७२. हनूमान्स्तु गुरून् वृद्धान् जाम्बवत्प्रमुखान्स्तदा ।
७३. कुमारमङ्गदं चैव सोऽवन्दत महाकपिः ॥

७४. स ताभ्यां पूजितः पूज्यः कपिभिश्च प्रसादितः ।
७५. दृष्टा देवीति विक्रान्तः सङ्क्षेपेण न्यवेदयत् ॥

७६. निषसाद च हस्तेन गृहीत्वा वालिनः सुतम् ।

७७. रमणीये वनोद्देशे महेन्द्रस्य गिरेस्तदा ॥

७८. ततो दृष्टेति वचनं महार्थममृतोपमम् ।
७९. निशम्य मारुतेः सर्वे मुदिता वानराभवन् ॥

८०. क्ष्वेडन्त्यन्ये नदन्त्यन्ये गर्जन्त्यन्ये महाबलाः ।
८१. चक्रुः किलकिलामन्ये प्रतिगर्जन्ति चापरे ॥

८२. केचिदुच्छ्रितलाङ्गूलाः प्रहृष्टा कपिकुञ्जराः ।
८३. आयताञ्चितदीर्घाणि लाङ्गूलानि प्रविव्यधुः ॥

८४. अपरे तु हनूमन्तं श्रीमन्तं वानरोत्तमम् ।
८५. आप्लुत्य गिरिशृङ्गेषु संस्पृशन्ति स्म हर्षिताः ॥

८६. उक्तवाक्यं हनूमन्तमङ्गदस्तं तदाब्रवीत् ।
८७. सर्वेषां हरिवीराणां मध्ये वाचमनुत्तमाम् ॥

८८. सत्त्वे वीर्ये न ते कश्चित् समो वानर विद्यते ।
८९. यदवप्लुत्य विस्तीर्णं सागरं पुनरागतः ॥

९०. अहो स्वामिनि ते भक्तिरहो वीर्यमहो धृतिः ।
९१. दिष्ट्या दृष्टा त्वया देवी रामपत्नी यशस्विनी ।
९२. दिष्ट्या त्यक्षति काकुत्स्थः शोकं सीतावियोगजम् ॥

९३. ततोऽङ्गदं हनूमन्तं जाम्बवन्तं च वानराः ।
९४. परिवार्य प्रमुदिता भेजिरे विपुलाः शिलाः ॥

९५. श्रोतुकामाः समुद्रस्य लङ्घनं वानरोत्तमाः ।
९६. दर्शनं चापि लङ्कायाः सीताया रावणस्य च ।
९७. तस्थुः प्राञ्जलयः सर्वे हनूमद्वदनोन्मुखाः ॥

९८. तं ततः प्रतिसंहृष्टः प्रीतियुक्तं महाकपिम् ।
९९. जाम्बवान् कार्यवृत्तान्तमपृच्छदनिलात्मजम् ॥

१००. कथं दृष्टा त्वया देवी कथं वा तत्र वर्तते ।
१०१. तस्यां चापि कथं वृत्तः क्रूरकर्मा दशाननः ॥

१०२. तत्त्वतः सर्वमेतन्नः प्रब्रूहि त्वं महाकपे ।
१०३. सम्मार्गिता कथं देवी किं च सा प्रत्यभाषत ॥

१०४. श्रुतार्थाः चिन्तयिष्यामो भूयः कार्यविनिश्चयम् ।
१०५. यश्चार्थस्तत्र वक्तव्यो गतैरस्माभिरात्मवान् ।

१०६. रक्षितव्यं च यत्तत्र तद् भवान् व्याकरोतु नः ॥

१०७. स नियुक्तस्ततस्तेन (हनुमान् सर्वमब्रवीत् ।
१०८. सीतां संस्मृत्य हनुमान् यथोचितमनुक्रमम् ॥

) १०९. पर्वतारोहणात् पश्चात् सागरस्य च लङ्घनम् ।
११०. समुद्रवचनाच्चैव मैनाकस्य च दर्शनम् ।
१११. रात्रौ लङ्काप्रवेशं च एकस्य च विचिन्तनम् ।
११२. आपानभूमिगमनमवरोधस्य च दर्शनम् ।
११३. दर्शनं रावणस्यापि पुष्पकस्य च दर्शनम् ।
११४. अशोकवनिकायानं सीतायाश्चैव दर्शनम् ।
११५. अभिज्ञानप्रदानं च सीतायाश्चाभिभाषणम् ।
११६. राक्षसीतर्जनं चैव त्रिजटास्वप्नदर्शनम् ।
११७. मणिप्रदानं सीताया वृक्षभङ्गं तथैव च ।
११८. (आत्मनः ग्रहणं चैव) लङ्कादाहाभिगर्जनम् ।
११९. (प्रतिप्लवनमेवाथ जगाद हरिपुङ्गवः ॥

) १२०. भूयः समुपचक्राम वचनं वक्तुमुत्तमम् ।
१२१. राघवस्य प्रसादेन भवतां चैव तेजसा ।
१२२. सुग्रीवस्य च कार्यार्थं मया सर्वमनुष्ठितम् ।
१२३. सफलो राघवोद्योगः सुग्रीवस्य च संभ्रमः ॥

१२४. शीलमासाद्य सीतायाः मम च प्रीणितं मनः ।
१२५. तपसा धारयेल्लोकान् क्रुद्धो वा निर्दहेदपि ।
१२६. सर्वथातिप्रवृद्धोऽसौ रावणो राक्षसाधिपः ॥

१२७. तस्य तां स्पृशतो गात्रं तपसा न विनाशितम् ।
१२८. न तदग्निशिखा कुर्यात् संस्पृष्टा पाणिना सती ।
१२९. जनकस्यात्मजा कुर्यात् यत्क्रोधकलुषीकृता ॥

१३०. अस्मिन्नेवं गते कार्ये भवतां च निवेदिते ।
१३१. न्याय्यं स्म सहवैदेह्या द्रष्टुं तौ पार्थिवात्मजौ ॥

१३२. अहमेकोऽपि पर्याप्तः सराक्षसगणां पुरीम् ।
१३३. तां लङ्कां तरसा हन्तुं रावणं च महाबलम् ॥

१३४. किं पुनः सहितो वीरैर्बलवद्भिः कृतात्मभिः ।
१३५. कृतास्त्रैः प्लवगैः शक्तैः भवद्भिर्विजयैषिभिः ॥

१३६. अहं तु रावणं युद्धे ससैन्यं सपुरःसरम् ।

१३७. सहपुत्रं वधिष्यामि सहोदरयुतं युधि ॥

१३८. भवतामननुज्ञातो विक्रमो मे रुणद्धि माम् ।
१३९. यदत्र प्रतिकर्तव्यं तत् सर्वमुपपद्यताम् ॥

१४०. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वालिसूनुरभाषत ।
१४१. अयुक्तं तु विना देवीं दृष्टवद्भिश्च वानराः ।
१४२. समीपं गन्तुमस्माभी राघवस्य महात्मनः ॥

१४३. दृष्टा देवी नचानीता इति तत्र निवेदितुम् ।
१४४. न युक्तमिव पश्यामि भवद्भिः ख्यातपौरुषैः ॥

१४५. जित्वा लङ्कां सरक्षौघां हत्वा तं रावणं रणे ।
१४६. सीतामादाय गच्छामः सिद्धार्था हृष्टमानसाः ॥

१४७. तमेवं कृतसङ्कल्पं जाम्बवान् हरिसत्तमः ।
१४८. उवाच परमप्रीतो वाक्यमर्थवदर्थवित् ॥

१४९. न तावदेषा मतिरक्षमा नो
१५०. यथा भवान् पश्यति राजपुत्र ।
१५१. यथा तु रामस्य मतिर्निविष्टा
१५२. तथा भवान् पश्यतु कार्यसिद्धिम् ॥

१५३. ततो जाम्बवतो वाक्यमगृह्णन्त वनौकसः ।
१५४. अङ्गदप्रमुखा वीरा हनूमांश्च महाकपिः ॥

१५५. प्रीतिमन्तस्ततः सर्वे वायुपुत्रपुरःसराः ।
१५६. महेन्द्राग्रात् समुत्पत्य पुप्लुवुः प्लवगर्षभाः ॥

१५७. मेरुमन्दरसङ्काशा मत्ता इव महागजाः ।
१५८. छादयन्त इवाकाशं महाकाया महाबलाः ॥

१५९. सभाज्यमानं भूतैस्तमात्मवन्तं महाबलम् ।
१६०. हनूमन्तं महावेगं वहन्त इव दृष्टिभिः ॥

१६१. राघवे चार्थनिर्वृत्तिं कर्तुं च परमं यशः ।
१६२. समाधाय समृद्धार्थाः कर्मसिद्धिभिरुन्नताः ॥

१६३. प्रियाख्यानोन्मुखाः सर्वे सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
१६४. नन्दनोपममासेदुः वनं द्रुमशतायुतम् ।
१६५. यत् तन्मधुवनं नाम सुग्रीवस्याभिरक्षितम् ।

१६६. अधृष्यं सर्वभूतानां सर्वभूतमनोहरम् ।
१६७. यद् रक्षति महावीरः सदा दधिमुखः कपिः ।
१६८. मातुलः कपिमुख्यस्य सुग्रीवस्य महात्मनः ॥

१६९. ततस्ते वानरा हृष्टा दृष्ट्वा मधुवनं महत् ।
१७०. कुमारमभ्ययाचन्त मधूनि मधुपिङ्गलाः ॥

१७१. ततः कुमारस्तान् वृद्धान् जाम्बवत्प्रमुखान् कपीन् ।
१७२. अनुमान्य ददौ तेषां निसर्गं मधुभक्षणे ॥

१७३. तानुवाच हरिश्रेष्ठः हनुमान् वानरर्षभः ।
१७४. अव्यग्रमनसो यूयं मधु सेवत वानराः ।
१७५. अहमावर्जयिष्यामि युष्माकं परिपन्थिनः ॥

१७६. श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं हरीनां प्रवरोऽङ्गदः ।
१७७. प्रत्युवाच प्रसन्नात्मा पिबन्तु हरयो मधु ॥

१७८. अवश्यं कृतकार्यस्य वाक्यं हनुमतो मया ।
१७९. अकार्यमपि कर्तव्यं किमङ्ग पुनरीदृशम् ॥

१८०. ततश्चानुमताः सर्वे सुसंहृष्टा वनौकसः ।
१८१. ते प्रविष्टा मधुवनं पालान् आक्रम्य शक्तितः ॥

१८२. उत्पत्य च ततः सर्वे वनपालान् समागतान् ।
१८३. ते ताडयन्तः शतशः सक्ता मधुवने तदा ।
१८४. मधूनि द्रोणमात्राणि बाहुभिः परिगृह्य ते ।
१८५. पिबन्ति सहिताः सर्वे निघ्नन्ति स्म तथापरे ॥

१८६. भक्षयन्तः सुगन्धीनि मूलानि च फलानि च ।
१८७. जग्मुः प्रहर्षं ते सर्वे बभूवुश्च मदोत्कटाः ॥

१८८. गायन्ति केचित् प्रहसन्ति केचित्
१८९. नृत्यन्ति केचित् प्रणमन्ति केचित् ।
१९०. पतन्ति केचित् प्रचरन्ति केचित्
१९१. प्लवन्ति केचित् प्रलपन्ति केचित् ॥

१९२. परस्परं केचिदुपाश्रयन्ति
१९३. परस्परं केचिदतिब्रुवन्ति ।
१९४. द्रुमात् द्रुमं केचिदभिद्रुवन्ति
१९५. क्षितौ नगाग्रात् निपतन्ति केचित् ॥

१९६. महीरुहात् केचिदुदीर्णवेगा
१९७. महाद्रुमाग्राण्यभिसंपतन्ति ।
१९८. गायन्तमन्यः प्रहसन्नुपैति
१९९. हसन्तमन्यः प्ररुदन्नुपैति ॥

२००. तुदन्तमन्यः प्रणुदन्नुपैति
२०१. समाकुलं तत् कपिसैन्यमासीत् ।
२०२. न तत्र कश्चित् न बभूव मत्तो
२०३. न चात्र कश्चित् न बभूव दृप्तः ॥

२०४. येऽप्यत्र मधुपालाः स्युः प्रेष्या दधिमुखस्य तु ।
२०५. तेऽपि तैर्वानरैर्भीमैः प्रतिषिद्धा दिशो गताः ।
२०६. जानुभिस्तु प्रकृष्टाश्च देवमार्गं च दर्शिताः ॥

२०७. अब्रुवन् परमोद्विग्ना गत्वा दधिमुखं वचः ।
२०८. हनूमता दत्तवरैः हतं मधुवनं महत् ॥

२०९. तदा दधिमुखः क्रुद्धो वनपस्तत्र वानरः ।
२१०. हतं मधुवनं श्रुत्वा सुप्रगृह्य महातरुम् ।
२११. समभ्यधावत् वेगेन यत्र ते कपिकुञ्जराः ॥

२१२. सवृक्षं तं महाबाहुमापतन्तं महाबलम् ।
२१३. वेगवन्तं विजग्राह बाहुभ्यां कुपितोऽङ्गदः ॥

२१४. मदान्धो न कृपां चक्रे आर्यकोऽयं ममेति सः ।
२१५. अथैनं निष्पिपेषाशु वेगेन वसुधातले ॥

२१६. स कथञ्चित् विमुक्तस्तैर्वानरैर्वानरर्षभः ।
२१७. उवाचैकान्तमागत्य स्वान् भृत्यान् समुपागतान् ॥

२१८. एतागच्छत गच्छामो भर्ता नो यत्र वानरः ।
२१९. सुग्रीवो विपुलग्रीवो सह रामेण तिष्ठति ॥

२२०. सर्वं चैवाङ्गदे दोषं श्रावयिष्याम पार्थिवे ।
२२१. अमर्षी वचनं श्रुत्वा घातयिष्यति वानरान् ॥

२२२. इष्टं मधुवनं ह्येतत् सुग्रीवस्य महात्मनः ॥

२२३. एवमुक्त्वा दधिमुखो वनपालैः समन्वितः ।
२२४. जगाम सहसोत्पत्य सुग्रीवो यत्र वानरः ॥

२२५. स दीनवदनो भूत्वा कृत्वा शिरसि चाञ्जलिम् ।
२२६. सुग्रीवस्याशु तौ मूर्ध्ना चरणौ प्रत्यपीडयत् ॥

२२७. ततो मूर्ध्ना निपतितं वानरं वानरर्षभः ।
२२८. दृष्ट्वैवोद्विग्नहृदयो वाक्यमेतदुवाच ह ॥

२२९. उत्तिष्ठोत्तिष्ठ कस्मात् त्वं पादयोः पतितो मम ।
२३०. अभयं ते प्रदास्यामि सत्यमेवाभिधीयताम् ॥

२३१. कच्चिन्मधुवने स्वस्ति श्रोतुमिच्छामि वानर ॥

२३२. स समाश्वासितस्तेन सुग्रीवेण महात्मना ।
२३३. उत्थाय स महाप्राज्ञो वाक्यं दधिमुखोऽब्रवीत् ॥

२३४. नैवर्क्षरजसा राजन् न त्वया न च वालिना ।
२३५. वनं निसृष्टपूर्वं ते नाशितं तत्तु वानरैः ॥

२३६. न्यवारयमहं सर्वान् सहैभिर्वनचारिभिः ।
२३७. अचिन्तयित्वा मां हृष्टा भक्षयन्ति पिबन्ति च ॥

२३८. निवार्यमाणास्ते सर्वे भ्रुकुटिं दर्शयन्ति हि ।
२३९. इमे हि संरब्धतरास्तता तैः संप्रधर्षिताः ॥

२४०. पाणिभिर्निहता केचित् केचिज्जानुभिराहताः ।
२४१. कृत्स्नं मधुवनं चैव प्रकामं तैश्च भक्ष्यते ॥

२४२. एवं विज्ञाप्यमानं तं सुग्रीवं वानरर्षभम् ।
२४३. अपृच्छत् तं महाप्राज्ञो लक्ष्मणः परवीरहा ॥

२४४. किमयं वानरो राजन् वनपः प्रत्युपस्थितः ।
२४५. किं चार्थमभिनिर्दिश्य दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥

२४६. एवमुक्तस्तु सुग्रीवो लक्ष्मणेन महात्मना ।
२४७. लक्ष्मणं प्रत्युवाचेदं वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

२४८. आर्य लक्ष्मण संप्राह वीरो दधिमुखः कपिः ।
२४९. अङ्गदप्रमुखैर्वीरैः भक्षितं मधु वानरैः ॥

२५०. नैषामकृतकार्याणामीदृशः स्यात् व्यतिक्रमः ।
२५१. दृष्टा देवी न सन्देहो न चान्येन हनूमता ॥

२५२. कार्यसिद्धिर्हनुमति मतिश्च हरिपुङ्गवे ।

२५३. व्यवसायं च वीर्यं च श्रुतं चापि प्रतिष्ठितम् ॥

२५४. जाम्बवान् यत्र नेता स्यादङ्गदश्च महाबलः ।
२५५. हनुमान्श्चाप्यधिष्ठाता न तत्र गतिरन्यथा ॥

२५६. न चाप्यदृष्ट्वा वैदेहीं विश्रुताः पुरुषर्षभ ।
२५७. वनं दत्तवरं दिव्यं धर्षयेयुर्वनौकसः ॥

२५८. श्रुत्वा कर्णसुखां वाणीं सुग्रीववदनाच्च्युताम् ।
२५९. प्राहृष्यत भृशं रामो लक्ष्मणश्च महायशाः ॥

२६०. वनपालं पुनर्वाक्यं सुग्रीवः प्रत्यभाषत ।
२६१. प्रीतोऽस्मि सोऽहं यद्भुक्तं वनं तैः कृतकर्मभिः ।
२६२. धर्षितं मर्षणीयं च चेष्टितं कृतकर्मणाम् ॥

२६३. गच्छ शीघ्रं मधुवनं संरक्षस्व त्वमेव हि ।
२६४. शीघ्रं प्रेषय सर्वान्स्तान् हनूमत्प्रमुखान् कपीन् ॥

२६५. सुग्रीवेणैवमुक्तस्तु हृष्टो दधिमुखः कपिः ।
२६६. संप्रणम्य च सुग्रीवं राघवौ च महाबलौ ।
२६७. स यथैवागतः पूर्वं तथैव त्वरितं गतः ॥

२६८. स प्रविष्टो मधुवनं बद्ध्वा करपुटाञ्जलिम् ।
२६९. उवाच वचनं श्लक्ष्णमिदं हृष्टवदङ्गदम् ॥

२७०. सौम्य रोषो न कर्तव्यो यदेभिः परिवारणम् ।
२७१. अज्ञानाद् रक्षिभिः क्रोधाद् भवन्तः प्रतिषेधिताः ॥

२७२. श्रान्तो दूरादनुप्राप्तो भक्षयस्व स्वकं मधु ।
२७३. युवराजस्त्रवमीशश्च वनस्यास्य महाबल ॥

२७४. मौर्ख्यात् पूर्वं कृतो रोषस्तद्भवान् क्षन्तुमर्हसि ॥

२७५. आख्यातं हि मया गत्वा पितृव्यस्य तवानघ ।
२७६. इहोपयानं सर्वेषामेतेषां वनचारिणाम् ॥

२७७. भवदागमनं श्रुत्वा सहैभिर्वनचारिभिः ।
२७८. प्रहृष्टो न तु रुष्टोऽसौ वनं श्रुत्वा प्रधर्षितम् ॥

२७९. शीघ्रं प्रेषय सर्वान्स्तानिति होवाच पार्थिवः ॥

२८०. श्रुत्वा दधिमुखस्यैतद् वचनं श्लक्ष्णमङ्गदः ।

२८१. अब्रवीत् तान् हरिश्रेष्ठो वाक्यं वाक्यविशारदः ॥

२८२. शङ्के श्रुतोऽयं वृत्तान्तो रामेण हरियूथपाः ।
२८३. अयं च हर्षात् आख्याति तेन जानामि हेतुना ॥

२८४. तत् क्षमं नेह नः स्थातुं कृते कार्ये परन्तपाः ।
२८५. सर्वे यथा मां वक्ष्यन्ति समेत्य हरिपुङ्गवाः ।
२८६. तथास्मि कर्ता कर्तव्ये भवद्भिः परवानहम् ॥

२८७. आज्ञापयितुमीशोऽहं युवराजोऽस्मि यद्यपि ।
२८८. अयुक्तं कृतकर्माणो यूयं धर्षयितुं बलात् ॥

२८९. ब्रुवतश्चाङ्गदस्यैवं श्रुत्वा वचनमुत्तमम् ।
२९०. प्रहृष्टमनसो वाक्यमिदमूचुर्वनौकसः ॥

२९१. एवं वक्ष्यति को राजन् प्रभुः सन् वानरर्षभ ।
२९२. ऐश्वर्यमदमत्तो हि सर्वोऽहमितिमन्यते ॥

२९३. तव चेदं सुसदृशं वाक्यं नान्यस्य कस्यचित् ।
२९४. सन्नतिर्हि तवाख्याति भविष्यच्छुभयोग्यताम् ॥

२९५. सर्वे वयमपि प्राप्तास्तत्र गन्तुं कृतक्षणाः ।
२९६. स यत्र हरिवीराणां सुग्रीवः पतिरव्ययः ॥

२९७. त्वया ह्यनुक्तैर्हरिभिर्नैव शक्यं पदात् पदम् ।
२९८. क्वचिद् गन्तुं हरिश्रेष्ठ ब्रूमः सत्यमिदं नु ते ॥

२९९. एवं तु वदतां तेषामङ्गदः प्रत्यभाषत ।
३००. बाढं गच्छाम इत्युक्त्वा खमुत्पेतुर्महाबलाः ।
३०१. कृत्वाकाशं निराकाशं यन्त्रोक्षिप्ता इवोपलाः ॥

३०२. अङ्गदे समनुप्राप्ते सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
३०३. उवाच शोकसन्तप्तं रामं कमललोचनम् ॥

३०४. समाश्वसिहि भद्रं ते दृष्टा देवी न संशयः ।
३०५. नागन्तुमिह शक्यं तैरतीतसमयैरिह ॥

३०६. न मत्सकाशमागच्छेत् कृत्ये हि विनिपातिते ।
३०७. युवराजो महाबाहुः प्लवतामङ्गदो वरः ॥

३०८. न मे मधुवनं हन्याददृष्ट्वा जनकात्मजाम् ।
३०९. कौसल्या सुप्रजा राम समाश्वसिहि सुव्रत ॥

३१०. ततः किलकिलाशब्दं शुश्रावासन्नमम्बरे ।
३११. हनूमत्कर्मदृप्तानां नदतां काननौकसाम् ।
३१२. किष्किन्धामुपयातानां सिद्धिं कथयतामिव ॥

३१३. ततः श्रुत्वा निनादं तं कपीनां कपिसत्तमः ।
३१४. आयताञ्चितलाङ्गूलः सोऽभवद् हृष्टमानसः ॥

३१५. अङ्गदं पुरतः कृत्वा हनूमन्तं च वानरम् ।
३१६. निपेतुर्हरिराजस्य समीपे राघवस्य च ॥

३१७. हनूमान्श्च महाबाहुः प्रणम्य शिरसा ततः ।
३१८. नियतामक्षतां देवीं राघवाय न्यवेदयत् ॥

३१९. दृष्टा देवीति हनुमद्वदनादमृतोपमम् ।
३२०. आकर्ण्य वचनं रामो हर्षमाप सलक्ष्मणः ॥

३२१. निश्चितार्थं ततस्तस्मिन् सुग्रीवं पवनात्मजे ।
३२२. लक्ष्मणः प्रीतिमान् प्रीतं बहुमानादवैक्षत ॥

३२३. प्रीत्या च परयोपेतो राघवः परवीरहा ।
३२४. बहुमानेन महता हनूमन्तमवैक्षत ॥

३२५. वैदेहीमक्षतां श्रुत्वा रामस्तूत्तरमब्रवीत् ।
३२६. क्व सीता वर्तते देवी कथं च मयि वर्तते ।
३२७. एतन्मे सर्वमाख्यात वैदेहीं प्रति वानराः ॥

३२८. रामस्य गदितं श्रुत्वा हरयो रामसन्निधौ ।
३२९. चोदयन्ति हनूमन्तं सीतावृत्तान्तकोविदम् ॥

३३०. श्रुत्वा तु वचनं तेषां हनूमान् मारुतात्मजः ।
३३१. प्रणम्य शिरसा देव्यै सीतायै तां दिशं प्रति ।
३३२. तं मणिं काञ्चनं दिव्यं दीप्यमानं स्वतेजसा ।
३३३. दत्त्वा रामाय हनुमान् ततः प्राञ्जलिरब्रवीत् ॥

३३४. समुद्रं लङ्घयित्वाहं शतयोजनमायतम् ।
३३५. अगच्छं जानकीं सीतां मार्गमाणो दिदृक्षया ॥

३३६. तत्र लङ्केति नगरी रावणस्य दुरात्मनः ।
३३७. दक्षिणस्य समुद्रस्य तीरे वसति दक्षिणे ॥

३३८. तत्र सीता मया दृष्टा रावणान्तःपुरे सती ।

३३९. त्वयि सन्न्यस्य जीवन्ती रामा राम मनोरथम् ॥

३४०. दृष्टा मे राक्षसीमध्ये तर्ज्यमाना मुहुर्मुहुः ।
३४१. राक्षसीभिर्विरूपाभी रक्षिता प्रमदावने ॥

३४२. दुःखमापद्यते देवी त्वया वीर सुखोचिता ।
३४३. रावणान्तःपुरे रुद्धा राक्षसीभिः सुरक्षिता ॥

३४४. एकवेणीधरा दीना त्वयि चिन्तापरायणा ।
३४५. अधःशय्या विवर्णाङ्गी पद्मिनीव हिमागमे ॥

३४६. रावणाद् विनिवृत्तार्था मर्तव्यकृतनिश्चया ।
३४७. देवी कथञ्चित् काकुत्स्थ त्वन्मना मार्गिता मया ॥

३४८. इक्ष्वाकुवंशविख्यातिं शनैः कीर्तयतानघ ।
३४९. सा मया नरशार्दूल शनैर्विश्वासिता तदा ॥

३५०. ततः संभाषिता देवी सर्वमर्थं च दर्शिता ।
३५१. रामसुग्रीवसख्यं च श्रुत्वा हर्षमुपागता ॥

३५२. नियतः समुदाचारो भक्तिश्चास्याः सदा त्वयि ।
३५३. एवं मया महाभाग दृष्टा जनकनन्दिनी ।
३५४. उग्रेण तपसा युक्ता त्वद्भक्त्या पुरुषर्षभ ॥

३५५. अभिज्ञानं च मे दत्तं यथावृत्तं तवान्तिके ॥

३५६. चित्रकूटे महाप्राज्ञ वायसं प्रति राघव ।
३५७. विज्ञाप्यः पुनरप्येष रामो वायुसुत त्वया ।
३५८. अखिलेन यथा दृष्टमिति मामाह जानकी ॥

३५९. अयं चास्मै प्रदातव्यो यत्नात् सुपरिरक्षितः ।
३६०. ब्रुवता वचनान्येवं सुग्रीवस्योपशृण्वतः ॥

३६१. एष निर्यातितः श्रीमान् मया ते वारिसंभवः ।
३६२. एनं दृष्ट्वा प्रमोदिष्ये व्यसने त्वामिवानघ ॥

३६३. मनःशिलायास्तिलकं तत् स्मरस्वेति चाब्रवीत् ॥

३६४. जीवितं धारयिष्यामि मासं दशरथात्मज ।
३६५. ऊर्ध्वं मासान्नजीवेयं रक्षसां वशमागता ॥

३६६. इति मामब्रवीत् सीता कृशाङ्गी धर्मचारिणी ।

३६७. रावणान्तःपुरे रुद्धा मृगीवोत्फुल्ललोचना ॥

३६८. एतदेव मयाख्यातं सर्वं राघव यद् यथा ।
३६९. सर्वथा सागरजले सन्तारः प्रविधीयताम् ॥

३७०. एवमुक्तो हनुमता रामो दशरथात्मजः ।
३७१. तं मणिं हृदये कृत्वा रुरोद सहलक्ष्मणः ॥

३७२. तं तु दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं राघवः शोककर्शितः ।
३७३. नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यां सुग्रीवमिदमब्रवीत् ॥

३७४. यथैव धेनुः स्रवति स्नेहात् वत्सस्य वत्सला ।
३७५. तथा ममापि हृदयं मणिश्रेष्ठस्य दर्शनात् ॥

३७६. मणिरत्नमिदं दत्तं वैदेह्याः श्वशुरेण मे ।
३७७. वधूकाले यथाबद्धमधिकं मूर्ध्नि शोभते ॥

३७८. अयं हि जलसंभूतो मणिः प्रवरपूजितः ।
३७९. यज्ञे परमतुष्टेन दत्तं शक्रेण धीमता ॥

३८०. इमं दृष्ट्वा मणिश्रेष्ठं तथा तातस्य दर्शनम् ।
३८१. अद्यास्म्यवगतः सौम्य वैदेहस्य तथा विभोः ॥

३८२. अद्यास्य दर्शनेनाहं प्राप्तां तामिव चिन्तये ।
३८३. किमाह सीता वैदेही ब्रूहि सौम्य पुनः पुनः ।
३८४. परासुमिव तोयेन सिञ्चन्ती वाक्यवारिणा ॥

३८५. इतस्तु किं दुःखतरं यदिमं वारिसंभवम् ।
३८६. मणिं पश्यामि सौमित्रे वैदेहीमागतां विना ॥

३८७. चिरं जीवति वैदेही यदि मासं धरिष्यति ।
३८८. क्षणं वीर न जीवेयं विना तामसितेक्षणाम् ॥

३८९. नय मामपि तं देशं यत्र दृष्टा मम प्रिया ।
३९०. न तिष्ठेयं क्षणमपि प्रवृत्तिमुपलभ्य च ॥

३९१. कथं सा मम सुश्रोणी भीरुभीरुः सती तदा ।
३९२. भयावहानां घोराणां मध्ये तिष्ठति रक्षसाम् ॥

३९३. शारदस्तिमिरोन्मुक्तो नूनं चन्द्र इवाम्बुधेः ।
३९४. आवृतो वदनं तस्या न विराजति साम्प्रतम् ॥

३९५. किमाह सीता हनुमन् तत्त्वतः कथयस्व मे ।
३९६. एतेन खलु जीविष्ये भेषजेनातुरो यथा ॥

३९७. मधुरा मधुरालापा किमाह मम भामिनी ।
३९८. मद्विहीना वरारोहा हनुमन् कथयस्व मे ॥

३९९. एवमुक्तस्तु हनुमान् राघवेण महात्मना ।
४००. सीताया भाषितं सर्वं न्यवेदयत राघवे ॥

४०१. इदमुक्तवती देवी जानकी पुरुषर्षभ ।
४०२. मत्कृते काकमात्रेऽपि ब्रह्मास्त्रं समुदीरितम् ।
४०३. किमर्थमस्त्रं रक्षःसु न योजयसि राघव ॥

४०४. न दानवा न गन्धर्वा नासुरा न मरुद्गणाः ।
४०५. तव राम रणे शक्ताः तथा प्रतिसमासितुम् ॥

४०६. तव वीर्यवतः कश्चित् मम यद्यस्ति संभ्रमः ।
४०७. क्षिप्रं सुनिशितैर्बाणैर्हन्यतां युधि रावणः ॥

४०८. भ्रातुरादेशमाज्ञाय लक्ष्मणो वा परन्तपः ।
४०९. स किमर्थं नरवरो न मां रक्षति राघवः ॥

४१०. शक्तौ तौ पुरुषव्याघ्रौ वाय्वग्निसमतेजसौ ।
४११. सुराणामपि दुर्धर्षौ किमर्थं मामुपेक्षतः ॥

४१२. ममैव दुष्कृतं किञ्चित् महदस्ति न संशयः ।
४१३. समर्थौ सहितौ यन्मां न रक्षेते परन्तपौ ॥

४१४. गमने च कृतोत्साहमवेक्ष्य वरवर्णिनी ।
४१५. विवर्धमानं च हि मामुवाच जनकात्मजा ॥

४१६. हनुमन् सिंहसङ्काशौ उभौ तौ रामलक्ष्मणौ ।
४१७. सुग्रीवं च सहामात्यं सर्वान् ब्रूया ह्यनामयम् ॥

४१८. यथा च स महाबाहुर्मां तारयति राघवः ।
४१९. अस्माद् दुःखाम्बुसंरोधात् त्वं समाधातुमर्हसि ॥

४२०. इमं च तीव्रं मम शोकवेगम्
४२१. रक्षोभिरेभिः परिभर्त्सनं च ।
४२२. ब्रूयास्तु रामस्य गतः समीपम्
४२३. शिवस्तु तेऽध्वास्तु हरिप्रवीर ॥

४२४. ततो मया वाग्भिरदीनभाषिणा
४२५. शिवाभिरिष्टाभिरभिप्रसादिता ।
४२६. एतच्च बुद्ध्वा गदितं मया त्वम्
४२७. श्रद्धत्स्व सीतां कुशलां समग्राम् ॥

॥सुन्दरकाण्डम् समाप्तम्॥

॥६ युद्धकाण्डम् ॥

॥६.१ वानरसैन्यप्रस्थानम् ॥

१. श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदभिभाषितम्।
२. रामः प्रीतिसमायुक्तो वाक्यमुत्तरमब्रवीत् ॥

३. कृतं हनूमता कार्यं सुमहद् भुवि दुर्लभम्।
४. मनसापि यदन्येन न शक्यं धरणीतले ॥

५. न हि तं परिपश्यामि यस्तरेत महोदधिम्।
६. अन्यत्र गरुडाद्वायोरन्यत्र च हनूमतः ॥

७. देवदानवयक्षाणां गन्धर्वोरगरक्षसाम्।
८. अप्रधृश्यां पुरीं लङ्कां रावणेन सुरक्षिताम्।
९. प्रविष्टः सत्त्वमाश्रित्य जीवन् को नाम निष्क्रमेत् ॥

१०. को विशेत् सुदुराधर्षां राक्षसैश्च सुरक्षिताम्।
११. यो वीर्यबलसम्पन्नो न समः स्याद् हनूमतः ॥

१२. भृत्यकार्यं हनुमता सुग्रीवस्य कृतं महत् ।
१३. स्वयं विधाय स्वबलं सदृशं विक्रमस्य च ॥

१४. यो हि भृत्यो नियुक्तः सन् भर्त्रा कर्मणि दुष्करे ।
१५. कुर्यात् तदनुरागेण तमाहुः पुरुषोत्तमम्॥

१६. यो नियुक्तः परं कार्यं न कुर्यान्नृपतेः प्रियम्।
१७. भृत्यो युक्तः समर्थश्च तमाहुर्मध्यमं नरम्॥

१८. नियुक्तो नृपतेः कार्यं न कुर्याद् यः समाहितः ।
१९. भृत्यो युक्तः समर्थश्च तमाहुः पुरुषाधमम्॥

२०. तन्नियोगे नियुक्तेन कृतं कृत्यं हनूमता ।
२१. न चात्मा लघुतां नीतः सुग्रीवश्चापि तोषितः ॥

२२. अहं च रघुवंशश्च लक्ष्मणश्च महाबलः ।
२३. वैदेह्या दर्शनेनाद्य धर्मतः परिरक्षिताः ॥

२४. इदं तु मम दीनस्य मनो भूयः प्रकर्षति ।
२५. यदिहास्य प्रियाख्यातुः न कुर्मि सदृशं प्रियम्॥

२६. एष सर्वस्वभूतस्तु परिष्वङ्गो हनूमतः ।
२७. मया कालमिमं प्राप्य दत्तस्तस्य महात्मनः ॥

२८. इत्युक्त्वा प्रीतिहृष्टाङ्गो रामस्तं परिषस्वजे ।
२९. हनूमन्तं कृतात्मानं कृतकार्यमुपागतम्॥

३०. ध्यात्वा पुनरुवाचेदं वचनं रघुसत्तमः ।
३१. हरीणामीश्वरस्यापि सुग्रीवस्योपशृण्वतः ॥

३२. सर्वथा सुकृतं तावत् सीताया परिमार्गणम्।
३३. सागरं तु समासाद्य पुनर्नष्टं मनो मम ॥

३४. कथं नाम समुद्रस्य दुष्पारस्य महाम्भसः ।
३५. हरयो दक्षिणं पारं गमिष्यन्ति समागताः ॥

३६. इत्युक्त्वा शोकसम्भ्रान्तो रामः शत्रुनिबर्हणः ।
३७. हनूमन्तं महाबाहुस्ततो ध्यानमुपागमत् ॥

३८. तं तु शोकपरिद्यूनं रामं दशरथात्मजम्।
३९. उवाच वचनं श्रीमान् सुग्रीवः शोकनाशनम्॥

४०. सन्तापस्य च ते स्थानं न हि पश्यामि राघव ।
४१. प्रवृत्तौ उपलब्धायां ज्ञाते च निलये रिपोः ॥

४२. मतिमान् शास्त्रवित् प्राज्ञः पण्डितश्चासि राघव ।
४३. त्यजेमां पापिकां बुद्धिं कृतात्मेवार्थदूषणीम्॥

४४. निरुत्साहस्य दीनस्य शोकपर्याकुलात्मनः ।
४५. सर्वार्था व्यवसीदन्ति व्यसनं चाधिगच्छति ॥

४६. इमे शूराः समर्थाश्च सर्वतो हरियूथपाः ।
४७. त्वत्प्रियार्थं कृतोत्साहाः प्रवेष्टुमपि पावकम्॥

४८. तदलं विक्लवां बुद्धिं राजन् सर्वार्थनाशिनीम्।
४९. अस्मिन् काले महाप्राज्ञ सत्त्वमातिष्ठ तेजसा ॥

५०. अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरे च वरुणालये ।
५१. लङ्का न मर्दितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥

५२. सेतुरत्र यथा बध्येत् यथा पश्येम तां पुरीम्।
५३. तस्य राक्षसराजस्य तथा त्वं कुरु राघव ॥

५४. लङ्घनार्थं च घोरस्य समुद्रस्य नदीपतेः ।
५५. सहास्माभिरिहोपेतः सूक्ष्मबुद्धिर्विचारय ॥

५६. लङ्घिते तत्र तैः सैन्यं जितमित्युपधारय ।
५७. अचिराद् द्रक्ष्यसे सीतां तीर्त्वा सागरमक्षयम्॥

५८. न हि पश्याम्यहं कञ्चित् त्रिषु लोकेषु राघव ।
५९. गृहीतधनुषो यस्ते तिष्ठेदभिमुखो रणे ॥

६०. तदलं शोकमालम्ब्य क्रोधमालम्ब भूपते ।
६१. निश्चेष्टाः क्षत्रिया मन्दाः सर्वे चण्डस्य बिभ्यति ॥

६२. किमुक्त्वा बहुधा चापि सर्वथा विजयी भवान् ।
६३. निमित्तानि च पश्यामि मनो मे सम्प्रहृष्यति ॥

६४. सुग्रीवस्य वचः श्रुत्वा हेतुमत् परमार्थवित् ।
६५. प्रतिजग्राह काकुत्स्थो हनूमन्तमथाब्रवीत् ॥

६६. तपसा सेतुबन्धेन सागरोच्छोषणेन च ।
६७. सर्वथापि समर्थोऽस्मि सागरस्यास्य लङ्घने ॥

६८. कति दुर्गाणि दुर्गाया लङ्कायास्तद् ब्रवीष्व मे ।
६९. बलस्य परिमाणं च द्वारदुर्गाक्रियामपि ।
७०. गुप्तकर्म च लङ्काया रक्षसां सदनानि च ॥

७१. श्रुत्वा रामस्य वचनं (बली) राममथाब्रवीत् ।
७२. हृष्टप्रमुदिता लङ्का मत्तद्विपसमाकुला ।
७३. महती रथसम्पूर्णा रक्षोगणनिषेविता ॥

७४. दृढबद्धकपाटानि महापरिघवन्ति च ।

७५. चत्वारि विपुलान्यस्या द्वाराणि सुमहान्ति च ॥

७६. तत्रेषूपलयन्त्राणि बलवन्ति महान्ति च ।
७७. आगतं प्रतिसैन्यं तैस्तत्र प्रतिनिवार्यते ॥

७८. द्वारेषु संस्कृता भीमाः कालायसमयाः शिताः ।
७९. शतशो रचिता वीरैः शतघ्न्यो रक्षसां गणैः ॥

८०. सौवर्णस्तु महान्स्तस्याः प्राकारो दुष्प्रधर्षणः ।
८१. मणिविद्रुमवैदूर्यमुक्ताविरचितान्तरः ॥

८२. सर्वतश्च महाभीमाः शीततोया महाशुभाः ।
८३. अगाधा ग्राहवत्यश्च परिखा मीनसेविताः ॥

८४. द्वारेषु तासां चत्वारः सङ्क्रमाः परमायताः ।
८५. यन्त्रैरुपेता बहुभिर्महद्भिर्गृहपङ्क्तिभिः ॥

८६. त्रायन्ते सङ्क्रमास्तत्र परसैन्यागते सती ।
८७. यन्त्रैस्तैरवकीर्यन्ते परिखासु समन्ततः ॥

८८. एकस्त्रवकंप्यो बलवान् सङ्क्रमः सुमहादृढः ।
८९. काञ्चनैर्बहुभिः स्तम्भैर्वेदिकाभिश्च शोभितः ॥

९०. स्वयं प्रकृतिमापन्नो युयुत्सू राम रावणः ।
९१. उत्थितश्चाप्रमत्तश्च बलानामनुदर्शने ॥

९२. लङ्का पुनर्निरालम्बा देवदुर्गा भयावहा ।
९३. नादेयं कृत्रिमं वान्यं कृत्रिमं च चतुर्विधम्॥

९४. स्थिता पारे समुद्रस्य दूरपारस्य राघव ।
९५. नौपथश्चापि नास्त्रयत्र निरुद्देशश्च सर्वतः ॥

९६. शैलाग्रे रचिता दुर्गा लङ्का परमदुर्जया ।
९७. अयुतं रक्षसामत्र पूर्वद्वारं समाश्रितम्॥

९८. नियुतं रक्षसामत्र दक्षिणद्वारमाश्रितम्।
९९. प्रयुतं रक्षसामत्र पश्चिमद्वारमाश्रितम्॥

१००. न्यर्बुदं रक्षसामत्र उत्तरद्वारमाश्रितम्।
१०१. शतशोऽथ सहस्राणि मध्यमं स्कन्धमाश्रिताः ॥

१०२. यातुधाना दुराधर्षाः साग्रकोटिश्च रक्षसाम्।

१०३. ते मया सङ्क्रमा भग्नाः परिखाश्चावपूरिताः ।
१०४. दग्धा च नगरी लङ्का प्राकाराश्चावसादिताः ॥

१०५. येन केन तु मार्गेण तराम वरुणालयम्।
१०६. हतेति नगरी लङ्का वानरैरुपधार्यताम्॥

१०७. अङ्गदो द्विविदो मैन्दो जाम्बवान् पनसोऽनलः ।
१०८. नीलः सेनापतिश्चैव बलशेषेण किं तव ॥

१०९. प्लवमाना हि गत्वा तां रावणस्य महापुरीम्।
११०. सपर्वतवनां भित्त्वा सखातां च सतोरणाम्।
१११. सप्राकारां सभवनामानयिष्यन्ति राघव ॥

११२. एवमाज्ञापय क्षिप्रं बलानां सर्वसङ्ग्रहम्।
११३. मुहूर्तेन तु युक्तेन प्रस्थानमभिरोचय ॥

११४. श्रुत्वा हनुमतो वाक्यं यथावदनुपूर्वशः ।
११५. ततोऽब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ॥

११६. अस्मिन् मुहूर्ते सुग्रीव प्रयाणमभिरोचय ।
११७. उक्तो मुहूर्तो विजयः प्राप्ते मध्यं दिवाकरे ॥

११८. उत्तराफाल्गुनी ह्यद्य श्वस्तु हस्तेन योक्ष्यते ।
११९. उपरिष्टाद्धि नयनं स्फुरमाणमिमं मम ।
१२०. विजयं समनुप्राप्तं शंसतीव मनोरथम्॥

१२१. सीता श्रुत्वाभियानं मे आशामेष्यति जीविते ।
१२२. जीवितान्तेऽमृतं स्पृष्ट्वा पीत्वामृतमिवातुरः ॥

१२३. अग्रे यातु बलस्यास्य नीलो मार्गमवेक्षितुम्।
१२४. वृतः शतसहस्रेण वानराणां तरस्विनाम्॥

१२५. फलमूलवता नीलशीतकाननवारिणा ।
१२६. पथा मधुमता चाशु सेनां सेनापते नय ॥

१२७. दूषयेयुर्दुरात्मानः पथि मूलफलोदकम्।
१२८. राक्षसाः पथि रक्षेथास्तेभ्यस्त्वं नित्यमुद्यतः ॥

१२९. निम्नेषु वनदुर्गेषु वनेषु च वनौकसः ।
१३०. अभिप्लुत्याभिपश्येयुः परेषां निहितं बलम्॥

१३१. यत्तु फल्गु बलं किञ्चित् तदत्रैवोपपद्यताम्।

१३२. गजश्च गिरिसङ्काशो गवयश्च महाबलः ।
१३३. गवाक्षश्चाग्रतो यान्तु गवां दृप्ता इवर्षभाः ॥

१३४. यातु वानरवाहिन्या वानरः प्लवतां वरः ।
१३५. पालयन् दक्षिणं पार्श्वं ऋषभो वानरर्षभः ॥

१३६. गन्धहस्तीव दुर्धर्षः तरस्वी गन्धमादनः ।
१३७. यातु वानरवाहिन्याः सव्यं पार्श्वमधिष्ठितः ॥

१३८. यास्यामि बलमध्येऽहं बलौघमभिहर्षयन् ।
१३९. अधिरुह्य हनूमन्तमैरावतमिवेश्वरः ॥

१४०. अङ्गदेनैष सम्यातु लक्ष्मणश्चान्तकोपमः ।
१४१. सार्वभौमेन भूतेशो द्रविणाधिपतिर्यथा ॥

१४२. जाम्बवान्श्च सुषेणश्च वेगदर्शी च वानरः ।
१४३. ऋक्षराजो महाबाहुः कुक्षिं रक्षन्तु ते त्रयः ॥

१४४. राघवस्य वचः श्रुत्वा सुग्रीवो वाहिनीपतिः ।
१४५. व्यादिदेश महावीर्यो वानरान् वानरर्षभः ॥

१४६. शतैः शतसहस्रैश्च कोटिभिश्चायुतैरपि ।
१४७. वारणाभैश्च हरिभिर्ययौ परिवृतस्तदा ॥

१४८. हृष्टाः प्रमुदिताः सर्वे सुग्रीवेणाभिपालिताः ।
१४९. आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
१५०. भक्षयन्तः सुगन्धीनि मधूनि च फलानि च ।
१५१. क्ष्वेलन्तो निनदन्श्चैव जग्मुर्वै दक्षिणां दिशम्॥

१५२. कपिभ्यामुह्यमानौ तौ शुशुभाते नरर्षभौ ।
१५३. महद्भ्यामिव संस्पृष्टौ ग्रहाभ्यां चन्द्रभास्करौ ॥

१५४. तमङ्गदगतो रामं लक्ष्मणः शुभया गिरा ।
१५५. उवाच परिपूर्णार्थं स्मृतिमान् प्रतिभानवान् ॥

१५६. हृतामवाप्य वैदेहीं क्षिप्रं हत्वा च रावणम्।
१५७. समृद्धार्थः समृद्धार्थामयोध्यां प्रतियास्यसि ॥

१५८. महान्ति च निमित्तानि दिवि भूमौ च राघव ।
१५९. शुभानि तव पश्यामि सर्वाण्येवार्थसिद्धये ॥

१६०. अनुवाति शिवो वायुः सेनां मृदुहितः सुखः ।

१६१. पूर्णवल्गुस्वरश्चेमे प्रवदन्ति मृगद्विजाः ॥

१६२. प्रसन्नाश्च दिशः सर्वा विमलश्च दिवाकरः ।
१६३. उशना च प्रसन्नार्चिरनु त्वां भार्गवो गतः ॥

१६४. ब्रह्मराशिर्विशुद्धश्च शुद्धाश्च परमर्षयः ।
१६५. अर्चिष्मन्तः प्रकाशन्ते ध्रुवं सर्वे प्रदक्षिणम्॥

१६६. त्रिशङ्कुर्विमलो भाति राजर्षिः सपुरोहितः ।
१६७. पितामहः पुरोऽस्माकमिक्ष्वाकूणां महात्मनाम्॥

१६८. नैरृतं नैरृतानां च नक्षत्रमतिपीड्यते ।
१६९. मूलो मूलवता स्पृष्टो धूप्यते धूमकेतुना ॥

१७०. सर्वं चैतद् विनाशाय राक्षसानामुपस्थितम्।
१७१. एवमार्य समीक्ष्यैतद् प्रीतो भवतुमर्हति ॥

१७२. अथावृत्य महीं कृत्स्नां जगाम हरिवाहिनी ।
१७३. ऋक्षवानरशार्दूलैर्नखदंष्ट्रायुधैरपि ॥

१७४. कराग्रैः चरणाग्रैश्च वानरैरुद्धतं रजः ।
१७५. भीममन्तर्दधे लोकं निवार्य सवितुः प्रभाम्॥

१७६. सपर्वतवनाकाशां दक्षिणां हरिवाहिनी ।
१७७. छादयन्ती ययौ भीमा द्यामिवाम्बुदसन्ततिः ॥

१७८. सरांसि विमलाम्भांसि द्रुमकीर्णान्श्च पर्वतान् ।
१७९. सा स्म याति दिवारात्रं महती हरिवाहिनी ।
१८०. हृष्टा प्रमुदिता सेना सुग्रीवेणाभिपालिता ॥

१८१. वानरास्त्रवरितं यान्ति सर्वे युद्धाभिनन्दिनः ।
१८२. प्रमोक्षयिषवः सीतां मुहूर्तं क्वापि नासत ॥

१८३. काननानि विचित्राणि नदीप्रस्रवणानि च ।
१८४. पश्यन्नतिययौ रामः सह्यस्य मलयस्य च ॥

१८५. पादपानवभञ्जन्तो विकर्षन्तस्तथा लताः ।
१८६. विधमन्तो गिरिवरान् प्रययुः प्लवगर्षभाः ॥

१८७. बभूव वसुधा तैस्तु सम्पूर्णा हरियूथपैः ।
१८८. यथा कलमकेदारैः पक्वैरिव वसुन्धरा ॥

१८९. महेन्द्रमथ सम्प्राप्य रामो राजीवलोचनः ।
१९०. अध्यारोहन्महाबाहुः शिखरं द्रुमभूषितम्॥

१९१. ततः शिखरमारुह्य रामो दशरथात्मजः ।
१९२. कूर्ममीनसमाकीर्णमपश्यत् सलिलाशयम्॥

१९३. अवरुह्य जगामाशु वेलावनमनुत्तमम्।
१९४. रामो रमयतां श्रेष्ठः ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ॥

१९५. अथ धौतोपलतलां तोयोघैः सहसोत्थितैः ।
१९६. वेलामासाद्य विपुलां रामो वचनमब्रवीत् ॥

१९७. सर्वाः सेनाः निवेश्यन्तां वेलायां हरिपुङ्गव ।
१९८. सम्प्राप्तो मन्त्रकालो नः सागरस्येह लङ्घने ॥

१९९. स्वां स्वां सेनां समुत्सृज्य मा च कश्चित् कुतो व्रजेत् ।
२००. गच्छन्तु वानराः शूराः ज्ञेयं छन्नं भयं च नः ॥

२०१. रामस्य वचनं श्रुत्वा सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
२०२. सेनां न्यवेशयत् तीरे सागरस्य द्रुमायुते ॥

२०३. विरराज समीपस्थं सागरस्य च तद्बलम्।
२०४. मधुपाण्डुजलः श्रीमान् द्वितीय इव सागरः ॥

२०५. तेषां निविशमानानां सैन्यसन्नाहनिस्वनः ।
२०६. अन्तर्धाय महानादमर्णवस्य प्रशुश्रुवे ॥

२०७. दूरपारमसम्बाधं रक्षोगणनिषेवितम्।
२०८. चण्डनक्रग्रहं घोरं क्षपादौ दिवसक्षये ।
२०९. हसन्तमिव फेनोघैर्नृत्यन्तमिव चोर्मिभिः ।
२१०. चन्द्रोदयसमुद्धूतं प्रतिचन्द्रसमाकुलम्।
२११. पश्यन्तो वरुणावासं निषेदुर्हरियूथपाः ॥

२१२. सागरं चाम्बरप्रख्यमम्बरं सागरोपमम्।
२१३. सागरं चाम्बरं चेति निर्विशेषमदृश्यत ॥

२१४. सम्पृक्तं नभसाप्यम्भः सम्पृक्तं च नभोऽम्भसा ।
२१५. तादृग्रूपे स्म दृश्येते नानारत्नसमाकुले ॥

२१६. समुत्पतितमेघस्य वीचीमालाकुलस्य च ।
२१७. विशेषो न द्वयोरासीत् सागरस्याम्बरस्य च ॥

२१८. निविष्टायां तु सेनायां तीरे नदनदीपतेः ।
२१९. पार्श्वस्थं लक्ष्मणं दृष्ट्वा रामो वचनमब्रवीत् ॥

२२०. शोकश्च किल कालेन गच्छता ह्यपगच्छति ।
२२१. मम चापश्यतः कान्तामहन्यहनि वर्धते ॥

२२२. न मे दुःखं प्रिया दूरे न मे दुःखं हृतेति च ।
२२३. एतदेवानुशोचामि वयोऽस्याह्यतिवर्तते ॥

२२४. वाहि वात यतः कान्ता तां स्पृष्ट्वा मामपि स्पृश ।
२२५. त्वयि मे गात्रसंस्पर्शः चन्द्रे दृष्टिसमागमः ॥

२२६. तन्मे दहति गात्राणि विषं पीतमिवाशये ।
२२७. हा नाथेति प्रिया सा मां ह्रियमाणा यदब्रवीत् ॥

२२८. तद्वियोगेन्धनवता तच्चिन्ताविमलार्चिषा ।
२२९. रात्रिं दिवं शरीरं मे दह्यते मदनाग्निना ॥

२३०. अवगाह्यार्णवं स्वप्स्ये सौमित्रे भवता विना ।
२३१. एवं च प्रज्वलन् कामो न मा सुप्तं जले दहेत् ॥

२३२. बह्वेतत् कामयानस्य शक्यमेतेन जीवितुम् ।
२३३. यदहं सा च वामोरूः एकां धरणिमाश्रितौ ॥

२३४. केदारस्येव केदारः सोदकस्य निरूदकः ।
२३५. उपस्नेहेन जीवामि जीवन्तीं यत् शृणोमि ताम्॥

२३६. कदा नु खलु सुश्रोणीं शतपत्रायतेक्षणाम् ।
२३७. विजित्य शत्रून् द्रक्ष्यामि सीतां स्फीतामिव श्रियम्॥

२३८. कदा सुचारुदन्तोष्ठं तस्याः पद्ममिवाननम् ।
२३९. ईषदुन्नम्य पास्यामि रसायनमिवातुरः ॥

२४०. तस्यास्तु संहतौ पीनौ स्तनौ तालफलोपमौ ।
२४१. कदा नु खलु सोत्कंपौ श्लिष्यन्त्या मां भजिष्यतः ॥

२४२. कदा विक्षोभ्य रक्षांसि सा विधूयोत्पतिष्यति ।
२४३. विधूय जलदान् नीलान् शशिरेखा शरत्स्विव ॥

२४४. स्वभावतनुका नूनं शोकेनानशनेन च ।
२४५. भूयस्तनुतरा सीता देशकालविपर्ययात् ॥

२४६. कदा नु खलु मे साध्वी सीता सुरसुतोपमा ।
२४७. सोत्कण्ठा कण्ठमालम्ब्य मोक्ष्यत्यानन्दजं जलम्॥

२४८. कदा शोकमिमं घोरं मैथिलीविप्रयोगजम्।
२४९. सहसा विप्रमोक्ष्यामि वासः शुक्लेतरं यथा ॥

२५०. एवं विलपतस्तस्य तत्र रामस्य धीमतः ।
२५१. दिनक्षयान् मन्दवपुर्भास्करोऽस्तमुपागमत् ॥

२५२. आश्वासितो लक्ष्मणेन रामः सन्ध्यामुपासत ।
२५३. स्मरन् कमलपत्राक्षीं सीतां शोकाकुलीकृतः ॥

२५४. लङ्कायां तु कृतं कर्म घोरं दृष्ट्वा भयावहम्।
२५५. राक्षसेन्द्रो हनुमता शक्रेणेव महात्मना ।
२५६. अब्रवीत् राक्षसान् सर्वान् ह्रिया किचिदवाङ्मुखः ॥

२५७. धर्षिता च प्रविष्टा च लङ्का दुष्प्रसहा पुरी ।
२५८. तेन वानरमात्रेण दृष्टा सीता च जानकी ॥

२५९. प्रासादो धर्षितश्चैत्यः प्रवरा राक्षसा हताः ।
२६०. आविला च पुरी लङ्का सर्वा हनुमता कृता ॥

२६१. वानराणां हि धीराणां सहस्रैः परिवारितः ।
२६२. रामोऽभ्येति पुरीं लङ्कामस्माकमुपरोधकः ॥

२६३. मन्त्रमूलं च विजयं प्रवदन्ति मनस्विनः ।
२६४. तस्माद् वै रोचये मन्त्रं रामं प्रति महाबलाः ॥

२६५. त्रिविधा पुरुषा लोके उत्तमाधममध्यमाः ।
२६६. मन्त्रिभिर्हितसंयुक्तैः समर्थैः मन्त्रनिर्णये ॥

२६७. मित्रैर्वापि समानार्थैः बान्धवैरपि वाधिकैः ।
२६८. सहितो मन्त्रयित्वा यः कर्मारम्भान् प्रवर्तयेत् ।
२६९. दैवे च कुरुते यत्नं तमाहुः पुरुषोत्तमम्॥

२७०. एकोऽर्थं विमृशेदेको धर्मे प्रकुरुते मनः ।
२७१. एकः कार्याणि कुरुते तमाहुर्मध्यमं नरम्॥

२७२. गुणदोषौ न निश्चित्य त्यक्त्वा धर्मव्यपाश्रयम्।
२७३. करिष्यामीति यः कार्यमुपेक्षेत् स नराधमः ॥

२७४. ऐकमत्यमुपागम्य शास्त्रदृष्टेन चक्षुषा ।

२७५. मन्त्रिणो यत्र निरतास्तमाहुर्मन्त्रमुत्तमम्॥

२७६. बह्व्योऽपि मतयो भूत्वा मन्त्रिणामर्थनिर्णये ।
२७७. पुनर्यत्रैकतां प्राप्ताः स मन्त्रो मध्यमः स्मृतः ॥

२७८. अन्योन्यं मतिमास्थाय यत्र सम्प्रतिभाष्यते ।
२७९. न चैकमत्ये श्रेयोऽस्ति मन्त्रः सोऽधम उच्यते ॥

२८०. तस्मात् सुमन्त्रितं साधु भवन्तो मतिसत्तमाः ।
२८१. कार्यं सम्प्रतिपद्यन्तामेतत् कृत्यं मतं मम ॥

२८२. इत्युक्ता राक्षसेन्द्रेण राक्षसास्ते महाबलाः ।
२८३. ऊचुः प्राञ्जलयः सर्वे रावणं राक्षसेश्वरम्।
२८४. द्विषत्पक्षमविज्ञाय नीतिबाह्यास्त्ववबुद्धयः ॥

२८५. राजन् परिघशक्त्यृष्टिशूलपट्टिशकुन्तलम्।
२८६. सुमहन्नो बलं कस्मात् विषादं भजते भवान् ॥

२८७. त्वया भोगवतीं गत्वा निर्जिताः पन्नगाः युधि ।
२८८. कैलासशिखरावासी यक्षैर्बहुभिरावृतः ।
२८९. सुमहत्कदनं कृत्वा वश्यस्ते धनदः कृतः ॥

२९०. विनिपात्य च यक्षौघान् विक्षोभ्य विनिगृह्य च ।
२९१. त्वया कैलासशिखरात् विमानमिदमाहृतम्॥

२९२. मयेन दानवेन्द्रेण त्वद्भयात् सख्यमिच्छता ।
२९३. दुहिता तव भार्यार्थे दत्ता राक्षसपुङ्गव ॥

२९४. मृत्युदण्डमहाग्राहं शाल्मलीद्रुममण्डितम्।
२९५. कालपाशमहावीचिं यमकिङ्करपन्नगम्।
२९६. महाज्वरेण दुर्धर्षं यमलोकमहार्णवम्।
२९७. अवगाह्य त्वया राजन् यमस्य बलसागरम्।
२९८. जयश्च विपुलः प्राप्तो मृत्युश्च प्रतिषेधितः ॥

२९९. क्षत्रियैर्बहुभिः शूरैः शक्रतुल्यपराक्रमैः ।
३००. आसीद् वसुमती पूर्णा महद्भिरिव पादपैः ॥

३०१. प्रसह्य ते त्वया राजन् हताः परमदुर्जयाः ।
३०२. तेषां वीर्यगुणोत्साहैः न समो राघवो रणे ॥

३०३. तिष्ठ वा किं महाराज श्रमेण तव वानरान् ।

३०४. अयमेको महाबाहुरिन्द्रजित् क्षपयिष्यति ॥

३०५. अनेन च महाराज माहेश्वरमनुत्तमम् ।
३०६. इष्ट्वा यज्ञं वरो लब्धो लोके परमदुर्लभः ॥

३०७. शक्तितोमरमीनं च विनिकीर्णान्त्रशैवलम् ।
३०८. गजकच्छपसम्बाधमश्वमण्डूकसङ्कुलम् ।
३०९. रुद्रादित्यमहाग्राहं मरुद्वसुमहोरगम् ।
३१०. गजाश्वरथतोयौघं पदातिपुलिनं महत् ।
३११. अनेन हि समासाद्य देवानां बलसागरम् ।
३१२. गृहीतो दैवतपतिः लङ्कां चापि प्रवेशितः ॥

३१३. तमेव त्वं महाराज विसृजेन्द्रजितं सुतम् ।
३१४. यावद् वानरसेनां तां सरामां नयति क्षयम्॥

३१५. राजन्नापदयुक्तेयमागता प्राकृताज्जनात् ।
३१६. हृदि नैव त्वया कार्या त्वं वधिष्यसि राघवम्॥

३१७. ततो निकुम्भो रभसः महापार्श्वमहोदरौ ।
३१८. इन्द्रजिच्च महातेजा वज्रदंष्ट्रो महाबलः ।
३१९. प्रहस्तोऽथ विरूपाक्षो दुर्मुखश्चैव राक्षसः ।
३२०. धूम्राक्षश्चातिकायश्च प्रासान् शक्तिपरश्वधान् ।
३२१. चापानि च सुबाणानि खड्गान्श्च विपुलाम्बुभान् ।
३२२. प्रगृह्य परमक्रुद्धाः समुत्पत्य च राक्षसाः ।
३२३. अब्रुवन् रावणं सर्वे प्रदीप्ता इव तेजसा ॥

३२४. अद्य रामं वधिष्यामः सुग्रीवं च सलक्ष्मणम् ।
३२५. कृपणं च हनूमन्तं लङ्का येन प्रधर्षिता ॥

३२६. तान् गृहीतायुधान् सर्वान् वारयित्वा विभीषणः ।
३२७. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं पुनः प्रत्युपवेश्य तान् ॥

३२८. अप्युपायैस्त्रिभिस्तात योऽर्थः प्राप्तुं न शक्यते ।
३२९. तस्य विक्रमकालान्स्तान् युक्तानाहुर्मनीषिणः ॥

३३०. प्रमत्तेष्वभियुक्तेषु दैवेन प्रहतेषु च ।
३३१. विक्रमास्तात सिद्ध्यन्ति परीक्ष्य विधिना कृताः ॥

३३२. अप्रमत्तं कथं तं तु विजिगीषुं बलस्थितम् ।
३३३. जितरोषं दुराधर्षं तं धर्षयितुमिच्छथ ॥

३३४. बलान्यपरिमेयानि वीर्याणि च निशाचराः ।
३३५. परेषां सहसावज्ञा न कर्तव्या कथञ्चन ॥

३३६. किं च राक्षसराजस्य रामेणापकृतं पुरा ।
३३७. आजहार जनस्थानात् यस्य भार्यां यशस्विनः ॥

३३८. खरो यद्यतिवृत्तस्तु स रामेण हतो रणे ।
३३९. अवश्यं प्राणिनां प्राणा रक्षितव्या यथाबलम्॥

३४०. अयशस्यमनायुष्यं परदाराभिमर्षणम्।
३४१. अर्थक्षयकरं घोरं पापस्य च पुनर्भवम्॥

३४२. एतन्निमित्तं वैदेह्याः भयं नः सुमहद् भवेत् ।
३४३. आहृता सा परित्याज्या कलहार्थे कृते नु किम्॥

३४४. न तु क्षमं वीर्यवता तेन धर्मानुवर्तिना ।
३४५. वैरं निरर्थकं कर्तुं दीयतामस्य मैथिली ॥

३४६. विनश्येद्धि पुरी लङ्का शूराः सर्वे च राक्षसाः ।
३४७. रामस्य दयिता पत्नी न स्वयं यदि दीयते ॥

३४८. प्रसादये त्वां बन्धुत्वात् कुरुष्व वचनं मम ।
३४९. हितं तथ्यं त्वहं ब्रूमि दीयतामस्य मैथिली ॥

३५०. त्यजाशु कोपं सुखधर्मनाशनम्
३५१. भजस्व धर्मं रतिकीर्तिवर्धनम्।
३५२. प्रसीद जीवेम सपुत्रबान्धवा
३५३. प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥

३५४. विभीषणवचः श्रुत्वा रावणो राक्षसेश्वरः ।
३५५. विसर्जयित्वा तान् सर्वान् प्रविवेश स्वकं गृहम्॥

३५६. ततः प्रत्युषसि प्राप्ते प्राप्तधर्मार्थनिश्चयः ।
३५७. अग्रजस्यालयं वीरः प्रविवेश विभीषणः ॥

३५८. स रावणं महात्मानं विजने मन्त्रिसन्निधौ ।
३५९. उवाच हितमत्यर्थं वचनं हेतुनिश्चितम्।
३६०. प्रसाद्य भ्रातरं ज्येष्ठं सान्त्वेनोपस्थितक्रमः ।
३६१. देशकालार्थसंवादी दृष्टलोकपरावरः ॥

३६२. यदा प्रभृति वैदेही सम्प्राप्तेह परन्तप ।

३६३. तदाप्रभृति दृश्यन्ते निमित्तान्यशुभानि नः ॥

३६४. सस्फुलिङ्गः सधूमार्चिः सधूमकलुषोदयः ।
३६५. मन्त्रसन्धुक्षितोऽप्यग्निर्न सम्यगभिवर्धते ॥

३६६. अग्निष्ठेष्वग्निशालासु तथा ब्रह्मस्थलीषु च ।
३६७. सरीसृपाणि दृश्यन्ते हव्येषु च पिपीलिकाः ॥

३६८. गवां पयांसि स्कन्नानि विमदा वरकुञ्जराः ।
३६९. दीनमश्वा प्रहेषन्ते नवग्रासाभिनन्दिनः ॥

३७०. खरोष्ट्राश्वतरा राजन् भिन्नरोमाः स्रवन्ति च ।
३७१. न स्वभावेऽवतिष्ठन्ते विधानैरपि चिन्तिताः ॥

३७२. वायसाः सङ्घशः क्रूराः व्याहरन्ति समन्ततः ।
३७३. समवेताश्च दृश्यन्ते विमानाग्रेषु सङ्घशः ॥

३७४. तदेवं प्रस्तुते कार्ये प्रायश्चित्तमिदं क्रमम्।
३७५. रोचसे वीर वैदेही राघवाय प्रदीयताम्॥

३७६. इदं च यदि वा मोहात् लोभात् वा व्याहृतं मया ।
३७७. तत्रापि च महाराज न दोषं कर्तुमर्हसि ॥

३७८. अयं हि दोषः सर्वस्य जनस्यास्योपलक्ष्यते ।
३७९. रक्षसां राक्षसीनां च पुरस्यान्तःपुरस्य च ॥

३८०. श्रवणे चास्य मन्त्रस्य निवृत्ताः सर्वमन्त्रिणः ।
३८१. अवश्यं च मया वाच्यं यद्दृष्टमपि वा श्रुतम्॥

३८२. सम्प्रधार्य यथान्यायं तद् भवान् कर्तुमर्हति ॥

३८३. हितं महार्थं मृदुहेतुसंहितम्
३८४. व्यतीतकालायतिसम्प्रतिक्षमम्।
३८५. निशम्य तद्वाक्यमुपस्थितज्वरः
३८६. प्रसङ्गवानुत्तरमेतदब्रवीत् ॥

३८७. भयं न पश्यामि कुतश्चिदप्यहम्
३८८. न राघवः प्राप्स्यति जातु मैथिलीम्।
३८९. सुरैः सहेन्द्रैरपि सङ्गरे कथम्
३९०. ममाग्रतः स्थास्यति लक्ष्मणाग्रजः ॥

३९१. इत्येवमुक्त्वा सुरसैन्यनाशनो

३९२. महाबलः संयति चण्डविक्रमः ।
३९३. दशाननो भ्रातरमाप्तवादिनम्
३९४. विसर्जयामास तदा विभीषणम्॥

३९५. अतीतसमये काले तस्मिन् वै युधि रावणः ।
३९६. अमात्यैश्च सुहृद्भिश्च प्राप्तकालममन्यत ॥

३९७. राक्षसैः स्तूयमानः सन् जयाशीर्भिररिन्दमः ।
३९८. आससाद महातेजा सभां विरचितां तदा ॥

३९९. ततः शशासेश्वरवत् दूतान् लघुपराक्रमान् ।
४००. समानयत मे क्षिप्रमिहैतान् राक्षसानिति ।
४०१. कृत्यमस्ति महज्जातं समर्थ्यमिह नो महत् ॥

४०२. राक्षसाः तद्वचः श्रुत्वा लङ्कायां परिचक्रमुः ।
४०३. अनुगेहमवस्थाय विहारशयनेषु च ।
४०४. उद्यानेषु च रक्षांसि चोदयन्तो ह्यभीतवत् ॥

४०५. ते समेत्य सभायां वै राक्षसा राजशासनात् ।
४०६. यथार्हमुपतस्थुस्ते रावणं राक्षसाधिपम्॥

४०७. न चुक्रुशुर्नानृतमाह कश्चित्
४०८. सभासदो नापि जजल्पुरुच्चैः ।
४०९. संसिद्धार्थाः सर्व एवाग्रवीर्या
४१०. भर्तुः सर्वे ददृशुश्चाननं ते ॥

४११. स तां परिषदं कृत्स्नां समीक्ष्य समितिञ्जयः ।
४१२. सुखेप्सुः सुहृदां मध्ये व्याजहार सरावणः ॥

४१३. प्रियाप्रिये सुखे दुःखे लाभालाभे हिताहिते ।
४१४. धर्मकामार्थकृच्छ्रेषु यूयमर्हथ वेदितुम्॥

४१५. मन्त्रकर्मनियुक्तानि न जातु विफलानि मे ।
४१६. सर्वकृत्यानि युष्माभिः समारब्धानि सर्वदा ॥

४१७. अहं तु खलु सर्वान् वः समर्थयितुमुद्यतः ।
४१८. कुम्भकर्णस्य स्वपनात् नेममर्थमचोदयम्॥

४१९. अयं हि सुप्तः षण्मासान् कुम्भकर्णो महाबलः ।
४२०. सर्वशस्त्रभृतां मुख्यः स इदानीं समुत्थितः ॥

४२१. कथं सागरमक्षोभ्यं तरिष्यन्ति वनौकसः ।
४२२. बहुसत्त्वझषाकीर्णं तौ वा दशरथात्मजौ ॥

४२३. दुर्ज्ञेयाः कार्यगतयो ब्रूत यस्य यथामति ।
४२४. अदेया च यथा सीता वध्यौ दशरथात्मजौ ॥

४२५. भवद्भिर्मन्त्रयतां मन्त्रः सुनीतं चाभिधीयताम् ।
४२६. न हि शक्तिं प्रपश्यामि जगत्यन्यस्य कस्यचित् ।
४२७. सागरं वानरैस्तीर्त्वा निश्चयेन जयो मम ॥

४२८. तस्य कामपरीतस्य निशम्य परिदेवितम् ।
४२९. कुम्भकर्णः प्रचुक्रोध वचनं चेदमब्रवीत् ॥

४३०. सर्वमेतन्महाराज कृतमप्रतिमं तव ।
४३१. विधीयेत सहास्माभिरादावेवास्य कर्मणः ॥

४३२. न्यायेन राजकार्याणि यः करोति दशानन ।
४३३. न स सन्तप्यते पश्चात् निश्चितार्थमतिर्नृपः ॥

४३४. अनुपायेन कर्माणि विपरीतानि यानि च ।
४३५. क्रियमाणानि दुष्यन्ति हवींष्यप्रयतेष्विव ॥

४३६. यः पश्चात् पूर्वकार्याणि कर्माण्यभिचिकीर्षति ।
४३७. पूर्वं चापरकार्याणि न स वेद नयानयौ ॥

४३८. त्वयेदं महदारब्धं कार्यमप्रतिचिन्तितम् ।
४३९. अहं समीकरिष्यामि हत्वा शत्रूनस्तवानघ ॥

४४०. रमस्व कामं पिब चाग्र्यवारुणीम्
४४१. कुरुष्व कार्याणि हितानि विज्वरः ।
४४२. मया तु रामे गमिते यमक्षयम्
४४३. चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥

४४४. रावणं क्रुद्धमाज्ञाय महापार्श्वो महाबलः ।
४४५. मुहूर्तमनुसञ्चिन्त्य प्राञ्जलिर्वाक्यमब्रवीत् ॥

४४६. यः खल्वपि वनं प्राप्य मृगव्यालनिषेवितम् ।
४४७. न पिबेन्मधु सम्प्राप्य स नरो बालिशो भवेत् ॥

४४८. ईश्वरस्येश्वरो कोऽस्ति तव शत्रुनिबर्हण ।
४४९. रमस्व सह वैदेह्या शत्रूनाक्रम्य मूर्धसु ॥

४५०. बलात् कुक्कुटवृत्तेन प्रवर्तस्व महाबल ।
४५१. आक्रम्याक्रम्य सीतां वै तथा भुङ्क्ष्व रमस्व च ॥

४५२. लब्धकामस्य ते पश्चादागमिष्यति किं भयम्।
४५३. प्राप्तमप्राप्तकालं वा सर्वं प्रतिसहिष्यसि ॥

४५४. इह प्राप्तान् वयं सर्वान् शत्रूंस्तव महाबल ।
४५५. वशे शस्त्रप्रतापेन करिष्यामो न संशयः ॥

४५६. एवमुक्तस्तदा राजा महापार्श्वेन रावणः ।
४५७. तस्य सम्पूजयन् वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥

४५८. महापार्श्व निबोध त्वं रहस्यं किञ्चिदात्मनः ।
४५९. चिरवृत्तं तदाख्यास्ये यदवाप्तं पुरा मया ॥

४६०. पितामहस्य भवनं गच्छन्तीं पुञ्जिकस्थलाम्।
४६१. चञ्चूर्यमाणामद्राक्षमाकाशेऽग्निशिखामिव ॥

४६२. सा प्रसह्य मया भुक्ता कृता विवसना ततः ।
४६३. स्वयम्भुभवनं प्राप्ता लोलिता नलिनी यथा ॥

४६४. तच्च तस्य तथा मन्ये ज्ञातमासीन्महात्मनः ।
४६५. अथ संकुपितो वेधा मामिदं वाक्यमब्रवीत् ॥

४६६. अद्य प्रभृति यामन्यां बलान्नारीं गमिष्यसि ।
४६७. तदा ते शतधा मूर्धा फलिष्यति न संशयः ॥

४६८. इत्यहं तस्य शापस्य भीतः प्रसभमेव ताम्।
४६९. नारोहये बलात् सीतां वैदेहीं शयने शुभे ॥

४७०. सागरस्येव मे वेगो मारुतस्येव मे गतिः ।
४७१. नैतद् दाशरथिर्वेद ह्यासादयति तेन माम्॥

४७२. क्षिप्रं वज्रसमैर्बाणैः शतधा कार्मुकैश्च्युतैः ।
४७३. राममादीपयिष्यामि उल्काभिरिव कुञ्जरम्॥

४७४. तच्चास्य बलमादास्ये बलेन महता वृतः ।
४७५. उदितः सविता काले नक्षत्राणां प्रभामिव ॥

४७६. निशाचरेन्द्रस्य निशम्य वाक्यम्
४७७. स कुम्भकर्णस्य च गर्जितानि ।
४७८. विभीषणो राक्षसराजमुख्यम्

४७९. उवाच वाक्यं हितमर्थयुक्तम्॥

४८०. वृतो हि बाह्वन्तरभोगराशिः
४८१. चिन्ताविषः सुस्मिततीक्ष्णदंष्ट्रः ।
४८२. पञ्चाङ्गुलीपञ्चशिरोऽतिकायः
४८३. सीतामहाहिस्तव केन राजन् ॥

४८४. यावन्न गृह्णन्ति शिरांसि बाणा
४८५. रामेरिता राक्षसपुङ्गवानाम् ।
४८६. वज्रोपमा वायुसमानवेगाः
४८७. प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥

४८८. जीवन्स्तु रामस्य न मोक्ष्यसे त्वम्
४८९. गुप्तः सवित्राप्यथवा मरुद्भिः ।
४९०. न वासवस्याङ्कगतो न मृत्योः
४९१. नभो न पातालमनुप्रविष्टः ॥

४९२. निशम्य वाक्यं तु विभीषणस्य
४९३. ततः प्रहस्तो वचनं बभाषे ।
४९४. न नो भयं विद्म न दैवतेभ्यो
४९५. न दानवेभ्योऽप्यथवा कदाचित् ॥

४९६. न यक्षगन्धर्वमहोरगेभ्यो
४९७. भयं न सङ्ख्ये पतगोत्तमेभ्यः ।
४९८. कथं नु रामात् भविता भयं नो
४९९. नरेन्द्रपुत्रात् समरे कदाचित् ॥

५००. प्रहस्तवाक्यं त्वहितं निशम्य
५०१. विभीषणो राजहितानुकाङ्क्षी ।
५०२. ततो महार्थं वचनं बभाषे
५०३. धर्मार्थकामेषु निविष्टबुद्धिः ॥

५०४. वधस्तु रामस्य मया त्वया च
५०५. प्रहस्त सर्वैरपि राक्षसैर्वा ।
५०६. कथं भवेदर्थविशारदस्य
५०७. महार्णवं तर्तुमिवाप्लवस्य ॥

५०८. अयं च राजा व्यसनाभिभूतो
५०९. मित्रैरमित्रप्रतिमैर्भवद्भिः ।
५१०. अन्वास्यते राक्षसनाशनार्थे

५११. तीक्ष्णः प्रकृत्याप्यसमीक्ष्यकारी ॥

५१२. अनन्तभोगेन सहस्रमूर्ध्ना
५१३. नागेन भीमेन महाबलेन ।
५१४. बलात् परिक्षिप्तमिमं भवन्तो
५१५. राजानमुत्क्षिप्य विमोचयन्तु ॥

५१६. यावद्धि केशग्रहणात् सुहृद्भिः
५१७. समेत्य सर्वैः परिपूर्णकामैः ।
५१८. निगृह्य राजा परिरक्षितव्यो
५१९. भूतैर्यथा भीमबलैर्गृहीतः ॥

५२०. संहारिणा राघवसागरेण
५२१. प्रच्छाद्यमानस्तरसा भवद्भिः ।
५२२. युक्तस्त्ववयं तारयितुं समेत्य
५२३. काकुत्स्थपातालमुखे पतन् सः ॥

५२४. इदं पुरस्यास्य सराक्षसस्य
५२५. राज्ञश्च पथ्यं ससुहृज्जनस्य ।
५२६. सम्यक् हि वाक्यं स्वमतं ब्रवीमि
५२७. नरेन्द्रपुत्राय ददातु मैथिलीम्॥

५२८. परस्य वीर्यं स्वबलं च बुद्ध्वा
५२९. स्थानं क्षयं चैव तथैव वृद्धिम्।
५३०. तथा स्वपक्षेऽप्यनुमृश्य बुद्ध्या
५३१. वदेत् क्षमं स्वामिहितं स मन्त्री ॥

५३२. बृहस्पतेस्तुल्यमतेर्वचस्तन्-
५३३. -निशम्य यत्नेन विभीषणस्य ।
५३४. ततो महात्मा वचनं बभाषे
५३५. तत्रेन्द्रजिन्नैरृतयूथमुख्यः ॥

५३६. किं नाम ते तात कनिष्ठवाक्यम्
५३७. अनर्थकं वै बहुभीतवच्च ।
५३८. अस्मिन् कुले योऽपि भवेन्नजातः
५३९. सोऽपीदृशं नैव वदेन्न कुर्यात् ॥

५४०. सत्त्वेन वीर्येण पराक्रमेण
५४१. धैर्येण शौर्येण च तेजसा च ।
५४२. एकः कुलेऽस्मिन् पुरुषो विमुक्तो

५४३. विभीषणस्तात कनिष्ठ एषः ॥

५४४. किं नाम तौ मानुषराजपुत्रौ
५४५. अस्माकमेकेन हि राक्षसेन ।
५४६. सुप्राकृतेनापि निहन्तुमेतौ
५४७. शक्यौ कुतौ भीषयसे स्म भीरो ॥

५४८. त्रिलोकनाथो ननु देवराजः
५४९. शक्रो मया भूमितले निविष्टः ।
५५०. भयार्पिताश्चापि दिशः प्रपन्नाः
५५१. सर्वे तदा देवगणाः समग्राः ॥

५५२. सोऽहं सुराणामपि दर्पहन्ता
५५३. दैत्योत्तमानामपि शोककर्ता ।
५५४. कथं नरेन्द्रात्मजयोः न शक्तो
५५५. मनुष्ययोः प्राकृतयोः सुवीर्यः ॥

५५६. अथेन्द्रकल्पस्य दुरासदस्य
५५७. महौजसस्तद् वचनं निशम्य ।
५५८. ततो महार्थं वचनं बभाषे
५५९. विभीषणः शस्त्रभृतां वरिष्ठः ॥

५६०. न तात मन्त्रे तव निश्चयोऽस्ति
५६१. बालस्त्रवमद्याप्यविपक्वबुद्धिः ।
५६२. तस्मात् त्वयाप्यात्मविनाशनाय
५६३. वचोऽर्थहीनं बहु विप्रलप्तम्॥

५६४. पुत्रप्रवादेन तु रावणस्य
५६५. त्वमिन्द्रजिन्मित्रमुखोऽसि शत्रुः ।
५६६. यस्येदृशं राघवतो विनाशम्
५६७. निशम्य मोहादनुमन्यसे त्वम्॥

५६८. त्वमेव वध्यश्च सुदुर्मतिश्च
५६९. स चापि वध्यो य इहानयत् त्वाम्।
५७०. बालं दृढं साहसिकं च योऽद्य
५७१. प्रावेशयत् मन्त्रकृतां समीपम्॥

५७२. को ब्रह्मदण्डप्रतिमप्रकाशान्
५७३. अर्चिष्मतः कालनिकाशरूपान् ।
५७४. सहेत बाणान् यमदण्डकल्पान्

५७५. समक्षमुक्तान् युधि राघवेण ॥

५७६. धनानि रत्नानि सुभूषणानि
५७७. वासांसि दिव्यानि मणीन्श्च चित्रान् ।
५७८. सीतां च रामाय निवेद्य देवीम्
५७९. वसेम राजन् इह वीतशोकाः ॥

५८०. सुनिविष्टं हितं वाक्यमुक्तवन्तं विभीषणम् ।
५८१. अब्रवीत् परुषं वाक्यं रावणः कालचोदितः ॥

५८२. वसेत् सह सपत्नेन क्रुद्धेनाशीविषेन च ।
५८३. न तु मित्रप्रवादेन संवसेत् शत्रुसेविना ॥

५८४. जानामि शीलं ज्ञातीनां सर्वलोकेषु राक्षस ।
५८५. हृष्यन्ति व्यसनेष्वेते ज्ञातिनां ज्ञातयः सदा ॥

५८६. नित्यमन्योन्यसंहृष्टा व्यसनेष्वाततायिनः ।
५८७. प्रच्छन्नहृदया घोरा ज्ञातयस्तु भयावहाः ॥

५८८. श्रूयन्ते हस्तिभिर्गीताः श्लोकाः पद्मवने क्वचित् ।
५८९. पाशहस्तान् नरान् दृष्ट्वा शृणुष्व गदतो मम ॥

५९०. नाग्निर्नान्यानि शस्त्राणि न नः पाशाः भयावहाः ।
५९१. घोराः स्वार्थप्रयुक्तास्तु ज्ञातयो नो भयावहाः ॥

५९२. उपायमेते वक्ष्यन्ति ग्रहणे नात्र संशयः ।
५९३. कृत्स्नात् भयात् ज्ञातिभयं कुकष्टं विहितं च नः ॥

५९४. ततो नेष्टमिदं सौम्य यदहं लोकसत्कृतः ।
५९५. ऐश्वर्यमभिजातश्च रिपूणां मूर्ध्न्यवस्थितः ॥

५९६. यथा पुष्करपत्रेषु पतितास्तोयबिन्दवः ।
५९७. न श्लेषमभिगच्छन्ति तथानार्येषु सौहृदम्॥

५९८. यथा शरदि मेघानां सिञ्चतामपि गर्जताम् ।
५९९. न भवत्यम्बुसङ्क्लेदः तथानार्येषु सौहृदम्॥

६००. यथा मधुकरस्तर्षात् काशपुष्पं पिबन्नपि ।
६०१. रसमत्र न विन्देत तथानार्येषु सौहृदम्॥

६०२. यथा पूर्वं गजः स्नात्वा गृह्य हस्तेन वै रजः ।
६०३. दूषयत्यात्मनो देहं तथानार्येषु सौहृदम्॥

६०४. योऽन्यस्त्रवेवं विधं ब्रूयात् वाक्यमेतन्निशाचर ।
६०५. अस्मिन् मुहूर्ते न भवेत् त्वां तु धिक् कुलपांसनम्॥

६०६. इत्युक्तः परुषं वाक्यं न्यायवादी विभीषणः ।
६०७. उत्पपात गदापाणिश्चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥

६०८. अब्रवीच्च तदा वाक्यं जातक्रोधो विभीषणः ।
६०९. अन्तरिक्षगतः श्रीमान् भ्राता वै राक्षसाधिपम्॥

६१०. स त्वं भ्रान्तोऽसि मे राजन् ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
६११. ज्येष्ठो मान्यो पितृसमः न च धर्मपथे स्थितः ॥

६१२. इदं हि परुषं वाक्यं न क्षमाम्यग्रजस्य ते ।
६१३. सुनीतं हितकामेन वाक्यमुक्तं दशानन ॥

६१४. न गृह्णन्त्यकृतात्मानः कालस्य वशमागताः ।
६१५. बद्धं कालस्य पाशेन सर्वभूतापहारिणः ॥

६१६. न नश्यन्तमुपेक्षे त्वां प्रदीप्तं शरणं यथा ॥

६१७. दीप्तपावकसङ्काशैः शितैः काञ्चनभूषणैः ।
६१८. न त्वामिच्छाम्यहं द्रष्टुं रामेण निहतं शरैः ॥

६१९. शूराश्च बलवन्तश्च कृतास्त्राश्च नरा रणे ।
६२०. कालाभिपन्नाः सीदन्ति यथा वालुकसेतवः ॥

६२१. तन्मर्षयतु यच्चोक्तं गुरुत्वात् हितमिच्छता ।
६२२. आत्मानं सर्वथा रक्ष पुरीं चेमां सराक्षसाम्॥

६२३. स्वस्ति तेऽस्तु गमिष्यामि सुखी भव मया विना ॥

६२४. निवार्यमाणस्य मया हितैषिणा
६२५. न रोचते ते वचनं निशाचर ।
६२६. परान्तकाले हि गतायुषो नरा
६२७. हितं न गृह्णन्ति सुहृद्भिरीरितम्॥

६२८. इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणं रावणानुजः ।
६२९. आजगाम मुहूर्तेन यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥

॥६.२ सेतुनिर्माणम् ॥

१. तं मेरु शिखराकारं दीप्तामिव शतह्रदाम्।
२. गगनस्थं महीस्थास्ते ददृशुर्वानराधिपाः ॥

३. स उवाच महाप्राज्ञः स्वरेण महता महान् ।
४. सुग्रीवं तान्श्च सम्प्रेक्ष्य खस्थ एवात्मपञ्चमः ॥

५. रावणो नाम दुर्वृत्तो राक्षसो राक्षसेश्वरः ।
६. तस्याहमनुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ॥

७. तमहं हेतुभिर्वाक्यैर्विविधैश्च न्यदर्शयम्।
८. साधु निर्यात्यतां सीता रामायेति पुनः पुनः ॥

९. स च न प्रतिजग्राह रावणः कालचोदितः ।
१०. उच्यमानं हितं वाक्यं विपरीत इवौषधम्॥

११. सोऽहं परुषितस्तेन दासवच्चावमानितः ।
१२. त्यक्त्वा पुत्रान्श्च दारान्श्च राघवं शरणं गतः ॥

१३. निवेदयत मां क्षिप्रं राघवाय महात्मने ।
१४. सर्वलोकशरण्याय विभीषणमुपस्थितम्॥

१५. एतत्तु वचनं श्रुत्वा सुग्रीवो लघुविक्रमः ।
१६. लक्ष्मणस्याग्रतो रामं संरब्धमिदमब्रवीत् ॥

१७. रावणस्यानुजो भ्राता विभीषण इति श्रुतः ।
१८. चतुर्भिः सह रक्षोभिः भवन्तं शरणं गतः ॥

१९. प्रविष्टः शत्रुसैन्यं हि प्राप्तः शत्रुरतर्कितः ।
२०. निहन्यादन्तरं लब्ध्वा उलूको वायसानिव ॥

२१. प्रणिधी राक्षसेन्द्रस्य भ्रातामित्रस्य ते प्रभो ।
२२. आगतश्च रिपोः पक्षात् कथमस्मिन् हि विश्वसेत् ॥

२३. तस्याहं निग्रहं मन्ये क्षमं क्षमवतां वर ॥

२४. सुग्रीवस्य तु तद् वाक्यं श्रुत्वा रामो महायशाः ।

२५. समीपस्थानुवाचेदं हनुमत्प्रमुखान् हरीन् ॥

२६. यदुक्तं कपिराजेन रावणावरजं प्रति ।
२७. वाक्यं हेतुमदन्वर्थं भवद्भिरपि च श्रुतम्॥

२८. सुहृदामर्थकृच्छ्रेषु युक्तं बुद्धिमता सदा ।
२९. समर्थेनोपसन्देष्टुं शाश्वतीं भूतिमिच्छता ॥

३०. इत्येवं परिपृष्टास्ते स्वं स्वं मतमतन्द्रिताः ।
३१. सोपचारं तदा राममूचुः प्रियचिकीर्षवः ॥

३२. अज्ञातं नास्ति ते किञ्चित् त्रिषु लोकेषु राघव ।
३३. आत्मानं पूजयन् राम पृच्छस्यस्मान् सुहृत्तया ॥

३४. त्वं हि सत्यव्रतः शूरो धार्मिको दृढविक्रमः ।
३५. परीक्ष्यकारी स्मृतिमान् निसृष्टात्मा सुहृत्सु च ॥

३६. तस्मादेकैकशस्तावत् ब्रुवन्तु सचिवास्तव ।
३७. हेतुतो मतिसम्पन्नाः समर्थाश्च पुनः पुनः ॥

३८. इत्युक्ते राघवायाथ मतिमानङ्गदोऽग्रतः ।
३९. विभीषणपरीक्षार्थमुवाच वचनं हरिः ॥

४०. शत्रोः सकाशात् सम्प्राप्तः सर्वथा तर्क्य एव हि ।
४१. विश्वासनीयः सहसा न कर्तव्यो विभीषणः ॥

४२. छादयित्वात्मभावं हि चरन्ति शठबुद्धयः ।
४३. प्रहरन्ति च रन्ध्रेषु सोऽनर्थः सुमहान् भवेत् ॥

४४. अर्थानर्थौ विनिश्चित्य व्यवसायं भजेत ह ।
४५. गुणतः सङ्ग्रहं कुर्यात् दोषतस्तु विसर्जयेत् ॥

४६. यदि दोषो महान्स्तस्मिन् त्यज्यतामविशङ्कितम्।
४७. गुणान् वापि बहून् ज्ञात्वा सङ्ग्रहः क्रियतां नृप ॥

४८. शरभस्त्वथ निश्चित्य सार्थं वचनमब्रवीत् ।
४९. क्षिप्रमस्मिन् नरव्याघ्र चारः प्रतिविधीयताम्॥

५०. प्रणिधाय हि चारेण यथावत् सूक्ष्मबुद्धिना ।
५१. परीक्ष्य च ततः कार्यो यथान्यायं परिग्रहः ॥

५२. जाम्बवान्स्त्वथ सम्प्रेक्ष्य नयापनयकोविदः ।

५३. वाक्यं वचनसम्पन्नो बभाषे हेतुमत्तरम्॥

५४. अनुजो नाम तस्यैष रावणस्य विभीषणः ।
५५. पृच्छ्यतां मधुरेणायं शनैर्नरपतीश्वर ॥

५६. भावमस्य तु विज्ञाय तत्त्वतस्तं करिष्यसि ।
५७. यदि दुष्टो न दुष्टो वा बुद्धिपूर्वं नरर्षभ ॥

५८. अथ संस्कारसम्पन्नो हनूमान् सचिवोत्तमः ।
५९. उवाच वचनं श्लक्ष्णमर्थवन् मधुरं लघु ॥

६०. न भवन्तं मतिश्रेष्ठं समर्थं वदतां वरम्।
६१. अतिशाययितुं शक्तो बृहस्पतिरपि ब्रुवन् ॥

६२. न वादान्नापि सङ्घर्षान्नाधिक्यान्न च कामतः ।
६३. वक्ष्यामि वचनं राजन् यथार्थं राम गौरवात् ॥

६४. अर्थानर्थनिमित्तं हि यदुक्तं सचिवैस्तव ।
६५. तत्र दोषं प्रपश्यामि क्रिया न ह्युपपद्यते ॥

६६. चारप्रणिहितं युक्तं यदुक्तं सचिवैस्तव ।
६७. अर्थस्यासम्भवात्तत्र कारणं नोपपद्यते ॥

६८. अदेशकाले सम्प्राप्त इत्ययं यद्विभीषणः ।
६९. विवक्षा तत्र मेऽस्तीयं तां निबोध यथामति ॥

७०. स एष देशः कालश्च भवतीति यथा तथा ।
७१. पुरुषात् पुरुषं प्राप्य तथा दोषगुणावपि ॥

७२. दौरात्म्यं रावणे दृष्ट्वा विक्रमं च तथा त्वयि ।
७३. युक्तमागमनं तस्य सदृशं तस्य बुद्धितः ॥

७४. अज्ञातरूपैः पुरुषैः स राजन् पृछ्यतामिति ।
७५. यदुक्तमत्र मे प्रेक्षा काचिदस्ति समीक्षिता ॥

७६. पृच्छ्यमानो विशङ्केत सहसा बुद्धिमान् वचः ।
७७. तत्र मित्रं प्रदुष्येत मिथ्यापृष्टं सुखागतम्॥

७८. अशक्यं सहसा राजन् भावो बोद्धुं परस्य वै ।
७९. अन्तरेण स्वरैर्भिन्नैर्नैपुण्यं पश्यतां भृशम्॥

८०. न त्वस्य ब्रुवतो जातु लक्ष्यते दुष्टभावता ।

८१. प्रसन्नं वदनं चापि तस्मान्मे नास्ति संशयः ॥

८२. आकारश्छाद्यमानोऽपि न शक्यो विनिगूहितुम् ।
८३. बलाद् हि विवृणोत्येव भावमन्तर्गतं नृणाम्॥

८४. उद्योगं तव सम्प्रेक्ष्य मिथ्यावृत्तं च रावणम् ।
८५. वालिनं च हतं श्रुत्वा सुग्रीवं चाभिषेचितम् ।
८६. राज्यं प्रार्थयमानस्तु बुद्धिपूर्वमिहागतः ॥

८७. एतावत् तु पुरस्कृत्य युज्यते तस्य सङ्ग्रहः ॥

८८. यथाशक्ति मयोक्तं तु राक्षसस्यार्जवं प्रति ।
८९. प्रमाणं त्वं हि शेषस्य श्रुत्वा बुद्धिमतां वर ॥

९०. अथ रामः प्रसन्नात्मा श्रुत्वा वायुसुतस्य ह ।
९१. प्रत्यभाषत दुर्धर्षः श्रुतवानात्मनि स्थितम्॥

९२. ममापि च विवक्षास्ति काचित् प्रति विभीषणम् ।
९३. श्रोतुमिच्छामि तत्सर्वं भवद्भिः श्रेयसि स्थितैः ॥

९४. मित्रभावेन सम्प्राप्तं न त्यजेयं कथञ्चन ।
९५. दोषो यद्यपि तस्य स्यात् सतामेतदगर्हितम्॥

९६. सुग्रीवस्त्वथ तद्वाक्यमाभाष्य च विमृश्य च ।
९७. ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुङ्गवः ॥

९८. स दुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
९९. ईदृशं व्यसनं प्राप्तं भ्रातरं यः परित्यजेत् ॥

१००. को नाम स भवेत् तस्य यमेष न परित्यजेत् ॥

१०१. वानराधिपतेर्वाक्यं श्रुत्वा सर्वानुदीक्ष्य तु ।
१०२. ईषदुत्स्मयमानस्तु लक्ष्मणं पुण्यलक्षणम् ।
१०३. इति होवाच काकुत्स्थो वाक्यं सत्यपराक्रमः ॥

१०४. अनधीत्य च शास्त्राणि वृद्धाननुपसेव्य च ।
१०५. न शक्यमीदृशं वक्तुं यदुवाच हरीश्वरः ॥

१०६. अस्ति सूक्ष्मतरं किञ्चित् यथात्र प्रतिभाति मे ।
१०७. प्रत्यक्षं लौकिकं वापि विद्यते सर्वराजसु ॥

१०८. अमित्रास्तत्कुलीनाश्च प्रातिदेश्याश्च कीर्तिताः ।

१०९. व्यसनेषु प्रहर्तारः तस्मादयमिहागतः ॥

११०. अपापाः तत्कुलीनाश्च मानयन्ति स्वकान् हितान् ।
१११. एष प्रायो नरेन्द्राणां शङ्कनीयस्तु शोभनः ॥

११२. यस्तु दोषस्त्रवया प्रोक्तो ह्यादानेऽरिबलस्य च ।
११३. तत्र ते कीर्तयिष्यामि यथाशास्त्रमिदं श्रुणु ॥

११४. न वयं तत्कुलीनाश्च राज्यकाङ्क्षी च राक्षसः ।
११५. पण्डिता हि भविष्यन्ति तस्मात् ग्राह्यो विभीषणः ॥

११६. अव्यग्राश्च प्रहृष्टाश्च न भविष्यन्ति सङ्गताः ।
११७. प्रवादश्च महानेष ततोऽस्य भयमागतम् ।
११८. इति भेदं गमिष्यन्ति तस्माद् ग्राह्यो विभीषणः ॥

११९. न सर्वे भ्रातरस्तात भवन्ति भरतोपमाः ।
१२०. मद्विधा वा पितुः पुत्राः सुहृदो वा भवद्विधाः ॥

१२१. एवमुक्तस्तु रामेण सुग्रीवः सहलक्ष्मणः ।
१२२. उत्थायेदं महाप्राज्ञः प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ॥

१२३. राक्षसो जिह्मया बुद्ध्या सन्दिष्टोऽयमिहागतः ।
१२४. प्रहर्तुं त्वयि विश्वस्ते प्रच्छन्नो मयि वानघ ।
१२५. लक्ष्मणे वा महाबाहो स वध्यः सचिवैः सह ॥

१२६. स सुग्रीवस्य तद्वाक्यं रामः श्रुत्वा विमृश्य च ।
१२७. ततः शुभतरं वाक्यमुवाच हरिपुङ्गवम् ॥

१२८. स दुष्टो वाप्यदुष्टो वा किमेष रजनीचरः ।
१२९. सूक्ष्ममप्यहितं कर्तुं ममाशक्तः कथञ्चन ॥

१३०. पिशाचान् दानवान् यक्षान् पृथिव्यां चैव राक्षसान् ।
१३१. अङ्गुल्यग्रेण तान् हन्यामिच्छन् हरिगणेश्वर ॥

१३२. श्रूयते हि कपोतेन शत्रुः शरणमागतः ।
१३३. अर्चितश्च यथान्याय्यं स्वैश्च मांसैर्निमन्त्रितः ॥

१३४. स हि तं प्रतिजग्राह भार्याहर्तारमागतम् ।
१३५. कपोतो वानरश्रेष्ठ किं पुनर् मद्विधो जनः ॥

१३६. ऋषेः कण्वस्य पुत्रेण कण्डुना परमर्षिणा ।
१३७. श्रुणु गाथा पुरा गीता धर्मिष्ठा सत्यवादिना ॥

१३८. बद्धाञ्जलिपुटं दीनं याचन्तं शरणागतम् ।
१३९. न हन्यादानृशंस्यार्थमपि शत्रुं परन्तप ॥

१४०. आर्तो वा यदि वा दृप्तः परेषां शरणं गतः ।
१४१. अरिः प्राणान् परित्यज्य रक्षितव्यः कृतात्मना ॥

१४२. स चेत् भयाद् वा मोहाद् वा कामाद् वापि न रक्षति ।
१४३. स्वया शक्त्या यथान्यायं तत् पापं लोकगर्हितम्॥

१४४. विनष्टः पश्यतस्तस्य रक्षिणः शरणं गतः ।
१४५. आदाय सुकृतं तस्य सर्वं गच्छेदरक्षितः ॥

१४६. एवं दोषो महानत्र प्रपन्नानामरक्षणे ।
१४७. अस्वर्ग्यं चायशस्यं च बलवीर्यविनाशनम्॥

१४८. करिष्यामि यथार्थं तु कण्डोर्वचनमुत्तमम् ।
१४९. धर्मिष्टं च यशस्यं च स्वर्ग्यं स्यात् तु फलोदये ॥

१५०. सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीति च याचते ।
१५१. अभयं सर्वभूतेभ्यो ददाम्येतद् व्रतं मम ॥

१५२. आनयैनं हरिश्रेष्ठ दत्तमस्याभयं मया ।
१५३. विभीषणो वा सुग्रीव यदि वा रावणः स्वयम्॥

१५४. रामस्य तु वचः श्रुत्वा सुग्रीवः प्लवगेश्वरः ।
१५५. प्रत्यभाषत काकुत्स्थं सौहार्देनाभिपूरितः ॥

१५६. किमत्र चित्रं धर्मज्ञ लोकनाथ शिखामणे ।
१५७. यत् त्वमार्यं प्रभाषेथाः सत्त्ववान् सत्पथे स्थितः ॥

१५८. मम चाप्यन्तरात्मायं शुद्धं वेत्ति विभीषणम् ।
१५९. अनुमानाच्च भावाच्च सर्वतः सुपरीक्षितः ॥

१६०. तस्मात् क्षिप्रं सहास्माभिस्तुल्यो भवति राघव ।
१६१. विभीषणो महाप्राज्ञः सखित्वं चाभ्युपैतु नः ॥

१६२. राघवेणाभये दत्ते सन्नतो रावणानुजः ।
१६३. खात् पपातावनिं हृष्टो भक्तैरनुचरैः सह ॥

१६४. स तु रामस्य धर्मात्मा निपपात विभीषणः ।
१६५. पादयोः शरणान्वेषी चतुर्भिः सह राक्षसैः ॥

१६६. अब्रवीच्च तदा वाक्यं रामं प्रति विभीषणः ।
१६७. धर्मयुक्तं च युक्तं च सांप्रतं सम्प्रहर्षणम्॥

१६८. अनुजो रावणस्याहं तेन चास्म्यवमानितः ।
१६९. भवन्तं सर्वभूतानां शरण्यं शरणं गतः ॥

१७०. परित्यक्ता मया लङ्का मित्राणि च धनानि च ।
१७१. भवद्गतं हि मे राज्यं जीवितं च सुखानि च ॥

१७२. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रामो वचनमब्रवीत् ।
१७३. वचसा सान्त्वयित्वैनं लोचनाभ्यां पिबन्निव ।
१७४. आख्याहि मम तत्त्वेन राक्षसानां बलाबलम्॥

१७५. एवमुक्तस्तदा रक्षो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
१७६. रावणस्य बलं सर्वं व्याख्यातुमुपचक्रमे ॥

१७७. अवध्यः सर्वभूतानां गन्धर्वोरगपक्षिणाम्।
१७८. राजपुत्र दशग्रीवो वरदानात् स्वयम्भुवः ।
१७९. रावणानन्तरो भ्राता मम ज्येष्ठश्च वीर्यवान् ।
१८०. कुम्भकर्णो महातेजाः शक्रप्रतिबलो युधि ॥

१८१. राम सेनापतिस्तस्य प्रहस्तो यदि ते श्रुतः ।
१८२. कैलासे येन समरे मणिभद्रः पराजितः ॥

१८३. बद्धगोधाङ्गुलित्राणस्त्रववध्यकवचो युधि ।
१८४. धनुरादाय यस्तिष्ठन्नदृश्यो भवतीन्द्रजित् ॥

१८५. सङ्ग्रामे सुमहद्व्यूहे तर्पयित्वा हुताशनम्।
१८६. अन्तर्धानगतः श्रीमानिन्द्रजित् हन्ति राघव ॥

१८७. महोदरमहपार्श्वौ राक्षसश्चाप्यकंपनः ।
१८८. अनीकपास्तु तस्यैते लोकपालसमा युधि ॥

१८९. दशकोटिसहस्राणि लङ्कापुरनिवासिनाम्।
१९०. स तैस्तु सहितो राजा लोकपालानयोधयत् ॥

१९१. विभीषणवचः श्रुत्वा रामो दृढपराक्रमः ।
१९२. अन्वीक्ष्य मनसा सर्वमिदं वचनमब्रवीत् ॥

१९३. यानि कर्मापदानानि रावणस्य विभीषण ।
१९४. आख्यातानि च तत्त्वेन ह्यवगच्छामि तान्यहम्॥

१९५. अहं हत्वा दशग्रीवं सप्रहस्तं सबान्धवम्।
१९६. राजानं त्वां करिष्यामि सत्यमेतत् ब्रवीमि ते ॥

१९७. अहत्वा रावणं सङ्ख्ये सपुत्रबलबान्धवम्।
१९८. अयोध्यां न प्रवेक्ष्यामि त्रिभिस्तैर्भ्रातृभिः शपे ॥

१९९. श्रुत्वा तु वचनं तस्य रामस्याक्लिष्टकर्मणः ।
२००. शिरसा वन्द्य धर्मात्मा वक्तुमेवं प्रचक्रमे ॥

२०१. राक्षसानां वधे साह्यं लङ्कायाश्च प्रधर्षणे ।
२०२. करिष्यामि यथाप्राणं प्रवेक्ष्यामि च वाहिनीम्॥

२०३. इति ब्रुवाणं रामस्तु परिष्वज्य विभीषणम्।
२०४. अब्रवील्लक्ष्मणं प्रीतः समुद्राज्जलमानय ॥

२०५. तेन चेमं महाप्राज्ञमभिषिञ्च विभीषणम्।
२०६. राजानं रक्षसां क्षिप्रं प्रसन्ने मयि मानद ॥

२०७. एवमुक्तस्तु सौमित्रिरभ्यषिञ्चत् विभीषणम्।
२०८. मध्ये वानरमुख्यानां राजानं राजशासनात् ॥

२०९. अब्रवीच्च हनूमान्श्च सुग्रीवश्च विभीषणम्।
२१०. कथं सागरमक्षोभ्यं तराम वरुणालयम्।
२११. सैन्यैः परिवृताः सर्वे वानराणां महौजसाम्॥

२१२. एवमुक्तस्तु धर्मात्मा प्रत्युवाच विभीषणः ।
२१३. समुद्रं राघवो राजा शरणं गन्तुमर्हति ॥

२१४. खानितः सगरेणायमप्रमेयो महोदधिः ।
२१५. कर्तुमर्हति रामस्य ज्ञातेः कार्यं महोदधिः ॥

२१६. एवं विभीषणेनोक्तो राक्षसेन विपश्चिता ।
२१७. आजगामाथ सुग्रीवो यत्र रामः सलक्ष्मणः ॥

२१८. ततश्चाख्यातुमारेभे विभीषणवचः शुभम्।
२१९. सुग्रीवो विपुलग्रीवः सागरस्योपवेशनम्॥

२२०. प्रकृत्या धर्मशीलस्य राघवस्याप्यरोचत ॥

२२१. सलक्ष्मणं महातेजाः सुग्रीवं च हरीश्वरम्।
२२२. सत्क्रियार्थं क्रियादक्षं स्मितपूर्वमभाषत ॥

२२३. विभीषणस्य मन्त्रोऽयं मम लक्ष्मण रोचते ।
२२४. सुग्रीवः पण्डितो नित्यं भवान् मन्त्रविचक्षणः ।
२२५. उभाभ्यां सम्प्रधार्यार्थं रोचते यत् तदुच्यताम्॥

२२६. एवमुक्तौ ततो वीरौ उभौ सुग्रीवलक्ष्मणौ ।
२२७. समुदाचारसंयुक्तमिदं वचनमूचतुः ॥

२२८. अबद्ध्वा सागरे सेतुं घोरेऽस्मिन् वरुणालये ।
२२९. लङ्का नासादितुं शक्या सेन्द्रैरपि सुरासुरैः ॥

२३०. विभीषणस्य शूरस्य यथार्थं क्रियतां वचः ॥

२३१. एवमुक्तः कुशास्तीर्णे तीरे नदनदीपतेः ।
२३२. संविवेश तदा रामो वेद्यामिव हुताशनः ॥

२३३. ततः सागरवेलायां दर्भानास्तीर्य राघवः ।
२३४. अञ्जलिं प्राङ्मुखः कृत्वा प्रतिशिश्ये महोदधेः ॥

२३५. बाहुं भुजङ्गभोगाभं उपधायारिसूदनः ।
२३६. जातरुपमयैश्चैव भूषणैः भूषितं पुरा ।
२३७. भुजैः परमनारीणां अभिमृष्टमनेकधा ।
२३८. बालसूर्यप्रकाशैश्च चन्दनैरुपशोभितम्।
२३९. शयने चोत्तमाङ्गेन सीतायाः शोभितं पुरा ।
२४०. संयुगे युगसङ्काशं शत्रूणां शोकवर्धनम्।
२४१. सुहृदां नन्दनं दीर्घं सागरान्तव्यपाश्रयम्।
२४२. दक्षिणो दक्षिणं बाहुं महापरिघसन्निभम्।
२४३. गोसहस्रप्रदातारं ह्युपधाय भुजं महत् ।
२४४. अद्य मे मरणं वाथ तरणं सागरस्य वा ।
२४५. इति रामो धृतिं कृत्वा महाबाहुर्महोदधिम्।
२४६. अधिशिश्ये च विधिवत् प्रयतो नियतो मुनिः ॥

२४७. तस्य रामस्य सुप्तस्य कुशास्तीर्णे महीतले ।
२४८. नियमादप्रमत्तस्य निशास्तिस्रोऽभिजग्मतुः ॥

२४९. स त्रिरात्रोषितस्तत्र नयज्ञो धर्मवत्सलः ।
२५०. उपासत तदा रामः सागरं सरितां पतिम्॥

२५१. न च दर्शयते रूपं मन्दो रामस्य सागरः ।
२५२. प्रयतेनापि रामेण यथार्हमभिपूजितः ॥

२५३. समुद्रस्य ततः क्रुद्धो रामो रक्तान्तलोचनः ।

२५४. समीपस्थमुवाचेदं लक्ष्मणं शुभलक्षणम्॥

२५५. अवलेपः समुद्रस्य न दर्शयति यः स्वयम्।
२५६. प्रशमश्च क्षमा चैव आर्जवं प्रियवादिता ।
२५७. असामर्थ्यफलाह्येते निर्गुणेषु सतां गुणाः ॥

२५८. आत्मप्रशंसिनं धृष्टं दुष्टं विपरिधावकम्।
२५९. सर्वत्रोत्सृष्टदण्डं च लोकः सत्कुरुते नरम्॥

२६०. न साम्ना शक्यते कीर्तिर्न साम्ना शक्यते यशः ।
२६१. प्राप्तुं लक्ष्मण लोकेऽस्मिन् जयो वा रणमूर्धनि ॥

२६२. क्षमया हि समायुक्तं मामयं मकरालयः ।
२६३. असमर्थं विजानाति धिक् क्षमां ईदृशे जने ॥

२६४. चापमानय सौमित्रे शरान्श्चाशीविषोपमान् ।
२६५. समुद्रं शोषयिष्यामि पद्भ्यां यान्तु प्लवङ्गमाः ॥

२६६. अद्याक्ष्योभ्यमपि क्रुद्धः क्षोभयिष्यामि सागरम्।
२६७. निर्मर्यादं करिष्यामि सायकैर्वरुणालयम्॥

२६८. एवमुक्त्वा धनुष्पाणिः क्रोधविस्फारितेक्षणः ।
२६९. बभूव रामो दुर्धर्षो युगान्ताग्निरिव ज्वलन् ॥

२७०. अथोवाच रघुश्रेष्ठः सागरं दारुणं वचः ।
२७१. अद्य त्वां शोषयिष्यामि सपातालं महार्णव ॥

२७२. शरनिर्दग्धतोयस्य परिशुष्कस्य सागर ।
२७३. मया शोषितसत्त्वस्य पांसुरुत्पद्यते महान् ॥

२७४. मत्कार्मुकविसृष्टेन शरवर्षेण सागर ।
२७५. परं तीरं गमिष्यन्ति पद्भिरेव प्लवङ्गमाः ॥

२७६. विचिन्वन्नाभिजानासि पौरुषं नापि विक्रमम्।
२७७. दानवालय सन्तापं मत्तो नाधिगमिष्यसि ॥

२७८. ब्राह्मेणास्त्रेण संयोज्य ब्रह्मदण्डनिभं शरम्।
२७९. संयोज्य धनुषि श्रेष्ठे विचकर्ष महाबलः ॥

२८०. तस्मिन् विकृष्टे सहसा राघवेण शरासने ।
२८१. रोदसी सम्पफालेव पर्वताश्च चकंपिरे ॥

२८२. तमश्च लोकमाववव्रे दिशश्च न चकाशिरे ।
२८३. प्रतिचुक्षुभिरे चाशु सरांसि सरितस्तथा ॥

२८४. प्रचकाशे तदाकाशमुल्काशतविदीपितम् ।
२८५. अन्तरिक्षाच्च निर्घाता निर्जग्मुरतुलस्वनाः ॥

२८६. बभञ्ज च तदा वृक्षान् जलदानुद्वहन्नपि ।
२८७. अरुजन्श्चैव शैलाग्रान् शिखराणि प्रभञ्जनः ॥

२८८. शिश्यिरे चापि भूतानि संत्रस्तान्युद्विजन्ति च ।
२८९. सम्प्रविव्यथिरे चापि न च पस्पन्दिरे भयात् ॥

२९०. सहभूतैः सतोयोर्मिः सनागः सहराक्षसः ।
२९१. सहसाभूत् ततो वेगात् भीमवेगो महोदधिः ॥

२९२. योजनं व्यतिचक्राम वेलामन्यत्र सम्प्लवात् ।
२९३. तं तदा समतिक्रान्तं नातिचक्राम राघवः ।
२९४. समुद्धतममित्रघ्नो रामो नदनदीपतिम् ॥

२९५. पन्नगैः सह दीप्तास्यैः समुद्रः प्रत्यदृश्यत ।
२९६. स्निग्धवैडूर्यसङ्काशो जाम्बूनदविभूषितः ॥

२९७. सर्वपुष्पमयीं दिव्यां शिरसा धारयन् स्रजम् ।
२९८. धातुभिर्मण्डितः शैलो विविधैर्हिमवानिव ॥

२९९. विपुलेनोरसा बिभ्रत् कौस्तुभस्य सहोदरम् ।
३००. आघूर्णिततरङ्गौघः कालिकानिलसङ्कुलः ।
३०१. गङ्गासिन्धुप्रधानाभिः सापगाभिः समावृतः ।
३०२. सागरः समुपक्रम्य पूर्वमामन्त्रय वीर्यवान् ।
३०३. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं राघवं शरपाणिनम् ॥

३०४. पृथिवी वायुराकाशमापो ज्योतिश्च राघव ।
३०५. स्वभावे सौम्य तिष्ठन्ति शाश्वतं मार्गमाश्रिताः ॥

३०६. तत्स्वभावो ममाप्येष यदगाधोऽहमप्लवः ।
३०७. अयं सौम्य नलो नाम तनयो विश्वकर्मणः ॥

३०८. एष सेतुं महोत्साहः करोतु मयि वानरः ।
३०९. तमहं धारयिष्यामि यथा ह्येष पिता तथा ॥

३१०. एवमुक्त्वोदधिर्नष्टः समुत्थाय नलस्ततः ।

३११. अब्रवीत् वानरश्रेष्ठो वाक्यं रामं महाबलम्॥

३१२. अहं सेतुं करिष्यामि विस्तीर्णे मकरालये ।
३१३. पितुः सामर्थ्यमासाद्य तत्त्वमाह महोदधिः ॥

३१४. न चाप्यहमनुक्तो वः प्रब्रूयामात्मनो गुणान् ।
३१५. समर्थश्चाप्यहं सेतुं कर्तुं वै वरुणालये ॥

३१६. तस्मात् अद्यैव बध्नन्तु सेतुं वानरपुङ्गवाः ॥

३१७. ततो विसृष्टा रामेण सर्वतो हरिपुङ्गवाः ।
३१८. अभिपेतुर्महारण्यं हृष्टाः शतसहस्रशः ॥

३१९. स तदा क्रियते सेतुर्वानरैर्घोरकर्मभिः ।
३२०. सूत्राण्यन्ये प्रगृह्णन्ति ह्यायतिं शतयोजनम्॥

३२१. दण्डान्यन्ये प्रगृह्णन्ति विचिन्वन्ति तथापरे ॥

३२२. वानराः शतशस्तत्र रामस्याज्ञापुरस्सरैः ।
३२३. मेघाभैः पर्वताभैश्च तृणैः काष्ठैर्बबन्धिरे ॥

३२४. पुष्पिताग्रैश्च तरुभिः सेतुं बध्नन्ति वानराः ।
३२५. पाषाणान्श्च गिरिप्रस्थान् गिरीणां शिखराणि च ॥

३२६. दृश्यन्ते परिधावन्तो गृह्य दानवसन्निभाः ।
३२७. हस्तिमात्रान् महाकायाः पाषाणान्श्च महाबलाः ।
३२८. पर्वतान्श्च समुत्पाट्य यन्त्रैः परिवहन्ति च ॥

३२९. प्रक्षिप्यमाणैरचलैः सहसा जलमुद्धृतम्।
३३०. समुत्ससर्प चाकाशं अवासर्पत् ततः पुनः ॥

३३१. कृतानि प्रथमेनाह्ना योजनानि चतुर्दश ।
३३२. द्वितीयेन तथैवाह्ना योजनानि तु विंशतिः ।
३३३. अह्ना तृतीयेन तथा एकविंशतिरेव च ।
३३४. चतुर्थेन तथा चाह्ना द्वाविंशतिरथापि वा ।
३३५. योजनानि महावेगैः कृतानि त्वरितैस्ततः ।
३३६. पञ्चमेन तथा चाह्ना प्लवगैः क्षिप्रकारिभिः ।
३३७. योजनानि त्रयोविंशत् सुवेलमधिकृत्य वै ॥

३३८. स नलेन कृतः सेतुः सागरे मकरालये ।
३३९. शुशुभे सुभगः श्रीमान् स्वातीपथ इवाम्बरे ॥

३४०. दशयोजनविस्तीर्णं शतयोजनमायतम्।
३४१. ददृशुर्देवगन्धर्वा नलसेतुं सुदुष्करम्॥

३४२. विशालः सुकृतः श्रीमान् सुभूमिः सुसमाहितः ।
३४३. अशोभत महासेतुः सीमन्त इव सागरे ॥

३४४. ततः पारे समुद्रस्य गदापाणिर्विभीषणः ।
३४५. परेषामभिघातार्थमतिष्ठत् सचिवैः सह ॥

३४६. तानि कोटिसहस्राणि वानराणां महौजसाम्।
३४७. बध्नन्तः सागरे सेतुं जग्मुः पारं महोदधेः ॥

३४८. अग्रतस्तस्य सैन्यस्य श्रीमान् रामः सलक्ष्मणः ।
३४९. जगाम धन्वी धर्मात्मा सुग्रीवेण समन्वितः ॥

३५०. घोषेण महता घोषं सागरस्य समुच्छ्रितम्।
३५१. भीममन्तर्दधे भीमा तरन्ती हरिवाहिनी ॥

३५२. वानराणां हि सा तीर्णा वाहिनी नलसेतुना ।
३५३. तीरे निविविशे राज्ञो बहुमूलफलोदके ॥

३५४. तदद्भुतं राघवकर्म दुष्करम्
३५५. समीक्ष्य देवाः सह सिद्धचारणैः ।
३५६. उपेत्य रामं सहसा महर्षिभिः
३५७. तमभ्यषिञ्चन् सुशुभैः जलैः पृथक् ॥

३५८. निमित्तानि निमित्तज्ञो दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
३५९. सौमित्रिं सम्परिष्वज्य इदं वचनमब्रवीत् ॥

३६०. बलौघं संविभज्येमं व्यूह्य तिष्ठेम लक्ष्मण ।
३६१. लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम्॥

३६२. वाताश्च कलुषा वान्ति कंपते च वसुन्धरा ।
३६३. दीना दीनस्वरा क्रूराः सर्वतो मृगपक्षिणः ।
३६४. प्रत्यादित्यं विनर्दन्ति जनयन्तो महद्भयम्॥

३६५. आदित्ये विमले नीलं लक्ष्म लक्ष्मण दृश्यते ।
३६६. रजसा महता चापि नक्षत्राणि हतानि च ॥

३६७. शैलैः शूलैश्च खड्गैश्च विमुक्तैः कपिराक्षसैः ।
३६८. भविष्यत्यावृता भूमिर्मांसशोणितकर्दमा ॥

३६९. क्षिप्रमद्यैव दुर्धर्षां पुरीं रावणपालिताम्।
३७०. अभियाम जवेनैव सर्वैर्हरिभिरावृताः ॥

३७१. इत्येवमुक्त्वा धन्वी सः रामः संग्रामहर्षणः ।
३७२. प्रतस्थे पुरतो रामो लङ्कामभिमुखो विभुः ॥

३७३. सविभीषणसुग्रीवाः सर्वे ते वानरर्षभाः ।
३७४. प्रतस्थिरे विनर्दन्तो निश्चिता द्विषतां वधे ॥

३७५. बलं च तद्वै विभजन् शास्त्रदृष्टेन कर्मणा ।
३७६. शशास कपिसेनाया बलमादाय (राघवः) ॥

३७७. सुविभक्तमहाव्यूहा महावानररक्षिता ।
३७८. अनीकिनी सा विबभौ यथा द्यौः साभ्रसम्प्लवा ॥

३७९. प्रगृह्य गिरिशृङ्गाणि महतश्च महीरुहान् ।
३८०. आसेदुर्वानरा लङ्कां मिमर्दयिषवो रणे ॥

३८१. सबले सागरं तीर्णे रामे दशरथात्मजे ।
३८२. अमात्यौ रावणः श्रीमानब्रवीत् शुकसारणौ ॥

३८३. समग्रं सागरं तीर्णं दुस्तरं वानरं बलम्॥

३८४. भवन्तौ वानरं सैन्यं प्रविश्यानुपलक्षितौ ।
३८५. परिमाणं च वीर्यं च ये च मुख्याः प्लवङ्गमाः ।
३८६. मन्त्रिणो ये च रामस्य सुग्रीवस्य च सम्मताः ।
३८७. रामस्य व्यवसायं च वीर्यं प्रहरणानि च ।
३८८. लक्ष्मणस्य च वीरस्य तत्त्वतो ज्ञातुमर्हथः ॥

३८९. इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
३९०. हरिरूपधरौ वीरौ प्रविष्टौ वानरं बलम्॥

३९१. ततस्तद् वानरं सैन्यमचिन्त्यं लोमहर्षणम्।
३९२. सङ्ख्यातुं नाध्यगच्छेतां तदा तौ शुकसारणौ ॥

३९३. तौ ददर्श महातेजाः प्रतिच्छन्नौ विभीषणः ।
३९४. आचचक्षे स रामाय गृहीत्वा शुकसारणौ ॥

३९५. तौ दृष्ट्वा व्यथितौ रामं निराशौ जीविते तथा ।
३९६. कृताञ्जलिपुटौ भीतौ वचनं चेदमूचतुः ॥

३९७. आवामिहागतौ सौम्य रावणप्रहितावुभौ ।

३९८. परिज्ञातुं बलं सर्वं तदिदं रघुनन्दन ॥

३९९. तयोस्तद्वचनं श्रुत्वा रामो दशरथात्मजः ।
४००. अब्रवीत् प्रहसन् वाक्यं सर्वभूतहिते रतः ॥

४०१. यदि दृष्टं बलं सर्वं वयं वा सुसमाहिताः ।
४०२. यथोक्तं वा कृतं कार्यं छन्दतः प्रतिगम्यताम्॥

४०३. अथ किञ्चिददृष्टं वा भूयस्तद् द्रष्टुमर्हथः ।
४०४. विभीषणो वा कात्स्न्र्येन पुनः सन्दर्शयिष्यति ॥

४०५. न चेदं ग्रहणं प्राप्य भेतव्यं जीवितं प्रति ।
४०६. न्यस्तशस्त्रौ गृहीतौ च न दूतौ वधमर्हतः ॥

४०७. प्रविश्य महतीं लङ्कां भवद्भ्यां धनदानुजः ।
४०८. वक्तव्यो रक्षसां राजा यथोक्तं वचनं मम ॥

४०९. यद् बलं त्वं समाश्रित्य सीतां मे हृतवानसि ।
४१०. तद् दर्शय यथाकामं ससैन्यश्च सबान्धवः ॥

४११. श्वः काल्ये नगरीं पश्य शरैर्विध्वंसितां मया ॥

४१२. इति प्रतिसमादिष्टौ राक्षसौ शुकसारणौ ।
४१३. आगम्य नगरीं लङ्कामब्रूतां राक्षसाधिपम्॥

४१४. विभीषणगृहीतौ तु वधार्थं राक्षसेश्वर ।
४१५. दृष्ट्वा धर्मात्मना मुक्तौ रामेणामिततेजसा ॥

४१६. रामो दाशरथिः श्रीमान् लक्ष्मणश्च विभीषणः ।
४१७. सुग्रीवश्च महातेजा महेन्द्रसमविक्रमः ॥

४१८. एते शक्ताः पुरीं लङ्कां सप्राकारां सतोरणाम्।
४१९. उत्पाट्य सङ्क्रामयितुं सर्वे तिष्ठन्तु वानराः ॥

४२०. यादृशं तद् हि रामस्य रूपं प्रहरणानि च ।
४२१. वधिष्यति पुरीं लङ्कां एकस्तिष्ठन्तु ते त्रयः ॥

४२२. प्रहृष्टयोधा ध्वजिनी महात्मनाम्
४२३. वनौकसां सम्प्रति योद्धुमिच्छताम्।
४२४. अलं विरोधेन शमो विधीयताम्
४२५. प्रदीयतां दाशरथाय मैथिली ॥

४२६. तद्वचः सत्यमक्लीबं सारणेनाभिभाषितम्।
४२७. निशम्य रावणो राजा प्रत्यभाषत सारणम्॥

४२८. यदि मामभियुञ्जीरन् देवगन्धर्वदानवाः ।
४२९. नैव सीतामहं दद्यां सर्वलोकभयादपि ॥

४३०. त्वं तु सौम्य परित्रस्तो हरिभिः पीडितः भृशम्।
४३१. प्रतिप्रदानमद्यैव सीतायाः साधु मन्यसे ॥

४३२. इत्युक्त्वा परुषं वाक्यं रावणो राक्षसाधिपः ।
४३३. आरुरोह ततः श्रीमान् प्रासादं हिमपाण्डुरम्॥

४३४. ताभ्यां चराभ्यां सहितो रावणोऽथ दिदृक्षया ।
४३५. ददर्श पृथिवीदेशं सुसम्पूर्णं प्लवङ्गमैः ॥

४३६. तदपारमसह्यं च वानराणां महाबलम्।
४३७. आलोक्य रावणो राजा परिपप्रच्छ सारणम्॥

४३८. एषां के वानरा मुख्याः के शूराः के महाबलाः ।
४३९. सारणाचक्ष्व मे सर्वं किं प्रभावाः प्लवङ्गमाः ॥

४४०. सारणो राक्षसेन्द्रस्य वचनं परिपृच्छतः ।
४४१. आबभाषेऽथ मुख्यज्ञो मुख्यान्स्तत्र वनौकसः ॥

४४२. यूथपानां सहस्राणां शतेन परिवारितः ।
४४३. बलाग्रे तिष्ठते वीरो नीलो नामैष यूथपः ॥

४४४. एष वानरराजेन सुग्रीवेणाभिषेचितः ।
४४५. युवराजोऽङ्गदो नाम त्वामाह्वयति संयुगे ।
४४६. वालिनः सदृशः पुत्रः सुग्रीवस्य सदा प्रियः ॥

४४७. अनुवालिसुतस्यापि बलेन महता वृतः ।
४४८. वीरस्तिष्ठति सङ्ग्रामे सेतुहेतुरयं नलः ॥

४४९. स एष जाम्बवान् नाम महायूथपयूथपः ।
४५०. प्रशान्तो गुरुवर्ती च सम्प्रहारेष्वमर्षणः ॥

४५१. एतेन साह्यं तु महत् कृतं शक्रस्य धीमता ।
४५२. देवासुरे जाम्बवतो लब्धाश्च बहवो वराः ॥

४५३. सारणस्य वचः श्रुत्वा रावणं राक्षसाधिपम्।
४५४. बलमादिश्य तत्सर्वं शुको वाक्यमथाब्रवीत् ॥

४५५. स्थितान् पश्यसि यानेतान् मत्तानिव महाद्विपान् ।
४५६. न्यग्रोधानिव गाङ्गेयान् सालान् हैमवतानिव ।
४५७. एते दुष्प्रसहा राजन् बलिनः कामरूपिणः ॥

४५८. दैत्यदानवसङ्काशाः युद्धे देवपराक्रमाः ।
४५९. एषां कोटिसहस्राणि नव पञ्च च सप्त च ।
४६०. तथा शङ्कुसहस्राणि तथा वृन्दशतानि च ॥

४६१. एते सुग्रीवसचिवाः किष्किन्धानिलयाः सदा ।
४६२. हरयो देवगन्धर्वैरुत्पन्नाः कामरूपिणः ॥

४६३. यौ तौ पश्यसि तिष्ठन्तौ कुमारौ देवरूपिणौ ।
४६४. मैन्दश्च द्विविदश्चैव ताभ्यां नास्ति समो युधि ॥

४६५. एनं पश्य पुरा दृष्टं वानरं पुनरागतम्।
४६६. ज्येष्ठः केसरिणः पुत्रो वातात्मज इति श्रुतः ॥

४६७. हनुमानिति विख्यातो लङ्घितो येन सागरः ।
४६८. कामरूपो हरिश्रेष्ठो बलरूपसमन्वितः ॥

४६९. अनिवार्यगतिश्चैव यथा सततगः प्रभुः ।
४७०. नास्य शक्यं बलं रूपं प्रभावो वानुभाषितुम्॥

४७१. एष आशंसते लङ्कामेको मथितुमोजसा ।
४७२. येन जाज्वल्यतेऽसौ वै धूमकेतुस्तवाद्य वै ।
४७३. लङ्कायां निहितश्चापि कथं विस्मरसे कपिम्॥

४७४. यश्चैषोऽनन्तरः शूरः श्यामः पद्मनिभेक्षणः ।
४७५. इक्ष्वाकूणामतिरथो लोके विश्रुतपौरुषः ।
४७६. यस्मिन् न चलते धर्मो यो धर्मं नातिवर्तते ।
४७७. यो ब्राह्ममस्त्रं वेदान्श्च वेद वेदविदां वरः ।
४७८. यो भिन्द्यात् गगनं बाणैर्मेदिनीं वापि दारयेत् ।
४७९. यस्य मृत्योरिव क्रोधः शक्रस्येव पराक्रमः ।
४८०. यस्य भार्या जनस्थानात् सीता चापि हृता त्वया ।
४८१. स एष रामस्त्वां योद्धुं राजन् समभिवर्तते ॥

४८२. यस्यैष दक्षिणे पार्श्वे शुद्धजाम्बूनदप्रभः ।
४८३. विशालवक्षाः ताम्राक्षो नीलकुञ्चितमूर्धजः ।
४८४. एषोऽस्य लक्ष्मणो नाम भ्राता प्राणसमः प्रियः ॥

४८५. नये युद्धे च कुशलः सर्वशस्त्रभृतां वरः ।
४८६. अमर्षी दुर्जयो जेता विक्रान्तो बुद्धिमान् बली ।
४८७. रामस्य दक्षिणो बाहुर्नित्यं प्राणो बहिश्चरः ॥

४८८. यस्तु सव्यमसौ पक्षं रामस्याश्रित्य तिष्ठति ।
४८९. रक्षोगणपरिक्षिप्तो राजा ह्येष विभीषणः ॥

४९०. श्रीमता राजराजेन लङ्कायामभिषेचितः ॥

४९१. यं तु पश्यसि तिष्ठन्तं मध्ये गिरिमिवाचलम् ।
४९२. सर्वशाखामृगेन्द्राणां भर्तारममितौजसम् ॥

४९३. तेजसा यशसा बुद्ध्या बलेनाभिजनेन च ।
४९४. यः कपीनतिबभ्राज हिमवानिव पर्वतः ।
४९५. किष्किन्धां यः समध्यास्ते गुहां सगहनद्रुमाम् ।
४९६. दुर्गां पर्वतदुर्गम्यां प्रधानैः सहयूथपैः ।
४९७. यस्यैषा काञ्चनी माला शोभते शतपुष्करा ॥

४९८. एतां मालां च तारां च कपिराज्यं च शाश्वतम् ।
४९९. सुग्रीवो वालिनं हत्वा रामेण प्रतिपादितः ॥

५००. इमां महाराज समीक्ष्य वाहिनीम्
५०१. उपस्थितां प्रज्वलितग्रहोपमाम् ।
५०२. ततः प्रयत्नः परमो विधीयताम्
५०३. यथा जयः स्यात् न परैः पराभवः ॥

५०४. शुकेन तु समादिष्टान् दृष्ट्वा स हरियूथपान् ।
५०५. किञ्चिदाविग्नहृदयो जातक्रोधश्च रावणः ।
५०६. भर्त्सयामास तौ वीरौ कथान्ते शुकसारणौ ॥

५०७. न तावत् सदृशं नाम सचिवैरुपजीविभिः ।
५०८. विप्रियं नृपतेर्वक्तुं निग्रहे प्रग्रहे प्रभोः ॥

५०९. आचार्या गुरवो वृद्धा वृथा वां पर्युपासिताः ।
५१०. सारं यत् राजशास्त्राणामनुजीव्यं न गृह्यते ।
५११. गृहीतो वा न विज्ञातो भारोऽज्ञानस्य वाह्यते ॥

५१२. ईदृशैः सचिवैर्युक्तो मूर्खैर्दिष्ट्या धराम्यहम् ।
५१३. किन्नु मृत्योर्भयं नास्ति मां वक्तुं परुषं वचः ।
५१४. यस्य मे शासतो जिह्वा प्रयच्छति शुभाशुभम् ॥

५१५. अप्येव दहनं स्पृष्ट्वा वने तिष्ठन्ति पादपाः ।
५१६. राजदण्डपरामृष्टास्तिष्ठन्ते नापराधिनः ॥

५१७. हन्यामिह त्विमौ पापौ शत्रुपक्षप्रशंसिनौ ।
५१८. यदि पूर्वोपकारैर्मे क्रोधो न मृदुतां व्रजेत् ।
५१९. अपध्वंसत नश्यध्वं सन्निकर्शादितो मम ॥

५२०. एवमुक्तौ तु सव्रीडौ तौ दृष्ट्वा शुकसारणौ ।
५२१. रावणं जयशब्देन प्रतिनन्द्याभिनिःसृतौ ॥

॥६.३ नागपाशबन्धनम् ॥

१. (राक्षसेन्द्रस्तथा) श्रुत्वा प्राप्तं रामं महाबलम्।
२. जातोद्वेगोऽभवत् किञ्चित् (स्वालयं प्रविवेश च ॥)

३. ततो राक्षसमादाय विद्युज्जिह्वं महाबलम्।
४. मायाविनं महामायं प्राविशद् यत्र मैथिली ॥

५. विद्युज्जिह्वं च मायाज्ञमब्रवीत् राक्षसाधिपः ।
६. मोहयिष्यावहे सीतां मायया जनकात्मजाम्॥

७. शिरो मायामयं गृह्य राघवस्य निशाचर ।
८. मां त्वं समुपतिष्ठस्व महच्च सशरं धनुः ॥

९. एवमुक्तस्तथेत्याह विद्युज्जिह्वो निशाचरः ।
१०. दर्शयामास तां मायां सुप्रयुक्तां स रावणे ॥

११. तस्य तुष्टोऽभवद्राजा प्रददौ च विभूषणम्।
१२. अशोकवनिकायां च संविवेश महाबलः ॥

१३. ततो दीनामदैन्यार्हां ददर्श धनदानुजः ।
१४. उपसृत्य ततः सीतां प्रहर्षं नाम कीर्तयन् ।
१५. इदं च वचनं धृष्टमुवाच जनकात्मजाम्॥

१६. सान्त्व्यमाना मया भद्रे यमाश्रित्य विमन्यसे ।
१७. खरहन्ता स ते भर्ता राघवः समरे हतः ॥

१८. छिन्नं ते सर्वथा मूलं दर्पश्च निहतो मया ।
१९. व्यसनेनात्मनः सीते मम भार्या भविष्यसि ॥

२०. अल्पपुण्ये निवृत्तार्थे मूढे पण्डितमानिनि ।
२१. शृणु भर्तृवधं सीते घोरं वृत्रवधं यथा ॥

२२. समायातः समुद्रान्तं हन्तुं मां किल राघवः ।
२३. वानरेन्द्रप्रणीतेन बलेन महता मम ॥

२४. बलमस्य हतं रात्रौ यत्र रामः सलक्ष्मणः ।
२५. अथ सुप्तस्य रामस्य प्रहस्तेन प्रमाथिना ।
२६. असक्तं कृतहस्तेन शिरश्छिन्नं महासिना ॥

२७. दिशः प्रव्राजितः सैन्यैः लक्ष्मणः प्लवगैः सह ।
२८. सुग्रीवो ग्रीवया सीते भग्नया प्लवगाधिपः ।
२९. निरस्तहनुकः सीते हनूमान् राक्षसैर्हतः ॥

३०. एवं तव हतो भर्ता ससैन्यो मम सेनया ।
३१. क्षतजादर्रं रजोध्वस्तमिदं चास्याहृतं शिरः ॥

३२. तमब्रवीत् ततो राजा रावणो राक्षसं स्थितम्।
३३. विद्युज्जिह्वं महाजिह्वं समीपपरिवर्तिनम्॥

३४. अग्रतः कुरु सीतायाः शीघ्रं दाशरथेः शिरः ।
३५. अवस्थां पश्चिमां भर्तुः कृपणा साधु पश्यतु ॥

३६. एवमुक्तं तु तद्रक्षः शिरस्तद् प्रियदर्शनम्।
३७. उपनिक्षिप्य सीतायाः क्षिप्रमन्तरधीयत ॥

३८. रावणश्चापि चिक्षेप भास्वरं कार्मुकं महत् ।
३९. त्रिषु लोकेषु विख्यातं रामस्यैतदिति ब्रुवन् ॥

४०. सा सीता तच्छिरो दृष्ट्वा तच्च कार्मुकमुत्तमम्।
४१. नयने मुखवर्णं च भर्तुस्तत्सदृशं मुखम्।
४२. केशान् केशान्तदेशं च तं च चूडामणिं शुभम्।
४३. एतैः सर्वैरभिज्ञानैरभिज्ञाय सुदुःखिता ।
४४. विजगर्हेऽथ कैकेयीं क्रोशन्ती कुररी यथा ॥

४५. सकामा भव कैकेयि हतोऽयं कुलनन्दनः ।
४६. कुलमुत्सादितं सर्वं त्वया कलहशीलया ॥

४७. आर्येण किं नु कैकेय्याः कृतं रामेण विप्रियम्।
४८. यन्मया चीरवसनं दत्त्वा प्रव्राजितो वनम्॥

४९. एवमुक्त्वा तु वैदेही वेपमाना तपस्विनी ।
५०. जगाम जगतीं बाला छिन्ना तु कदली यथा ॥

५१. सा मुहूर्तात् समाश्वस्य परिलभ्याथ चेतनाम्।
५२. तच्छिरः समुपास्थाय विललापायतेक्षणा ।
५३. भर्तुः शिरो धनुस्तत्र समीक्ष्य च पुनः पुनः ॥

५४. एवं लालप्यमानायां सीतायां तत्र राक्षसः ।
५५. अभिचक्राम भर्तारमनीकस्थः कृताञ्जलिः ॥

५६. न्यवेदयदनुप्राप्तं प्रहस्तं वाहिनीपतिम्।
५७. अमात्यैः सहितैः सर्वैः प्रहस्तः समुपस्थितः ।
५८. किञ्चिदात्ययिकं कार्यं तेषां त्वं दर्शनं कुरु ॥

५९. एतच्छ्रुत्वा दशग्रीवः राक्षसप्रतिवेदितम्।
६०. अशोकवनिकां त्यक्त्वा मन्त्रिणां दर्शनं ययौ ॥

६१. अन्तर्धानं तु तच्छीर्षं तच्च कार्मुकमुत्तमम्।
६२. जगाम रावणस्यैव निर्याणसमनन्तरम्॥

६३. सीतां तु मोहितां दृष्ट्वा सरमा नाम राक्षसी ।
६४. रक्षन्ती रावणादिष्टा सानुक्रोशा दृढव्रता ।
६५. तां समाश्वासयामास सखीस्नेहेन सुव्रताम्॥

६६. समाश्वसिहि वैदेहि मा भूत् ते मनसो व्यथा ।
६७. न हतो राघवः श्रीमान् सीते शत्रुनिबर्हणः ॥

६८. अयुक्तबुद्धिकृत्येन सर्वभूतविरोधिना ।
६९. एवं प्रयुक्ता रौद्रेण माया मायाविना त्वयि ॥

७०. न शक्यं सौप्तिकं कर्तुं रामस्य विदितात्मनः ।
७१. वधश्च पुरुषव्याघ्रे तस्मिन् नैवोपपद्यते ॥

७२. न त्वेवं वानरा हन्तुं शक्या पादपयोधिनः ।
७३. सुरा देवर्षभेणेव रामेण हि सुरक्षिताः ॥

७४. शोकस्ते विगतः सर्वः कल्याणं त्वामुपस्थितम्।
७५. ध्रुवं त्वां भजते लक्ष्मीः प्रियं प्रीतिकरं श्रुणु ॥

७६. उत्तीर्य सागरं रामः सह वानरसेनया ।
७७. सन्निविष्टः समुद्रस्य तीरमासाद्य दक्षिणम्॥

७८. अनेन प्रेषिता ये च राक्षसा लघुविक्रमाः ।
७९. राघवस्तीर्ण इत्येवं प्रवृत्तिस्तैरिहाहृता ॥

८०. स तां श्रुत्वा विशालाक्षि प्रवृत्तिं राक्षसाधिपः ।
८१. एष मन्त्रयते सर्वैः सचिवैः सह रावणः ॥

८२. इति ब्रुवाणा सरमा राक्षसी सीतया सह ।
८३. सर्वोद्योगेन सैन्यानां शब्दं शुश्राव भैरवम्॥

८४. दण्डनिर्घातवादिन्याः श्रुत्वा भेर्या महास्वनम्।
८५. उवाच सरमा सीतामिदं मधुरभाषिणी ॥

८६. घण्टानां श्रुणु निर्घोषं रथानां श्रुणु निस्वनम्।
८७. हयानां हेषमाणानां श्रुणु तूर्यध्वनिं तथा ॥

८८. उद्यतायुधहस्तानां राक्षसेन्द्रानुयायिनाम्।
८९. सम्भ्रमो रक्षसामेष तुमुलो रोमहर्षणः ॥

९०. रामः कमलपत्राक्षोऽदैत्यानामिव वासवः ।
९१. विनिर्जित्य जितक्रोधः त्वामचिन्त्यपराक्रमः ।
९२. रावणं समरे हत्वा भर्ता त्वाधिगमिष्यति ॥

९३. अश्रूण्यानन्दजानि त्वं वर्तयिष्यसि शोभने ।
९४. समागम्य परिष्वज्य तस्योरसि महोरसः ॥

९५. अचिरान्मोक्ष्यते देवि सीते ते जघनं गताम्।
९६. धृतानेतां बहून् मासान् वेणीं रामो महाबलः ॥

९७. रावणं समरे हत्वा न चिरादेव मैथिलि ।
९८. त्वया समग्रः प्रियया सुखार्हो लप्स्यते सुखम्॥

९९. समागता त्वं वीर्येण मोदिष्यसि महात्मना ।
१००. सुवर्षेण समायुक्ता यथा सस्येन मेदिनी ॥

१०१. एतस्मिन्नन्तरे शब्दो भेरीशङ्खसमाकुलः ।
१०२. श्रुतो वै सर्वसैन्यानां कंपयन् धरणीतलम्॥

१०३. तेन शङ्खविमिश्रेण भेरीशब्देन नादिना ।
१०४. उपयाति महाबाहू रामः परपुरञ्जयः ॥

१०५. तं निनादं निशम्याथ रावणो राक्षसेश्वरः ।
१०६. मुहूर्तं ध्यानमास्थाय सचिवानभ्युदैक्षत ॥

१०७. सभां सन्नादयन् सर्वामित्युवाच महाबलः ।
१०८. तरणं सागरस्यास्य विक्रमं बलपौरुषम् ।
१०९. यदुक्तवन्तो रामस्य भवन्तस्तन्मया श्रुतम्॥

११०. भवतश्चाप्यहं वेद्मि युद्धे सत्यपराक्रमान् ।
१११. तूष्णीकानीक्षतोऽन्योन्यं विदित्वा रामविक्रमम्॥

११२. ततस्तु सुमहाप्राज्ञो माल्यवान् नाम राक्षसः ।
११३. रावणस्य वचः श्रुत्वा मातुः पैतामहोऽब्रवीत् ॥

११४. विद्यास्वभिविनीतो यो राजा राजन् नयानुगः ।
११५. स शास्ति चिरमैश्वर्यमरीन्श्च कुरुते वशे ॥

११६. सन्दधानो हि कालेन विगृह्णन्श्चारिभिः सह ।
११७. स्वपक्षे वर्धनं कुर्वन् महदैश्वर्यमश्नुते ॥

११८. हीयमानेन कर्तव्यो राज्ञा सन्धिः समेन च ।
११९. न शत्रुमवमन्येत ज्यायान् कुर्वीत विग्रहम्॥

१२०. तन्मह्यं रोचते सन्धिः सह रामेण रावण ।
१२१. यदर्थमभियुक्तोऽसि सीता तस्मै प्रदीयताम्॥

१२२. तस्य देवर्षयः सर्वे गन्धर्वाश्च जयैषिणः ।
१२३. विरोधं मा गमः तेन सन्धिस्ते तेन रोचताम्॥

१२४. धर्मो वै ग्रसतेऽधर्मं यदा कृतमभूद्युगम् ।
१२५. अधर्मो ग्रसते धर्मं यदा तिष्यः प्रवर्तते ॥

१२६. तत् त्वया चरता लोकान् धर्मोऽपि निहतो महान् ।
१२७. अधर्मः प्रगृहीतश्च तेनास्मद् बलिनः परे ॥

१२८. स प्रवृद्धः प्रमादात् तेऽधर्मोऽभिग्रसते हि नः ॥

१२९. विषयेषु प्रसक्तेन यत्किञ्चित्कारिणा त्वया ।
१३०. ऋषीणामग्निकल्पानामुद्वेगो जनितो महान् ॥

१३१. तेषु तेषु च देशेषु पुण्येष्वेव दृढव्रतैः ।
१३२. चर्यमाणं तपस्तीव्रं सन्तापयति राक्षसान् ॥

१३३. देवदानवयक्षेभ्यो गृहीतश्च वरस्त्रवया ।
१३४. मनुष्या वानरा ऋक्षा गोलाङ्गूला महाबलाः ।
१३५. बलवन्त इहागम्य गर्जन्ति दृढविक्रमाः ॥

१३६. उत्पातान् विविधान् दृष्ट्वा घोरान् बहुविधांस्तथा ।
१३७. विनाशमनुपश्यामि सर्वेषां रक्षसामहम्॥

१३८. ज्ञात्वावधार्य कर्माणि क्रियतामायतिक्षमम्॥

१३९. तत् तु माल्यवतो वाक्यं हितमुक्तं दशाननः ।
१४०. न मर्षयति दुष्टात्मा कालस्य वशमागतः ॥

१४१. स बद्ध्वा भ्रुकुटिं वक्त्रे माल्यवन्तमथाब्रवीत् ।
१४२. मानुषं कृपणं राममेकं शाखामृगाश्रयम्।
१४३. समर्थं मन्यसे केन त्यक्तं पित्रा वनालयम्॥

१४४. रक्षसामीश्वरं मां च देवानां च भयङ्करम्।
१४५. हीनं मां मन्यसे केन अहीनं सर्वविक्रमैः ॥

१४६. वीरद्वेषेण वा शङ्के पक्षपातेन वा रिपोः ।
१४७. त्वयाहं परुषान्युक्तो परप्रोत्साहनेन वा ॥

१४८. प्रभवन्तं पदस्थं हि परुषं कोऽभिभाषते ।
१४९. पण्डितः शास्त्रतत्त्वज्ञो विना प्रोत्साहनाद् रिपोः ॥

१५०. द्वन्द्वे यस्य न तिष्ठन्ति दैवतान्यपि संयुगे ।
१५१. स कस्मात् रावणो युद्धे भयमाहारयिष्यति ॥

१५२. द्विधा भज्येयमप्येवं न नमेयं तु कस्यचित् ।
१५३. एष मे सहजो दोषः स्वभावो दुरतिक्रमः ॥

१५४. यदि तावत् समुद्रे तु सेतुर्बद्धो यदृच्छया ।
१५५. रामेण विस्मयः कोऽत्र येन ते भयमागतम्॥

१५६. स तु तीर्त्वार्णवं रामः सह वानरसेनया ।
१५७. प्रतिजानामि ते सत्यं न जीवन् प्रतियास्यति ॥

१५८. एवं ब्रुवाणं संरब्धं रुष्टं विज्ञाय रावणम्।
१५९. व्रीडितो माल्यवान् वाक्यं नोत्तरं प्रत्यपद्यत ॥

१६०. रावणस्तु सहामात्यो मन्त्रयित्वा विमृश्य च ।
१६१. लङ्कायास्तु तदा गुप्तिं कृत्वा राक्षसपुङ्गवः ।

१६२. कृतकृत्यमिवात्मानं मन्यते कालचोदितः ॥

१६३. नरवानरराजानौ स तु वायुसुतः कपिः ।
१६४. जाम्बवान्(अङ्गदश्चैव लक्ष्मणश्च) विभीषणः ।
१६५. अमित्रविषयं प्राप्ताः समवेताः समर्थयन् ॥

१६६. इयं स लक्ष्यते लङ्का पुरी रावणपालिता ।
१६७. सासुरोरगगन्धर्वैरमरैरपि दुर्जया ॥

१६८. कार्यसिद्धिं पुरस्कृत्य मन्त्रयध्वं विनिर्णये ।
१६९. नित्यं सन्निहितो यत्र रावणो राक्षसाधिपः ॥

१७०. अथ तेषु ब्रुवाणेषु रावणावरजोऽब्रवीत् ।
१७१. वाक्यमग्राम्यपदवत् पुष्कलार्थं विभीषणः ॥

१७२. गत्वा लङ्कां ममामात्याः पुरीं पुनरिहागताः ।
१७३. विधानं विहितं यच्च तद् दृष्ट्वा समुपस्थिताः ॥

१७४. पूर्वं प्रहस्तः सबलो द्वारमासाद्य तिष्ठति ।
१७५. दक्षिणं च महावीर्यौ महापार्श्वमहाबलौ ॥

१७६. इन्द्रजित् पश्चिमं द्वारं राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
१७७. उत्तरं नगरद्वारं रावणः स्वयमास्थितः ॥

१७८. विरूपाक्षस्तु सबलो मध्यमं गुल्ममाश्रितः ॥

१७९. गजानां दशसाहस्रं रथानामयुतं तथा ।
१८०. हयानामयुते द्वे च साग्रकोटिश्च रक्षसाम्॥

१८१. विक्रान्ता बलवन्तश्च संयुगेष्वाततायिनः ।
१८२. इष्टा राक्षसराजस्य नित्यमेते निशाचराः ॥

१८३. एकैकस्यात्र युद्धार्थे राक्षसस्य विशांपते ।
१८४. परीवारः सहस्राणां सहस्रमुपतिष्ठते ॥

१८५. कुबेरं तु यदा राम रावणः प्रतियुद्ध्यति ।
१८६. षष्ठिः शतसहस्राणि तदा निर्यान्ति राक्षसाः ॥

१८७. पराक्रमेण वीर्येण तेजसा सत्त्वगौरवात् ।
१८८. सदृशाह्यत्र दर्पेण रावणस्य दुरात्मनः ॥

१८९. अत्र मन्युर्न कर्तव्यः कोपये त्वां न भीषये ।

१९०. समर्थो ह्यसि वीर्येण सुराणामपि निग्रहे ॥

१९१. रावणावरजे वाक्यमेवं ब्रुवति राघवः ।
१९२. शत्रूणां प्रतिघातार्थमिदं वचनमब्रवीत् ॥

१९३. पूर्वद्वारं तु लङ्काया नीलो वानरपुङ्गवः ।
१९४. प्रहस्तं प्रतियोद्धा स्यात् वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥

१९५. अङ्गदो वालिपुत्रस्तु बलेन महता वृतः ।
१९६. दक्षिणे बाधतां द्वारे महापार्श्वमहोदरौ ॥

१९७. हनुमान् पश्चिमद्वारं निष्पीड्य पवनात्मजः ।
१९८. प्रविशत्वप्रमेयात्मा बहुभिः कपिभिर्वृतः ॥

१९९. उत्तरं नगरद्वारमहं सौमित्रिणा सह ।
२००. निपीड्याभिप्रवेक्ष्यामि सबलो यत्र रावणः ॥

२०१. वानरेन्द्रश्च बलवान् ऋक्षराजश्च वीर्यवान् ।
२०२. राक्षसेन्द्रानुजश्चैव गुल्मे भवतु मध्यमे ॥

२०३. एषा भवतु नः संज्ञा युद्धेऽस्मिन् वानरे बले ।
२०४. वानरा एव नश्चिह्नं स्वजनेऽस्मिन् भविष्यति ॥

२०५. वयं तु मानुषेणैव सप्त योत्स्यामहे परान् ।
२०६. अहमेव सहभ्रात्रा लक्ष्मणेन महौजसा ।
२०७. आत्मना पञ्चमश्चायं सखा मम विभीषणः ॥

२०८. स रामः कृत्यसिद्ध्यर्थमेवमुक्त्वा विभीषणम् ।
२०९. सुवेलारोहणे बुद्धिं चकार मतिमान् प्रभुः ॥

२१०. ततो रामः सुवेलाग्रं योजनद्वयमण्डलम् ।
२११. उपारोहत् ससुग्रीवो हरियूथैः समन्वितः ॥

२१२. शिखरं तु त्रिकूटस्य स ददर्श दिविस्पृशम् ।
२१३. मनसापि दुरारोहं किं पुनः कर्मणा जनैः ॥

२१४. निविष्टा तस्य शिखरे लङ्का रावणपालिता ।
२१५. दशयोजनविस्तीर्णा विंशद्योजनमायता ॥

२१६. तां समृद्धां समृद्धार्थां लक्ष्मीवान् लक्ष्मणाग्रजः ।
२१७. रावणस्य पुरीं रामो ददर्श सह वानरैः ॥

२१८. तस्य गोपुरशृङ्गस्थं राक्षसेन्द्रं ददर्श ह ।
२१९. नीलजीमूतसङ्काशं हेमसन्छादिताम्बरम् ।
२२०. सन्ध्यातपेन सन्छन्नं मेघराशिमिवाम्बरे ॥

२२१. दर्शनात् राक्षसेन्द्रस्य सुग्रीवः सहसोत्थितः ।
२२२. क्रोधवेगेन संयुक्तः सत्त्वेन च बलेन च ।
२२३. अचलाग्रातथोत्थाय पुप्लुवे गोपुरस्थले ॥

२२४. स्थित्वा मुहूर्तं सम्प्रेक्ष्य निर्भयेनान्तरात्मना ।
२२५. तृणीकृत्य च तद्रक्षः सोऽब्रवीत् परुषं वचः ॥

२२६. लोकनाथस्य रामस्य सखा दासोऽस्मि राक्षस ।
२२७. न मया मोक्ष्यसेऽद्य त्वं पार्थिवेन्द्रस्य तेजसा ॥

२२८. इत्युक्त्वा सहसोत्पत्य पुप्लुवे तस्य चोपरि ।
२२९. आकृष्य मुकुटं चित्रं पातयामास तद् भुवि ॥

२३०. समीक्ष्य तूर्णमायान्तं बभाषे तं निशाचरः ।
२३१. सुग्रीवस्त्रवं परोक्षं मे हीनग्रीवो भविष्यसि ॥

२३२. इत्युक्त्वोत्थाय तं क्षिप्रं बाहुभ्यामाक्षिपत् तले ।
२३३. कन्दुवत् स समुत्थाय बाहुभ्यामाक्षिपत् हरिः ॥

२३४. तौ परस्परमासाद्य यत्तौ अन्योन्यसूदने ।
२३५. मार्जाराविव भक्षार्थेऽवतस्थाते मुहुर्मुहुः ॥

२३६. मण्डलानि विचित्राणि स्थानानि विविधानि च ।
२३७. तौ विचेरतुरन्योन्यं वानरेन्द्रश्च रावणः ॥

२३८. मुष्टिप्रहारैश्च तलप्रहारैः
२३९. अरत्निघातैश्च कराग्रघातैः ।
२४०. तौ चक्रतुर्युद्धमसह्यरूपम्
२४१. महाबलौ राक्षसवानरेन्द्रौ ॥

२४२. एतस्मिन्नन्तरे रक्षो मायाबलमथात्मनः ।
२४३. आरब्धुमुपसम्पेदे ज्ञात्वा तं वानराधिपः ।
२४४. उत्पपात तदाकाशं जितकाशि जितक्लमः ।
२४५. रावणः स्थित एवात्र हरिराजेन वञ्चितः ॥

२४६. अथ हरिवरनाथः प्राप्तसङ्ग्रामकीर्तिः
२४७. निशिचरपतिमाजौ योजयित्वा श्रमेण ।

२४८. गगनमतिविशालं लङ्घयित्वार्कसूनुः
२४९. हरिगणबलमध्ये रामपार्श्वं जगाम ॥

२५०. अथ तस्मिन् निमित्तानि दृष्ट्वा लक्ष्मणपूर्वजः ।
२५१. सुग्रीवं सम्परिष्वज्य रामो वचनमब्रवीत् ॥

२५२. असम्मन्त्र्य मया सार्धं तदिदं साहसं कृतम् ।
२५३. एवं साहसयुक्तानि न कुर्वन्ति जनेश्वराः ॥

२५४. संशये स्थाप्य मां चेदं बलं चेमं विभीषणम् ।
२५५. कष्टं कृतमिदं वीर साहसं साहसप्रिय ॥

२५६. इदानीं मा कृथा वीर एवंविधमरिन्दम ।
२५७. त्वयि किञ्चित् समापन्ने किं कार्यं सीतया मम ॥

२५८. तमेवं वादिनं रामं सुग्रीवः प्रत्यभाषत ।
२५९. तव भार्यापहर्तारं दृष्ट्वा राघव रावणम् ।
२६०. मर्षयामि कथं वीर जानन् विक्रममात्मनः ॥

२६१. इत्येवं वादिनं वीरमभिनन्द्य च राघवः ।
२६२. लक्ष्मणं लक्ष्मिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥

२६३. लोकक्षयकरं भीमं भयं पश्याम्युपस्थितम् ।
२६४. निबर्हणं प्रवीराणां ऋक्षवानरराक्षसाम् ॥

२६५. मेघाः क्रव्यादसङ्काशाः परुषाः परुषस्वनाः ।
२६६. क्रूराः क्रूरं प्रवर्षन्ति मिश्रं शोणितबिन्दुभिः ॥

२६७. आदित्यमभिवाश्यन्ति जनयन्तो महद्भयम् ।
२६८. दीना दीनस्वरा घोरा अप्रशस्ता मृगद्विजाः ॥

२६९. युगान्तमिव लोकस्य पश्य लक्ष्मण शंसति ।
२७०. शैलैः शूलैश्च खड्गैश्च विमुक्तैः कपिराक्षसैः ।
२७१. भविष्यत्यावृता भूमिः मांसशोणितकर्दमा ॥

२७२. क्षिप्रमद्य दुराधर्षां पुरीं रावणपालिताम् ।
२७३. अभियाम जवेनैव सर्वतो हरिभिर्वृताः ॥

२७४. इत्येवं तु वदन् वीरो लक्ष्मणं लक्ष्मणाग्रजः ।
२७५. तस्मादवातरत् शीघ्रं पर्वताग्रात् महाबलः ॥

२७६. ततः काले महाबाहुर्बलेन महता वृतः ।

२७७. प्रस्थितः पुरतो धन्वी लङ्कामभिमुखः पुरीम्॥

२७८. ततः पश्चात् सुमहती पृतनर्क्षवनौकसाम्।
२७९. प्रच्छाद्य महतीं भूमिमनुयाति स्म राघवम्॥

२८०. ते तु वानरशार्दूलाः शार्दूला इव दंष्ट्रिणः ।
२८१. गृहीत्वा द्रुमशैलाग्रान् हृष्टा युद्धाय तस्थिरे ॥

२८२. दशनागबलाः केचित् केचित् दशगुणोत्तराः ।
२८३. केचिन्नागसहस्रस्य बभूवुस्तुल्यविक्रमाः ॥

२८४. परिपूर्णमिवाकाशं सम्पूर्णेव च मेदिनी ।
२८५. लङ्कामुपनिविष्टैश्च सम्पतद्भिश्च वानरैः ॥

२८६. वानरैर्बलवद्भिश्च बभूव द्रुमपाणिभिः ।
२८७. सर्वतः संवृता लङ्का दुष्प्रवेशापि वायुना ॥

२८८. महान् शब्दोऽभवत् तत्र बलौघस्याभिवर्ततः ।
२८९. सागरस्येव भिन्नस्य यथा स्यात् सलिलस्वनः ॥

२९०. राघवः सन्निवेश्यैवं स्वसैन्यं रक्षसां वधे ।
२९१. विभीषणस्यानुमते राजधर्ममनुस्मरन् ।
२९२. अङ्गदं वालितनयं समाहूयेदमब्रवीत् ॥

२९३. गत्वा सौम्य दशग्रीवं ब्रूहि मद्वचनात् कपे ।
२९४. लङ्घयित्वा पुरीं लङ्कां भयं त्यक्त्वा गतव्यथः ॥

२९५. ऋषीणां देवतानां च गन्धर्वाप्सरसां तथा ।
२९६. यच्च पापं कृतं मोहादवलिप्तेन राक्षस ।
२९७. तस्य पापस्य सम्प्राप्ता व्युष्टिरद्य दुरासदा ॥

२९८. बलेन येन वै सीतां मायया राक्षसाधम ।
२९९. मामतिक्रामयित्वा त्वं हृतवान्स्तन्निदर्शय ॥

३००. अराक्षसमिमं लोकं कर्तास्मि निशितैः शरैः ।
३०१. न चेच्छरणमभ्येषि तामादाय तु मैथिलीम्॥

३०२. धर्मात्मा रक्षसां श्रेष्ठः सम्प्राप्तोऽयं विभीषणः ।
३०३. लङ्कैश्वर्यं ध्रुवं श्रीमानिदं प्राप्नोत्यकण्टकम्॥

३०४. युध्यस्व मा धृतिं कृत्वा शौर्यमालम्ब्य राक्षस ।
३०५. मच्छरैस्त्वं रणे शान्तस्ततः पूतो भविष्यसि ॥

३०६. ब्रवीमि त्वां हितं वाक्यं क्रियतामौर्ध्वदैहिकम्।
३०७. सुदृष्टा क्रियतां लङ्का जीवितं ते मयि स्थितम्॥

३०८. इत्युक्तः स तु तारेयो रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
३०९. जगामाकाशमाविश्य मूर्तिमानिव हव्यवाट् ॥

३१०. सोऽतिपत्य मुहूर्तेन श्रीमान् रावणमन्दिरम्।
३११. ददर्शासीनमव्यग्रं रावणं सचिवैः सह ॥

३१२. तद् रामवचनं सर्वमन्यूनाधिकमुत्तमम्।
३१३. सामात्यं श्रावयामास निवेद्यात्मानमात्मना ॥

३१४. श्रुत्वा तद् रोषमापन्नो निशाचरगणेश्वरः ।
३१५. गृह्यतामिति दुर्मेधा शशास सचिवान्स्तदा ॥

३१६. जगृहुस्तं ततो घोराश्चत्वारो रजनीचराः ॥

३१७. ग्राहयामास तारेयः स्वयमात्मानमात्मवान् ।
३१८. बलं दर्शयितुं वीरो यातुधानगणे तदा ॥

३१९. स तान् बाहुद्वयासक्तानादाय पतगानिव ।
३२०. प्रासादं शैलसङ्काशं उत्पपाताङ्गदस्तदा ॥

३२१. तस्योत्पतनवेगेन निर्धूतास्तत्र राक्षसाः ।
३२२. भूमौ निपतिताः सर्वे राक्षसेन्द्रस्य पश्यतः ॥

३२३. ततः प्रासादशिखरं शैलशृङ्गमिवोन्नतम्।
३२४. चक्राम राक्षसेन्द्रस्य वालिपुत्रः प्रतापवान् ॥

३२५. पफाल च तदाक्रान्तं दशग्रीवस्य पश्यतः ।
३२६. पुरा हिमवतः शृङ्गं वज्रेणेव विदारितम्॥

३२७. भङ्क्त्वा प्रासादशिखरं नाम विश्राव्य चात्मनः ।
३२८. विनद्य सुमहानादमुत्पपात विहायसा ॥

३२९. व्यथयन् राक्षसान् सर्वान् हर्षयन्श्चापि वानरान् ।
३३०. स वानराणां मध्ये तु रामपार्श्वमुपागतः ॥

३३१. रामस्तु बहुभिर्हृष्टैर्विनदद्भिः प्लवङ्गमैः ।
३३२. वृतो रिपुवधाकाङ्क्षी युद्धायैवाभ्यवर्तत ॥

३३३. दृष्ट्वा दाशरथिर्लङ्कां चित्रध्वजपताकिनीम्।

३३४. निपीड्यमानां धर्मात्मा वैदेहीमनुचिन्तयन् ।
३३५. क्षिप्रमाज्ञापयद् रामो वानरान् द्विषतां वधे ॥

३३६. ते ताम्रवक्त्रा हेमाभा रामार्थे त्यक्तजीविताः ।
३३७. लङ्कामेवाभ्यवर्तन्त सालभूधरयोधिनः ॥

३३८. जयत्युरुबलो रामो लक्ष्मणश्च महाबलः ।
३३९. राजा जयति सुग्रीवो राघवेणाभिपालितः ॥

३४०. इत्येवं घोषयन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
३४१. अभ्यधावन्त लङ्कायाः प्राकारं कामरूपिणः ॥

३४२. ततः कोपपरीतात्मा रावणो राक्षसेश्वरः ।
३४३. निर्याणं सर्वसैन्यानां द्रुतमाज्ञापयत् तदा ॥

३४४. रथैश्चादित्यसङ्काशैः कवचैश्च मनोरमैः ।
३४५. निर्ययू राक्षसा वीरा नादयन्तो दिशो दश ॥

३४६. एतस्मिन्नन्तरे तेषामन्योन्यमभिधावताम् ।
३४७. रक्षसां वानराणां च द्वन्द्वयुद्धमवर्तत ॥

३४८. हरिराक्षसदेहेभ्यः प्रभूताः केशशाद्वलाः ।
३४९. शरीरसङ्घाटवहाः प्रसुस्रुः शोणितापगाः ॥

३५०. अङ्गदेनेन्द्रजित् सार्धं वालिपुत्रेण राक्षसः ।
३५१. अयुध्यत महातेजाः त्रयम्बकेण यथान्धकः ॥

३५२. आजघानेन्द्रजित् क्रुद्धो वज्रेणेव शतक्रतुः ।
३५३. अङ्गदं गदया वीरं शत्रुसैन्यविदारणम्॥

३५४. तस्य काञ्चनचित्राङ्गं रथं साश्वं ससारथिम् ।
३५५. जघान गदया श्रीमानङ्गदो वेगवान् हरिः ॥

३५६. इन्द्रजित् तु रथं त्यक्त्वा हताश्वो हतसारथिः ।
३५७. अङ्गदेन महाकायस्तत्रैवान्तरधीयत ॥

३५८. सोऽन्तर्धानगतः पापो रावणी रणकर्शितः ।
३५९. अदृश्यो निशितान् बाणान् मुमोचाशनिवर्चसः ॥

३६०. रामं च लक्ष्मणं चैव घोरैर्नागमयैः शरैः ।
३६१. बिभेद समरे क्रुद्धः सर्वगात्रेषु राक्षसः ॥

३६२. ततः पर्यन्तरक्षाक्षो भिन्नाञ्जनचयोपमः ।
३६३. रावणिर्भ्रातरौ वाक्यमन्तर्धानगतोऽब्रवीत् ॥

३६४. युध्यमानमनालक्ष्यं शक्रोऽपि त्रिदशेश्वरः ।
३६५. द्रष्टुमासादितुं वापि न शक्तः किं पुनर्युवाम्॥

३६६. प्रापिताविषुजालेन राघवौ कङ्कपत्रिणा ।
३६७. एष रोषपरीतात्मा नयामि यमसादनम्॥

३६८. एवमुक्त्वा तु धर्मज्ञौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
३६९. निर्बिभेद शितैर्बाणैः प्रजहर्ष ननाद च ॥

३७०. भिन्नाञ्जनचयश्यामो विस्फार्य विपुलं धनुः ।
३७१. भूय एव शरान् घोरान् विससर्ज महामृधे ॥

३७२. ततो मर्मसु मर्मज्ञो मज्जयन् निशितान् शरान् ।
३७३. रामलक्ष्मणयोर्वीरो ननाद च मुहुर्मुहुः ॥

३७४. बद्धौ तु शरबन्धेन तावुभौ रणमूर्धनि ।
३७५. निपेततुर्महेश्वासौ जगत्यां जगतीपती ॥

३७६. न ह्यविद्धं तयोर्गात्रे बभूवाङ्गुलमन्तरम् ।
३७७. नानिर्विण्णं न चाध्वस्तमाकराग्रादजिह्मगैः ॥

३७८. तौ तु क्रूरेण निहतौ रक्षसा कामरूपिणा ।
३७९. असृक् सुस्रुवतुस्तीव्रं जलं प्रस्रवणाविव ॥

३८०. बद्धौ तु तौ वीरशये शयानौ
३८१. ते वानराः सम्परिवार्य तस्थुः ।
३८२. समागता वायुसुतप्रमुख्याः
३८३. विषादमार्ता परमं च जग्मुः ॥

३८४. इन्द्रजित् त्वात्मनः कर्म तौ शयानौ समीक्ष्य च ।
३८५. उवाच परमप्रीतो हर्षयन् सर्वराक्षसान् ॥

३८६. दूषणस्य च हन्तारौ खरस्य च महाबलौ ।
३८७. सादितौ मामकैर्बाणैर्भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥

३८८. यत्कृते चिन्तयानस्य शोकार्तस्य पितुर्मम ।
३८९. अस्पृष्ट्वा शयनं गात्रैस्त्रियामा याति शर्वरी ॥

३९०. कृत्स्नेयं यत्कृते लङ्का नदी वर्षास्विवाकुला ।

३९१. सोऽयं मूलहरोऽनर्थः सर्वेषां निहतो मया ॥

३९२. रामस्य लक्ष्मणस्यैव सर्वेषां च वनौकसाम् ।
३९३. विक्रमा निष्फलाः सर्वे यथा शरदि तोयदाः ॥

३९४. एवमुक्तास्तु ते सर्वे राक्षसाः कूटयोधिनः ।
३९५. हतो राम इति ज्ञात्वा रावणिं समपूजयन् ॥

३९६. निष्पन्दौ तु तदा दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
३९७. वसुधायां निरुच्छ्वासौ हतौ इत्यन्वमन्यत ॥

३९८. हर्षेण तु समाविष्ट इन्द्रजित् समितिञ्जयः ।
३९९. प्रविवेश पुरीं लङ्कां हर्षयन् सर्वराक्षसान् ॥

४००. तत्र रावणमासाद्य अभिवाद्य कृताञ्जलिः ।
४०१. आचचक्षे प्रियं पित्रे निहतौ रामलक्ष्मणौ ॥

४०२. स हर्षवेगानुगतान्तरात्मा
४०३. श्रुत्वा गिरं तस्य महारथस्य ।
४०४. जहौ ज्वरं दाशरथेः समुत्थम्
४०५. प्रहृष्टवाचाभिननन्द पुत्रम्॥

४०६. रावणस्त्वथ संहृष्टो विसृज्येन्द्रजितं सुतम् ।
४०७. आजुहाव ततः सीतारक्षणी राक्षसीस्तदा ॥

४०८. ता उवाच ततो हृष्टो राक्षसी राक्षसाधिपः ।
४०९. हतौ इन्द्रजिताख्यात वैदेह्या रामलक्ष्मणौ ॥

४१०. पुष्पकं तत् समारोप्य दर्शयध्वं रणे हतौ ।
४११. यदाश्रयादवष्टब्धा नेयं मामुपतिष्ठते ॥

४१२. सोऽस्या भर्ता सह भ्रात्रा निहतो रणमूर्धनि ।
४१३. अवेक्ष्य विनिवृत्ताशा चान्यां गतिमपश्यती ।
४१४. निरपेक्षा विशालाक्षी मामुपस्थास्यते स्वयम्॥

४१५. ततः पुष्पकमादाय राक्षस्यो रावणाज्ञया ।
४१६. अशोकवनिकास्थां तां मैथिलीं समुपानयन् ॥

४१७. ततः पुष्पकमारोप्य सीतां त्रिजटया सह ।
४१८. जग्मुर्दर्शयितुं तस्यै राक्षस्यो रामलक्ष्मणौ ॥

४१९. ततः सीता ददर्शोभौ शयानौ शरतल्पगौ ।

४२०. लक्ष्मणं चैव रामं च विसञ्ज्ञौ शरपीडितौ ॥

४२१. विध्वस्तकवचौ वीरौ विप्रविद्धशरासनौ ।
४२२. सायकैः छिन्नसर्वाङ्गौ शरस्तम्बमयौ क्षितौ ।

४२३. प्रेक्ष्य पांसुषु वेष्टन्तौ रुरोद जनकात्मजा ॥

४२४. भर्तारं निहतं दृष्ट्वा लक्ष्मणं च महाबलम् ।
४२५. विललाप भृशं सीता करुणं शोककर्शिता ॥

४२६. ऊचुर्लाक्षणिका ये मां पुत्रिण्यविधवेति च ।
४२७. तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥

४२८. यज्वनो महिषीं ये मामूचुः पत्नीं च सत्रिणः ।
४२९. तेऽद्य सर्वे हते रामे ज्ञानिनोऽनृतवादिनः ॥

४३०. आधिराज्येऽभिषेको मे ब्राह्मणैः पतिना सह ।
४३१. कृतान्तकुशलैरुक्तं तत् सर्वं वितथीकृतम्॥

४३२. शोधयित्वा जनस्थानं प्रवृत्तिमुपलभ्य च ।
४३३. तीर्त्वा सागरमक्षोभ्यं भ्रातरौ गोष्पदे हतौ ॥

४३४. न कालस्यातिभारोऽस्ति कृतान्तस्य सुदुर्जयः ।
४३५. यत्र रामः सहभ्रात्रा शेते युधि निपातितः ॥

४३६. न शोचामि तथा रामं लक्ष्मणं च महारथम् ।
४३७. नात्मानं जननीं चापि यथा श्वश्रूं तपस्विनीम्॥

४३८. परिदेवयमानां तां राक्षसी त्रिजटाब्रवीत् ।
४३९. मा विषादं कृथा देवि भर्तायं तव जीवति ॥

४४०. इदं विमानं वैदेहि पुष्पकं नाम नामतः ।
४४१. दिव्यं त्वां धारयेन्नेदं यद्येतौ गतजीवितौ ॥

४४२. इदं तु सुमहच्चिह्नं शनैः पश्यस्व मैथिलि ।
४४३. निस्सञ्ज्ञौ अप्युभौ एतौ नैव लक्ष्मीर्वियुज्यते ॥

४४४. प्रायेण गतसत्त्वानां पुरुषाणां गतायुषाम् ।
४४५. दृश्यमानेषु वक्त्रेषु परं भवति वैकृतम्॥

४४६. अनृतं नोक्तपूर्वं मे न च वक्ष्यामि मैथिलि ।
४४७. चारित्रसुखशीलत्वात् प्रविष्टासि मनो मम ॥

४४८. सा त्वं भव सुविस्रब्धा अनुमानैः सुखोदयैः ।
४४९. अहतौ पश्य काकुत्स्थौ स्नेहादेतद् ब्रवीमि ते ॥

४५०. श्रुत्वा तु वचनं तस्याः सीता सुरसुतोपमा ।
४५१. कृताञ्जलिरुवाचेमां एवमस्त्विति मैथिली ॥

४५२. विमानं पुष्पकं तत्तु सन्निवर्त्य मनोजवम् ।
४५३. दीना त्रिजटया सीता लङ्कामेव प्रवेशिता ॥

४५४. तस्मिन् प्रविष्टे लङ्कायां कृतार्थे रावणात्मजे ।
४५५. राघवं परिवार्याथ ररक्षुर्वानरर्षभाः ॥

४५६. वीक्षमाणा दिशः सर्वाः तिर्यगूर्ध्वं च वानराः ।
४५७. तृणेष्वपि तु चेष्टत्सु राक्षसा इति मेनिरे ॥

४५८. रामलक्ष्मणयोर्दृष्ट्वा शरीरे सायकैश्चिते ।
४५९. सर्वाणि चाङ्गोपाङ्गानि सुग्रीवं भयमाविशत् ॥

४६०. तमुवाच परित्रस्तं वानरेन्द्रं विभीषणः ।
४६१. अलं त्रासेन सुग्रीव बाष्पवेगो निगृह्यताम्॥

४६२. एवं प्रायाणि युद्धानि विजयो नास्ति नैष्ठिकः ॥

४६३. सभाग्यशेषतास्माकं यदि वीर भविष्यति ।
४६४. मोहमेतौ प्रहास्येते महात्मानौ महाबलौ ॥

४६५. न कालः कपिराजेन्द्र वैक्लव्यमवलम्बितुम् ।
४६६. अतिस्नेहोऽपि कालेऽस्मिन् मरणायोपकल्पते ॥

४६७. नैतत् किञ्चन रामस्य न च रामो मुमूर्षति ।
४६८. नह्येनं हास्यते लक्ष्मीः दुर्लभा या गतायुषाम्॥

४६९. तस्मादाश्वासयात्मानं बलं चाश्वासय स्वकम् ।
४७०. यावद् सैन्यानि सर्वाणि पुनः संस्थापयाम्यहम्॥

४७१. समाश्वास्य तु सुग्रीवं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
४७२. विद्रुतं वानरानीकं तत् समाश्वासयत् पुनः ॥

४७३. एतस्मिन्नन्तरे रामः प्रत्यबुद्ध्यत वीर्यवान् ।
४७४. स्थिरत्वात् सत्त्वयोगाच्च शरैः सन्दानितोऽपि सन् ॥

४७५. ततो दृष्ट्वा सुरुचिरं निषण्णं गाढमर्पितम् ।

४७६. भ्रातरं दीनवदनं पर्यदेवयदातुरः ॥

४७७. किं नु मे सीतया कार्यं लब्धया जीवितेन वा ।
४७८. शयानं योऽद्य पश्यामि भ्रातरं युधि निर्जितम्॥

४७९. शक्या सीतासमा नारी मर्त्यलोके विचिन्वता ।
४८०. न लक्ष्मणसमो भ्राता सचिवः सांपरायिकः ॥

४८१. यथैव मां वनं यान्तमनुयातो महाद्युतिः ।
४८२. अहमप्यनुयास्यामि तथैवैनं यमक्षयम्॥

४८३. यत्तु शक्यं वयस्येन सुहृदा वा परं मम ।
४८४. कृतं सुग्रीव तत् सर्वं भवता धर्मभीरुणा ॥

४८५. मित्रकार्यं कृतमिदं भवद्भिर्वानरर्षभाः ।
४८६. अनुज्ञाता मया सर्वे यथेष्टं गन्तुमर्हथ ॥

४८७. शुश्रुवुः तस्य ये सर्वे वानराः परिदेवितम्।
४८८. वर्तयाञ्चक्रिरेऽश्रूणि नेत्रैः कृष्णेतरेक्षणाः ॥

४८९. एतस्मिन्नन्तरे वायुर्मेघाश्चापि सविद्युतः ।
४९०. पर्यस्यन् सागरे तोयं कंपयन्निव मेदिनीम्॥

४९१. महता पक्षवातेन सर्वद्वीपमहाद्रुमाः ।
४९२. निपेतुर्भग्नविटपाः सलिले लवणाम्भसि ॥

४९३. अभवन् पन्नगास्त्रस्ता भोगिनस्तत्र वासिनः ।
४९४. शीघ्रं सर्वाणि यादांसि जग्मुश्च लवणार्णवम्॥

४९५. ततो मुहूर्तात् गरुडं वैनतेयं महाबलम्।
४९६. वानरा ददृशुः सर्वे ज्वलन्तमिव पावकम्॥

४९७. तमागतमभिप्रेक्ष्य नागास्ते विप्रदुद्रुवुः ।
४९८. यैस्तु तौ पुरुषौ बद्धौ शरभूतैर्महाबलैः ॥

४९९. ततः सुपर्णः काकुत्स्थौ स्पृष्ट्वा प्रत्यभिनन्द्य च ।
५००. विममर्श च पाणिभ्यां मुखे चन्द्रसमप्रभे ॥

५०१. वैनतेयेन संस्पृष्टास्तयोः संरुरुहुर्व्रणाः ।
५०२. सुवर्णे च तनू स्निग्धे तयोराशु बभूवतुः ॥

५०३. तावुत्थाप्य महातेजा गरुडो वासवोपमौ ।

५०४. उभौ च सस्वजे हृष्टो रामश्चैनमुवाच ह ॥

५०५. भवत्प्रसादात् व्यसनं रावणिप्रभवं महत् ।
५०६. उपायेन व्यतिक्रान्तौ शीघ्रं च बलिनौ कृतौ ॥

५०७. को भवान् रूपसम्पन्नो दिव्यस्रगनुलेपनः ।
५०८. वसानो विरजे वस्त्रे दिव्याभरणभूषितः ॥

५०९. तमुवाच महातेजा वैनतेयो महाबलः ।
५१०. पतत्रिराजः प्रीतात्मा हर्षपर्याकुलेक्षणम्॥

५११. अहं सखा ते काकुत्स्थ प्रियः प्राणो बहिश्चरः ।
५१२. गरुत्मानिह सम्प्राप्तो युवयोः साह्यकारणात् ॥

५१३. एते नागाः काद्रवेयाः तीक्ष्णदंष्ट्राः विषोल्बणाः ।
५१४. रक्षोमायाप्रभावेण शरभूतास्त्रवदाश्रयाः ॥

५१५. इमं श्रुत्वा तु वृत्तान्तं त्वरमाणोऽहमागतः ।
५१६. सहसैवावयोः स्नेहात् सखित्वमनुपालयन् ॥

५१७. सखे राघव धर्मज्ञ रिपूणामपि वत्सल ।
५१८. अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि गमिष्यामि यथासुखम्॥

५१९. न च कौतूहलं कार्यं सखित्वं प्रति राघव ।
५२०. कृतकर्मा रणे वीर सखित्वं प्रतिवेत्स्यसि ॥

५२१. बालवृद्धावशेषां तु लङ्कां कृत्वा शरोर्मिभिः ।
५२२. रावणं तु रिपुं हत्वा सीतां त्वमुपलप्स्यसे ॥

५२३. इत्येवमुक्त्वा वचनं सुपर्णः शीघ्रविक्रमः ।
५२४. रामं च नीरुजं कृत्वा परिष्वज्य च वीर्यवान् ।
५२५. जगामाकाशमाविश्य मध्ये तेषां वनौकसाम्॥

५२६. नीरुजौ राघवौ दृष्ट्वा ततो वानरयूथपाः ।
५२७. सिंहनादं तदा नेदुः लाङ्गूलं दुधुवुश्च ते ॥

५२८. तेषां सुभीमस्तुमुलो निनादो
५२९. बभूव शाखामृगयूथपानाम्।
५३०. क्षये निदाघस्य यथा घनानाम्
५३१. नादः सुभीमो नदतां निशीथे ॥

५३२. तेषां तु तुमुलं शब्दं श्रुत्वा तं (रावणो) भृशम्।

५३३. सचिवानां (ततस्तस्य) मध्ये वचनमब्रवीत् ॥

५३४. अयं च सुमहान् नादः शङ्कां जनयतीव मे ।
५३५. ज्ञायतां तूर्णमेतेषां सर्वेषां च वनौकसाम् ।
५३६. शोककाले समुत्पन्ने हर्षकारणमुत्थितम् ॥

५३७. तथोक्तास्ते सुसम्भ्रान्ताः प्राकारमधिरुह्य च ।
५३८. ददृशुः पालितां सेनां सुग्रीवेण महात्मना ॥

५३९. तौ च मुक्तौ सुघोरेण शरबन्धेन राघवौ ।
५४०. तदप्रियं दीनमुखा रावणस्य च राक्षसाः ।
५४१. कृत्स्नं निवेदयामासुर्यथावत् वाक्यकोविदाः ॥

५४२. तच्छ्रुत्वा वचनं तेषां राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
५४३. उवाचात्महितं काले प्रहस्तं युद्धकोविदम् ॥

५४४. पुरस्योपनिविष्टस्य सहसा पीडितस्य वा ।
५४५. नान्यं युद्धात् प्रपश्यामि मोक्षं युद्धविशारद ॥

५४६. अहं वा कुम्भकर्णो वा त्वं वा सेनापतिर्मम ।
५४७. इन्द्रजिद्वा निकुम्भो वा वहेयुर्भारमीदृशम् ॥

५४८. स त्वं बलमतः शीघ्रमादाय परिगृह्य च ।
५४९. विजयायाभिनिर्याहि यत्र सर्वे वनौकसः ॥

५५०. रावणेनैवमुक्तस्तु प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
५५१. राक्षसेन्द्रमुवाचेदमसुरेन्द्रमिवोशना ॥

५५२. राजन् मन्त्रितपूर्वं नः कुशलैः सह मन्त्रिभिः ।
५५३. प्रदानेन तु सीतायाः श्रेयो व्यवसितं मया ।
५५४. अप्रदाने पुनर्युद्धं दृष्टमेव तदेव नः ॥

५५५. सोऽहं दानैश्च मानैश्च सततं पूजितस्त्वया ।
५५६. सान्त्वैश्च विविधैः काले किं न कुर्यां हितं तव ॥

५५७. न हि मे जीवितं रक्ष्यं पुत्रदारधनानि च ।
५५८. त्वं पश्य मां जुहूषन्तं त्वदर्थे जीवितं युधि ॥

५५९. एवमुक्त्वा तु भर्तारं रावणं वाहिनीपतिः ।
५६०. लङ्काया निर्ययौ तूर्णं बलेन महता वृतः ॥

५६१. तस्य निर्याणघोषेण राक्षसानां च नर्दताम् ।

५६२. लङ्कायां सर्वभूतानि विनेदुर्विकृतैः स्वरैः ॥

५६३. प्रहस्तं तं हि निर्यान्तं प्रख्यातगुणपौरुषम्।
५६४. युधि नानाप्रहरणा कपिसेनाभ्यवर्तत ॥

५६५. अभिसञ्जातघोषाणां प्रहस्तमभिगर्जताम्।
५६६. गदाश्च परिघा प्रासा विविधाश्च परश्वधाः ।
५६७. धनूंषि च विचित्राणि राक्षसानां जयैषिणाम्।
५६८. प्रगृहीतान्यराजन्त वानरानभिधावताम्॥

५६९. जगृहुः पादपान्श्चापि पुष्पितान्स्तु गिरीन्स्तथा ।
५७०. शिलाश्च विपुला दीर्घा योद्धुकामा प्लवङ्गमाः ॥

५७१. बहवो राक्षसा युद्धे बहून् वानरपुङ्गवान् ।
५७२. वानरा राक्षसान्श्चापि निर्जघ्नुर्बहवो बहून् ॥

५७३. महता हि शरौघेण राक्षसो रणदुर्मदः ।
५७४. अर्दयामास सङ्क्रुद्धो वानरान् परमाहवे ॥

५७५. वानराणां शरीरैस्तु राक्षसानां च मेदिनी ।
५७६. बभूवातिचिता घोरैः पर्वतैरिव संवृता ॥

५७७. सा मही रुधिरौघेण प्रच्छन्ना सम्प्रकाशते ।
५७८. सम्छन्ना माधवे मासि पलाशैरिव पुष्पितैः ॥

५७९. शोणितौघमहातोयां यमसागरगामिनीम्।
५८०. यकृत्प्लीनमहापङ्कां विनिकीर्णान्त्रशैवलाम्।
५८१. भिन्नकायशिरोमीनां अङ्गावयवशाद्वलाम्।
५८२. गृध्रहंसवराकीर्णामार्तस्वनितनिस्वनाम्।
५८३. राक्षसा कपिमुख्यास्ते तेरुस्तां दुस्तरां नदीम्॥

५८४. ततः सृजन्तं बाणौघान् प्रहस्तं स्यन्दने स्थितम्।
५८५. ददर्श तरसा नीलो विधमन्तं प्लवङ्गमान् ॥

५८६. समीक्ष्याभिद्रुतं युद्धे प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
५८७. रथेनादित्यवर्णेन नीलमेवाभिदुद्रुवे ॥

५८८. स धनुर्धन्विनां श्रेष्ठो विकृष्य परमाहवे ।
५८९. नीलाय व्यसृजत् बाणान् प्रहस्तो वाहिनीपतिः ॥

५९०. यथैव गोवृषो वर्षं शारदं शीघ्रमागतम्।

५९१. एवमेव प्रहस्तस्य शरवर्षं दुरासदम्।
५९२. निमीलिताक्षः सहसा नीलः सेहे सुदारुणम्॥

५९३. ततो रोषपरीतात्मा धनुस्तस्य दुरात्मनः ।
५९४. बभञ्ज तरसा नीलो ननाद च पुनः पुनः ॥

५९५. विधनुस्तु कृतस्तेन प्रहस्तो वाहिनीपतिः ।
५९६. प्रगृह्य मुसलं घोरं स्यन्दनादवपुप्लुवे ॥

५९७. आजघान तदा नीलं ललाटे मुसलेन सः ।
५९८. तमचिन्त्यप्रहारं स प्रगृह्य मुसलं महत् ।
५९९. अभिदुद्राव बलिनं बलान्नीलं प्लवङ्गमम्॥

६००. ततः सम्प्रेक्ष्य जग्राह महावेगो महाशिलाम्।
६०१. तस्य युद्धाभिकामस्य मृधे मुसलयोधिनः ।
६०२. प्रहस्तस्य शिलां नीलो मूर्ध्नि तूर्णमपातयत् ॥

६०३. नीलेन कपिमुख्येन विमुक्ता महती शिला ।
६०४. बिभेद बहुधा घोरा प्रहस्तस्य शिरस्तदा ॥

६०५. स गतासुर्गतश्रीको गतसत्त्वो गतेन्द्रियः ।
६०६. पपात सहसा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥

६०७. हते प्रहस्ते नीलेन तदकंप्यं महाबलम्।
६०८. रक्षसामप्रहृष्टानां लङ्कामभिजगाम ह ॥

६०९. ततस्तु नीलो विजयी महाबलः
६१०. प्रशस्यमानः सुकृतेन कर्मणा ।
६११. समेत्य रामेण सलक्ष्मणेन
६१२. प्रहृष्टरूपस्तु बभूव यूथपः ॥

६१३. सङ्ख्ये प्रहस्तं निहतं निशम्य
६१४. (रक्षोऽधिपः) शोकपरीतचेताः ।
६१५. ऊवाच तान् राक्षसयूथमुख्यान्
६१६. इन्द्रो यथा निर्जरयूथमुख्यान् ॥

६१७. नावज्ञा रिपवे कार्या यैरिन्द्रबलसादनः ।
६१८. सूदितः सैन्यपालो मे सानुयात्रः सकुञ्जरः ॥

६१९. सोऽहं रिपुविनाशाय विजयायाविचारयन् ।
६२०. स्वयमेव गमिष्यामि रणशीर्षं तदद्भुतम्॥

६२१. अद्य तद् वानरानीकं रामं च सहलक्ष्मणम्।
६२२. निर्दहिष्यामि बाणौघैर्वनं दीप्तैरिवाग्निभिः ॥

६२३. द्वारेषु चर्यागृहगोपुरेषु
६२४. सुनिर्वृतास्तिष्ठत निर्विशङ्काः ।
६२५. (ते त्वागतम्) मां सहितं भवद्भिः
६२६. वनौकसश्छिद्रमिदं विदित्वा ।
६२७. शून्यां पुरीं दुष्प्रसहां प्रमथ्य
६२८. प्रधर्षयेयुः सहसा समेताः ॥

६२९. विसर्जयित्वा सचिवान्स्ततस्तान्
६३०. गतेषु रक्षःसु यथानियोगम्।
६३१. व्यदारयद् वानरसागरौघम्
६३२. महाझषः पूर्णमिवार्णवौघम्॥

६३३. ते वध्यमानाः पतिताश्च वीराः
६३४. नानद्यमाना भयशल्यविद्धाः ।
६३५. शाखामृगा रावणसायकार्ता
६३६. जग्मुः शरण्यं शरणं स्म रामम्॥

६३७. ततो महात्मा स धनुर्धनुष्मान्
६३८. आदाय रामः सहसा जगाम ।
६३९. तं लक्ष्मणः प्राञ्जलिरभ्युपेत्य
६४०. उवाच रामं परमार्थयुक्तम्॥

६४१. काममार्य सुपर्याप्तो वधस्यास्य दुरात्मनः ।
६४२. विधमिष्याम्यहं चैनमनुजानीहि मां विभो ॥

६४३. तमब्रवीन्महातेजा रामः सत्यपराक्रमः ।
६४४. गच्छ यत्नपरश्चापि भव लक्ष्मण संयुगे ॥

६४५. रावणो हि महावीर्यो रणेऽद्भुतपराक्रमः ।
६४६. त्रैलोक्येनापि सङ्क्रुद्धो दुष्प्रसह्यो न संशयः ॥

६४७. तस्य च्छिद्राणि मार्गस्व स्वच्छिद्राणि च रक्षय ।
६४८. चक्षुषा धनुषात्मानं गोपायस्व समाहितः ॥

६४९. राघवस्य वचः श्रुत्वा परिष्वज्याभिपूज्य च ।
६५०. अभिवाद्य च रामाय ययौ सौमित्रिराहवे ॥

६५१. स रावणं वारणहस्तबाहुम्

६५२. ददर्श दीप्तोद्यतभीमचापम्।
६५३. प्रच्छादयन्तं शरवृष्टिजालैः
६५४. तान् वानरान् भिन्नविकीर्णदेहान् ॥

६५५. रथेनाम्बुदनादेन दशग्रीवो रणोत्सुकः ।
६५६. आसाद्य रणमध्ये तं सौमित्रिमभिदुद्रुवे ॥

६५७. तमाह सौमित्रिरदीनसत्त्वो
६५८. विस्फारयन्तं धनुरप्रमेयम्।
६५९. अवेहि मामद्य निशाचरेन्द्र
६६०. न वानरान्स्त्रवं प्रतियोद्धुमर्हसि ॥

६६१. स एवमुक्तः कुपितो विसर्ज
६६२. रक्षोऽधिपः सप्तशरान् सुपुङ्खान् ।
६६३. तान् लक्ष्मणः काञ्चनचित्रपुङ्खैः
६६४. चिच्छेद बाणैः निशिताग्रधारैः ॥

६६५. स लक्ष्मणश्चापि शितान् शिताग्रान्
६६६. महेन्द्रवज्राशनितुल्यवेगान् ।
६६७. सन्धाय चापे ज्वलनप्रकाशान्
६६८. ससर्ज रक्षोऽधिपतेर्वधाय ॥

६६९. स तान् प्रचिच्छेद हि राक्षसेन्द्रः
६७०. छित्त्वा च तान् लक्ष्मणमाजघान ।
६७१. शरेण कालाग्निसमप्रभेन
६७२. स्वयम्भुदत्तेन ललाटदेशे ॥

६७३. स लक्ष्मणो रावणसायकार्तः
६७४. चचाल चापं शिथिलं प्रगृह्य ।
६७५. पुनश्च संज्ञां प्रतिलभ्य कृच्छ्रात्
६७६. चिच्छेद चापं त्रिदशेन्द्रशत्रोः ॥

६७७. स कृन्तचापः शरताडितश्च
६७८. मेदार्द्रगात्रो रुधिरावसिक्तः ।
६७९. जग्राह शक्तिं समुदग्रशक्तिः
६८०. स्वयम्भुदत्तां युधि देवशत्रुः ॥

६८१. स तां विधूमानिलसन्निकाशाम्
६८२. वित्रासिनीं वानरवाहिनीनाम्।
६८३. चिक्षेप शक्तिं तरसा ज्वलन्तीम्

६८४. सौमित्रये राक्षसराष्ट्रनाथः ॥

६८५. तामापतन्तीं भरतानुजोऽस्त्रैः
६८६. जघान बाणैश्च हुताग्निकल्पैः ।
६८७. तथापि सा तस्य विवेश शक्तिः
६८८. भुजान्तरं दाशरथेर्विशालम्॥

६८९. स शक्तिमान् शक्तिसमाहतः सन्
६९०. जज्वाल भूमौ स रघुप्रवीरः ।
६९१. तं विह्वलन्तं सहसाभ्युपेत्य
६९२. जग्राह राजा तरसा भुजाभ्याम्॥

६९३. हिमवान् मन्दरो मेरुस्त्रैलोक्यं वा सहामरैः ।
६९४. शक्यं भुजाभ्यामुद्धर्तुं न शक्यो भरतानुजः ॥

६९५. शक्त्या ब्राह्म्यापि सौमित्रिस्ताडितस्तु स्तनान्तरे ।
६९६. विष्णोरचिन्त्यं स्वं भागमात्मानं प्रत्यनुस्मरत् ॥

६९७. हनुमानथ तेजस्वी लक्ष्मणं रावणार्दितम्।
६९८. आनयद् राघवाभ्याशं बाहुभ्यां परिगृह्य तम्॥

६९९. वायुसूनोः सुहृत्त्वेन भक्त्या परमया च सः ।
७००. शत्रूणामप्यकंप्योऽपि लघुत्वमगमत् कपेः ॥

७०१. तं समुत्सृज्य सा शक्तिः सौमित्रिं युधि निर्जितम्।
७०२. रावणस्य रथे तस्मिन् स्थानं पुनरुपागमत् ॥

७०३. आश्वस्तश्च विशल्यश्च लक्ष्मणः शत्रुसूदनः ।
७०४. विष्णोर्भागममीमांस्यमात्मानं प्रत्यनुस्मरन् ॥

७०५. निपातितमहावीरां वानराणां महाचमूम्।
७०६. राघवस्तु रणे दृष्ट्वा रावणं समभिद्रवत् ॥

७०७. अथैनमनुसङ्क्रम्य हनुमान् वाक्यमब्रवीत् ।
७०८. मम पृष्ठं समारुह्य राक्षसं शास्तुमर्हसि ॥

७०९. तच्छ्रुत्वा राघवो वाक्यं वायुपुत्रेण भाषितम्।
७१०. अथारुरोह सहसा हनुमन्तं महाकपिम्॥

७११. गिरा गम्भीरया वाचा राक्षसेन्द्रमुवाच ह ॥

७१२. यदीन्द्रवैवस्वतभास्करान् वा

७१३. स्वयम्भुवैश्वानरशङ्करान् वा ।
७१४. गमिष्यसि त्वं दशधा दिशो वा
७१५. तथापि मे नाद्य गतो विमोक्ष्यसे ॥

७१६. राघवस्य वचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो महाबलः ।
७१७. वायुपुत्रं महावेगं पूर्ववैरमनुस्मरन् ।
७१८. आजघान शरैर्दीप्तैः कालानलशिखोपमैः ॥

७१९. राक्षसेनाहवे तस्य ताडितस्यापि सायकैः ।
७२०. स्वभावतेजोयुक्तस्य भूयस्तेजोऽभ्यवर्धत ॥

७२१. ततो रामो महातेजा रावणेन कृतव्रणम् ।
७२२. दृष्ट्वा प्लवगशर्दूलं क्रोधस्य वशमेयिवान् ॥

७२३. तस्याभिचङ्क्रम्य रथं सचक्रम्
७२४. साश्वध्वजच्छत्रमहापताकम् ।
७२५. ससारथिं साशनिशूलखड्गम्
७२६. रामः प्रचिच्छेद शरैः सुपुङ्खैः ॥

७२७. अथेन्द्रशत्रुं तरसा जघान
७२८. बाणेन वज्राशनिसन्निभेन ।
७२९. भुजान्तरे व्यूढसुजातरूपे
७३०. वज्रेण मेरुं भगवानिवेन्द्रः ॥

७३१. यो वज्रपाताशनिसन्निपाता-
७३२. न्न चुक्षुभे नापि चचाल राजा ।
७३३. स रामबाणाभिहतो भृशार्तः
७३४. चचाल चापं च मुमोच वीरः ॥

७३५. तं विह्वलन्तं प्रसमीक्ष्य रामः
७३६. समाददे दीप्तमथार्धचन्द्रम् ।
७३७. तेनार्कवर्णं सहसा किरीटम्
७३८. चिच्छेद रक्षोऽधिपतेर्महात्मा ॥

७३९. तं निर्विषाशीविषसन्निकाशम्
७४०. शान्तार्चिषं सूर्यमिवाप्रकाशम् ।
७४१. गतश्रियं कृन्तकिरीटकूटम्
७४२. उवाच रामो युधि राक्षसेन्द्रम्॥

७४३. प्रयाहि जानामि रणार्दितस्त्वम्

७४४. प्रविश्य रात्रिञ्चरराज लङ्काम्।
७४५. आश्वास्य निर्याहि रथी च धन्वी
७४६. तदा बलं प्रेक्ष्यसि मे रथस्थः ॥

७४७. स एवमुक्तो हतदर्पहर्षो
७४८. निकृत्तचापः स हताश्वसूतः ।
७४९. शरार्दितो भग्नमहाकिरीटो
७५०. विवेश लङ्कां सहसा स राजा ॥

॥६.४ कुम्भकर्णहननम् ॥

१. स प्रविश्य पुरीं लङ्कां रामबाणभयार्दितः ।
२. मातङ्ग इव सिंहेन गरुडेनेव पन्नगः ।
३. अभिभूतोऽभवद् राजा राघवेण महात्मना ॥

४. ब्रह्मदण्डप्रतीकानां विद्युच्चलितवर्चसाम्।
५. स्मरन् राघवबाणानां विव्यथे राक्षसेश्वरः ॥

६. स काञ्चनमयं दिव्यमाश्रित्य परमासनम्।
७. विप्रेक्षमाणो रक्षांसि रावणो वाक्यमब्रवीत् ॥

८. सर्वं तत् खलु मे मोघं यत् तप्तं परमं तपः ।
९. यत् समानो महेन्द्रेण मानुषेण विनिर्जितः ॥

१०. अवध्यत्वं मया प्रोक्तं मानुषेभ्यो न याचितम्॥

११. स चाप्रतिमगाम्भीर्यो देवदानवदर्पहा ।
१२. ब्रह्मशापाभिभूतस्तु कुम्भकर्णो विबोध्यताम्॥

१३. नव सप्त दशाष्टौ च मासान् स्वपिति राक्षसः ।
१४. मन्त्रं कृत्वा प्रसुप्तोऽयमितस्तु नवमेऽहनि ॥

१५. स हि सङ्ख्ये महाबाहुः ककुदः सर्वरक्षसाम्।
१६. वानरान् राजपुत्रौ च क्षिप्रमेव हनिष्यति ॥

१७. किं करिष्याम्यहं तेन शक्रतुल्यबलेन हि ।
१८. ईदृशे व्यसने घोरे यो न साह्याय कल्पते ॥

१९. ते तु तद् वचनं श्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
२०. जग्मुः परमसम्भ्रान्ताः राक्षसेन्द्रनिवेशनम्॥

२१. कुम्भकर्णस्य निःश्वासादवधूता महाबलाः ।
२२. प्रतिष्ठमाना कृच्छ्रेण यत्नात् प्रविविशुर्गुहाम्॥

२३. तां प्रविश्य गुहां रम्यां रत्नकाञ्चनकुट्टिमाम्।
२४. ददृशुर्नैरृतव्याघ्राः शयानं भीमविक्रमम्।
२५. ऊर्ध्वलोमाञ्चिततनुं श्वसन्तमिव पन्नगम्।
२६. भीमनासापुटं तं तु पातालविपुलाननम्।
२७. शयने न्यस्तसर्वाङ्गं मेदोरुधिरगन्धिनम्॥

२८. ततश्चक्रुर्महात्मानः कुम्भकर्णस्य चाग्रतः ।
२९. मृगाणां महिषाणां च वराहाणां च सञ्चयान् ॥

३०. ततः शोणितकुम्भान्श्च राशिमन्नस्य चाद्भुतम्।
३१. पुरस्तात् कुम्भकर्णस्य चक्रुस्त्रिदशशत्रवः ॥

३२. लिलिपुश्च परार्घ्येन चन्दनेन परन्तपम्।
३३. दिव्यैराच्छादयामासुः माल्यैर्गन्धैश्च गन्धिभिः ॥

३४. तस्य निःश्वासवातेन कुम्भकर्णस्य रक्षसः ।
३५. राक्षसाः कुम्भकर्णस्य स्थातुं नाशक्नुवन् पुरः ॥

३६. मृदङ्गपणवान् भेरीः शङ्खकुम्भगणान्स्तदा ।
३७. दशराक्षससाहस्रा युगपत् पर्यवादयन् ॥

३८. तेन नादेन महता लङ्का समभिपूरिता ।
३९. सपर्वतवना सर्वा सोऽपि नैव प्रबुद्ध्यते ॥

४०. ततः कोपसमाविष्टाः सर्वे भीमपराक्रमाः ।
४१. तद् रक्षो बोधयिष्यन्तः चक्रुरन्ये पराक्रमम्॥

४२. केशानन्ये प्रलुलुपुः कर्णावन्ये दशन्ति च ।
४३. उदकुम्भशतानन्ये समसिञ्चन्त कर्णयोः ॥

४४. न कुम्भकर्णः पस्पन्दे महानिद्रावशं गतः ॥

४५. अन्ये च बलिनस्तस्य कूटमुद्गरपाणयः ।
४६. मूर्ध्नि वक्षसि गात्रेषु पातयन् कूटमुद्गरान् ॥

४७. रज्जुबन्धनबद्धाभिः शतघ्नीभिश्च सर्वतः ।

४८. वध्यमानो महाकायो न प्राबुद्ध्यत राक्षसः ॥

४९. वारणानां सहस्रं च शरीरेऽस्य प्रधावितम्।
५०. कुम्भकर्णस्तदा बुद्ध्वा स्पर्शं परमबुद्ध्यत ॥

५१. स पात्यमानैः गिरिशृङ्गवृक्षैः
५२. अचिन्तयन् तान् विपुलान् प्रहारान् ।
५३. निद्राक्षयात् क्षुद्भयपीडितश्च
५४. विजृम्भमाणः सहसोत्पपात ॥

५५. तस्य जाजृम्भमाणस्य वक्त्रं पातालसन्निभम्।
५६. ददृशे मेरुशृङ्गाग्रे दिवाकर इवोदितः ॥

५७. निःश्वासश्चास्य सञ्जज्ञे पर्वतादिव मारुतः ।
५८. तस्य दीप्ताग्निसदृशे विद्युत्सदृशवर्चसी ।
५९. ददृशाते महानेत्रे दीप्ताविव महाग्रहौ ॥

६०. अदन् बुभुक्षितो मांसं शोणितं तृशितोऽपिबन् ।
६१. मेदःकुम्भान्श्च मद्यान्श्च पपौ शक्ररिपुस्तदा ॥

६२. ततस्तृप्त इति ज्ञात्वा समुत्पेतुर्निशाचराः ।
६३. शिरोभिश्च प्रणम्यैनं सर्वतः पर्यवारयन् ॥

६४. चारयन् सर्वतो दृष्टिं कलुषीकृतलोचनः ।
६५. बोधनात् विस्मितश्चापि राक्षसानिदमब्रवीत् ॥

६६. किमर्थमहमादृत्य भवद्भिः प्रतिबोधितः ।
६७. कच्चित् सुकुशलं राजा भयं वा नेह किञ्चन ॥

६८. न ह्यल्पकारणे सुप्तं बोधयिष्यति मां गुरुः ।
६९. तदाख्यातार्थतत्त्वेन मत्प्रबोधनकारणम्॥

७०. एवं ब्रुवाणं संरब्धं कुम्भकर्णमरिन्दमम्।
७१. यूपाक्षः सचिवो राज्ञः कृताञ्जलिरभाषत ॥

७२. न नो देवकृतं किञ्चित् भयमस्ति कदाचन ।
७३. मानुषान्नो भयं राजन् तुमुलं सम्प्रबाधते ॥

७४. वानरैः पर्वताकारैर्लङ्केयं परिवारिता ।
७५. सीताहरणसन्तप्तात् रामान्नस्तुमुलं भयम्॥

७६. स्वयं रक्षोऽधिपश्चापि पौलस्त्र्यो देवकण्टकः ।

७७. व्रजेति संयुगे मुक्तो रामेणादित्यवर्चसा ॥

७८. यन्न देवैः कृतो राजा नापि दैत्यैर्न दानवैः ।
७९. कृतः स इह रामेण विमुक्तः प्राणसंशयात् ॥

८०. द्रष्टुं त्वां काङ्क्षते राजा सर्वराक्षसपुङ्गवः ।
८१. गमने क्रियतां बुद्धिः भ्रातरं सम्प्रहर्षय ॥

८२. कुम्भकर्णस्तु दुर्धर्षो भ्रातुराज्ञाय शासनम् ।
८३. पीत्वा घटसहस्रे द्वे गमनायोपचक्रमे ॥

८४. ईषत् समुत्कटो मत्तः कालान्तकयमोपमः ।
८५. कुम्भकर्णो बभौ रुष्टः तेजोबलसमन्वितः ॥

८६. भ्रातुः स भवनं गच्छन् रक्षोबलसमन्वितः ।
८७. कुम्भकर्णः पदन्यासैरकंपयत मेदिनीम्॥

८८. तमद्रिशृङ्गप्रतिमं किरीटिनम्
८९. स्पृशन्तमादित्यमिवात्मतेजसा ।
९०. वनौकसः प्रेक्ष्य विवृद्धमद्भुतम्
९१. भयार्दिता दुद्रुविरे यतस्ततः ॥

९२. सोऽभिगम्य गृहं भ्रातुः कक्ष्यामभिविगाह्य च ।
९३. ददर्शोद्विग्नमासीनं विमाने पुष्पके गुरुम्॥

९४. अथ दृष्ट्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णमुपस्थितम् ।
९५. तूर्णमुत्थाय संहृष्टः सन्निकर्षमुपानयत् ॥

९६. अथासीनस्य पर्यङ्के कुम्भकर्णो महाबलः ।
९७. भ्रातुर्ववन्दे चरणौ किं कृत्यमिति चाब्रवीत् ॥

९८. स भ्रात्रा सम्परिष्वक्तो यथावच्चाभिनन्दितः ।
९९. संरक्तनयनः क्रोधात् रावणं वाक्यमब्रवीत् ॥

१००. किमर्थमहमादृत्य त्वया राजन् प्रबोधितः ।
१०१. शंस कस्मात् भयं तेऽत्र को वा प्रेतो भविष्यति ॥

१०२. भ्रातरं रावणः क्रुद्धं कुम्भकर्णमवस्थितम् ।
१०३. रोषेण परिवृत्ताभ्यां नेत्राभ्यां वाक्यमब्रवीत् ॥

१०४. सुषुप्तस्त्वं न जानीषे मम रामकृतं भयम् ।
१०५. एष दाशरथिः श्रीमान् सुग्रीवसहितो बली ।

१०६. समुद्रं लङ्घयित्वा तु मूलं नः परिकृन्तति ॥

१०७. हन्त पश्यस्व लङ्कायां वनान्युपवनानि च ।
१०८. सेतुना सुखमागत्य वानरैकार्णवीकृतम्॥

१०९. ये राक्षसा मुख्यतमा हतास्ते वानरैर्युधि ।
११०. वानराणां क्षयं युद्धे न पश्यामि कथञ्चन ॥

१११. नाशय त्वमिमानद्य तदर्थं बोधितो भवान् ।
११२. भ्रातुरर्थे महाबाहो कुरु कर्म सुदुष्करम्॥

११३. मयैवं नोक्तपूर्वो हि भ्राता कश्चित् परन्तप ।
११४. त्वय्यस्ति मम च स्नेहः परा सम्भावना च मे ॥

११५. न हि ते सर्वभूतेषु दृश्यते सदृशो बली ॥

११६. कुरुष्व मे प्रियहितमेतदुत्तमम्
११७. यथाप्रियं प्रियरण बान्धवप्रिय ।
११८. स्वतेजसा व्यथय सपत्नवाहिनीम्
११९. शरद्घनं पवन इवोद्यतो महान् ॥

१२०. तस्य राक्षसराजस्य निशम्य परिदेवितम्।
१२१. कुम्भकर्णो बभाषेदं वचनं प्रजहास च ॥

१२२. दृष्टो दोषो हि योऽस्माभिः पुरा मन्त्रविनिर्णये ।
१२३. हितेष्वनभियुक्तेन सोऽयमासादितस्त्वया ॥

१२४. प्रथमं वै महाराज कृत्यमेतदचिन्तितम्।
१२५. केवलं वीर्यदर्पेण नानुबन्धो विचारितः ॥

१२६. काले धर्मार्थकार्यान् यः सम्मन्त्र्य सचिवैः सह ।
१२७. निषेवेतात्मवान् लोके न स व्यसनमाप्नुयात् ॥

१२८. अनभिज्ञाय शास्त्रार्थान् पुरुषाः पशुबुद्धयः ।
१२९. प्रागल्भ्यात् वक्तुमिच्छन्ति मन्त्रिष्वभ्यन्तरीकृताः ॥

१३०. अशास्त्रविदुषां तेषां न कार्यमहितं वचः ॥

१३१. तान् भर्ता मित्रसङ्काशानमित्रान् मन्त्रनिर्णये ।
१३२. व्यवहारेण जानीयात् सचिवानुपसंहितान् ॥

१३३. यदुक्तमिह ते पूर्वं क्रियतामनुजेन च ।

१३४. तदेव नो हितं कार्यं यथेच्छसि तथा कुरु ॥

१३५. तत्तु श्रुत्वा दशग्रीवः कुम्भकर्णस्य भाषितम्।
१३६. भ्रुकुटिं चैव सञ्चक्रे क्रुद्धश्चैनमभाषत ॥

१३७. मान्यो गुरुरिवाचार्यः किं मां त्वमनुशाससे ।
१३८. किमेवं वाक्श्रमं कृत्वा यद्युक्तं तद् विधीयताम्॥

१३९. विभ्रमात् चित्तमोहाद्वा बलवीर्याश्रयेण वा ।
१४०. नाभिपन्नमिदानीं यद् व्यर्था तस्य पुनः कथाः ॥

१४१. अस्मिन् काले तु यद्युक्तं तदिदानीं विचिन्त्यताम्।
१४२. गतं तु नानुशोचन्ति गतं तु गतमेव हि ॥

१४३. ममापनयजं दोषं विक्रमेण समीकुरु ॥

१४४. अतीव हि समालक्ष्य भ्रातरं क्षुभितेन्द्रियम्।
१४५. कुम्भकर्णः शनैर्वाक्यं बभाषे परिसान्त्वयन् ॥

१४६. अलं राक्षसराजेन्द्र सन्तापमुपमद्य ते ।
१४७. रोषं च सम्परित्यज्य स्वस्थो भवितुमर्हसि ॥

१४८. सोऽहं शत्रुविनाशाय तव निर्यातुमुद्यतः ।
१४९. मुञ्च रामाद् भयं घोरं निहनिष्यामि संयुगे ।
१५०. राघवं लक्ष्मणं चैव सुग्रीवं च महाबलम्।
१५१. हनूमन्तं च रक्षोघ्नं येन लङ्का प्रदीपिता ॥

१५२. असाधारणमिच्छामि तव दातुं महद् यशः ।
१५३. अपि चेन्द्रात् भयं राजन् यदि चापि स्वयम्भुवः ।
१५४. ततोऽहं नाशयिष्यामि नैशं तम इवांशुमान् ॥

१५५. यमं च शमयिष्यामि भक्षयिष्यामि पावकम्।
१५६. आदित्यं पातयिष्यामि सनक्षत्रं महीतले ।
१५७. पर्वतान्श्चूर्णयिष्यामि दारयिष्यामि मेदिनीम्॥

१५८. दीर्घकालं प्रसुप्तस्य कुम्भकर्णस्य विक्रमम्।
१५९. अद्य पश्यन्तु भूतानि भक्ष्यमाणानि सर्वशः ॥

१६०. रमस्व राजन् पिब चाद्य वारुणीम्
१६१. कुरुष्व कृत्यानि विनीय दुःखम्।
१६२. मयाद्य रामे गमिते यमक्षयम्

१६३. चिराय सीता वशगा भविष्यति ॥

१६४. एवमुक्तवतो वाक्यं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
१६५. प्रत्युवाच ततो वाक्यं प्रहसन् राक्षसाधिपः ॥

१६६. कश्चिन्मे त्वत्समो नास्ति सौहृदेन बलेन च ।
१६७. गच्छ शत्रुवधाय त्वं कुम्भकर्ण जयाय च ॥

१६८. शयानः शत्रुनाशार्थं भवान् सम्बोधितो मया ।
१६९. वानरान् राजपुत्रौ च भक्षयादित्यतेजसौ ॥

१७०. सङ्गच्छ शूलमादाय पाशहस्त इवान्तकः ।
१७१. सैन्यैः परिवृतो गच्छ शूलमुद्गरपाणिभिः ॥

१७२. समालोक्य तु ते रूपं विद्रविष्यन्ति वानराः ।
१७३. रामलक्ष्मणयोश्चापि हृदये प्रस्फुठिष्यतः ॥

१७४. एवमुक्त्वा महातेजाः कुम्भकर्णं महाबलम्।
१७५. पुनर्जातमिवात्मानं मेने राक्षसपुङ्गवः ॥

१७६. राज्ञस्तु वचनं श्रुत्वा योद्धुमुद्युक्तवान्स्तदा ।
१७७. आददे निशितं शूलं वेगाच्छत्रुनिबर्हणः ।
१७८. सर्वकालायसं दीप्तं तप्तकाञ्चनभूषणम्।
१७९. देवदानवगन्धर्वयक्षपन्नगसूदनम्।
१८०. रक्तमाल्यमहादामं स्वतश्चोद्गतपावकम्॥

१८१. अथासनात् समुत्पत्य स्रजं मणिकृतान्तराम्।
१८२. आबबन्ध महातेजाः कुम्भकर्णस्य रावणः ॥

१८३. अङ्गदान्यंगुलीवेष्टान् वराण्याभरणानि च ।
१८४. हारं च शशिसङ्काशमाबबन्ध महात्मनः ॥

१८५. दिव्यानि च सुगन्धीनि माल्यदामानि रावणः ।
१८६. गात्रेषु सज्जयामास श्रोत्रयोश्चापि कुण्डले ॥

१८७. काञ्चनाङ्गदकेयूरनिष्काभरणभूषितः ।
१८८. कुम्भकर्णो बृहत्कर्णः सुहुतोऽग्निरिवाबभौ ॥

१८९. स काञ्चनं भारसहं निवातम्
१९०. विद्युत्प्रभं दीप्तमिवात्मभासा ।
१९१. आबध्यमानः कवचं रराज

१९२. सन्ध्याभ्रसंवीत इवाद्रिराजः ॥

१९३. सर्वाभरणसर्वाङ्गः शूलपाणिः स राक्षसः ।
१९४. त्रिविक्रमकृतोत्साहो नारायण इवाबभौ ॥

१९५. भ्रातरं सम्परिष्वज्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
१९६. प्रणम्य शिरसा तस्मै प्रतस्थे स महाबलः ॥

१९७. तमाशीर्भिः प्रशस्ताभिः प्रेषयामास रावणः ॥

१९८. तं गजैश्च तुरङ्गैश्च स्यन्दनैश्चाम्बुदस्वनैः ।
१९९. अनुजग्मुर्महात्मानो रथिनो रथिनां वरम् ॥

२००. पदातयश्च बहवो महानादा महाबलाः ।
२०१. अन्वयू राक्षसा भीमा भीमाक्षाः शस्त्रपाणयः ॥

२०२. धनुःशतपरीणाहः स षट्शतसमुच्छ्रितः ।
२०३. रौद्रः शकटचक्राक्षो महापर्वतसन्निभः ।
२०४. सन्निपत्य च रक्षांसि दग्धशैलोपमो महान् ।
२०५. कुम्भकर्णो महावक्त्रः प्रहसन्निदमब्रवीत् ॥

२०६. अद्य वानरमुख्यानां तानि यूथानि भागशः ।
२०७. निर्दहिष्यामि सङ्क्रुद्धः पतङ्गानिव पावकः ॥

२०८. नापराध्यन्ति मे कामं वानरा वनचारिणः ।
२०९. जातिरस्मद्विधानां स पुरोद्यानविभूषणम् ॥

२१०. पुररोधस्य मूलं तु राघवः सहलक्ष्मणः ।
२११. हते तस्मिन् हतं सर्वं तं वधिष्यामि संयुगे ॥

२१२. एवं तस्य ब्रुवाणस्य कुम्भकर्णस्य राक्षसाः ।
२१३. नादं चक्रुर्महाघोरं कंपयन्त इवार्णवम् ॥

२१४. तस्य निष्पततस्तूर्णं कुम्भकर्णस्य धीमतः ।
२१५. बभूवुर्घोररूपाणि निमित्तानि समन्ततः ॥

२१६. प्रास्फुरन्नयनं चास्य सव्यो बाहुरकंपत ।
२१७. आदित्यो निष्प्रभश्चासीत् न वाति च सुखोऽनिलः ॥

२१८. अचिन्तयन् महोत्पातानुदितान् रोमहर्षणान् ।
२१९. निर्ययौ कुम्भकर्णस्तु कृतान्तबलचोदितः ॥

२२०. तमवध्यं मघवता यमेन वरुणेन वा ।
२२१. प्रेक्ष्य भीमाक्षमायान्तं वानरा विप्रदुद्रुवुः ॥

२२२. तान्स्तु विप्रद्रुतान् दृष्ट्वा राजपुत्रोऽङ्गदोऽब्रवीत् ।
२२३. आत्मनस्तानि विस्मृत्य वीर्याण्यभिजनानि च ।
२२४. क्व गच्छत भयत्रस्ताः प्राकृता हरयो यथा ॥

२२५. निरायुधानां क्रमतामसङ्गगतिपौरुषाः ।
२२६. दारा ह्युपहसिष्यन्ति स वै घातः सुजीविनाम्॥

२२७. विकत्थनानि वो यानि भवद्भिः जनसंसदि ।
२२८. तानि वः क्व नु यातानि सोदग्राणि हितानि च ॥

२२९. अवाप्नुयामः कीर्तिं वा निहत्वा शत्रुमाहवे ।
२३०. निहता वीरलोकस्य भोक्ष्यामो वसु वानराः ॥

२३१. नालं युद्धाय वै रक्षो महतीयं बिभीषिका ।
२३२. महतीमुत्थितामेषां राक्षसानां बिभीषिकाम्।
२३३. विक्रमाद् विधमिष्यामो निवर्तध्वं प्लवङ्गमाः ॥

२३४. कृच्छ्रेण तु समाश्वस्य सङ्गम्य च ततस्ततः ।
२३५. वृक्षान् गृहीत्वा हरयः सम्प्रतस्थू रणाजिरे ॥

२३६. ते निवर्त्य तु संरब्धाः कुम्भकर्णं वनौकसः ।
२३७. निजघ्नुः परमक्रुद्धाः समदा इव कुञ्जराः ॥

२३८. प्रांशुभिः गिरिशृङ्गैश्च शिलाभिश्च महाबलाः ।
२३९. पादपैः पुष्पिताग्रैश्च हन्यमानो न कंपते ॥

२४०. सोऽपि सैन्यानि सङ्क्रुद्धो वानराणां महौजसाम्।
२४१. ममन्थ परमायत्तो वनान्यग्निरिवोत्थितः ॥

२४२. लोहितादर्रास्तु बहवः शेरते वानरर्षभाः ।
२४३. निरस्ताः पतिता भूमौ ताम्रपुष्पा इव द्रुमाः ॥

२४४. लङ्घयन्तः प्रधावन्तो वानरा नावलोकयन् ।
२४५. केचित् समुद्रे पतिताः केचित् गगनमास्थिताः ॥

२४६. सागरा येन ते तीर्णाः पथा तेनैव दुद्रुवुः ।
२४७. ऋक्षा वृक्षान् समारूढाः केचित् पर्वतमाश्रिताः ॥

२४८. केचित् भूमौ निपतिताः केचित् सुप्ता मृता इव ।

२४९. द्रवमाणास्तु ते वीरा अङ्गदेन बलीमुखाः ।
२५०. सान्त्वनैश्चानुमानैश्च ततः सर्वे निवर्तिताः ॥

२५१. पर्यवस्थापिता वाक्यैरङ्गदेन बलीयसा ।
२५२. चक्रुः सुतुमुलं युद्धं वानरास्त्रयक्तजीविताः ॥

२५३. अथ वृक्षान् महाकायाः सानूनि सुमहान्ति च ।
२५४. वानरास्तूर्णमुद्यम्य कुम्भकर्णमभिद्रवन् ॥

२५५. तं शैलमिव शैलाभाः सर्वे तु प्लवगर्षभाः ।
२५६. समारुह्य समुत्पत्य ददंशुश्च महाबलाः ॥

२५७. तं नखैर्दशनैश्चापि मुष्टिभिर्बाहुभिस्तथा ।
२५८. कुम्भकर्णं महाबाहुं निजघ्नुः वानरर्षभाः ॥

२५९. बाहुभ्यां वानरान् सर्वान् प्रगृह्य स महाबलः ।
२६०. भक्षयामास सङ्क्रुद्धो गरुडः पन्नगानिव ॥

२६१. प्रक्षिप्ताः कुम्भकर्णेन वक्त्रे पातालसन्निभे ।
२६२. नासापुटाभ्यां सञ्जग्मुः कर्णाभ्यां चैव वानराः ॥

२६३. भक्षयन् भृशसङ्क्रुद्धो हरीन् पर्वतसन्निभः ।
२६४. मांसशोणितसङ्क्लेदां कुर्वन् भूमिं स राक्षसः ।
२६५. चचार हरिसैन्येषु कालाग्निरिव मूर्च्छितः ॥

२६६. वज्रहस्तो यथा शक्रः पाशहस्त इवान्तकः ।
२६७. शूलहस्तो बभौ युद्धे कुम्भकर्णो महाबलः ॥

२६८. यथा शुष्काण्यरण्यानि ग्रीष्मे दहति पावकः ।
२६९. तथा वानरसैन्यानि कुम्भकर्णो ददाह सः ॥

२७०. प्रभग्नान् वानरान् दृष्ट्वा सुग्रीवो वानराधिपः ।
२७१. अभिदुद्राव वेगेन कुम्भकर्णं महाबलम्॥

२७२. कपिशोणितदिग्धाङ्गं भक्षयन्तं महाकपीन् ।
२७३. कुम्भकर्णं स्थितं दृष्ट्वा सुग्रीवो वाक्यमब्रवीत् ॥

२७४. त्यज तद् वानरानीकं प्राकृतैः किं करिष्यसि ।
२७५. सहस्वैकं निपातं मे पर्वतस्यास्य राक्षस ॥

२७६. तद् वाक्यं हरिराजस्य सत्यधैर्यसमन्वितम्।
२७७. श्रुत्वा राक्षसशार्दूलः कुम्भकर्णोऽब्रवीद्वचः ॥

२७८. प्रजापतेस्तु पौत्रस्त्वं तथैवर्क्षरजः सुतः ।
२७९. धृतिपौरुषसम्पन्नः तस्मात् गर्जसि वानर ॥

२८०. स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
२८१. व्याविध्य शैलं सहसा मुमोच ।
२८२. तेनाजघानोरसि कुम्भकर्णम्
२८३. शैलेन वज्राशनिसन्निभेन ॥

२८४. तच्छैलशृङ्गं सहसा विभिन्नम्
२८५. भुजान्तरे तस्य तदा विशाले ।
२८६. ततो विषेदुः सहसा प्लवङ्गा
२८७. रक्षोगणाश्चापि मुदा विनेदुः ॥

२८८. स शैलशृङ्गाभिहतश्चुकोप
२८९. ननाद रोषाच्च विवृत्य वक्त्रम्।
२९०. व्याविध्य शूलं स तडित्प्रकाशम्
२९१. चिक्षेप हर्यृक्षपतेर्वधाय ॥

२९२. तत् कुम्भकर्णस्य भुजप्रणुन्नम्
२९३. शूलं शितं काञ्चनधामयष्टिम्।
२९४. क्षिप्रं समुत्पत्य निगृह्य दोर्भ्याम्
२९५. बभञ्ज वेगेन सुतोऽनिलस्य ॥

२९६. कृतं भारसहस्रस्य शूलं कालायसं महत् ।
२९७. बभञ्ज जानुमारोप्य तदा हृष्टः प्लवङ्गमः ॥

२९८. स तत् तथा भग्नमवेक्ष्य शूलम्
२९९. चुकोप रक्षोधिपतिर्महात्मा ।
३००. उत्पाट्य लङ्कामलयात् स शृङ्गम्
३०१. जघान सुग्रीवमुपेत्य तेन ॥

३०२. स शैलशृङ्गाभिहतो विसञ्ज्ञः
३०३. पपात भूमौ युधि वानरेन्द्रः ।
३०४. तं वीक्ष्य भूमौ पतितं विसञ्ज्ञम्
३०५. स कुम्भकर्णो युधि वानरेन्द्रम्।
३०६. जहार सुग्रीवमभिप्रगृह्य
३०७. यथानिलो मेघमिव प्रचण्डः ॥

३०८. विद्रुतां वाहिनीं दृष्ट्वा वानराणामितस्ततः ।
३०९. कुम्भकर्णेन सुग्रीवं गृहीतं चापि वानरम्।

३१०. हनूमान्श्चिन्तयामास मतिमान् मारुतात्मजः ॥

३११. भूत्वा पर्वतसङ्काशो नाशयिष्यामि राक्षसम्।
३१२. अथवा स्वयमप्येष मोक्षं प्राप्स्यति वानरः ॥

३१३. मया तु मोक्षितस्यास्य सुग्रीवस्य महात्मनः ।
३१४. अप्रीतिश्च भवेत् कष्टा कीर्तिनाशच शाश्वतः ॥

३१५. तस्मान् मुहूर्तं कांक्षिष्ये विक्रमं मोक्षितस्य तु ।
३१६. भिन्नं च वानरानीकं तावदाश्वासयाम्यहम्॥

३१७. इत्येवं चिन्तयित्वाथ हनुमान् मारुतात्मजः ।
३१८. भूयः संस्तम्भयामास वानराणां महाचमूम्॥

३१९. स कुम्भकर्णोऽथ विवेश लङ्काम्
३२०. स्फुरन्तमादाय महाहरिं तम्।
३२१. विमानचर्यागृहगोपुरस्थैः
३२२. पुष्पाग्र्यवर्षैरभिपूज्यमानः ॥

३२३. लाजगन्धोदवर्षैस्तु सेच्यमानः शनैः शनैः ।
३२४. राजवीथ्यास्तु शीतत्वात् सञ्ज्ञां प्राप महाबलः ॥

३२५. कपिः स सञ्ज्ञामुपलभ्य कृच्छ्रात्
३२६. बलीयसस्तस्य भुजान्तरस्थः ।
३२७. ततः कराग्रैः सहसा समेत्य
३२८. राजा हरीणाममरेन्द्रशत्रोः ।
३२९. खरैश्च कर्णौ दशनैश्च नासाम्
३३०. ददंश पादैर्विददार पार्श्वौ ॥

३३१. स कुम्भकर्णो हृतकर्णनासो
३३२. विदारितस्तेन विमर्दितश्च ।
३३३. रोषाभिभूतः क्षतजार्द्रगात्रः
३३४. सुग्रीवमाविध्य पिपेष भूमौ ॥

३३५. स भूतले भीमबलाभिपिष्टः
३३६. सुरारिभिस्तैरभिहन्यमानः ।
३३७. जगाम खं कन्दुकवज्जवेन
३३८. पुनश्च रामेण समाजगाम ॥

३३९. कर्णनासाविहीनस्तु कुम्भकर्णो महाबलः ।
३४०. रराज शोणितोत्सिक्तो गिरिः प्रस्रवणैरिव ॥

३४१. शोणितार्द्रो महाकायो राक्षसो भीमदर्शनः ।
३४२. नीलाञ्जनचयप्रख्यः ससन्ध्य इव तोयदः ।
३४३. युद्धायाभिमुखो भूयो मनश्चक्रे निशाचरः ॥

३४४. ततः स पुर्याः सहसा महौजा
३४५. निष्क्रम्य तद्वानरसैन्यमुग्रम् ।
३४६. बभक्ष रक्षो युधि कुम्भकर्णः
३४७. प्रजायुगान्ताग्निरिव प्रवृद्धः ॥

३४८. ते भक्ष्यमाणा हरयो रामं जग्मुस्तदा गतिम् ।
३४९. स ददर्श महात्मानं किरीटिनमरिन्दमम् ।
३५०. शोणिताप्लुतसर्वाङ्गं कुम्भकर्णं महाबलम् ॥

३५१. तं दृष्ट्वा राक्षसश्रेष्ठं प्रदीप्तानलवर्चसम् ।
३५२. विष्फारयामास तदा कार्मुकं पुरुषर्षभः ॥

३५३. स तस्य चापनिर्घोषात् कुपितो राक्षसर्षभः ।
३५४. अमृष्यमाणस्तं घोषमभिदुद्राव राघवम् ॥

३५५. ततस्तु वातोद्धतमेघकल्पम्
३५६. भुजङ्गराजोत्तमभोगबाहुम् ।
३५७. तमापतन्तं धरणीधराभम्
३५८. उवाच रामो युधि कुम्भकर्णम् ॥

३५९. आगच्छ रक्षोऽधिप मा विषाद-
३६०. मवस्थितोऽहं प्रगृहीतचापः ।
३६१. अवेहि मां राक्षसवंशनाशनम्
३६२. यस्त्वं मुहूर्ताद् भविता विचेताः ॥

३६३. रामोऽयमिति विज्ञाय जहास विकृतस्वनम् ।
३६४. अभ्यधावत सङ्क्रुद्धो हरीन् विद्रावयन् रणे ॥

३६५. दारयन्निव सर्वेषां हृदयानि वनौकसाम् ।
३६६. कुम्भकर्णो महातेजा राघवं वाक्यमब्रवीत् ॥

३६७. नाहं विराधो विज्ञेयो न कबन्धः खरो न च ।
३६८. न वाली न च मारीचः कुम्भकर्णः समागतः ॥

३६९. स्वल्पापि हि न मे पीडा कर्णनासाविपर्ययात् ।
३७०. विकर्णनास इति मां नावज्ञातुं त्वमर्हसि ॥

३७१. दर्शयेक्ष्वाकुशार्दूल वीर्यं गात्रेषु मेऽनघ ।
३७२. ततस्त्वां भक्षयिष्यामि दृष्टपौरुषविक्रमम्॥

३७३. स कुम्भकर्णस्य वचो निशम्य
३७४. रामः सपुङ्खान् विससर्ज बाणान् ।
३७५. तैराहतो वज्रसमप्रवेगै-
३७६. र्न चुक्षुभे न व्यतथे सुरारिः ॥

३७७. यैः सायकैः सालवरा निकृत्ता
३७८. वाली हतो वानरपुङ्गवश्च ।
३७९. ते कुम्भकर्णस्य तदा शरीरम्
३८०. वज्रोपमा न व्यथयांप्रचक्रुः ॥

३८१. वायव्यमादाय ततो वरास्त्रम्
३८२. रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ।
३८३. समुद्गरं तेन जहार बाहुम्
३८४. स कृत्तबाहुस्तुमुलं ननाद ॥

३८५. स कुम्भकर्णोऽस्त्रनिकृत्तबाहु-
३८६. र्महासिकृत्ताग्र इवाचलेन्द्रः ।
३८७. उत्पाटयामास करेण वृक्षम्
३८८. ततोऽभिदुद्राव रणे नरेन्द्रम्॥

३८९. तं तस्य बाहुं सहतालवृक्षम्
३९०. समुद्यतं पन्नगभोगकल्पम्।
३९१. ऐन्द्रास्त्रयुक्तेन जघान रामो
३९२. बाणेन जाम्बूनदचित्रितेन ॥

३९३. तं छिन्नबाहुं समवेक्ष्य रामः
३९४. समापतन्तं सहसा नदन्तम्।
३९५. द्वावर्धचन्द्रौ निशितौ प्रगृह्य
३९६. चिच्छेद पादौ युधि राक्षसस्य ॥

३९७. निकृत्तबाहुर्विनिकृत्तपादो
३९८. विदार्य वक्त्रं वदवामुखाभम्।
३९९. दुद्राव रामं सहसा विगर्जन्
४००. राहुर्यथा चन्द्रमिवान्तरिक्षे ॥

४०१. अपूरयत् तस्य मुखं शिताग्रै
४०२. रामः शरैर्हेमपिनद्धपुङ्खैः ।

४०३. सम्पूर्णवक्त्रो न शशाक वक्तुम्
४०४. चुकूज कृच्छ्रेण मुमूर्च्छ चापि ॥

४०५. अथाददे सूर्यमरीचिकल्प-
४०६. मरिष्टमैन्द्रं निशितं सुपुङ्खम्।
४०७. तं वज्रजाम्बूनदचारुपुङ्खम्
४०८. रामः प्रचिक्षेप निशाचराय ॥

४०९. स सायको राघवबाहुचोदितो
४१०. सुवृत्तदंष्ट्रं चलचारुकुण्डलम्।
४११. चकर्त रक्षोऽधिपतेः शिरस्तदा
४१२. यथैव वृत्रस्य पुरा पुरन्दरः ॥

४१३. कुम्भकर्णशिरो भाति कुण्डलालंकृतं महत् ।
४१४. आदित्येऽभ्युदिते रात्रौ मध्यस्थ इव चन्द्रमाः ॥

४१५. तद्रामबाणाभिहतं पपात
४१६. रक्षःशिरः पर्वतसन्निकाशम्।
४१७. बभञ्ज चर्यागृहगोपुराणि
४१८. प्राकारमुच्चं तमपातयच्च ॥

४१९. तच्चातिकायं हिमवत्प्रकाशम्
४२०. रक्षस्तदा तोयनिधौ पपात ।
४२१. ग्राहान् परान् मीनवरान् भुजङ्गमान्
४२२. ममर्द भूमिं च तथा विवेश ॥

४२३. तस्मिन् हते ब्राह्मणदेवशत्रौ
४२४. महाबले संयति कुम्भकर्णे ।
४२५. चचालभूर्भूमिधराश्च सर्वे
४२६. हर्षाच्च देवास्तुमुलं प्रणेदुः ॥

४२७. स कुम्भकर्णं सुरसैन्यमर्दनम्
४२८. महत्सु युद्धेषु कदाचनाजितम्।
४२९. ननन्द हत्वा भरताग्रजो रणे
४३०. महासुरं वृत्रमिवामराधिपः ॥

॥६.५ इन्द्रजिद्वधः ॥

१. श्रुत्वा विनिहतं सङ्ख्ये कुम्भकर्णं महाबलम्।
२. रावणः शोकसन्तप्तो मुमोह च पपात च ॥

३. ततः कृच्छ्रात् समासाद्य सञ्ज्ञां राक्षसपुङ्गवः ।
४. कुम्भकर्णवधाद् दीनो विललापाकुलेन्द्रियः ॥

५. हा वीर रिपुदर्पघ्न कुम्भकर्ण महाबल ।
६. शत्रुसैन्यं प्रताप्यैकः क्व मां सन्त्यज्य गच्छसि ॥

७. यस्य ते वज्रनिष्पेषो न कुर्याद् व्यसनं सदा ।
८. स कथं रामबाणार्तः प्रसुप्तोऽसि महीतले ॥

९. राज्येन नास्ति मे कार्यं किं करिष्यामि सीतया ।
१०. कुम्भकर्णविहीनस्य जीविते नास्ति मे मतिः ॥

११. यद्यहं भ्रातृहन्तारं न हन्मि युधि राघवम्।
१२. ननु मे मरणं श्रेयो न चेदं व्यर्थजीवितम्॥

१३. तदिदं मामनुप्राप्तं विभीषणवचः शुभम्।
१४. यदज्ञानान्मया तस्य न गृहीतं महात्मनः ॥

१५. तस्यायं कर्मणः प्राप्तो विपाको मम शोकदः ।
१६. यन्मया धार्मिकः श्रीमान् स निरस्तो विभीषणः ॥

१७. प्रख्यातबलवीर्येण पुत्रेणेन्द्रजिता मम ।
१८. तौ भ्रातरौ तदा बद्धौ घोरैर्दत्तवरैः शरैः ॥

१९. यन्न शक्यं सुरैः सर्वैरसुरैर्वा महाबलैः ।
२०. मोक्तुं तद्बन्धनं घोरं यक्षगन्धर्वपन्नगैः ॥

२१. तन्न जाने प्रभावैर्वा मायया मोहनेन वा ।
२२. शरबन्धाद् विमुक्तौ तौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ॥

२३. ये योधा निर्गताः शूरा राक्षसा मम शासनात् ।
२४. ते सर्वे निहता युद्धे वानरैः सुमहाबलैः ॥

२५. तं न पश्याम्यहं युद्धे योऽद्य रामं सलक्ष्मणम्।
२६. नाशयेत् सबलं वीरं ससुग्रीवं विभीषणम्॥

२७. अहो सुबलवान् रामो महदस्त्रबलं च वै ॥

२८. यस्य विक्रममासाद्य राक्षसा निधनं गताः ।
२९. तं मन्ये राघवं वीरं नारायणमनामयम्॥

३०. ततस्तु राजानमुदीक्ष्य दीनम्
३१. शोकार्णवे सम्परिपुप्लुवानम्।
३२. रथर्षभो राक्षसराजसूनु-
३३. स्तमिन्द्रजिद् वाक्यमिदं बभाषे ॥

३४. न तात मोहं परिगन्तुमर्हसे
३५. यत्रेन्द्रजिज्जीवति नैरृतेश ।
३६. अद्यैव रामं सह लक्ष्मणेन
३७. सन्तर्पयिष्यामि शरैरमोघैः ॥

३८. अद्येन्द्रवैवस्वतविष्णुरुद्र-
३९. साध्याश्च वैश्वानरचन्द्रसूर्याः ।
४०. द्रक्ष्यन्ति मे विक्रममप्रमेयम्
४१. विष्नोरिवोग्रं बलियज्ञवाटे ॥

४२. स एवमुक्त्वा त्रिदशेन्द्रशत्रु-
४३. रापृच्छ्य राजानमदीनसत्त्वः ।
४४. समारुरोहानिलतुल्यवेगम्
४५. रथं खरश्रेष्ठसमाधियुक्तम्॥

४६. समास्थाय महातेजा रथं हरिरथोपमम्।
४७. जगाम सहसा तत्र यत्र युद्धमरिन्दमः ॥

४८. तं प्रस्थितं महात्मानमनुजग्मुर्महाबलाः ।
४९. प्रासपट्टिशनिस्त्रिंशपरश्वधगदाधराः ।
५०. भुशुण्डिमुद्गरायष्टिशतघ्नीपरिघायुधाः ॥

५१. स सम्प्राप्य महातेजा युद्धभूमिमरिन्दमः ।
५२. स्थापयामास रक्षांसि रथं प्रति समन्ततः ॥

५३. ततस्तु हुतभोक्तारं हुतभुक्सदृशप्रभः ।
५४. जुहुवे राक्षसश्रेष्ठो विधिवन्मन्त्रसत्तमैः ॥

५५. सोऽस्त्रमाहारयामास ब्राह्ममस्त्रविशारदः ।
५६. धनुश्चात्मरथम्चैव सर्वं तत्राभ्यमन्त्रयत् ॥

५७. तस्मिन्नाहूयमानेऽस्त्रे हूयमाने च पावके ।
५८. सार्कग्रहेन्दुनक्षत्रं वितत्रास नभस्थलम्॥

५९. स पावकं पावकदीप्ततेजा
६०. हुत्वा नरेन्द्रप्रतिमप्रभावः ।
६१. सचापबाणासिरथाश्वसूतः
६२. खेऽन्तर्दधेऽऽत्मानमचिन्त्यवीर्यः ॥

६३. स्वसैन्यमुत्सृज्य समेत्य तूर्णम्
६४. महाहवे वानरवाहिनीषु ।
६५. अदृश्यमानः शरजालमुग्रम्
६६. ववर्ष नीलाम्बुधरो यथाम्बु ॥

६७. ते शक्रजिद्बाणविशीर्णदेहा
६८. मायाहता विस्वरमुन्नदन्तः ।
६९. रणे निपेतुर्हरयोऽद्रिकल्पा
७०. यथेन्द्रवज्राभिहता नगेन्द्राः ॥

७१. स वै गदाभिर्हरियूथमुख्यान्
७२. निर्भिद्य बाणैस्तपनीयवर्णैः ।
७३. ववर्ष रामं शरवृष्टिजालैः
७४. सलक्ष्मणं भास्कररश्मिकल्पैः ॥

७५. स बाणवर्षैरभिवर्षमाणो
७६. धारानिपातानिव तानचिन्त्य ।
७७. समीक्षमाणः परमाद्भुतश्री
७८. रामस्तदा लक्ष्मणमित्युवाच ॥

७९. असौ पुनर्लक्ष्मण राक्षसेन्द्रो
८०. ब्रह्मास्त्रमाश्रित्य सुरेन्द्रशत्रुः ।
८१. निपातयित्वा हरिसैन्यमस्मा-
८२. न्शितैः शरैरर्दयति प्रसक्तम्॥

८३. स्वयम्भुवा दत्तवरो महात्मा
८४. समाहितोऽन्तर्हितभीमकायः ।
८५. बाणावपातं त्वमिहाद्य धीमन्
८६. मया सहाव्यग्रमनाः सहस्व ॥

८७. आवां तु दृष्ट्वा पतितौ विसञ्ज्ञौ
८८. निवृत्तयुद्धौ हतहर्षरोषौ ।
८९. ध्रुवं प्रवेक्ष्यत्यमरारिवास-
९०. मसौ समासाद्य रणाग्र्यलक्ष्मीम्॥

९१. ततस्तु ताविन्द्रजितोऽस्त्रजालै-
९२. र्बभूवतुस्तत्र तदाविशस्तौ ।
९३. स चापि तौ तत्र विषादयित्वा
९४. ननाद हर्षाद् युधि राक्षसेन्द्रः ॥

९५. रामं च सङ्ख्ये सह लक्ष्मणेन
९६. विषादयित्वा सहसा विवेश ।
९७. पुरीं दशग्रीवभुजाभिगुप्ताम्
९८. पित्रे च सर्वं ह्रषितोऽभ्युवाच ॥

९९. तयोस्तदा सादितयो रणाग्रे
१००. मुमोह सैन्यं हरियूथपानाम्।
१०१. सुग्रीवनीलाङ्गदजाम्बवन्तो
१०२. न चापि किञ्चित् प्रतिपेदिरे ते ॥

१०३. ततो विषण्णं समवेक्ष्य सर्वम्
१०४. विभीषणो बुद्धिमतां वरिष्ठः ।
१०५. उवाच शाखामृगराजवीरा-
१०६. न्नाश्वासयन्नप्रतिमैर्वचोभिः ॥

१०७. मा भैष्ट नास्त्र्यत्र विषाद कालो
१०८. यदार्यपुत्रौ ह्यवशौ विषण्णौ ।
१०९. स्वयम्भुवो वाक्यमथोद्वहन्तौ
११०. यत्सादिताविन्द्रजितास्त्रजालैः ॥

१११. ब्राह्ममस्त्रं ततो धीमान् मानयित्वा तु मारुतिः ।
११२. विभीषणवचः श्रुत्वा हनुमानिदमब्रवीत् ॥

११३. अस्मिन्नस्त्रहते सैन्ये वानराणां तरस्विनाम्।
११४. यो यो धारयते प्राणान्स्तन्स्तमाश्वासयावहे ॥

११५. तावुभौ युगपद् वीरौ हनूमद्राक्षसोत्तमौ ।
११६. उल्काहस्तौ तदा रात्रौ रणशीर्षे विचेरतुः ॥

११७. सागरौघनिभं भीमं दृष्ट्वा बाणार्दितं बलम्।
११८. मार्गते जाम्बवन्तं च हनूमान् सविभीषणः ॥

११९. स्वभावजरया युक्तं वृद्धं शरशतैश्चितम्।
१२०. प्रजापतिसुतं वीरं शाम्यन्तमिव पावकं ।
१२१. दृष्ट्वा समभिसङ्क्रम्य पौलस्त्र्यो वाक्यमब्रवीत् ॥

१२२. कच्चिदार्य शरैस्तीक्ष्णैर्न प्राणा ध्वंसितास्तव ॥

१२३. विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवान् ऋक्षपुङ्गवः ।
१२४. कृच्छ्रादभ्युद्गिरन् वाक्यमिदं वचनमब्रवीत् ॥

१२५. नैरृतेन्द्र महावीर्य स्वरेण त्वाभिलक्षये ।
१२६. विद्धगात्रः शितैर्बाणैर्न त्वां पश्यामि चक्षुषा ॥

१२७. अञ्जना सुप्रजा येन मातरिश्वा च सुव्रत ।
१२८. हनूमान् वानरश्रेष्ठः प्राणान् धारयते क्वचित् ॥

१२९. श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यमुवाचेदं विभीषणः ।
१३०. आर्यपुत्रावतिक्रम्य कस्मात् पृच्छसि मारुतिम्॥

१३१. विभीषणवचः श्रुत्वा जाम्बवान् वाक्यमब्रवीत् ।
१३२. अस्मिञ्जीवति वीरे तु हतमप्यहतं बलम्।
१३३. हनूमत्युज्झितप्राणे जीवन्तोऽपि मृता वयम्॥

१३४. ततो वृद्धमुपागम्य विनयेनाभ्यवादयत् ।
१३५. गृह्य जाम्बवतः पादौ हनूमान् मारुतात्मजः ॥

१३६. श्रुत्वा हनूमतो वाक्यं तदा विव्यथितेन्द्रियः ।
१३७. पुनर्जातमिवात्मानं मन्यते स्मर्क्षपुङ्गवः ॥

१३८. ततोऽब्रवीन्महातेजा हनूमन्तं स जाम्बवान् ।
१३९. आगच्छ हरिशार्दूल वानरान्स्त्रातुमर्हसि ।
१४०. त्वत्पराक्रमकालोऽयं नान्यं पश्यामि कञ्चन ॥

१४१. विशल्यौ कुरु चाप्येतौ सादितौ रामलक्ष्मणौ ।
१४२. हिमवन्तं नगश्रेष्ठं हनूमन् गन्तुमर्हसि ॥

१४३. कैलासशिखरं चात्र द्रक्ष्यस्यरिनिषूदन ।
१४४. तयोः शिखरयोर्मध्ये प्रदीप्तमतुलप्रभम्।
१४५. सर्वौषधियुतं वीर द्रक्ष्यस्योषधिपर्वतम्॥

१४६. तस्य वानरशार्दूल चतस्रो मूर्ध्नि सम्भवाः ।
१४७. द्रक्ष्यस्योषधयो दीप्ता दीपयन्तीर्दिशो दश ॥

१४८. मृतसञ्जीवनीं चैव विशल्यकरणीमपि ।
१४९. सावर्ण्यकरणीं चैव सन्धानकरणीं तथा ।
१५०. ताः सर्वा हनुमन् गृह्य क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥

१५१. श्रुत्वा जाम्बवतो वाक्यं हनूमान् मारुतात्मजः ।
१५२. आपूर्यत बलोद्धर्षैर्वायुवेगैरिवार्णवः ॥

१५३. स पर्वततटाग्रस्थः पीडयन् पर्वतोत्तमम् ।
१५४. हनूमान् दृश्यते वीरो द्वितीय इव पर्वतः ॥

१५५. हरिपादविनिर्भग्नो निषसाद स पर्वतः ।
१५६. न शशाक तदात्मानं वोढुं भृशनिपीडितः ॥

१५७. सा घूर्णितमहाद्वारा प्रभग्नगृहगोपुरा ।
१५८. लङ्का त्रासाकुला रात्रौ प्रनृत्तेवाभवत्तदा ॥

१५९. आदित्यपथमाश्रित्य जगाम स गतश्रमः ।
१६०. स्मरञ्जाम्बवतो वाक्यं हिमवन्तं महाकपिः ॥

१६१. स तं समासाद्य महानगेन्द्र-
१६२. मतिप्रवृद्धोत्तमहेमशृङ्गम् ।
१६३. प्रदीप्तसर्वौषधिसम्प्रदीप्तम्
१६४. ददर्श सर्वौषधिपर्वतेन्द्रम् ॥

१६५. महौषध्यस्ततस्सर्वास्तस्मिन् पर्वतसत्तमे ।
१६६. विज्ञायार्थिनमायान्तं ततो जग्मुरदर्शनम् ॥

१६७. स ता महात्मा हनुमानपश्यन्-
१६८. श्चुकोप रोषाच्च भृशं ननाद ।
१६९. अमृष्यमाणोऽग्निसमानचक्षु-
१७०. र्महीधरेन्द्रं तमुवाच वाक्यम् ॥

१७१. किमेतदेवं सुविनिश्चितं ते
१७२. यद्राघवे नासि कृतानुकंपः ।
१७३. पश्याद्य मद्बाहुबलाभिभूतो
१७४. विकीर्णमात्मानमथो नगेन्द्र ॥

१७५. स तस्य शृङ्गं सनगं सनागम्
१७६. सकाञ्चनं धातुसहस्रजुष्टम् ।
१७७. विकीर्णकूटं ज्वलिताग्रसानुम्
१७८. प्रगृह्य वेगात् सहसोन्ममाथ ॥

१७९. स भास्कराध्वानमनुप्रपन्न-
१८०. स्तं भास्कराभं शिखरं प्रगृह्य ।
१८१. बभौ तदा भास्करसन्निकाशो

१८२. रवेः समीपे प्रतिभास्कराभः ॥

१८३. तं वानराः प्रेक्ष्य तदाविनेदुः
१८४. स तानपि प्रेक्ष्य मुदा ननाद ।
१८५. ततो महात्मा निपपात तस्मिन्-
१८६. शैलोत्तमे वानरसैन्यमध्ये ॥
१८७. हर्युत्तमेभ्यः शिरसाभिवाद्य
१८८. विभीषणं तत्र च सस्वजे सः ॥
१८९. तावप्युभौ मानुषराजपुत्रौ
१९०. तं गन्धमाघ्राय महौषधीनाम्।
१९१. बभूवतुस्तत्र तदा विशल्या-
१९२. वुत्तस्थुरन्येऽपि हरिप्रवीराः ॥

१९३. सर्वे विशल्या विरुजा क्षणेन
१९४. हरिप्रवीराश्च हताश्च ये स्युः ।
१९५. गन्धेन तासां प्रवरौषधीनाम्
१९६. सुप्ता निशान्तेष्विव सुप्रबुद्धाः ॥

१९७. यदाप्रभृति लङ्कायां युध्यन्ते हरिराक्षसाः ।
१९८. तदा प्रभृति मानार्थमाज्ञया रावणस्य च ।
१९९. ये हन्यन्ते रणे तत्र राक्षसाः कपिकुञ्जरैः ।
२००. हता हतास्तु क्षिप्यन्ते सर्व एव तु सागरे ॥

२०१. ततो हरिर्गन्धवहात्मजस्तु
२०२. तमोषधीशैलमुदग्रवेगः ।
२०३. निनाय वेगाद्धिमवन्तमेव
२०४. पुनश्च रामेण समाजगाम ॥

२०५. ततोऽब्रवीन्महातेजाः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
२०६. अर्थ्यं विज्ञापयन्श्चापि हनूमन्तमिदं वचः ॥

२०७. ये ये महाबलाः सन्ति लघवश्च प्लवङ्गमाः ।
२०८. लङ्कामभिपतन्त्वाशु गृह्योल्काः प्लवगर्षभाः ॥

२०९. ततोऽस्तं गत आदित्ये रौद्रे तस्मिन् निशामुखे ।
२१०. लङ्कामभिमुखाः सोल्का जग्मुस्ते प्लवगर्षभाः ॥

२११. गोपुराट्टप्रतोलीषु चर्यासु विविधासु च ।
२१२. प्रासादेषु च संहृष्टाः ससृजुस्ते हुताशनम्॥

२१३. तेषां गृहसहस्राणि ददाह हुतभुक् तदा ।
२१४. प्रासादाः पर्वताकाराः पतन्ति धरणीतले ॥

२१५. अगुरुर्दह्यते तत्र परं चैव सुचन्दनम्।
२१६. क्षौमं च दह्यते तत्र कौशेयं चापि शोभनम्॥

२१७. हेमचित्रतनुत्राणां स्रग्भाण्डाम्बरधारिणाम्।
२१८. सीधुपानचलाक्षाणां मदविह्वलगामिनाम्।
२१९. कान्तालम्बितवस्त्राणां खादतां पिबतामपि ।
२२०. शयनेषु महार्हेषु प्रसुप्तानां प्रियैः सह ।
२२१. त्रस्तानां गच्छतां तूर्णं पुत्रानादाय सर्वतः ।
२२२. अदहत् पावकस्तत्र जज्वाल च पुनः पुनः ॥

२२३. ज्वलनेन परीतानि तोरणानि चकाशिरे ।
२२४. विद्युद्भिरिव नद्धानि मेघजालानि घर्मगे ॥

२२५. हस्त्र्यध्यक्षैर्गजैर्मुक्तैर्मुक्तैश्च तुरगैरपि ।
२२६. बभूव लङ्का लोकान्ते भ्रान्तग्राह इवार्णवः ॥

२२७. अश्वं मुक्तं गजो दृष्ट्वा क्वचिद् भीतोऽपसर्पति ।
२२८. भीतो भीतं गजं दृष्ट्वा क्वचिदश्वो निवर्तते ॥

२२९. लङ्कायां दह्यमानायां शुशुभे च महोदधिः ।
२३०. छायासंसक्तसलिलो लोहितोद इवार्णवः ॥

२३१. चन्द्राभा भूषणाभा च गृहाणां ज्वलतां च भा ।
२३२. हरिराक्षससैन्यानि भ्राजयामास सर्वतः ॥

२३३. तेषु वानरमुख्येषु दीप्तोल्कोज्वलपाणिषु ।
२३४. स्थितेषु द्वारमाश्रित्य रावणं क्रोध आविशत् ॥

२३५. रोषेण महताविष्टो दन्तान् कटकटापयन् ।
२३६. कुपितश्च तदा तत्र किङ्कार्यमिति चिन्तयन् ।
२३७. आदिदेशाथ सङ्क्रुद्धो रणायेन्द्रजितं सुतम्॥

२३८. जहि वीर महावीर्यौ भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
२३९. अदृश्यो दृश्यमानो वा सर्वथा त्वं बलाधिकः ॥

२४०. तथोक्तो राक्षसेन्द्रेण प्रतिगृह्य पितुर्वचः ।
२४१. यज्ञभूमौ स विधिवत् पावकं जुहुवेन्द्रजित् ॥

२४२. सोऽभिनिर्याय नगरादिन्द्रजित् समितिञ्जयः ।
२४३. आपपाताथ सङ्क्रुद्धो दशग्रीवेण चोदितः ॥

२४४. स ददर्श महावीर्यौ नागौ त्रिशिरसाविव ।
२४५. सृजन्ताविषुजालानि वीरौ वानरमध्यगौ ॥

२४६. स तु वैहायसरथो युधि तौ रामलक्ष्मणौ ।
२४७. अचक्षुर्विषये तिष्ठन् विव्याध निशितैः शरैः ॥

२४८. तेनातिविद्धौ तौ वीरौ रुक्मपुङ्खैः सुसंहतैः ।
२४९. बभूवतुर्दाशरथी पुष्पिताविव किंशुकौ ॥

२५०. तेन विद्धाश्च हरयो निहताश्च गतासवः ।
२५१. बभूवुः शतशस्तत्र पतिता धरणीतले ॥

२५२. लक्ष्मणस्तु ततः क्रुद्धो भ्रातरं वाक्यमब्रवीत् ।
२५३. ब्राह्ममस्त्रं प्रयोक्ष्यामि वधार्थं सर्वराक्षसाम्॥

२५४. तमुवाच ततो रामो लक्ष्मणं शुभलक्षणम्।
२५५. नैकस्य हेतो रक्षांसि पृथिव्यां हन्तुमर्हसि ॥

२५६. अयुध्यमानं प्रच्छन्नं प्राञ्जलिं शरणागतम्।
२५७. पलायमानं मत्तं वा न हन्तुं त्वमिहार्हसि ॥

२५८. तस्यैव तु वधे यत्नं करिष्यामि महाभुज ॥

२५९. यद्येष भूमिं विशते दिवं वा
२६०. रसातलं वापि नभस्तलं वा ।
२६१. एवं विगूढोऽपि ममास्त्रदग्धः
२६२. पतिष्यते भूमितले गतासुः ॥

२६३. इत्येवमुक्त्वा वचनं महार्थम्
२६४. रघुप्रवीरः प्लवगर्षभैर्वृतः ।
२६५. वधाय रौद्रस्य नृशंसकर्मण-
२६६. स्तदा महात्मा त्वरितं निरीक्षते ॥

२६७. इन्द्रजित्तु ततो दृष्ट्वा भ्रातरौ रामलक्ष्मणौ ।
२६८. रणायाभ्युद्यतौ वीरौ मायां प्रादुष्करोत्तदा ॥

२६९. इन्द्रजित्तु रथे स्थाप्य सीतां मायामयीं तदा ।
२७०. मोहनार्थं तु सर्वेषां बुद्धिं कृत्वा सुदुर्मतिः ।

२७१. हन्तुं (ताम्) स व्यवसितो वानराभिमुखो ययौ ॥

२७२. तां स्त्रियं पश्यतां तेषां ताडयामास राक्षसः ।
२७३. क्रोशन्तीं रामरामेति मायया योजितां रथे ॥

२७४. गृहीतमूर्धजां दृष्ट्वा रामस्य महिषीं प्रियाम्।
२७५. दुःखजं वारि नेत्राभ्यामुत्सृजन् मारुतात्मजः ।
२७६. अब्रवीत् परुषं वाक्यं क्रोधात् रक्षोधिपात्मजम्॥

२७७. धिक्त्वां पापसमाचारं यस्य ते मतिरीदृशी ।
२७८. किं तवैषापराद्धा हि यदेनां हन्तुमर्हसि ॥

२७९. स तां बाणसहस्रेण विक्षोभ्य हरिवाहिनीम्।
२८०. हनूमन्तं हरिश्रेष्ठमिन्द्रजित् प्रत्युवाच ह ॥

२८१. सुग्रीवस्त्वं च रामश्च यन्निमित्तमिहागताः ।
२८२. तां वधिष्यामि वैदेहीमद्यैव तव पश्यतः ॥

२८३. तमेवमुक्त्वा रुदतीं सीतां मायामयीं च ताम्।
२८४. शितधारेण खड्गेन निजघानेन्द्रजित् स्वयम्॥

२८५. तथा तु सीतां विनिहत्य दुर्मतिः
२८६. प्रहृष्टचेताः स बभूव रावणिः ।
२८७. तं हृष्टरूपं समुदीक्ष्य वानरा
२८८. विषण्णरूपाः समभिप्रदुद्रुवुः ॥

२८९. त्यक्त्वा प्राणान् विचेष्टन्तो रामप्रियचिकीर्षवः ।
२९०. यन्निमित्तं हि युद्ध्यामो हता सा जनकात्मजा ॥

२९१. इममर्थं हि विज्ञाप्य रामं सुग्रीवमेव च ।
२९२. तौ यत् प्रतिविधास्येते तौ करिष्यामहे वयम्॥

२९३. इत्युक्त्वा वानरश्रेष्ठो वारयन् सर्ववानरान् ।
२९४. शनैः शनैरसन्त्रस्तो सबलः सन्न्यवर्तत ॥

२९५. ततः प्रेक्ष्य हनूमन्तं व्रजन्तं यत्र राघवः ।
२९६. स होतुकामो दुष्टात्मा गतश्चैत्यं निकुम्भिलाम्॥

२९८. (हनूमान्) सह सैन्येन सन्निकर्षं महायशाः ।
२९९. शीघ्रमागम्य रामाय दुःखितो वाक्यमब्रवीत् ॥

३००. समरे युध्यमानानामस्माकं प्रेक्षतां च सः ।

३०१. जघान रुदतीं सीतामिन्द्रजिद् रावणात्मजः ॥

३०२. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोकमूर्च्छितः ।
३०३. निपपात तदा भूमौ छिन्नमूल इव द्रुमः ॥

३०४. तं भूमौ देवसङ्काशं पतितं दृश्य राघवम्।
३०५. अभिपेतुः समुत्पत्य सर्वतः कपिसत्तमाः ॥

३०६. आसिञ्चन् सलिलैश्चेनं पद्मोत्पलसुगन्धिभिः ॥

३०७. तं लक्ष्मणोऽथ बाहुभ्यां परिष्वज्य सुदुःखितः ।
३०८. उवाच राममस्वस्थं वाक्यं हेत्वर्थसंयुतम्॥

३०९. शुभे वर्त्मनि तिष्ठन्तं त्वामार्य विजितेन्द्रियम्।
३१०. अनर्थेभ्यो न शक्नोति त्रातुं धर्मो निरर्थकः ॥

३११. मम चेदं मतं तात धर्मोऽयमिति राघव ।
३१२. धर्ममूलं त्वया छिन्नं राज्यमुत्सृजता त्वया ॥

३१३. यस्यार्थास्तस्य मित्राणि यस्यार्थास्तस्य बान्धवाः ।
३१४. यस्यार्थाः स पुमान् लोके यस्यार्थाः स च पन्डितः ॥

३१५. यस्यार्थाः स च विक्रान्तो यस्यार्थाः स च बुद्धिमान् ।
३१६. यस्यार्थाः स महाभागो यस्यार्थाः स गुणाधिकः ॥

३१७. हर्षः कामश्च दर्पश्च धर्मः क्रोधः शमो दमः ।
३१८. अर्थादेतानि सर्वाणि प्रवर्तन्ते नराधिप ॥

३१९. त्वयि प्रव्रजिते वीर गुरोश्च वचने स्थिते ।
३२०. रक्षसापहृता भार्या प्राणैः प्रियतरा तव ॥

३२१. तदद्य विपुलं वीर दुःखमिन्द्रजिता कृतम्।
३२२. कर्मणा व्यपनेष्यामि तस्मादुत्तिष्ठ राघव ॥

३२३. उत्तिष्ठ नरशार्दूल दीर्घबाहो दृढव्रत ।
३२४. किमात्मानं महात्मानमात्मानं नावबुद्ध्यसे ॥

३२६. राममाश्वासमाने तु लक्ष्मणे भ्रातृवत्सले ।
३२७. निक्षिप्य गुल्मान् स्वस्थाने तत्रागच्छद्विभीषणः ॥

३२८. राघवं स महात्मानमिक्ष्वाकुकुलनन्दनम्।
३२९. ददर्श मोहमापन्नं लक्ष्मणस्याङ्कमाश्रितम्॥

३३०. व्रीडितं शोकसन्तप्तं दृष्ट्वा रामं विभीषणः ।
३३१. पुष्कलार्थमिदं वाक्यं विसञ्ज्ञं राममब्रवीत् ॥

३३२. अभिप्रायं तु जानामि रावणस्य दुरात्मनः ।
३३३. सीतां प्रति महाबाहो न च घातं करिष्यति ॥

३३४. वानरान् मोहयित्वा तु प्रतियातः स राक्षसः ।
३३५. मायामयीं महाबाहो तां विद्धि जनकात्मजाम्॥

३३६. त्यजैनं नरशार्दूल मिथ्यासन्तापमागतम्।
३३७. सीदते हि बलं सर्वं दृष्ट्वा त्वां शोककर्शितम्॥

३३८. चैत्यं निकुम्भिलामद्य मेघनादः करिष्यति ।
३३९. हुतवानुपयातो हि देवैरपि सवासवैः ।
३४०. दुराधर्षो भवत्येष सङ्ग्रामे रावणात्मजः ॥

३४१. इह त्वं स्वस्थहृदयस्तिष्ठ सत्त्वसमुच्छ्रितः ।
३४२. लक्ष्मणं प्रेशयास्माभिः सह सैन्यानुकर्शिभिः ॥

३४३. एष तं नरशार्दूलो रावणिं निशितैः शरैः ।
३४४. त्याजयिष्यति तत्कर्म ततो वध्यो भविष्यति ॥

३४५. तत् सन्दिश महाबाहो लक्ष्मणं शुभलक्षणम्।
३४६. राक्षसस्य विनाशाय वज्रं वज्रधरो यथा ॥

३४७. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा राघवः शोककर्षितः ।
३४८. ततो धैर्यमवष्टभ्य (विभीषणमथाब्रवीत्) ॥

३४९. जानामि तस्य रौद्रस्य मायां सत्यपराक्रम ।
३५०. तस्यान्तरिक्षे चरतः सरथस्य महायशः ।
३५१. न गतिर्ज्ञायते वीर सूर्यस्येवाभ्रसम्प्लवे ॥

३५२. राघवस्तु रिपोर्ज्ञात्वा मायावीर्यं दुरात्मनः ।
३५३. लक्ष्मणं कीर्तिसम्पन्नमिदं वचनमब्रवीत् ॥

३५४. यद्वानरेन्द्रस्य बलं तेन सर्वेण संवृतः ।
३५५. जहि तं रावणसुतं मायाबलसमन्वितम्॥

३५६. अयं त्वां सचिवैः सार्धं महात्मा रजनीचरः ।
३५७. अभिज्ञस्तस्य मायानां पृष्ठतोऽनुगमिष्यति ॥

३५८. राघवस्य वचः श्रुत्वा लक्ष्मणः सविभीषणः ।

३५९. सन्नद्धः कवची खड्गी सशरी वामचापभृत् ।
३६०. रामपादावुपस्पृश्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
३६१. निकुम्भिलामभिययौ चैत्यं रावणिपालितम् ॥

३६२. स गत्वा दूरमध्वानं सौमित्रिर्मित्रनन्दनः ।
३६३. राक्षसेन्द्रबलं दूरादपश्यद् व्यूहमाश्रितम् ॥

३६४. अविदूरं ततो गत्वा प्रविश्य तु महद्वनम् ।
३६५. नीलजीमूतसङ्काशं न्यग्रोधं भीमदर्शनम् ।
३६६. तेजस्वी रावणभ्राता राघवाय न्यवेदयत् ॥

३६७. इहोपहारं भूतानां बलवान् रावणात्मजः ।
३६८. उपहृत्य ततः पश्चात् सङ्ग्राममभिवर्तते ॥

३६९. अभिद्रवाशु यावद् वै नैतत्कर्मसमाप्यते ।
३७०. जहि वीर दुरात्मानं मायापरमधार्मिकम् ॥

३७१. विभीषणवचः श्रुत्वा लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
३७२. ववर्ष शरवर्षेण राक्षसेन्द्रसुतं प्रति ॥

३७३. वृक्षान्धकारान्निर्गत्य जातक्रोधः स रावणिः ।
३७४. उदतिष्ठत दुर्धर्षः स कर्मण्यननुष्ठिते ॥

३७५. स रथेनाग्निवर्णेन बलवान् रावणात्मजः ।
३७६. इन्द्रजित् कवची खड्गी सध्वजः प्रत्यदृश्यत ॥

३७७. तमुवाच महातेजाः पौलस्त्यमपराजितम् ।
३७८. समाह्वये त्वां समरे सम्यग्युद्धं प्रयच्छ मे ॥

३७९. एवमुक्तो महातेजा मनस्वी रावणात्मजः ।
३८०. अब्रवीत् परुषं वाक्यं तत्र दृष्ट्वा विभीषणम् ॥

३८१. इह त्वं जातसंवृद्धः साक्षात् भ्राता पितुर्मम ।
३८२. कथं द्रुह्यसि पुत्रस्य पितृव्यो मम राक्षस ॥

३८३. शोच्यस्त्वमसि दुर्बुद्धे निन्दनीयश्च साधुभिः ।
३८४. यस्त्वं स्वजनमुत्सृज्य परभृत्यत्वमागतः ॥

३८५. क्व च स्वजनसंवासः क्व च नीचपराश्रयः ।
३८६. गुणवान् वा परजनः स्वजनो निर्गुणोऽपि वा ।
३८७. निर्गुणः स्वजनः श्रेयान् यः परः पर एव सः ॥

३८८. यः स्वपक्षं परित्यज्य परपक्षं निषेवते ।
३८९. स स्वपक्षे क्षयं याते पश्चात् तैरेव हन्यते ॥

३९०. इत्युक्तो भ्रातृपुत्रेण प्रत्युवाच विभीषणः ।
३९१. अजानन्निव मच्छीलं किं राक्षस विकत्थसे ॥

३९२. कुले यद्यप्ययं जातो रक्षसां क्रूरकर्मणाम्।
३९३. गुणो यः प्रथमं नृणां तन्मे शीलमराक्षसम्॥

३९४. धर्मात् प्रच्युतशीलं हि पुरुषं पापनिश्चयम्।
३९५. त्यक्त्वा सुखमवाप्नोति हस्तादाशीविषं यथा ॥

३९६. परस्वानां च हरणं परदाराभिमर्षणम्।
३९७. अभिमानश्च रोषश्च वैरत्वं प्रतिकूलता ।
३९८. एते दोषा मम भ्रातुर्जीवितैश्वर्यनाशनाः ॥

३९९. बद्धस्त्वं कालपाशेन ब्रूहि मां यद्यदिच्छसि ।
४००. युध्यस्व नरदेवेन लक्ष्मणेन रणे सह ।
४०१. हतस्त्वं देवताकार्यं करिष्यसि यमक्षयम्॥

४०२. विभीषणवचः श्रुत्वा रावणिः क्रोधमूर्च्छितः ।
४०३. हनूमत्पृष्ठमारूढमुदयस्थरविप्रभम्।

४०४. उवाचैनं सुसंरब्धः सौमित्रिं सविभीषणम्॥

४०५. अद्य वो गमयिष्यामि सर्वानेव यमक्षयम्॥

४०६. रात्रियुद्धे तदा पूर्वं वज्राशनिसमैः शरैः ।
४०७. शायितौ तौ मया भूयो विसञ्ज्ञौ सपुरःसरौ ।
४०८. स्मृतिर्नतेऽस्ति वा मन्ये व्यक्तं यातो यमक्षयम्।
४०९. आशीविषसमं क्रुद्धं यन्मां योद्धुमुपस्थितः ॥

४१०. तच्छ्रुत्वा राक्षसेन्द्रस्य गर्जितं राघवस्तदा ।
४११. अभीतवदनः क्रुद्धो रावणिं वाक्यमब्रवीत् ॥

४१२. वाचा व्याहृत्य जानीषे कृतार्थोऽस्मीति दुर्मते ।
४१३. अन्तर्धानगतेनाजौ यत्त्वया चरितस्तदा ।
४१४. तस्कराचरितो मार्गो नैव वीरनिषेवितः ॥

४१५. एवमुक्तो धनुर्भीमं परामृश्य महाबलः ।
४१६. ससर्ज निशितान् बाणानिन्द्रजित् समितिञ्जयः ॥

४१७. स शरैरतिविद्धाङ्गो रुधिरेण समुक्षितः ।
४१८. शुशुभे लक्ष्मणः श्रीमान् विधूम इव पावकः ॥

४१९. ततः शरान् दाशरथिः सन्धायामित्रकर्षणः ।
४२०. ससर्ज राक्षसेन्द्राय क्रुद्धः सर्प इव श्वसन् ॥

४२१. तस्य बाणैः सुविध्वस्तं कवचं काञ्चनं महत् ।
४२२. व्यशीर्यत रथोपस्थे ताराजालमिवाम्बरात् ॥

४२३. विधूतवर्मा नाराचैर्बभूव स कृतव्रणः ।
४२४. इन्द्रजित् समरे वीरः प्ररूढ इव सानुमान् ॥

४२५. ततः शरसहस्रेण सङ्क्रुद्धो रावणात्मजः ।
४२६. बिभेद समरे वीरो लक्ष्मणं भीमविक्रमः ॥

४२७. व्यशीर्यत महद्दिव्यं कवचं लक्ष्मणस्य तु ॥

४२८. कृतप्रतिकृतान्योन्यं बभूवतुररिन्दमौ ।
४२९. अभीक्ष्णं निःश्वसन्तौ तौ युध्येतां तुमुलं युधि ॥

४३०. शरसंकृत्तसर्वाङ्गौ सर्वतो रुधिरोक्षितौ ।
४३१. सुदीर्घकालं तौ वीरावन्योन्यं निशितैः शरैः ।
४३२. ततक्षतुर्महात्मानौ रणकर्मविशारदौ ॥

४३३. अभीक्ष्णमन्तर्दधतुः शरजालैर्महाबलौ ।
४३४. चन्द्रादित्याविवोष्णान्ते यथा मेघैस्तरस्विनौ ॥

४३५. नह्याधानं न सन्धानं धनुषो वा परिग्रहः ।
४३६. न मुष्टिप्रतिसन्धानं न लक्ष्यप्रतिपादनम् ।
४३७. अदृश्यत तयोस्तत्र युध्यतोः पाणिलाघवात् ॥

४३८. ताभ्यां तु धनुषि श्रेष्ठे संहितौ सायकोत्तमौ ।
४३९. विकृष्यमाणौ वीराभ्यां भृशं जज्वलतुः श्रिया ॥

४४०. तौ भासयन्तावाकाशं धनुर्भ्यां विशिखौ च्युतौ ।
४४१. मुखेन मुखमाहत्य सन्निपेततुरोजसा ॥

४४२. सन्निपातस्तयोश्चासीच्छरयोर्घोररूपयोः ।
४४३. सधूमविस्फुलिङ्गश्च तज्जोऽग्निर्दारुणोऽभवत् ॥

४४४. तौ महाग्रहसङ्काशावन्योन्यं सन्निपत्य च ।
४४५. सङ्ग्रामे शतधा यातौ मेदिन्यां चैव पेततुः ॥

४४६. शरौ प्रतिहतौ दृष्ट्वा तावुभौ रणमूर्धनि ।
४४७. व्रीडितौ जातरोषौ च लक्ष्मणेन्द्रजितौ तदा ॥

४४८. सुसंरब्धस्तु सौमित्रिरस्त्रं वारुणमाददे ।
४४९. रौद्रं महेन्द्रजिद्युद्धेऽप्यसृजद् युधि निष्ठितः ॥

४५०. तेन तद्विहतं शस्त्रं वारुणं परमाद्भुतम्॥

४५१. ततः क्रुद्धो महातेजा इन्द्रजित् समितिञ्जयः ।
४५२. आग्नेयं सन्दधे दीप्तं स लोकं संक्षिपन्निव ॥

४५३. सौरेणास्त्रेण तद्वीरो लक्ष्मणः पर्यवारयत् ॥

४५४. अथान्यं मार्गणश्रेष्ठं सन्दधे राघवानुजः ।
४५५. हुताशनसमस्पर्शं रावणात्मजदारणम्॥

४५६. येन शक्रो महातेजा दानवानजयत् प्रभुः ।
४५७. पुरा देवासुरे युद्धे वीर्यवान् हरिवाहनः ।
४५८. अथैन्द्रमस्त्रं सौमित्रिः संयुगेष्वपराजितम्।
४५९. शरश्रेष्ठं धनुश्रेष्ठे विकर्षन्निदमब्रवीत् ॥

४६०. धर्मात्मा सत्यसन्धश्च रामो दाशरथिर्यदि ।
४६१. पौरुषे चाप्रतिद्वन्द्वस्तदैनं जहि रावणिम्॥

४६२. इत्युक्त्वा बाणमाकर्णं विकृष्य तमजिह्मगम्।
४६३. ऐन्द्रास्त्रेण समायुज्य ससर्जेन्द्रजितं प्रति ॥

४६४. तच्छिरः सशिरस्त्राणं श्रीमज्ज्वलितकुन्डलम्।
४६५. प्रमथ्येन्द्रजितः कायात् पातयामास भूतले ॥

४६६. हतः स निपपाताथ धरण्यां रावणात्मजः ।
४६७. शान्तरश्मिरिवादित्यो निर्वाण इव पावकः ।
४६८. बभूव स महाबाहुर्व्यपास्तगतजीवितः ॥

४६९. यथास्तं गत आदित्ये नावतिष्ठन्ति रश्मयः ।
४७०. तथा तस्मिन्निपतिते राक्षसा ते गता दिशः ॥

४७१. प्रशान्तपीडाबहुलो विनष्टारिः प्रहर्षवान् ।
४७२. बभूव लोकः पतिते राक्षसेन्द्रसुते तदा ॥

४७३. आकाशे चापि देवानां शुश्रुवे दुन्दुभिस्वनः ।

४७४. शुद्धा आपो नभश्चैव जहृषुर्देवदानवाः ॥

४७५. विभीषणो हनूमान्श्च जाम्बवान्श्चर्क्षयूथपः ।
४७६. विजयेनाभिनन्दन्तस्तुष्टुवुश्चापि लक्ष्मणम्॥

४७७. क्ष्वेडन्तश्च प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ।
४७८. लब्धलक्षा रघुसुतं परिवार्योपतस्थिरे ॥

४७९. रुधिरक्लिन्नगात्रस्तु लक्ष्मणः शुभलक्षणः ।
४८०. बभूव हृष्टस्तं हत्वा शत्रुजेतारमाहवे ॥

४८१. आजगाम ततस्तीव्रं यत्र सुग्रीवराघवौ ।
४८२. विभीषणमवष्टभ्य हनूमन्तं च लक्ष्मणः ॥

४८३. निष्टनन्निव चागत्य राघवाय महात्मने ।
४८४. आचचक्षे तदा वीरो घोरमिन्द्रजितो वधम्॥

४८५. रावणेस्तु शिरश्छिन्नं लक्ष्मणेन महात्मना ।
४८६. न्यवेदयत रामाय तदा हृष्टो विभीषणः ॥

४८७. रामस्तु दुःखसन्तप्तं तं तु निःश्वासपीडितम्।
४८८. लज्जमानं बलात् स्नेहादङ्कमारोप्य वीर्यवान् ।
४८९. उपवेश्य तमुत्सङ्गे परिष्वज्यावपीडितम्।
४९०. शल्यसम्पीडितं शस्तं पुनःपुनरुदैक्षत ॥

४९१. उवाच लक्ष्मणं वाक्यमाश्वास्य पुरुषर्षभः ।
४९२. कृतं परमकल्याणं कर्म दुष्करकर्मणा ॥

४९३. अद्य मन्ये हते पुत्रे रावणं निहतं युधि ।
४९४. त्वया लक्ष्मण नाथेन सीता च पृथिवी च मे ।
४९५. न दुष्प्रापा हते तस्मिन् शक्रजेतरि चाहवे ॥

४९६. रामः सुषेणं मुदितः समाभाष्येदमब्रवीत् ।
४९७. विशल्यः क्रियतां क्षिप्रं सौमित्रिः सविभीषणः ॥

४९८. ऋक्षवानरसैन्यानां शूराणां द्रुमयोधिनाम्।
४९९. येचाप्यन्येऽत्र युध्यन्ति सशल्या व्रणिनस्तथा ।
५००. तेऽपि सर्वे प्रयत्नेन क्रियन्तां सुखिनस्त्रवया ॥

५०१. एवमुक्तः स रामेण महात्मा हरियूथपः ।
५०२. लक्ष्मणाय ददौ नस्तः सुषेणः परमौषधम्॥

५०३. स तस्या गन्धमाघ्राय विशल्यः समपद्यत ।
५०४. तदा निर्वेदनश्चैव संरूढव्रण एव च ॥

५०५. विभीषणमुखानां च सुहृदां राघवाज्ञया ।
५०६. सर्ववानरमुख्यानां चिकित्सामकरोत् तदा ॥

५०७. ततः प्रकृतिमापन्नो हृतशल्यो गतक्लमः ।
५०८. सौमित्रिर्मुमुदे तत्र क्षणेन विगतज्वरः ॥

॥६.६ रावणवधः ॥

१. ततः पौलस्त्र्यसचिवाः श्रुत्वा चेन्द्रजितो वधं ।
२. आचचक्षुरभिज्ञाय दशग्रीवाय सव्यथाः ॥

३. स तं प्रतिभयं श्रुत्वा वधं पुत्रस्य दारुणम् ।
४. घोरमिन्द्रजितः सङ्ख्ये कश्मलं प्राविशन्महत् ॥

५. उपलभ्य चिरात् सञ्ज्ञां राजा राक्षसपुङ्गवः ।
६. पुत्रशोकाकुलो दीनो विललापाकुलेन्द्रियः ॥

७. हा राक्षसचमूमुख्य मम वत्स महाबल ।
८. जित्वेन्द्रं कथमद्य त्वं लक्ष्मणस्य वशं गतः ॥

९. अद्य वैवस्वतो राजा भूयो बहुमतो मम ।
१०. येनाद्य त्वं महाबाहो संयुक्तः कालचोदितः ॥

११. अद्य लोकास्त्रयः कृत्स्ना पृथिवी च सकानना ।
१२. एकेनेन्द्रजिता हीना शून्येव प्रतिभाति मे ॥

१३. यौवराज्यं च लङ्कां च रक्षांसि च परन्तप ।
१४. मातरं मां च भार्याश्च क्व गतोऽसि विहाय नः ॥

१५. मम नाम त्वया वीर गतस्य यमसादनम् ।
१६. प्रेतकार्याणि कार्याणि विपरीते हि वर्तसे ॥

१७. एवमादि विलापार्तं रावणं राक्षसाधिपम्।
१८. आविवेश महान् कोपः पुत्रव्यसनसम्भवः ॥

१९. तस्य प्रकृत्या रक्ते च रक्ते क्रोधाग्निनापि च ।
२०. रावणस्य महाघोरे दीप्ते नेत्रे बभूवतुः ॥

२१. दन्तान् विदशतस्तस्य श्रूयते दशनस्वनः ।
२२. यन्त्रस्याकृष्यमाणस्य मथ्नतो दानवैरिव ॥

२३. कालाग्निरिव सङ्क्रुद्धो यां यां दिशमवैक्षत ।
२४. तस्यां तस्यां भयत्रस्ता राक्षसा संविलिल्यिरे ॥

२५. प्रत्यवेक्ष्य तु ताम्राक्षः सुघोरो घोरदर्शनः ।
२६. दीनो दीनस्वरान् सर्वान्स्तानुवाच निशाचरान् ॥

२७. मायया मम वत्सेन वञ्चनार्थं वनौकसाम्।
२८. किञ्चिदेव हतं तत्र सीतेयमिति दर्शितम्॥

२९. तदिदं तथ्यमेवाहं करिष्ये प्रियमात्मनः ।
३०. वैदेहीं नाशयिष्यामि क्षत्रबन्धुमनुव्रताम्॥

३१. इत्येवमुक्त्वा सचिवान् भृशमाकुलचेतनः ।
३२. निष्पपात स वेगेन सभार्यः सचिवैर्वृतः ।
३३. सङ्क्रुद्धः खड्गमादाय सहसा यत्र मैथिली ॥

३४. मैथिली रक्ष्यमाणा तु राक्षसीभिरनिन्दिता ।
३५. ददर्श राक्षसं क्रुद्धं निस्त्रिंशवरधारिणम्॥

३६. तं निशम्य सनिस्त्रिंशं सुहृद्भिरनिवर्तिनं ।
३७. सीता दुःखसमाविष्टा विलपन्तीदमब्रवीत् ॥

३८. बहुशश्चोदयामास भर्तारं मामनुव्रताम्।
३९. सोऽयं ममानुपस्थाने व्यक्तं मां हन्तुमुद्यतः ॥

४०. अथवा पुत्रशोकेन अहत्वा रामलक्ष्मणौ ।
४१. विधमिष्यति मां रौद्रो राक्षसः पापनिश्चयः ॥

४२. हनूमतस्तु तद्वाक्यं न कृतं क्षुद्रया मया ।
४३. यद्यहं तस्य पृष्ठेन तदा यायामनिर्जिता ॥

४४. एतस्मिन्नन्तरे तस्य अमात्यः शीलवान् शुचिः ।
४५. सुपार्श्वो नाम मेधावी इदं वचनमब्रवीत् ॥

४६. कथं नाम दशग्रीव साक्षाद् वैश्रवणानुज ।
४७. स्त्रियः कस्माद् वधं वीर मन्यसे राक्षसेश्वर ॥

४८. त्वमेव तु सहास्माभी राघवे क्रोधमुत्सृज ।
४९. अभ्युथानं त्वमद्यैव कृष्णपक्षचतुर्दशीम् ।
५०. कृत्वा निर्याह्यमावास्यां विजयाय बलैर्वृतः ॥

५१. शूरो धीमान् रथी खड्गी रथप्रवरमास्थितः ।
५२. हत्वा दाशरथिं रामं भवान् प्राप्स्यति मैथिलीम्॥

५३. स तद् दुरात्मा सुहृदा निवेदितम्
५४. वचः सुधर्म्यं प्रतिगृह्य रावणः ।
५५. गृहं जगामाथ ततश्च वीर्यवान्
५६. पुनः सभां च प्रययौ सुहृद्वृतः ॥

५७. स प्रविश्य सभां राजा दीनः परमदुःखितः ।
५८. निषसादासने मुख्ये सिंहः क्रुद्ध इव श्वसन् ॥

५९. अब्रवीच्च स तान् सर्वान् बलमुख्यान् महाबलः ॥

६०. सर्वे भवन्तः सर्वेण हस्त्र्यश्वेन समावृताः ।
६१. निर्यान्तु रथसङ्घैश्च पादातैश्चोपशोभिताः ॥

६२. इत्येतद् वाक्यमादाय राक्षसेन्द्रस्य राक्षसाः ।
६३. निर्ययुस्ते रथैः शीघ्रैर्नानानीकैश्च संयुताः ॥

६४. परिघान् पट्टिशान्श्चैव शरखड्गपरश्वधान् ।
६५. शरीरान्तकरान् सर्वे चिक्षिपुर्वानरान् प्रति ॥

६६. वानराश्च द्रुमान्शैलान् राक्षसान् प्रति चिक्षिपुः ॥

६७. स सङ्ग्रामो महाभीमः सूर्यस्योदयनं प्रति ।
६८. रक्षसां वानराणां च तुमुलः समपद्यत ॥

६९. एवं प्रवृत्ते सङ्ग्रामे ह्यद्भुतं सुमहद्रजः ।
७०. रक्षसां वानराणां च शान्तं शोणितविस्रवैः ॥

७१. एकैकं राक्षसं सङ्ख्ये शतं वानरपुङ्गवाः ।
७२. अभ्यधावन्त फलिनं वृक्षं शकुनयो यथा ॥

७३. तदा गदाभिर्गुर्वीभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ।

७४. निर्जघ्नुर्वानरान् घोरान् राक्षसाः पर्वतोपमाः ॥

७५. राक्षसैर्वध्यमानानां वानराणां महाचमूः ।
७६. शरण्यं शरणं याताः रामं दशरथात्मजम्॥

७७. ततो रामो महातेजा धनुरादाय वीर्यवान् ।
७८. प्रविश्य राक्षसं सैन्यं शरवर्षं ववर्ष ह ॥

७९. चालयन्तं महासैन्यं विधमन्तं महारथान् ।
८०. ददृशुस्ते न वै रामं वातं वनगतं यथा ॥

८१. एष हन्ति गजानीकमेष हन्ति महारथान् ।
८२. एष हन्ति शरैस्तीक्ष्णैः पदातीन् वाजिभिः सह ॥

८३. इति ते राक्षसाः सर्वे रामस्य सदृशान् रणे ।
८४. अन्योन्यं कुपिता जघ्नुः सादृश्यात् राघवस्य तु ॥

८५. न ते ददृशिरे रामं दहन्तमरिवाहिनीम्।
८६. मोहिताः परमास्त्रेण गान्धर्वेण महात्मनाम्॥

८७. ते तु रामसहस्राणि रणे पश्यन्ति राक्षसाः ।
८८. पुनः पश्यन्ति काकुत्स्थं एक एव महाहवे ॥

८९. शरीरनाभिसत्त्वार्चिः शरारं नेमिकार्मुकम्।
९०. ज्याघोषतलनिर्घोषं तेजोबुद्धिगुणप्रभम्।
९१. दिव्यास्त्रगुणपर्यन्तं निघ्नन्तं युधि राक्षसान् ।
९२. ददृशू रामचक्रं तत् कालचक्रमिव प्रजाः ॥

९३. पूर्णे शतसहस्रे द्वे राक्षसानां पदातिनाम्।
९४. दिवसस्याष्टभागेन शरैरग्निशिखोपमैः ।
९५. हतान्येकेन रामेण रक्षसां कामरूपिणाम्॥

९६. ते हताश्वा हतरथाः शान्ता विमथितध्वजाः ।
९७. अभिपेतुः पुरीं लङ्कां हतशेषा निशाचराः ॥

९८. राक्षसानां सहस्राणि गदापरिघयोधिनाम्।
९९. रावणेन प्रयुक्तानि रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
१००. निहतानि शरैर्दीप्तैस्तप्तकाञ्चनभूषणैः ।
१०१. दृष्ट्वा श्रुत्वा च सम्भ्रान्ता हतशेषा निशाचराः ॥

१०२. राक्षस्यः सह सङ्गम्य दीनाश्चिन्तापरिप्लुताः ।

१०३. विधवा हतपुत्राश्च दुःखार्ताः पर्यदेवयन् ॥

१०४. आर्तानां राक्षसीनां तु लङ्कायां वै कुले कुले ।
१०५. रावणः करुणं शब्दं शुश्राव परिदेवितम्॥

१०६. स तु दीर्घं विनिःश्वस्य मुहूर्तं ध्यानमास्थितः ।
१०७. उवाच च समीपस्थान् राक्षसान् राक्षसेश्वरः ॥

१०८. अद्य बाणैर्धनुर्मुक्तैर्युगान्तादित्यसन्निभैः ।
१०९. राघवं लक्ष्मणं चैव नेष्यामि यमसादनम्॥

११०. नैवान्तरिक्षं न दिशो न नद्यो नापि सागराः ।
१११. प्रकाशत्वं गमिष्यन्ति मद्बाणजलदावृताः ॥

११२. सशरैरद्य वदनैः संख्ये वानरयूथपाः ।
११३. मन्डयिष्यन्ति वसुधां सनालैरिव पङ्कजैः ॥

११४. अद्य मद्बाणनिर्भिन्नैः प्रस्तीर्णैर्गतचेतनैः ।
११५. करोमि वानरैर्युद्धे यत्नावेक्ष्यतलां महीम्॥

११६. द्रुतं सूतसमायुक्तं युक्ताष्टतुरगं रथम्।
११७. आरुरोह तदा भीमं दीप्यमानं स्वतेजसा ॥

११८. ततः प्रयातः सहसा राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
११९. रावणः सत्त्वगाम्भीर्याद् दारयन्निव मेदिनीम्॥

१२०. ततो नष्टप्रभः सूर्यो दिशश्च तिमिरावृताः ।
१२१. द्विजाश्च नेदुर्घोराश्च सञ्चचाल च मेदिनी ॥

१२२. एतानचिन्तयन् घोरानुत्पातान् समवस्थितान् ।
१२३. निर्ययौ रावणो मोहाद् वधार्थं कालचोदितः ॥

१२४. ततः क्रुद्धो दशग्रीवः शरैः काञ्चनभूषणैः ।
१२५. वानराणामनीकेषु चकार कदनं महत् ॥

१२६. निकृत्तशिरसः केचित् रावणेन वलीमुखाः ।
१२७. केचिद्विभिन्नशिरसः केचिच्चक्षुर्विनाकृताः ॥

१२८. प्लवङ्गानामनीकानि महाभ्राणीव मारुतः ।
१२९. सम्ययौ समरे तस्मिन् विधमन् रावणः शरैः ॥

१३०. कदनं तरसा कृत्वा राक्षसेन्द्रो वनौकसाम्।

१३१. आससाद ततो युद्धे त्वरितं राघवं रणे ॥

१३२. स ददर्श ततो रामं तिष्ठन्तमपराजितम्।
१३३. आलिखन्तमिवाकाशमवष्टभ्य महद्धनुः ॥

१३४. स राघवं समासाद्य क्रोधसंरक्तलोचनः ।
१३५. व्यसृजच्छरवर्षाणि रावणो राक्षसेश्वरः ॥

१३६. तान्शरौघान्स्ततो भल्लैस्तीक्ष्णैश्चिच्छेद राघवः ॥

१३७. राघवो रावणं तूर्णं रावणो राघवं तथा ।
१३८. अन्योन्यं विविधैस्तीक्ष्णैः शरवर्षैर्ववर्षतुः ॥

१३९. गवाक्षितमिवाकाशं बभूव शरवृष्टिभिः ।
१४०. महावेगैः सुतीक्ष्णाग्रैर्गृध्रपत्रैः सुवाजितैः ॥

१४१. भूमौ स्थितस्य रामस्य रथस्थस्य च रक्षसः।
१४२. न समं युद्धमित्याहुर्देवगन्धर्वकिन्नराः ॥

१४३. ततः काञ्चनचित्राङ्गः किङ्किणीशतभूषितः ।
१४४. सदश्वैः काञ्चनापीडैर्युक्तः श्वेतप्रकीर्णकैः ।
१४५. रुक्मवेणुध्वजः श्रीमान् देवराजरथो वरः ।
१४६. देवराजेन सन्दिष्टो रथमारुह्य मातलिः ।
१४७. अभ्यवर्तत काकुस्थमवतीर्य त्रिविष्टपात् ॥

१४८. अब्रवीच्च तदा रामं सप्रतोदो रथे स्थितः ।
१४९. प्राञ्जलिर्मातलिर्वाक्यं सहस्राक्षस्य सारथिः ॥

१५०. सहस्राक्षेण काकुत्स्थ रथोऽयं विजयाय ते ।
१५१. दत्तस्तव महासत्त्व श्रीमान् शत्रुनिबर्हण ॥

१५२. इदमैन्द्रं महच्चापं कवचं चाग्निसन्निभम्।
१५३. शराश्चादित्यसङ्काशाः शक्तिश्च विमला शिवा ॥

१५४. आरुह्येमं रथं वीर राक्षसं जहि रावणम्।
१५५. मया सारथिना देव महेन्द्र इव दानवान् ॥

१५६. इत्युक्तः सम्परिक्रम्य रथं तमभिवाद्य च ।
१५७. आरुरोह तदा रामो लोकान् लक्ष्म्या विराजयन् ॥

१५८. तद्बभौ चाद्भुतं युद्धं द्वैरथं रोमहर्षणम्।
१५९. रामस्य च महाबाहो रावणस्य च रक्षसः ॥

१६०. स गान्धर्वेण गान्धर्वं दैवं दैवेन राघवः ।
१६१. अस्त्रं राक्षसराजस्य जघान परमास्त्रवित् ॥

१६२. ततः क्रोधसमाविष्टो रामो दशरथात्मजः ।
१६३. उवाच रावणं वीरः प्रहस्य परुषं वचः ॥

१६४. मया विरहितां दीनां वर्तमानां महावने ।
१६५. वैदेहीं प्रसभं हृत्वा शूरोऽहमिति मन्यसे ॥

१६६. स्त्रीषु शूर विनाथासु परदाराभिमर्शक ।
१६७. कृत्वा कापुरुषं कर्म शूरोऽहमिति मन्यसे ॥

१६८. यदि मत्सन्निधौ सीता धर्षिता स्यात् त्वया बलात् ।
१६९. भ्रातरं तु खरं पश्येस्तदा मत्सायकैर्हतः ॥

१७०. अद्य ते मच्छरैश्छिन्नं शिरो ज्वलितकुण्डलम् ।
१७१. क्रव्यादा व्यपकर्षन्तु विकीर्णं रणपांसुषु ॥

१७२. अद्य मद्बाणभिन्नस्य गतासोः पतितस्य ते ।
१७३. कर्षन्त्वन्त्राणि पतगा गरुत्मन्त इवोरगान् ॥

१७४. इत्येवं स वदन् वीरो रामः शत्रुनिबर्हणः ।
१७५. राक्षसेन्द्रं समीपस्थं शरवर्षैरवाकिरत् ॥

१७६. बभूव द्विगुणं वीर्यं बलं हर्षश्च संयुगे ।
१७७. रामस्यास्त्रबलं चैव शत्रोर्निधनकांक्षिणः ॥

१७८. प्रादुर्बभूवुरस्त्राणि सर्वाणि विदितात्मनः ।
१७९. प्रहर्षाच्च महातेजा शीघ्रहस्ततरोऽभवत् ॥

१८०. हरीणां चाश्मनिकरैः शरवर्षैश्च राघवात् ।
१८१. हन्यमानो दशग्रीवो विघूर्णहृदयोऽभवत् ॥

१८२. यदा च शस्त्रं नारेभे न व्यकर्षच्छरासनम् ।
१८३. नास्य प्रत्यकरोद्वीर्यं विक्लवेनान्तरात्मना ।
१८४. सूतस्तु रथनेतास्य तदवस्थं निरीक्ष्य तम् ।
१८५. शनैर्युद्धादसम्भ्रान्तो रथं तस्यापवाहयत् ॥

१८६. स तु मोहात् सुसङ्क्रुद्धः कृतान्तबलचोदितः ।
१८७. क्रोधसंरक्तनयनो रावणः सूतमब्रवीत् ॥

१८८. किमर्थं मामवज्ञाय मच्छन्दमनवेक्ष्य च ।
१८९. त्वया शत्रुसमक्षं मे रथोऽयमपवाहितः ॥

१९०. त्वयाद्य हि ममानार्य चिरकालमुपार्जितम् ।
१९१. यशो वीर्यं च तेजश्च प्रत्ययश्च विनाशितः ॥

१९२. यत् त्वं कथमिदं मोहान्न चेद् वहसि दुर्मते ।
१९३. सत्योऽयं प्रतितर्को मे परेण त्वमुपस्कृतः ॥

१९४. न हि तद् विद्यते कर्म सुहृदो हितकांक्षिणः ।
१९५. रिपूणां सदृशं त्वेतद् यत् त्वयैतदनुष्ठितम् ॥

१९६. निवर्तय रथं शीघ्रं यावन्नोपैति मे रिपुः ।
१९७. यदि वाध्युषितोऽसि त्वं स्मर्यन्ते यदि मे गुणाः ॥

१९८. एवं परुषमुक्तस्तु हितबुद्धिरबुद्धिना ।
१९९. अब्रवीद् रावणं सूतो हितं सानुनयं वचः ॥

२००. न भीतोऽस्मि न मूढोऽस्मि नोऽपजप्तोऽस्मि शत्रुभिः ।
२०१. न प्रमत्तो न निःस्नेहो विस्मृता न च सत्क्रिया ॥

२०२. मया तु हितकामेन यशश्च परिरक्षता ।
२०३. स्नेहप्रस्कन्नमनसा हितमित्यप्रियं कृतम् ॥

२०४. श्रमं तवावगच्छामि महता रणकर्मणा ।
२०५. न हि ते वीर्यसौमुख्यं प्रकर्षं नोपधारये ॥

२०६. रथोद्वहनखिन्नाश्च भग्ना मे रथवाजिनः ।
२०७. दीना घर्मपरिश्रान्ता गावो वर्षहता इव ॥

२०८. तव विश्रामहेतोस्तु तथैषां रथवाजिनाम् ।
२०९. स्वेच्छया न मया वीर रथोऽयमपवाहितः ॥

२१०. आज्ञापय यथातत्त्वं वक्ष्यस्यरिनिषूदन ।
२११. तत् करिष्याम्यहं वीर गतानृण्येन चेतसा ॥

२१२. सन्तुष्टस्तेन वाक्येन रावणस्तस्य सारथेः ।
२१३. प्रशस्यैनं बहुविधं युद्धलुब्धोऽब्रवीदिदम् ॥

२१४. रथं शीघ्रमिमं सूत राघवाभिमुखं नय ।
२१५. नाहत्वा समरे शत्रून् निवर्तिष्यति रावणः ॥

२१६. एवमुक्त्वा रथस्थस्य रावणो राक्षसेश्वरः ।
२१७. ददौ तस्य शुभं ह्येकं हस्ताभरणमुत्तमम्॥

२१८. श्रुत्वा रावणवाक्यानि सारथिः सन्न्यवर्तत ।
२१९. रावणस्य रथं क्षिप्रं चोदयामास (रंहसा) ॥

२२०. तमापतन्तं सहसा स्वनवन्तं महाध्वजम्।
२२१. रथं राक्षसराजस्य नरराजो ददर्श ह ॥

२२२. स दृष्ट्वा मेघसङ्काशमापतन्तं रथं रिपोः ।
२२३. विस्फारयन् वै वेगेन बालचन्द्राननं धनुः ।
२२४. उवाच मातलिं रामः सहस्राक्षस्य सारथिम्॥

२२५. मातले पश्य संरब्धमापतन्तं रथं रिपोः ।
२२६. तदप्रमादमातिष्ठ प्रत्युद्गच्छ रथं रिपोः ॥

२२७. अविक्लवमसम्भ्रान्तमव्यग्रहृदयेक्षणम्।
२२८. रश्मिसञ्चारनियतं प्रचोदय रथं द्रुतम्॥

२२९. कामं न त्वं समाधेयः पुरन्दररथोचितः ।
२३०. युयुत्सुरहमेकाग्रः स्मारये त्वां न शिक्षये ॥

२३१. परितुष्टः स रामस्य तेन वाक्येन मातलिः ।
२३२. अपसव्यं ततः कुर्वन् रावणस्य महारथम्।
२३३. चक्रसम्भूतरजसा रावणं व्यवधूनयत् ॥

२३४. ततः क्रुद्धो दशग्रीवस्ताम्रविस्फारितेक्षणः ।
२३५. रथप्रतिमुखं रामं सायकैरवधूनयत् ॥

२३६. धर्षणामर्षितो रामो धैर्यं रोषेण लम्भयन् ।
२३७. जग्राह सुमहावेगमैन्द्रं युधि शरासनम्॥

२३८. ततो देवास्सगन्धर्वाः देवाश्च परमर्षयः ।
२३९. समीयुर्द्वैरथं द्रष्टुं रावणक्षयकांक्षिणः ॥

२४०. समुत्पेतुरथोत्पाता दारुणा रोमहर्षणाः ।
२४१. रावणस्य विनाशाय राघवस्योदयाय च ॥

२४२. महद्गृध्रकुलं चास्य भ्रममाणं नभःस्थले ।
२४३. येन येन रथो याति तेन तेन प्रधावति ॥

२४४. सन्ध्यया चावृता लङ्का जपापुष्पनिकाशया ।

२४५. दृश्यते सम्प्रदीप्तेव दिवसेऽपि वसुन्धरा ॥

२४६. प्रतिकूलं ववौ वायू रणे पांसून् समुत्किरन् ।
२४७. तस्य राक्षसराजस्य कुर्वन् दृष्टिविलोपनम्॥

२४८. एवंप्रकारा बहवः समुत्पाता भयावहाः ।
२४९. रावणस्य विनाशाय दारुणाः सम्प्रजज्ञिरे ॥

२५०. रामस्यापि निमित्तानि सौम्यानि च शिवानि च ।
२५१. बभूवुर्जयशंसीनि प्रादुर्भूतानि सर्वशः ॥

२५२. तौ तु तत्र निमित्तानि दृष्ट्वा राघवरावणौ ।
२५३. कृतबुद्धी स्थिरामर्षौ युयुधाते ह्यभीतवत् ॥

२५४. ताभ्यां नियुक्तेन तदा शरवर्षेण भास्वता ।
२५५. शरबद्धमिवाभाति द्वितीयं भास्वदम्बरम्॥

२५६. नानिमित्तोऽभवद् बाणो नातिभेत्ता न निष्फलः ।
२५७. अन्योन्यमभिसंहत्य निपेतुर्धरणीतले ॥

२५८. तथा विसृजतोर्बाणान् रामरावणयोर्मृधे ।
२५९. प्रायुध्येतामविच्छिन्नमस्यन्तौ सव्यदक्षिणम्॥

२६०. चक्रतुश्च शरैर्घोरैर्निरुच्छ्वासमिवाम्बरम्॥

२६१. रावणस्य हयान् रामो हयान् रामस्य रावणः ।
२६२. जघ्नतुस्तौ तदान्योन्यं कृतानुकृतकारिणौ ॥

२६३. तौ तथा युध्यमानौ तु समरे रामरावणौ ।
२६४. ददृशुः सर्वभूतानि विस्मितेनान्तरात्मना ॥

२६५. रक्षसां रावणं चापि वानराणां च राघवम्।
२६६. पश्यतां विस्मिताक्षाणां सैन्यं चित्रमिवाबभौ ॥

२६७. नैव रात्रिं न दिवसं न मुहूर्तं न च क्षणम्।
२६८. रामरावणयोर्युद्धं विराममुपगच्छति ॥

२६९. गन्धर्वाप्सरसां सङ्घा दृष्ट्वा युद्धमनूपमम्।
२७०. गगनं गगनाकारं सागरः सागरोपमः ।
२७१. रामरावणयोर्युद्धं रामरावणयोरिव ।
२७२. एवं ब्रुवन्तो ददृशुः तद् युद्धं रामरावणम्॥

२७३. ततः क्रोधान्महाबाहू रघूणां कीर्तिवर्धनः ।
२७४. सन्धाय धनुषा रामः शरमाशीविषोपमम्।
२७५. रावणस्य शिरोऽच्छिन्दच्छ्रीमज्ज्वलितकुन्डलम्॥

२७६. तच्छिरः पतितं भूमौ दृष्टं लोकैस्त्रिभिस्तदा ।
२७७. तस्यैव सदृशं चान्यद् रावणस्योत्थितं शिरः ॥

२७८. तत् क्षिप्तं क्षिप्रहस्तेन रामेण क्षिप्रकारिणा ।
२७९. द्वितीयं रावणशिरश्छिन्नं संयति सायकैः ॥

२८०. छिन्नमात्रं च तच्छीर्षं पुनरेव प्रदृश्यते ।
२८१. तदप्यशनिसङ्काशैश्छिन्नं रामस्य सायकैः ॥

२८२. एवमेव शतं छिन्नं शिरसां तुल्यवर्चसाम्।
२८३. न चैव रावणस्यान्तो दृश्यते जीवितक्षये ॥

२८४. ततः सर्वास्त्रविद् वीरः कौसल्यानन्दवर्धनः ।
२८५. मार्गणैर्बहुभिर्युक्तैश्चिन्तयामास राघवः ॥

२८६. मारीचो निहतो यैस्तु खरो यैस्तु सदूषणः ।
२८७. क्रौञ्चावटे विराधस्तु कबन्धो दन्डकावने ।
२८८. यैः साला गिरयो भग्ना वाली च क्षुभितोऽम्बुधिः ।
२८९. त इमे सायकाः सर्वे युद्धे प्रात्ययिका मम ।
२९०. किं नु तत् कारणं येन रावणे मन्दतेजसः ॥

२९१. अथ संस्मारयामास मातली राघवं तदा ।
२९२. अजानन्निव किं वीर त्वमेनमनुवर्तसे ॥

२९३. विसृजास्मै वधाय त्वमस्त्रं पैतामहं प्रभो ।
२९४. विनाशकालः कथितो यः सुरैः सोऽद्य वर्तते ॥

२९५. ततः संस्मारितो रामस्तेन वाक्येन मालतेः ।
२९६. जग्राह स शरं दीप्तं निःश्वसन्तमिवोरगम्॥

२९७. यं तस्मै प्रथमं प्रादातगस्त्र्यो भगवान् ऋषिः ।
२९८. ब्रह्मदत्तं महद्बाणममोघं युधि वीर्यवान् ॥

२९९. यस्य वाजेषु पवनः फले पावकभास्करौ ।
३००. शरीरमाकाशमयं गौरवे मेरुमन्दरौ ।
३०१. जाज्वल्यमानं वपुषा सुपुङ्खं हेमभूषितम्।
३०२. वज्रसारं महानादं नानासमितिदारुणम्।

३०३. सर्ववित्रासनं भीमं यमरूपं भयावहम्।
३०४. अभिमन्त्रय ततो रामस्तं महेषुं महाबलः ।
३०५. वेदप्रोक्तेन विधिना सन्दधे कार्मुकी बली ॥

३०६. तस्मिन् सन्धीयमाने तु राघवेण शरोत्तमे ।
३०७. सर्वभूतानि सन्त्रेसुश्चचाल च वसुन्धरा ॥

३०८. स रावणाय सङ्क्रुद्धो भृशमायम्य कार्मुकम्।
३०९. चिक्षेप परमायत्तः शरं मर्मविदारणम्॥

३१०. स वज्र इव दुर्धर्षो वज्रिबाहुविसर्जितः ।
३११. कृतान्त इव चावार्यो न्यपतद्रावणोरसि ॥

३१२. स विसृष्टो महावेगः शरीरान्तकरः परः ।
३१३. बिभेद हृदयं तस्य रावणस्य दुरात्मनः ॥

३१४. स शरो रावणं हत्वा रुधिरार्द्रीकृतच्छविः ।
३१५. कृतकर्मा निभृतवत् स्वतूणीं पुनराविशत् ॥

३१६. गतासुर्भीमवेगस्तु नैरृतेन्द्रो महाद्युतिः ।
३१७. पपात स्यन्दनाद्भूमौ वृत्रो वज्रहतो यथा ॥

३१८. तं दृष्ट्वा पतितं भूमौ हतशेषा निशाचराः ।
३१९. हतनाथा भयत्रस्ताः सर्वतः सम्प्रदुद्रुवुः ॥

३२०. ततो विनेदुः संहृष्टा वानरा जितकाशिनः ।
३२१. वदन्तो राघवजयं रावणस्य च तद्वधम्॥

३२२. अथान्तरिक्षे व्यनदत् सौम्यस्त्रिदशदुन्दुभिः ।
३२३. दिव्यगन्धवहस्तत्र मारुतः सुसुखो ववौ ॥

३२४. निपपातान्तरिक्षाच्च पुष्पवृष्टिस्तदा भुवि ।
३२५. किरन्ती राघवरथं दुरावापा मनोहरा ॥

३२६. ततस्तु सुग्रीवविभीषणाङ्गदाः
३२७. सुहृद्विशिष्टाः सहलक्ष्मणास्तदा ।
३२८. समेत्य हृष्टा विजयेन राघवम्
३२९. रणेऽभिरामं विधिनाभ्यपूजयन् ॥

३३०. भ्रातरं निहतं दृष्ट्वा शयानं रामनिर्जितम्।
३३१. शोकवेगपरीतात्मा विललाप विभीषणः ॥

३३२. वीर विक्रान्त विख्यात विनीत नयकोविद ।
३३३. महार्हशयनोपेत किं शेषेऽद्य हतो भुवि ॥

३३४. गतः सेतुः सुनीतानां गतो धर्मस्य विग्रहः ।
३३५. गतः सत्त्वस्य सङ्क्षेपः प्रस्तावानां गतिर्गता ॥

३३६. आदित्यः पतितो भूमौ मग्नः तमसि चन्द्रमाः ।
३३७. चित्रभानुः प्रशान्तार्चिः व्यवसायो निरुद्यमः ।
३३८. अस्मिन् निपतिते भूमौ वीरे शस्त्रभृतां वरे ॥

३३९. धृतिप्रवालः प्रसहाग्र्यपुष्पः
३४०. तपोबलः शौर्यनिबद्धमूलः ।
३४१. रणे महान् राक्षसराजवृक्षः
३४२. सम्मर्दितो राघवमारुतेन ॥

३४३. तेजोविषाणः कुलवंशवंशः
३४४. कोपप्रसादापरगात्रहस्तः ।
३४५. इक्ष्वाकुसिंहावगृहीतदेहः
३४६. सुप्तः क्षितौ रावणगन्धहस्ती ॥

३४७. पराक्रमोत्साहविजृम्भितार्चिः
३४८. निश्वासधूमः स्वबलप्रतापः ।
३४९. प्रतापवान् संयति राक्षसाग्निः
३५०. निर्वापितो रामपयोधरेण ॥

३५१. वदन्तं हेतुमद्वाक्यं परिमृष्टार्थनिश्चयम् ।
३५२. रामः शोकसमाविष्टमित्युवाच विभीषणम्॥

३५३. नैवं विनष्टाः शोच्यन्ते क्षत्रधर्ममवस्थिताः ।
३५४. वृद्धिमाशंसमाना ये निपतन्ति रणाजिरे ॥

३५५. येन सेन्द्रास्त्रयो लोकास्त्रासिता युधि धीमता ।
३५६. तस्मिन् कालसमायुक्ते न कालः परिशोचितुम्॥

३५७. नैकान्तविजयो युद्धे भूतपूर्वः कदाचन ।
३५८. परैर्वा हन्यते वीरः परान् वा हन्ति संयुगे ॥

३५९. इयं हि पूर्वैः सन्दिष्टा गतिः क्षत्रियसम्मता ।
३६०. क्षत्रियो निहतः सङ्ख्ये न शोच्य इति निश्चयः ॥

३६१. तदेव निश्चयं दृष्ट्वा तत्त्वमास्थाय विज्वरः ।

३६२. यदिहानन्तरं कार्यं कल्प्यं तदनुचिन्तय ॥

३६३. तमुक्तवाक्यं विक्रान्तं राजपुत्रं विभीषणः ।
३६४. उवाच शोकसन्तप्तो भ्रातुर्हितमनन्तरम्॥

३६५. अनेन दत्तानि सुपूजितानि
३६६. भुक्ताश्च भोगा निभृताश्च भृत्याः ।
३६७. धनानि मित्रेषु समर्पितानि
३६८. वैराण्यमित्रेष्वपि यापितानि ॥

३६९. एषोऽहिताग्निश्च महातपाश्च
३७०. वेदान्तगः कर्मसु चाग्र्यवीर्यः ।
३७१. एतस्य यत् प्रेतगतस्य कृत्यम्
३७२. तत्कर्तुमिच्छामि तव प्रसादात् ॥

३७३. स तस्य वाक्यैः करुणैर्महात्मा
३७४. सम्बोधितः साधु विभीषणेन ।
३७५. आज्ञापयामास नरेन्द्रसूनुः
३७६. स्वर्गीयमाधानमदीनसत्त्वः ॥

३७७. मरणान्तानि वैराणि निर्वृत्तं नः प्रयोजनम्।
३७८. क्रियतामस्य संस्कारो ममाप्येष यथा तव ॥

३७९. रावणं निहतं श्रुत्वा राघवेण महात्मना ।
३८०. अन्तःपुराद् विनिष्पेतू राक्षस्यः शोककर्शिताः ॥

३८१. ददृशुस्तं महावीर्यं महाकायं महाद्युतिम्।
३८२. रावणं निहतं भूमौ नीलाञ्जनचयोपमम्॥

३८३. ताः पतिं सहसा दृष्ट्वा शयानं रणपांसुषु ।
३८४. निपेतुस्तस्य गात्रेषु छिन्ना वनलता इव ॥

३८५. बहुमानात् परिष्वज्य काचिदेनं रुरोद ह ।
३८६. चरणौ काचिदालिङ्ग्य काचित् कण्ठेऽवलम्ब्य च ॥

३८७. काचिदङ्के शिरः कृत्वा रुरोद मुखमीक्षती ।
३८८. स्नापयन्ती मुखं बाष्पैस्तुषारैरिव पङ्कजम्॥

३८९. एवमार्ता पतिं दृष्ट्वा रावणं निहतं भुवि ।
३९०. चुक्रुशुः बहुधा शोकात् भूयस्ता पर्यदेवयन् ॥

३९१. अशृण्वतां च सुह्वदां सततं हितवादिनाम्।
३९२. मरणायाहृता सीता घातिताश्च निशाचराः ॥

३९३. यदि निर्यातिता ते स्यात् सीता रामाय मैथिली ।
३९४. न नः स्यात् व्यसनं घोरमिदं मूलहरं महत् ॥

३९५. वृत्तकामो भवेद् भ्राता रामो मित्रकुलं भवेत् ।
३९६. वयं चाविधवाः सर्वाः सकामा न च शत्रवः ॥

३९७. न कामकारः कामं वा तव राक्षसपुङ्गव ।
३९८. दैवं चेष्टयते सर्वं हतं दैवेन हन्यते ॥

३९९. विलेपुरेवं दीनास्ता राक्षसाधिपयोषितः ।
४००. कुरर्य इव दुःखार्ता बाष्पपर्याकुलेक्षणाः ॥

४०१. तासां विलपमानानां तथा राक्षसयोषिताम्।
४०२. ज्येष्ठा पत्नी प्रिया दीना भर्तारं समुदैक्षत ॥

४०३. दशग्रीवं हतं दृष्ट्वा रामेणाचिन्त्यकर्मणा ।
४०४. पतिं मण्डोदरी तत्र कृपणा पर्यदेवयत् ॥

४०५. हा स्वप्नः सत्यमेवेदं त्वं रामेण कथं हतः ।
४०६. त्वं मृत्योरपि मृत्युः स्याः कथं मृत्युवशं गतः ॥

४०७. ननु नाम तवोद्वेगात् चारणाश्च दिशो गताः ।
४०८. स त्वं मानुषमात्रेण रामेण युधि निर्जितः ॥

४०९. यदैव च जनस्थाने राक्षसैर्बहुभिर्वृतः ।
४१०. खरस्तव हतो भ्राता तदेवासौ न मानुषः ॥

४११. यदैव वानरैर्घोरैर्बद्धः सेतुर्महार्णवे ।
४१२. तदैव ह्वदयेनाहं शङ्के रामममानुषम्॥

४१३. व्यक्तमेष महायोगी परमात्मा सनातनः ।
४१४. अनादिमध्यनिधनो महतः परमो महान् ॥

४१५. तमसः परमो धाता शङ्खचक्रगदाधरः ।
४१६. श्रीवत्सवक्षा नित्यश्रीः अजय्यः शाश्वतो ध्रुवः ॥

४१७. मानुषं वपुरास्थाय विष्णुः सत्यपराक्रमः ।
४१८. सर्वैः परिवृतो देवैर्वानरत्वमुपागतैः ॥

४१९. सर्वलोकेश्वरः साक्षात् लोकानां हितकाम्यया ।
४२०. सराक्षसपरीवारं हतवान्स्त्वां महाद्युतिः ॥

४२१. इन्दि्रयाणि पुरा जित्वा जितं त्रिभुवनं त्वया ।
४२२. स्मरद्भिरिव तद्वैरमिन्दि्रयैरेव निर्जितः ॥

४२३. क्रियतामविरोधश्च राघवेणेति यन्मया ।
४२४. उच्यमानो न गृह्णासि तस्येयं व्युष्टिरागता ॥

४२५. वसुधायाश्च वसुधां श्रियः श्रीं भर्तृवत्सलाम्।
४२६. सीतां सर्वानवद्याङ्गीमरण्ये विजने शुभाम्।
४२७. आनयित्वा तु तां दीनां छद्मनात्मस्वदूषण ।
४२८. पतिव्रतायास्तपसा नूनं दग्धोऽसि मे प्रभो ॥

४२९. शुभकृत् शुभमाप्नोति पापकृत् पापमश्नुते ।
४३०. विभीषणः सुखं प्राप्तः त्वं प्राप्तः पापमीदृशम्॥

४३१. न कुलेन न रूपेण न दाक्षिण्येन मैथिली ।
४३२. मयाधिका वा तुल्या वा त्वं तु मोहान्न बुद्ध्यसे ॥

४३३. हा राज सुकुमारं ते सुभ्रु सुत्वक् समुन्नसम्।
४३४. कान्तिश्रीद्युतिभिस्तुल्यं इन्दुपद्मदिवाकरैः ॥

४३५. किरीटकूटोज्ज्वलितं ताम्रास्यं दीप्तकुण्डलम्।
४३६. विविधस्रग्धरं चारु वल्गुस्मितकथं शुभम्।
४३७. तदेवाद्य तवेदं हि वक्त्रं न भ्राजते प्रभो ॥

४३८. हा पश्चिमा मे सम्प्राप्ता दशा वैधव्यकारिणी ।
४३९. या मयासीन्न सम्बुद्धा कदाचिदपि मन्दया ॥

४४०. पिता दानवराजो मे भर्ता मे राक्षसेश्वरः ।
४४१. पुत्रो मे शक्रनिर्जेता इत्येवं गर्विता भृशम्॥

४४२. त्रैलोक्यवसुभोक्तारं त्रैलोक्योद्वेगदं महत् ।
४४३. जेतारं लोकपालानां क्षेप्तारं शङ्करस्य च ।
४४४. दृप्तानां निगृहीतारं आविष्कृतपराक्रमम्।
४४५. स्वयूथभृत्यवर्गाणां गोप्तारं भीमकर्मणाम्।
४४६. अस्माकं कामभोगानां दातारं रथिनां वरम्।
४४७. एवंप्रभावं भर्तारं दृष्ट्वा रामेण पातितम्।
४४८. स्थिरास्मि या देहमिमं धारयामि हतप्रिया ॥

४४९. प्रपन्नो दीर्घमध्वानं राजन्नद्यासि दुर्गमम् ।
४५०. नय मामपि दुःखार्तां न जीविष्ये त्वया विना ॥

४५१. दृष्ट्वा न खल्वसि क्रुद्धो मामिहानवकुण्ठिताम् ।
४५२. निर्गतां नगरद्वारात् पद्भ्यामेवागतां प्रभो ॥

४५३. उत्तिष्ठोत्तिष्ठ किं शेषे प्राप्ते परिभवे नवे ।
४५४. अद्य वै निर्भया लङ्कां प्रविष्टाः सूर्यरश्मयः ॥

४५५. प्रियामिवोपगुह्य त्वं शेषे समरमेदिनीम् ।
४५६. अप्रियामिव कस्माच्च मां नेच्छस्यभिभाषितुम्॥

४५७. इत्येवं विलपन्त्येव बाष्पव्याकुललोचना ।
४५८. स्नेहावस्कन्नहृदया देवी मोहमुपागमत् ॥

४५९. तथागतां समुत्पत्य सपत्न्यस्ता भृशातुराः ।
४६०. पर्यवस्थापयामासू रुदन्त्यो रुदतीं भृशम्॥

४६१. एतस्मिन्नन्तरे रामो विभीषणमुवाच ह ।
४६२. संस्कारः क्रियतां भ्रातुः स्त्रियश्चैता निवर्तय ॥

४६३. तं प्रश्रितस्ततो रामं श्रुतवाक्यो विभीषणः ।
४६४. रामस्यैवानुवृत्त्यर्थमुत्तरं प्रत्यभाषत ॥

४६५. त्यक्तधर्मव्रतं क्रूरं नृशंसमनृतं तथा ।
४६६. नाहमर्होऽस्मि संस्कर्तुं परदाराभिमर्शिनम्॥

४६७. भ्रातृरूपो हि मे शत्रुरेष सर्वाहिते रतः ।
४६८. रावणो नार्हते पूजां पूज्योऽपि गुरुगौरवात् ॥

४६९. तच्छ्रुत्वा परमप्रीतो रामो धर्मभृतां वरः ।
४७०. विभीषणमुवाचेदं वाक्यज्ञो वाक्यकोविदम्॥

४७१. अधर्मानृतसंयुक्तः कामं त्वेष निशाचरः ।
४७२. तेजस्वी बलवान् शूरो संयुगेषु च नित्यशः ॥

४७३. त्वत्सकाशात् दशग्रीवः संस्कारं विधिपूर्वकम् ।
४७४. प्राप्तुमर्हति धर्मज्ञ त्वं यशोभाग् भविष्यसि ॥

४७५. राघवस्य वचः श्रुत्वा त्वरमाणो विभीषणः ।
४७६. संस्कारेणानुरूपेण योजयामास रावणम्॥

४७७. ददौ च पावकं तस्य विधियुक्तं विभीषणः ।
४७८. प्रदाय चोदकं तस्मै मूर्ध्ना चैनं नमस्य च ।
४७९. गम्यतामिति ताः सर्वा विविशुर्नगरं तदा ॥

४८०. प्रविष्टासु च सर्वासु राक्षसीषु विभीषणः ।
४८१. रामपार्श्वमुपागम्य तदातिष्ठद्विनीतवत् ॥

॥६.७ सीतायाः अग्निपरीक्षा ॥

१. रामोऽपि सह सैन्येन ससुग्रीवः सलक्ष्मणः ।
२. हर्षं लेभे रिपुं हत्वा यथा वृत्रं शतक्रतुः ॥

३. राघवस्तु रथं दिव्यमिन्द्रदत्तं शिखिप्रभम् ।
४. अनुज्ञाय महाभागो मातलिं प्रत्यपूजयत् ॥

५. राघवेणाभ्यनुज्ञातो मातलिः शक्रसारथिः ।
६. दिव्यं तं रथमास्थाय दिवमेवारुरोह सः ॥

७. तस्मिन्स्तु दिवमारूढे सुरसारथिसत्तमे ।
८. राघवः परमप्रीतः सुग्रीवं परिषस्वजे ॥

९. परिष्वज्य च सुग्रीवं लक्ष्मणेन प्रचोदितः ।
१०. पूज्यमानो हरिश्रेष्ठैराजगाम बलालयम्॥

११. अब्रवीच्च तदा रामः समीपपरिवर्तिनम् ।
१२. सौमित्रिं सत्यसम्पन्नं लक्ष्मणं दीप्ततेजसम्॥

१३. विभीषणमिमं सौम्य लङ्कायामभिषेचय ।
१४. अनुरक्तं च भक्तं च मम चैवोपकारिणम्॥

१५. एष मे परमः कामो यदीमं रावणानुजम् ।
१६. लङ्कायां सौम्य पश्येयमभिषिक्तं विभीषणम्॥

१७. एवमुक्तस्तु सौमित्री राघवेण महात्मना ।
१८. लङ्कायां रक्षसां मध्ये राजानं रामशासनात् ।
१९. विधिना मन्त्रदृष्टेन सुहृद्गणसमावृतम् ।
२०. अभ्यषिञ्चत् स धर्मात्मा शुद्धात्मानं विभीषणम्॥

२१. स तद्राज्यं महत् प्राप्य रामदत्तं विभीषणः ।
२२. प्रकृतीः सान्त्वयित्वा च ततो राममुपागमत् ॥

२३. ततः शैलोपमं वीरं प्राञ्जलिं पार्श्वतः स्थितम् ।
२४. अब्रवीत् राघवो वाक्यं हनुमन्तं प्लवङ्गमम् ॥

२५. अनुमान्य महाराजमिमं सौम्य विभीषणम् ।
२६. गच्छ सौम्य पुरीं लङ्कामनुज्ञाप्य यथाविधि ॥

२७. प्रविश्य रावणगृहं विजयेनाभिनन्द्य च ।
२८. वैदेह्यै मां कुशलिनं ससुग्रीवं विभीषणम् ।
२९. आचक्ष्व जयतां श्रेष्ठ रावणं च मया हतम् ॥

३०. प्रियमेतदुदाहृत्य मैथिल्यास्त्वं हरीश्वर ।
३१. प्रतिगृह्य च सन्देशमुपावर्तितुमर्हसि ॥

३२. इति प्रतिसमादिष्टो हनुमान् मारुतात्मजः ।
३३. प्रविश्य च महातेजा रावणस्य निवेशनम् ।
३४. ददर्श मृजया हीनां सातङ्कामिव रोहिणीम् ।
३५. वृक्षमूले निरानन्दां राक्षसीभिः समावृताम् ॥

३६. निभृतः प्रणतः प्रह्वः सोऽभिगम्याभिवाद्य च ।
३७. दृष्ट्वा तमागतं देवी हनुमन्तं महाबलम् ।
३८. तूष्णीमास्त तदा दृष्ट्वा स्मृत्वा प्रमुदिताभवत् ॥

३९. सौम्यं दृष्ट्वा मुखं तस्या हनुमान् प्लवगोत्तमः ।
४०. रामस्य वचनं सर्वमाख्यातुमुपचक्रमे ॥

४१. वैदेहि कुशली रामः सहसुग्रीवलक्ष्मणः ।
४२. विभीषणसहायश्च हरीणां सहितो बलैः ॥

४३. कुशलं चाह सिद्धार्थो हतशत्रुररिन्दमः ।
४४. विभीषणसहायेन रामेण हरिभिः सह ।
४५. निहतो रावणो देवि लक्ष्मणस्य नयेन च ॥

४६. पृष्ट्वा तु कुशलं रामो वीरस्त्वां रघुनन्दनः ।
४७. अब्रवीत् परमप्रीतः कृतार्थेनान्तरात्मना ॥

४८. प्रियमाख्यामि ते देवि त्वां तु भूयः सभाजये ।
४९. दिष्ट्या जीवसि धर्मज्ञे जयेन मम संयुगे ॥

५०. लब्धो नो विजयः सीते स्वस्था भव गतव्यथा ।
५१. रावणश्च हतः शत्रुः लङ्का चेयं वशे स्थिता ॥

५२. मया ह्यलब्धनिद्रेण दृढेन तव निर्जये ।
५३. प्रतिज्ञैषा विनिस्तीर्णा बद्ध्वा सेतुं महोदधौ ॥

५४. सम्भ्रमश्च न गन्तव्यो वर्तन्त्या रावणालये ।
५५. विभीषणविधेयं हि लङ्कैश्वर्यमिदं कृतम्॥

५६. तदाश्वसिहि विश्वस्ता स्वगृहे परिवर्तसे ॥

५७. एवमुक्ता समुत्पत्य सीता शशिनिभानना ।
५८. प्रहर्षेणावरुद्धा सा व्याजहार न किञ्चन ॥

५९. अब्रवीच्च हरिश्रेष्ठः सीतामप्रतिजल्पतीम्।
६०. किं नु चिन्तयसे देवि किं नु मां नाभिभाषसे ॥

६१. एवमुक्ता हनुमता सीता धर्मे व्यवस्थिता ।
६२. अब्रवीत् परमप्रीता हर्षगद्गदया गिरा ॥

६३. प्रियमेतदुपश्रुत्य भर्तुर्विजयसंश्रितम्।
६४. प्रहर्षवशमापन्ना निर्वाक्यास्मि क्षणान्तरम्॥

६५. न हि पश्यामि सदृशं चिन्तयन्ती प्लवङ्गम ।
६६. मत्प्रियाख्यानकस्येह तव प्रत्यभिनन्दनम्॥

६७. न हि पश्यामि तत् सौम्य पृथिव्यामपि वानर ।
६८. सदृशं मत्प्रियाख्याने तव दातुं भवेत् समम्॥

६९. एवमुक्तस्तु वैदेह्या प्रत्युवाच प्लवङ्गमः ।
७०. भर्तुः प्रियहिते युक्ते भर्तुर्विजयकांक्षिणि ।
७१. तवैतद्वचनं सौम्ये सारवत् स्निग्धमेव च ।
७२. रत्नौघात् विविधाच्चापि देवराज्यात् विशिष्यते ॥

७३. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली जनकात्मजा ।
७४. ततः शुभतरं वाक्यमुवाच पवनात्मजम्॥

७५. अतिलक्षणसम्पन्नं माधुर्यगुणभूषितम्।
७६. बुद्ध्या ह्यष्टाङ्गया युक्तं त्वमेवार्हसि भाषितुम्॥

७७. बलं शौर्यं श्रुतं सत्त्वं विक्रमो दाक्ष्यमुत्तमम्।
७८. तेजः क्षमा धृतिर्धैर्यं विनीतत्वं न संशयः ।

७९. एते चान्ये च बहवो गुणास्त्वय्येव शोभनाः ॥

८०. अथोवाच पुनः सीतामसम्भ्रान्तो विनीतवत् ।
८१. इमास्तु खलु राक्षस्यो यदि त्वमनुमन्यसे ।
८२. हन्तुमिच्छाम्यहं सर्वा याभिस्त्वं तर्जिता पुरा ॥

८३. एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
८४. उवाच धर्मसहितं हनुमन्तं यशस्विनी ॥

८५. राजसंश्रयवश्यानां कुर्वन्तीनां पराज्ञया ।
८६. विधेयानां च दासीनां कः कुप्येत् वानरोत्तम ॥

८७. भाग्यवैषम्ययोगेन पुरा दुश्चरितेन च ।
८८. मयैतत् प्राप्यते सर्वं स्वकृतं ह्युपभुज्यते ॥

८९. आज्ञप्ता रावणेनैते राक्षस्यो मामतर्जयन् ।
९०. हते तस्मिन् न कुर्युर्हि तर्जनं वानरोत्तम ॥

९१. न परः पापमादत्ते परेषां पापकर्मणाम् ।
९२. समयो रक्षितव्यस्तु सन्तश्चारित्रभूषणाः ॥

९३. पापानां वा शुभानां वा वधार्हाणां प्लवङ्गम ।
९४. कार्यं करुणमार्येण न कश्चिन्नापराध्यति ॥

९५. एवमुक्तस्तु हनुमान् सीतया वाक्यकोविदः ।
९६. प्रत्युवाच ततः सीतां रामपत्नीं यशस्विनीम्॥

९७. युक्ता रामस्य भवती धर्मपत्नी यशस्विनी ।
९८. प्रतिसन्दिश मां देवि गमिष्ये यत्र राघवः ॥

९९. एवमुक्ता हनुमता वैदेही जनकात्मजा ।
१००. अब्रवीत् द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं वानरोत्तम ॥

१०१. तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा हनुमान् मारुतात्मजः ।
१०२. हर्षयन् मैथिलीं वाक्यमुवाचेदं महाद्युतिः ॥

१०३. पूर्णचन्द्राननं रामं द्रक्ष्यस्यार्ये सलक्ष्मणम् ।
१०४. स्थिरमित्रं हतामित्रं शचीव त्रिदशेश्वरम्॥

१०५. तामेवमुक्त्वा राजन्तीं सीतां साक्षादिव श्रियम् ।
१०६. आजगाम महावेगो हनुमान् यत्र राघवः ॥

१०७. स उवाच महाप्राज्ञमभिगम्य प्लवङ्गमः ।
१०८. रामं वचनमर्थज्ञो वरं सर्वधनुष्मताम्॥

१०९. यन्निमित्तोऽयमारम्भः कर्मणां च फलोदयः ।
११०. तां देवीं शोकसन्तप्तां मैथिलीं द्रष्टुमर्हसि ॥

१११. सा हि शोकसमाविष्टा बाष्पपर्याकुलेक्षणा ।
११२. मैथिली विजयं श्रुत्वा तव हर्षमुपागमत् ॥

११३. पूर्वकात् प्रत्ययाच्चाहमुक्तो विश्वस्तया तया ।
११४. भर्तारं द्रष्टुमिच्छामि कृतार्थं सहलक्ष्मणम्॥

११५. एवमुक्तो हनुमता रामो धर्मभृतां वरः ।
११६. अगच्छत् सहसा ध्यानमीषद्बाष्पपरिप्लुतः ॥

११७. दीर्घमुष्णं विनिःश्वस्य मेदिनीमवलोकयन् ।
११८. उवाच मेघसङ्काशं विभीषणमुपस्थितम्॥

११९. दिव्याङ्गरागां वैदेहीं दिव्याभरणभूषिताम्।
१२०. इह सीतां शिरस्स्नातामुपस्थापय मा चिरम्॥

१२१. एवमुक्तस्तु रामेण त्वरमाणो विभीषणः ।
१२२. प्रविश्यान्तःपुरं सीतां स्वाभिः स्त्रीभिरचोदयत् ॥

१२३. दिव्याङ्गरागा वैदेहि दिव्याभरणभूषिता ।
१२४. यानमारोह भद्रं ते भर्ता त्वां द्रष्टुमिच्छति ॥

१२५. एवमुक्ता तु वैदेही प्रत्युवाच विभीषणम्।
१२६. अस्नाता द्रष्टुमिच्छामि भर्तारं राक्षसाधिप ॥

१२७. तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रत्युवाच विभीषणः ।
१२८. यदाह राजा भर्ता ते तत्तथा कर्तुमर्हसि ॥

१२९. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा मैथिली भर्तृदेवता ।
१३०. भर्तृभक्तिव्रता साध्वी तथेति प्रत्यभाषत ॥

१३१. ततः सीतां शिरःस्नातां युवतीभिरलङ्कृताम्।
१३२. महार्हाभरणोपेतां महार्हाम्बरधारिणीम्।
१३३. आरोप्य शिबिकां दीप्तां परार्घ्याम्बरसंवृताम्।
१३४. रक्षोभिर्बहुभिर्गुप्तामाजहार विभीषणः ॥

१३५. सोऽभिगम्य महात्मानं ज्ञात्वापि ध्यानमास्थितम्।

१३६. प्रणतश्च प्रहृष्टश्च प्राप्तां सीतां न्यवेदयत् ॥

१३७. तामागतामुपश्रुत्य रक्षोगृहचिरोषिताम्।
१३८. हर्षो दैन्यं च रोषश्च त्रयं राघवमाविशत् ॥

१३९. ततः पार्श्वगतं दृष्ट्वा सविमर्शं विचारयन् ।
१४०. विभीषणमिदं वाक्यमहृष्टं राघवोऽब्रवीत् ॥

१४१. राक्षसाधिपते सौम्य नित्यं मद्विजये रत ।
१४२. वैदेही सन्निकर्षं मे शीघ्रं समुपगच्छतु ॥

१४३. स तद्वचनमाज्ञाय राघवस्य विभीषणः ।
१४४. तूर्णमुत्सारणे यत्नं कारयामास सर्वतः ॥

१४५. तेषामुत्सार्यमाणानां सर्वेषां ध्वनिरुत्थितः ।
१४६. वायुनोद्वर्तमानस्य सागरस्येव निस्वनः ॥

१४७. उत्सार्यमाणान्स्तान् दृष्ट्वा समन्ताज्जातसम्भ्रमान् ।
१४८. दाक्षिण्यात् तदमर्षाच्च वारयामास राघवः ॥

१४९. किमर्थं मामनादृत्य क्लिश्यतेऽयं त्वया जनः ।
१५०. निवर्तयैनमुद्योगं जनोऽयं स्वजनो मम ॥

१५१. न गृहाणि न वस्त्राणि न प्राकारास्तिरस्क्रियाः ।
१५२. नेदृशा राजसत्कारा वृत्तमावरणं स्त्रियाः ॥

१५३. व्यसनेषु न कृच्छ्रेषु न युद्धेषु स्वयम्वरे ।
१५४. न क्रतौ न विवाहे च दर्शनं दुष्यति स्त्रियाः ॥

१५५. सैषा युद्धगता चैव कृच्छ्रे च महति स्थिता ।
१५६. दर्शनेऽस्याः न दोषः स्यात् मत्समीपे विशेषतः ॥

१५७. एवमुक्तस्तु रामेण सविमर्शो विभीषणः ।
१५८. रामस्योपानयत् सीतां सन्निकर्षं विनीतवत् ॥

१५९. ततो लक्ष्मणसुग्रीवौ हनुमान्श्च प्लवङ्गमः ।
१६०. निशम्य वाक्यं रामस्य बभूवुर्व्यथिता भृशम्॥

१६१. कलत्रनिरपेक्षैश्च इङ्गितैरस्य दारुणैः ।
१६२. अप्रीतमिव सीतायां तर्कयन्ति स्म राघवम्॥

१६३. लज्जया त्ववलीयन्ती स्वेषु गात्रेषु मैथिली ।

१६४. विभीषणेनानुगता भर्तारं साभ्यवर्तत ॥

१६५. सा वस्त्रसंरुद्धमुखी लज्जया जनसंसदि ।
१६६. रुरोदासाद्य भर्तारमार्यपुत्रेति भाषिणी ॥

१६७. विस्मयाच्च प्रहर्षाच्च स्नेहाच्च पतिदेवता ।
१६८. उदैक्षत मुखं भर्तुः सौम्यं सौम्यतरानना ॥

१६९. अथ समपनुदन् मनःक्लमं सा
१७०. सुचिरमदृष्टमुदीक्ष्य वै प्रियस्य ।
१७१. वदनमुदितपूर्णचन्द्रकान्तम्
१७२. विमलशशाङ्कनिभानना तदानीम्॥

१७३. तां तु पार्श्वस्थितां प्रह्वां रामः सम्प्रेक्ष्य मैथिलीम्।
१७४. हृदयान्तर्गतक्रोधो व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥

१७५. एषासि निर्जिता भद्रे शत्रुं जित्वा मया रणे ।
१७६. पौरुषाद्यदनुष्ठेयं तदेतदुपपादितम्॥

१७७. गतोऽस्म्यन्तममर्षस्य धर्षणा सम्प्रमार्जिता ।
१७८. अवमानश्च शत्रुश्च मया युगपदुद्धृतौ ॥

१७९. लङ्घनं च समुद्रस्य लङ्कायाश्चावमर्दनम्।
१८०. सफलं तस्य तच्छ्लाघ्यं महत् कर्म हनूमतः ॥

१८१. युद्धे विक्रमतश्चैव हितं मन्त्रयतश्च मे ।
१८२. सुग्रीवस्य ससैन्यस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥

१८३. निर्गुणं भ्रातरं त्यक्त्वा यो मां स्वयमुपस्थितः ।
१८४. विभीषणस्य भक्तस्य सफलोऽद्य परिश्रमः ॥

१८५. इत्येवं ब्रुवतस्तस्य सीता रामस्य तद्वचः ।
१८६. मृगीवोत्फुल्लनयना बभूवाश्रुपरिप्लुता ॥

१८७. पश्यतस्तां तु रामस्य भूयः क्रोधो व्यवर्धत ।
१८८. प्रभूताज्यावसिक्तस्य पावकस्येव दीप्यतः ॥

१८९. स बद्ध्वा भ्रुकुटीं वक्त्रे तिर्यक्प्रेषितलोचनः ।
१९०. अब्रवीत् परुषं सीतां मध्ये वानररक्षसाम्॥

१९१. विदितश्चास्तु ते भद्रे योऽयं रणपरिश्रमः ।
१९२. स तीर्णः सुहृदां वीर्यात् न त्वदर्थं मया कृतः ॥

१९३. प्राप्तचारित्रसन्देहा मम प्रतिमुखे स्थिता ।
१९४. दीपो नेत्रातुरस्येव प्रतिकूलासि मे दृढम्॥

१९५. तद्गच्छ ह्यभ्यनुज्ञाता यथेष्टं जनकात्मजे ।
१९६. एता दश दिशो भद्रे कार्यमस्ति न मे त्वया ॥

१९७. रावणाङ्कपरिभ्रष्टां दृष्टां दुष्टेन चक्षुषा ।
१९८. कथं त्वां पुनरादद्यां कुलं व्यपदिशन् महत् ॥

१९९. एवमुक्ता तु वैदेही परुषं रोमहर्षणम्।
२००. राघवेण सरोषेण भृशं प्रव्यथिताभवत् ॥

२०१. सा तदश्रुतपूर्वं हि जने महति मैथिली ।
२०२. श्रुत्वा भर्तृवचो रूक्षं लज्जया व्रीडिताभवत् ॥

२०३. प्रविशन्त्येव गात्राणि स्वान्येव जनकात्मजा ।
२०४. वाक्छल्यैस्तैः सशल्येव भृशमश्रूण्यवर्तयत् ॥

२०५. ततो बाष्पपरिक्लिष्टं प्रमार्जन्ती स्वमाननम्।
२०६. शनैर्गद्गदया वाचा भर्तारमिदमब्रवीत् ॥

२०७. किं मामसदृशं वाक्यमीदृशं श्रोत्रदारुणम्।
२०८. रूक्षं श्रावयसे वीर प्राकृतः प्राकृतामिव ॥

२०९. न तथास्मि महाबाहो यथा त्वमवगच्छसि ।
२१०. प्रत्ययं गच्छ मे येन चारित्रेणैव ते शपे ॥

२११. यद्यहं गात्रसंस्पर्शात् गतास्मि विवशा प्रभो ।
२१२. कामकारो न मे तत्र दैवं तत्रापराध्यति ॥

२१३. मदधीनं तु यत् तन्मे हृदयं त्वयि वर्तते ।
२१४. पराधीनेषु गात्रेषु किं करिष्याम्यनीश्वरा ॥

२१५. सहसंवृद्धभावाच्च संसर्गेण च मानद ।
२१६. यद्यहं ते न विज्ञाता हता तेनास्मि शाश्वतम्॥

२१७. प्रेषितस्ते यदा वीरो हनुमानवलोककः ।
२१८. लङ्कास्थाहं त्वया वीर किं तदा न विसर्जिता ॥

२१९. प्रत्यक्षं वानरेन्द्रस्य तद्वाक्यसमनन्तरम्।
२२०. त्वया सन्त्यक्तया वीर त्यक्तं स्याज्जीवितं मया ॥

२२१. न वृथा ते श्रमोऽयं स्यात् संशये न्यस्य जीवितम्।
२२२. सुहृज्जनपरिक्लेशो न चायं निष्फलस्तव ॥

२२३. त्वया तु नरशार्दूल क्रोधमेवानुवर्तता ।
२२४. लघुनेव मनुष्येण स्त्रीत्वमेव पुरस्कृतम्॥

२२५. अपदेशेन जनकात् नोत्पत्तिर्वसुधातलात् ।
२२६. मम वृत्तं च वृत्तज्ञ बहु ते न पुरस्कृतम्॥

२२७. न प्रमाणीकृतः पाणिर्बाल्ये बालेन पीडितः ।
२२८. मम भक्तिश्च शीलं च सर्वं ते पृष्ठतः कृतम्॥

२२९. एवं ब्रुवाणा रुदती बाष्पगद्गदभाषिणी ।
२३०. अब्रवील्लक्ष्मणं सीता दीनं ध्यानपरं स्थितम्॥

२३१. अप्रीतस्य गुणैर्भर्तुस्त्र्यक्ताया जनसंसदि ।
२३२. या क्षमा मे गतिर्गन्तुं प्रवेक्ष्ये हव्यवाहनम्॥

२३३. एवमुक्तस्तु वैदेह्या लक्ष्मणः परवीरहा ।
२३४. अमर्षवशमापन्नो राघवाननमैक्षत ॥

२३५. स विज्ञाय ततश्छन्दं रामस्याकारसूचितम्।
२३६. चितां चकार सौमित्रिर्मते रामस्य वीर्यवान् ॥

२३७. अधोमुखं तदा रामं शनैः कृत्वा प्रदक्षिणम्।
२३८. उपासर्पत वैदेही दीप्यमानं हुताशनम्॥

२३९. प्रणम्य देवताभ्यश्च ब्राह्मणेभ्यश्च मैथिली ।
२४०. बद्धाञ्जलिपुटाचेदमुवाचाग्निसमीपतः ॥

२४१. यथा मे हृदयं नित्यं नापसर्पति राघवात् ।
२४२. तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥

२४३. यथा मां शुद्धचारित्रां दुष्टां जानाति राघवः ।
२४४. तथा लोकस्य साक्षी मां सर्वतः पातु पावकः ॥

२४५. कर्मणा मनसा वाचा यथा नातिचराम्यहम्।
२४६. राघवं सर्वधर्मज्ञं तथा मां पातु पावकः ॥

२४७. एवमुक्त्वा तु वैदेही परिक्रम्य हुताशनम्।
२४८. विवेश ज्वलनं दीप्तं निस्सङ्गेनान्तरात्मना ॥

२४९. तस्यामग्निं विशन्त्यां तु हाहेति विपुलस्वनः ।
२५०. रक्षसां वानराणां च सम्बभूवाद्भुतोपमः ॥

२५१. ततो हि दुर्मना रामः श्रुत्वैवं वदतां गिरः ।
२५२. दध्यौ मुहूर्तं धर्मात्मा बाष्पव्याकुललोचनः ॥

२५३. ततो सर्वस्य लोकस्य ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
२५४. षडर्धनयनः श्रीमान् महादेवो वृषध्वजः ।
२५५. सहस्राक्षो महेन्द्रश्च वरुणश्च परन्तपः ।
२५६. एते सर्वे समागम्य विमानैः सूर्यसन्निभैः ।
२५७. आगम्य नगरीं लङ्कामभिजग्मुश्च राघवम्॥

२५८. अब्रुवन्स्त्रिदशश्रेष्ठाः प्राञ्जलिं राघवं स्थितम्।
२५९. कथं देवगणश्रेष्ठमात्मानं नावबुध्यसे ।
२६०. उपेक्षसे च वैदेहीं मानुषः प्राकृतो यथा ॥

२६१. इत्युक्तो लोकपालैस्तैः स्वामी लोकस्य राघवः ।
२६२. अब्रवीत् त्रिदशश्रेष्ठान् रामो धर्मभृतां वरः ॥

२६३. आत्मानं मानुषं मन्ये रामं दशरथात्मजम्।
२६४. योऽहं यस्य यतश्चाहं भगवान्स्तद् ब्रवीतु मे ॥

२६५. इति ब्रुवन्तं काकुत्स्थं ब्रह्मा ब्रह्मविदां वरः ।
२६६. अब्रवीच्छ्रुणु मे राम सत्यं सत्यपराक्रम ॥

२६७. भवान् नारायणो देवः श्रीमान् चक्रायुधो विभुः ।
२६८. सीता लक्ष्मीर्भवान् विष्णुः देवः कृष्णः प्रजापतिः ।
२६९. वधार्थं रावणस्येह प्रविष्टो मानुषीं तनुम्॥

२७०. एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं पितामहसमीरितम्।
२७१. अङ्केनादाय वैदेहीमुत्पपात विभावसुः ॥

२७२. तरुणादित्यसङ्काशां तप्तकाञ्चनभूषणाम्।
२७३. रक्ताम्बरधरां बालां नीलकुञ्चितमूर्धजाम्।
२७४. ददौ रामाय वैदेहीमङ्के कृत्वा विभावसुः ॥

२७५. अब्रवीच्च तदा रामं साक्षी लोकस्य पावकः ।
२७६. एषा ते राम वैदेही पापमस्यां न विद्यते ॥

२७७. नैव वाचा न मनसा नानुध्यानात् न चक्षुषा ।
२७८. सुवृत्ता वृत्तशौण्डीर न त्वामतिचचार ह ॥

२७९. विशुद्धभावां निष्पापां प्रतिगृह्णीष्व राघव ॥

२८०. एवमुक्तो महातेजा द्युतिमान् दृढविक्रमः ।
२८१. अब्रवीत् त्रिदशश्रेष्ठं रामो धर्मभृतां वरः ॥

२८२. अनन्यहृदयां भक्तां मच्चित्तपरिवर्तिनीम् ।
२८३. अहमप्यवगच्छामि मैथिलीं जनकात्मजाम् ॥

२८४. प्रत्ययार्थं तु लोकानां त्रयाणां सत्यसंश्रयः ।
२८५. उपेक्षे चापि वैदेहीं प्रविशन्तीं हुताशनम् ॥

२८६. विशुद्धा त्रिषु लोकेषु मैथिली जनकात्मजा ।
२८७. न हि हातुमियं शक्या कीर्तिरात्मवता यथा ॥

२८८. इतीदमुक्त्वा विदितं महाबलैः
२८९. प्रशस्यमानः स्वकृतेन कर्मणा ।
२९०. समेत्य रामः प्रियया महाबलः
२९१. सुखं सुखार्होऽनुबभूव राघवः ॥

२९२. एतच्छ्रुत्वा शुभं वाक्यं राघवेण सुभाषितम् ।
२९३. इदं शुभतरं वाक्यं व्याजहार महेश्वरः ॥

२९४. दिष्ट्या सर्वस्य लोकस्य प्रवृद्धं दारुणं तमः ।
२९५. अपावृत्तं त्वया सङ्ख्ये राम रावणजं भयम् ॥

२९६. एष राजा विमानस्थः पिता दशरथस्तव ।
२९७. इन्द्रलोकं गतः श्रीमान् त्वया पुत्रेण तारितः ।
२९८. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा त्वमेनमभिवादय ॥

२९९. महादेववचः श्रुत्वा काकुत्स्थः सहलक्ष्मणः ।
३००. विमानशिखरस्थस्य प्रणाममकरोत् पितुः ॥

३०१. हर्षेण महताविष्टो विमानस्थो महीपतिः ।
३०२. प्राणैः प्रियतरं दृष्ट्वा ततो वाक्यं समाददे ॥

३०३. न मे स्वर्गो बहुमतः सम्मानश्च सुरर्षिभिः ।
३०४. त्वया राम विहीनस्य सत्यं प्रतिशृणोमि ते ॥

३०५. त्वां तु दृष्ट्वा कुशलिनं परिष्वज्य सलक्ष्मणम् ।
३०६. अद्य दुःखात् विमुक्तोऽस्मि नीहारादिव भास्करः ॥

३०७. सिद्धार्था खलु कौसल्या या त्वां राम गृहं गतम् ।

३०८. वनान्निवृत्तं संहृष्टा द्रक्ष्यत्यरिनिषूदन ॥

३०९. सिद्धार्थाः खलु ते राम नरा ये त्वां पुरीं गताम् ।
३१०. जलार्द्रमभिषिक्तं च द्रक्ष्यन्ति वसुधाधिपम्॥

३११. कृतं कर्म यशः श्लाघ्यं प्राप्तं ते शत्रुसूदन ।
३१२. भ्रातृभिः सह राज्यस्थो दीर्घमायुरवाप्नुहि ॥

३१३. इति ब्रुवाणं राजानं रामः प्राञ्जलिरब्रवीत् ।
३१४. कुरु प्रसादं धर्मज्ञ कैकेय्या भरतस्य च ।
३१५. सपुत्रा त्वां त्यजामीति यदुक्ता कैकयी त्वया ।
३१६. स शापः कैकयीं घोरः सपुत्रां न स्पृशेत् प्रभो ॥

३१७. स तथेति महाराजो राममुक्त्वा कृताञ्जलिम् ।
३१८. लक्ष्मणं च परिष्वज्य पुनर्वाक्यमुवाच ह ॥

३१९. रामं शुश्रूष भद्रं ते सुमित्रानन्दवर्धन ।
३२०. रामः सर्वस्य लोकस्य शुभेष्वभिरतः सदा ॥

३२१. अवाप्तं धर्मचरणं यशश्च विपुलं त्वया ।
३२२. रामं शुश्रूषता भक्त्या वैदेह्या सह सीतया ॥

३२३. स तथोक्त्वा महाबाहुः लक्ष्मणं प्राञ्जलिं स्थितम् ।
३२४. उवाच राजा धर्मात्मा वैदेहीं वचनं शुभम्॥

३२५. कर्तव्यो न तु वैदेहि मन्युस्त्रयागमिमं प्रति ।
३२६. रामेण त्वद्विशुद्ध्यर्थं कृतमेतद्धितैषिणा ॥

३२७. इति प्रतिसमादिश्य पुत्रौ सीतां तथा स्नुषाम् ।
३२८. इन्द्रलोकं विमानेन ययौ दशरथो ज्वलन् ॥

३२९. प्रतिप्रयाते काकुत्स्थे महेन्द्रः पाकशासनः ।
३३०. अब्रवीत् परमप्रीतो राघवं प्राञ्जलिं स्थितम्॥

३३१. अमोघं दर्शनं राम तवास्माकं परन्तप ।
३३२. प्रीतियुक्ताः स्म तेन त्वं ब्रूहि यन्मनसेच्छसि ॥

३३३. एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ।
३३४. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा सीतया सह भार्यया ॥

३३५. यदि प्रीतिः समुत्पन्ना मयि सर्वसुरेश्वर ।
३३६. वक्ष्यामि कुरु ते सत्यं वचनं वदतां वर ॥

३३७. मम हेतोः पराक्रान्ता ये गता यमसादनम्।
३३८. ते सर्वे जीवितं प्राप्य समुत्तिष्ठन्तु वानराः ॥

३३९. नीरुजो निव्र्रणान्श्चैव सम्पन्नबलपौरुषान् ।
३४०. गोलाङ्गूलान् तथैवर्क्षान् द्रष्टुमिच्छामि मानद ॥

३४१. अकाले चापि मुख्यानि मूलनि च फलानि च ।
३४२. नद्यश्च विमलास्तत्र तिष्ठेयुर्यत्र वानराः ॥

३४३. श्रुत्वा तु वचनं तस्य राघवस्य महात्मनः ।
३४४. महेन्द्रः प्रत्युवाचेदं वचनं प्रीतिलक्षणम्॥

३४५. महानयं वरस्तात त्वयोक्तो रघुनन्दन ।
३४६. द्विर्मया नोक्तपूर्वं हि तस्मादेतत् भविष्यति ॥

३४७. ततः समुत्थिताः सर्वे सुप्त्वेव हरिपुङ्गवाः ।
३४८. बभूवुर्वानराः सर्वे किमेतदिति विस्मिताः ॥

३४९. ते सर्वे वानरास्तस्मै राघवायाभ्यवादयन् ॥

३५०. काकुत्स्थं परिपूर्णार्थं दृष्ट्वा सर्वे सुरोत्तमाः ।
३५१. विमानैः सूर्यसङ्काशैः हृष्टा जग्मुः सुरा दिवम्॥

॥६.८ रामपट्टाभिषेकः ॥

१. तां रात्रिमुषितं रामं सुखोत्थितमरिन्दमम्।
२. अब्रवीत् प्राञ्जलिर्वाक्यं जयं पृष्ट्वा विभीषणः ॥

३. स्नानानि चाङ्गरागाणि वस्त्राण्याभरणानि च ।
४. चन्दनानि च दिव्यानि माल्यानि विविधानि च ।
५. अलङ्कारविदश्चेमे नार्यः पद्मनिभेक्षणाः ।
६. उपस्थितास्त्र्वां विधिवत् स्नापयिष्यन्ति राघव ॥

७. प्रतिगृह्णीष्व तत् सर्वं मदनुग्रहकाम्यया ॥

८. एवमुक्तस्तु काकुत्स्थः प्रत्युवाच विभीषणम्।
९. हरीन् सुग्रीवमुख्यान्स्त्र्वं स्नानेनाभिनिमन्त्रय ॥

१०. स तु ताम्यति धर्मात्मा मम हेतोः सुखोचितः ।
११. सुकुमारो महाबाहुः कुमारः सत्यसंश्रवः ॥

१२. तं विना केकयीपुत्रं भरतं धर्मचारिणम्।
१३. न मे स्नानं बहुमतं वस्त्राण्याभरणानि च ॥

१४. इत एव पथा क्षिप्रं प्रतिगच्छामि तां पुरीम्।
१५. अयोध्यामागतो ह्येष पन्थाः परमदुर्गमः ॥

१६. एवमुक्तस्तु काकुत्स्थं प्रत्युवाच विभीषणः ।
१७. अह्ना त्वां प्रापयिष्यामि तां पुरीं पार्थिवात्मज ॥

१८. पुष्पकं नाम भद्रं ते विमानं सूर्यसन्निभम्।
१९. तेन यास्यसि यानेन त्वमयोध्यां गतज्वरः ॥

२०. अहं ते यद्यनुग्राह्यो यदि स्मरसि मे गुणान् ।
२१. वस तावदिह प्राज्ञ यद्यस्ति मयि सौहृदम्।
२२. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वैदेह्या चापि भार्यया ॥

२३. सत्क्रियां विहितां तावत् गृहाण त्वं मयोद्यताम्।
२४. प्रणयाद् बहुमानाच्च सौहृदेन च राघव ।
२५. प्रसादयामि प्रेष्योऽहं न खल्वाज्ञापयामि ते ॥

२६. एवमुक्तस्ततो रामः प्रत्युवाच विभीषणम्।
२७. पूजितोऽहं त्वया सौम्य साचिव्येन परन्तप ।
२८. सर्वात्मना च चेष्टाभिः सौहृदेनोत्तमेन च ।
२९. न खल्वेतत् न कुर्यां ते वचनं राक्षसेश्वर ।
३०. तं तु मे भ्रातरं द्रष्टुं भरतं त्वरते मनः ।
३१. मां निवर्तयितुं योऽसौ चित्रकूटमुपागतः ॥

३२. उपस्थापय मे क्षिप्रं विमानं राक्षसेश्वर ।
३३. अनुजानीहि मां सौम्य पूजितोऽस्मि विभीषण ।
३४. मन्युर्न खलु कर्तव्यः त्वरितं त्वानुमानये ॥

३५. राघवस्य वचः श्रुत्वा राक्षसेन्द्रो विभीषणः ।
३६. तं विमानं समादाय तूर्णं प्रतिनिवर्तत ॥

३७. तमब्रवीन्महातेजा लक्ष्मणस्योपशृण्वतः ।
३८. विमृश्य राघवो वाक्यमिदं स्नेहपुरस्कृतम्॥

३९. कृतप्रयत्नकर्माणो विभीषण वनौकसः ।

४०. रत्नैरर्थैश्च विविधैः भूषणैश्चापि पूजय ॥

४१. धनरत्नप्रदानेन कर्मैषां सफलं कुरु ॥

४२. एवमुक्तस्तु रामेण वानरान्स्तान् विभीषणः ।
४३. रत्नार्थैः संविभागेन सर्वानेवाभ्यपूजयत् ॥

४४. ततस्तान् पूजितान् दृष्ट्वा रत्नैरर्थैश्च यूथपान् ।
४५. आरुरोह ततो रामस्तद्विमानमनुत्तमम्॥

४६. अङ्केनादाय वैदेहीं लज्जमानां यशस्विनीम्।
४७. लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा विक्रान्तेन धनुष्मता ॥

४८. अब्रवीच्च विमानस्थः पूजयन् सर्ववानरान् ।
४९. सुग्रीवं च महावीर्यं काकुत्स्थः सविभीषणम्॥

५०. यत्तु कार्यं वयस्येन सुहृदा वा परन्तप ।
५१. कृतं सुग्रीव तत् सर्वं भवताधर्मभीरुणा ॥

५२. किष्किन्धां प्रतियाह्याशु स्वसैन्येनाभिसंवृतः ॥

५३. स्वराज्ये वस लङ्कायां मया दत्ते विभीषण ।
५४. न त्वां धर्षयितुं शक्ताः सेन्द्रा अपि दिवौकसः ॥

५५. अयोध्यां प्रतियास्यामि राजधानीं पितुर्मम ।
५६. अभ्यनुज्ञातुमिच्छामि सर्वान्श्चामन्त्रयामि वः ॥

५७. एवमुक्तास्तु रामेण वानरास्ते महाबलाः ।
५८. ऊचुः प्राञ्जलयो रामं राक्षसश्च विभीषणः ॥

५९. अयोध्यां गन्तुमिच्छामः सर्वान्नयतु नो भवान् ।
६०. उद्युक्ता विचरिष्यामो वनानि नगराणि च ॥

६१. दृष्ट्वा त्वामभिषेकार्द्रं कौसल्यामभिवाद्य च ।
६२. अचिरेणागमिष्यामः स्वान् गृहान् नृपतेः सुत ॥

६३. एवमुक्तस्तु धर्मात्मा वानरैः सविभीषणैः ।
६४. अब्रवीत् राघवः श्रीमान् ससुग्रीवविभीषणान् ॥

६५. प्रियात् प्रियतरं लब्धं यदहं ससुहृज्जनः ।
६६. सर्वैर्भवद्भिः सहितः प्रीतिं लप्स्ये पुरीं गतः ॥

६७. क्षिप्रमारोह सुग्रीव विमानं वानरैः सह ।

६८. त्वमध्यारोह सामात्यो राक्षसेन्द्र विभीषण ॥

६९. ततस्तत् पुष्पकं दिव्यं सुग्रीवः सह सेनया ।
७०. अध्यारोहत् त्वरन् शीघ्रं सामात्यश्च विभीषणः ॥

७१. तेष्वारूढेषु सर्वेषु कौबेरं परमासनम्।
७२. अनुज्ञातं तु रामेण तद्विमानमनुत्तमम्।
७३. उत्पपात महामेघः श्वसनेनोद्धतो यथा ॥

७४. पातयित्वा ततश्चक्षुः सर्वतो रघुनन्दनः ।
७५. अब्रवीन्मैथिलीं सीतां रामः शशिनिभाननाम्॥

७६. कैलासशिखराकारे त्रिकूटशिखरे स्थिताम्।
७७. लङ्कामीक्षस्व वैदेहि निर्मितां विश्वकर्मणा ॥

७८. अत्र दत्तवरः शेते प्रमाथी राक्षसेश्वरः ।
७९. तव हेतोर्विशालाक्षि रावणो निहतो मया ॥

८०. एतत्तु दृश्यते तीर्थं समुद्रस्य वरानने ।
८१. यत्र सागरमुत्तीर्य तां रात्रिमुषिता वयम्॥

८२. एष सेतुर्मया बद्धः सागरे सलिलार्णवे ।
८३. तव हेतोर्विशालाक्षि नलसेतुः सुदुष्करः ॥

८४. पश्य सागरमक्षोभ्यं वैदेहि वरुणालयम्।
८५. अपारमभिगर्जन्तं शङ्खशुक्तिनिषेवितम्॥

८६. अत्र राक्षसराजोऽयमाजगाम विभीषणः ।
८७. एषा सा दृश्यते सीते किष्किन्धा चित्रकानना ।
८८. सुग्रीवस्य पुरी रम्या यत्र वाली मया हतः ॥

८९. अथ दृष्ट्वा पुरीं सीता किष्किन्धां वालिपालिताम्।
९०. अब्रवीत् प्रश्रितं वाक्यं रामं प्रणयसाध्वसा ॥

९१. सुग्रीवप्रियभार्याभिः ताराप्रमुखतो नृप ।
९२. अन्येषां वानरेन्द्राणां स्त्रीभिः परिवृताह्यहम्।
९३. गन्तुमिच्छे सहायोध्यां राजधानीं त्वयानघ ॥

९४. एवमस्त्रिवति किष्किन्धां प्राप्य संस्थाप्य राघवः ।
९५. विमानं प्रेक्ष्य सुग्रीवं वाक्यमेतदुवाच ह ॥

९६. ब्रूहि वानरशार्दूल सर्वान् वानरपुङ्गवान् ।

९७. सदारसहिताः सर्वे ह्ययोध्यां यान्तु सीतया ॥

९८. एवमुक्तस्तु सुग्रीवो रामेणामिततेजसा ।
९९. प्रविश्यान्तःपुरं शीघ्रं तारामुद्वीक्ष्य भाषत ।
१००. त्वर त्वमभिगच्छामो गृह्य वानरयोषितः ।
१०१. अयोध्यां दर्शयिष्यामो सर्वा दशरथस्त्रियः ॥

१०२. तारया चाभ्यनुज्ञाताः सर्वा वानरयोषितः ।
१०३. अध्यारोहन् विमानं तत् सीतादर्शनकाङ्क्षया ॥

१०४. ताभिः सहोत्थितं शीघ्रं विमानं प्रेक्ष्य राघवः ।
१०५. ऋष्यमूकसमीपे तु वैदेहीं पुनरब्रवीत् ॥

१०६. दृश्यतेऽसौ महान् सीते सविद्युदिव तोयदः ।
१०७. ऋष्यमूको गिरिश्रेष्ठः काञ्चनैर्धातुभिर्वृतः ॥

१०८. अत्राहं वानरेन्द्रेण सुग्रीवेण समागतः ।
१०९. समयश्च कृतः सीते वधार्थं वालिनो मया ॥

११०. दृश्यते च जनस्थाने सीते श्रीमान् वनस्पतिः ।
१११. खरश्च निहतो यत्र दूषणश्च निपातितः ॥

११२. पर्णशाला तथा चित्रा दृश्यते शुभदर्शना ।
११३. यत्र त्वं राक्षसेन्द्रेण रावणेन हृता बलात् ॥

११४. असौ सुतनु शैलेन्द्रश्चित्रकूटः प्रकाशते ।
११५. यत्र मां कैकयीपुत्रः प्रसादयितुमागतः ॥

११६. शृङ्गिवेरपुरं चैतद् गुहो यत्र समागतः ।
११७. एषा सा दृश्यते सीते सरयूर्यूपमालिनी ।
११८. एषा सा दृश्यतेऽयोध्या राजधानी पितुर्मम ।
११९. अयोध्यां कुरु वैदेहि प्रणामं पुनरागता ॥

१२०. ततस्ते वानराः सर्वे राक्षसश्च विभीषणः ।
१२१. उत्पत्योत्पत्य ददृशुस्तां पुरीं शुभदर्शनाम्॥

१२२. पूर्णे चतुर्दशे वर्षे पञ्चम्यां लक्ष्मणाग्रजः ।
१२३. भरद्वाजाश्रमं प्राप्य ववन्दे नियतो मुनिम्॥

१२४. सोऽपृच्छदभिवाद्यैनं भरद्वाजं तपोधनम्।
१२५. शृणोषि कच्चित् भगवन् सुभिक्षानामयं पुरे ॥

१२६. कच्चिच्च युक्तो भरतो जीवन्त्यपि च मातरः ॥

१२७. एवमुक्तस्तु रामेण भरद्वाजो महामुनिः ।
१२८. प्रत्युवाच रघुश्रेष्ठं स्मितपूर्वं प्रहृष्टवत् ॥

१२९. पङ्कदिग्धस्तु भरतो जटिलस्त्वां प्रतीक्षते ।
१३०. पादुके ते पुरस्कृत्य सर्वं च कुशलं गृहे ॥

१३१. त्वां पुरा चीरवसनं प्रविशन्तं महावनम् ।
१३२. दृष्ट्वा तु करुणा पूर्वं ममासीत् समितिञ्जय ॥

१३३. सांप्रतं सुसमृद्धार्थं समित्रगणबान्धवम् ।
१३४. समीक्ष्य विजितारिं त्वां मम प्रीतिरनुत्तमा ॥

१३५. सर्वं च सुखदुःखं ते विदितं मम राघव ।
१३६. अहमप्यत्र ते दद्मि वरं शस्त्रभृतां वर ।
१३७. अर्घ्यमद्य गृहाणेदमयोध्यां श्वो गमिष्यसि ॥

१३८. तस्य तच्छिरसा वाक्यं प्रतिगृह्य नृपात्मजः ।
१३९. बाढमित्येव संहृष्टो धीमान् वरमयाचत ॥

१४०. अकाले फलिनो वृक्षाः सर्वे चापि मधुस्रवाः ।
१४१. फलान्यमृतकल्पानि बहूनि विविधानि च ।
१४२. भवन्तु मार्गे भगवन्नयोध्यां प्रति गच्छतः ॥

१४३. तथेति च प्रतिज्ञाते वचनात् समनन्तरम् ।
१४४. अभवन् पादपास्तत्र स्वर्गपादपसन्निभाः ॥

१४५. अयोध्यां तु समालोक्य चिन्तयामास राघवः ।
१४६. चिन्तयित्वा हनूमन्तमुवाच प्लवगोत्तमम्॥

१४७. शृङ्गिवेरपुरं प्राप्य गुहं गहनगोचरम् ।
१४८. निषादाधिपतिं ब्रूहि कुशलं वचनान् मम ॥

१४९. अयोध्यायाश्च ते मार्गं प्रवृत्तिं भरतस्य च ।
१५०. निवेदयिष्यति प्रीतो निषादाधिपतिर्गुहः ॥

१५१. भरतस्तु त्वया वाच्यः कुशलं वचनान्मम ।
१५२. सिद्धार्थं शंस मां तस्मै सभार्यं सहलक्ष्मणम्॥

१५३. उपयातं च मां सौम्य भरतस्य निवेदय ॥

१५४. एतच्छ्रुत्वा यमाकारं भजते भरतस्तदा ।
१५५. स च ते वेदितव्यः स्यात् सर्वं यच्चापि मां प्रति ॥

१५६. ज्ञेयाश्च सर्वे वृत्तान्ताः भरतस्येङ्गितानि च ।
१५७. तत्त्वेन मुखवर्णेन दृष्ट्या व्याभाषणेन च ॥

१५८. सर्वकामसमृद्धं हि हस्त्यश्वरथसङ्कुलम् ।
१५९. पितृपैतामहं राज्यं कस्य नावर्तयेन्मनः ॥

१६०. तस्य बुद्धिं च विज्ञाय व्यवसायं च वानर ।
१६१. यावन्न दूरं याताः स्म क्षिप्रमागन्तुमर्हसि ॥

१६२. इति प्रतिसमादिष्टो हनुमान् मारुतात्मजः ।
१६३. मानुषं धारयन् रूपमयोध्यां त्वरितो ययौ ॥

१६४. शृङ्गवेरपुरं प्राप्य गुहमासाद्य वीर्यवान् ।
१६५. स वाचा शुभया हृष्टो हनुमानिदमब्रवीत् ॥

१६६. सखा तु तव काकुत्स्थो रामः सत्यपराक्रमः ।
१६७. सहसीतः ससौमित्रिः स त्वां कौशलमब्रवीत् ॥

१६८. पञ्चमीमद्य रजनीमुषित्वा वचनान्मुनेः ।
१६९. भरद्वाजाभ्यनुज्ञातं द्रक्ष्यस्यद्यैव राघवम्॥

१७०. एवमुक्त्वा महातेजाः सम्प्रहृष्टतनूरुहः ।
१७१. उत्पपात महावेगो वेगवानविचारयन् ॥

१७२. स गत्वा दूरमध्वानं त्वरितः कपिकुञ्जरः ।
१७३. आससाद द्रुमान् फुल्लान् नन्दिग्रामसमीपगान् ॥

१७४. क्रोशमात्रे त्वयोध्यायाश्चीरकृष्णाजिनाम्बरम् ।
१७५. ददर्श भरतं दीनं कृशमाश्रमवासिनम्॥

१७६. जटिलं मलदिग्धाङ्गं भ्रातृव्यसनकर्शितम् ।
१७७. फलमूलाशिनं दान्तं तापसं धर्मचारिणम्॥

१७८. पादुके ते पुरस्कृत्य शासन्तं वै वसुन्धराम्॥

१७९. तं धर्ममिव धर्मज्ञं देहवन्तमिवापरम् ।
१८०. उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं हनुमान् मारुतात्मजः ॥

१८१. वसन्तं दण्डकारण्ये यं त्वं चीरजटाधरम् ।

१८२. अनुशोचसि काकुत्स्थं स त्वां कुशलमब्रवीत् ॥

१८३. प्रियमाख्यामि ते देव शोकं त्यज सुदारुणम् ।
१८४. अस्मिन् मुहूर्ते भ्रात्रा त्वं रामेण सह सङ्गतः ॥

१८५. निहत्य रावणं रामः प्रतिलभ्य च मैथिलीम् ।
१८६. उपयाति समृद्धार्थः सह मित्रैर्महाबलैः ॥

१८७. एवमुक्तो हनुमता भरतो भ्रातृवत्सलः ।
१८८. पपात सहसा हृष्टो हर्षान् मोहं जगाम ह ॥

१८९. ततो मुहूर्तादुत्थाय प्रत्याश्वस्य च राघवः ।
१९०. हनुमन्तमुवाचेदं भरतः प्रियवादिनम्॥

१९१. अशोकजैः प्रीतिमयैः कपिमालिङ्ग्य सम्भ्रमात् ।
१९२. सिषेच भरतः श्रीमान् विपुलैरस्रबिन्दुभिः ॥

१९३. देवो वा मानुषो वा त्वमनुक्रोशादिहागतः ।
१९४. प्रियाख्यानस्य ते सौम्य ददामि ब्रुवतः प्रियम्॥

१९५. गवां शतसहस्रं च ग्रामाणां च शतं परम्॥

१९६. बहूनि नाम वर्षाणि गतस्य सुमहद्वनम् ।
१९७. शृणोम्यहं प्रीतिकरं मम नाथस्य कीर्तनम्॥

१९८. कल्याणी बत गाथेयं लौकिकी प्रतिभाति मे ।
१९९. एति जीवन्तमानन्दो नरं वर्षशतादपि ॥

२००. राघवस्य हरीणां च कथमासीत् समागमः ।
२०१. कस्मिन् देशे किमाश्रित्य तत्त्वमाख्याहि पृच्छतः ॥

२०२. स पृष्टो राजपुत्रेण बृस्यां समुपवेशितः ।
२०३. आचचक्षे ततः सर्वं रामस्य चरितं वने ॥

२०४. श्रुत्वा तु परमानन्दं भरतः सत्यविक्रमः ।
२०५. हृष्टमाज्ञापयामास शत्रुघ्नं परवीरहा ॥

२०६. देवतानि च सर्वाणि चैत्यानि नगरस्य च ।
२०७. सुगन्धमाल्यैर्वादित्रैरर्चन्तु शुचयो नराः ॥

२०८. सूताः स्तुतिपुराणज्ञाः सर्वे वैतालिकास्तथा ।
२०९. अभिनिर्यान्तु रामस्य द्रष्टुं शशिनिभं मुखम्॥

२१०. भरतस्य वचः श्रुत्वा शत्रुघ्नः परवीरहा ।
२११. विष्टीरनेकसाहस्रीश्चोदयामास वीर्यवान् ॥

२१२. राजदारास्तथामात्याः सैन्याः सेनागणाङ्गनाः ।
२१३. ब्राह्मणाश्च सराजन्याः श्रेणीमुख्यास्तथा गणाः ।
२१४. निर्ययुः तुरगाक्रान्तैः रथैश्च सुमहारथाः ॥

२१५. ततो यानान्युपारूढाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
२१६. कौसल्यां प्रमुखे कृत्वा सुमित्रां चापि निर्ययुः ॥

२१७. कृत्स्नं च नगरं तत्तु नन्दिग्राममुपागमत् ॥

२१८. उपवासकृशो दीनः चीरकृष्णाजिनाम्बरः ।
२१९. प्रत्युद्ययौ ततो रामं महात्मा सचिवैः सह ॥

२२०. समीक्ष्य भरतो वाक्यमुवाच पवनात्मजम् ।
२२१. कच्चिन्न खलु कापेयी सेव्यते चलचित्तता ।
२२२. न हि पश्यामि काकुत्स्थं राममार्यं परन्तपम् ॥

२२३. अथैवमुक्ते वचने हनुमानिदमब्रवीत् ।
२२४. अर्थं विज्ञापयन्नेव भरतं सत्यविक्रमम् ॥

२२५. निस्वनः श्रूयते भीमः प्रहृष्टानां वनौकसाम् ।
२२६. मन्ये वानरसेना सा नदीं तरति गोमतीम् ॥

२२७. तदेतत् दृश्यते दूरात् विमलं चन्द्रसन्निभम् ।
२२८. विमानं पुष्पकं दिव्यं मनसा ब्रह्मनिर्मितम् ॥

२२९. एतस्मिन् भ्रातरौ वीरौ वैदेह्या सह राघवौ ।
२३०. सुग्रीवश्च महातेजा राक्षसश्च विभीषणः ॥

२३१. ततो हर्षसमुद्भूतो निस्वनो दिवमस्पृशत् ।
२३२. स्त्रीबालयुववृद्धानां रामोऽयमिति कीर्तिते ॥

२३३. प्राञ्जलिर्भरतो भूत्वा प्रहृष्टो राघवोन्मुखः ।
२३४. स्वागतेन यथार्थेन ततो राममपूजयत् ॥

२३५. ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम् ।
२३६. हंसयुक्तं महावेगं निष्पपात महीतले ॥

२३७. आरोपितो विमानं तत् भरतः सत्यविक्रमः ।
२३८. राममासाद्य मुदितः पुनरेवाभ्यवादयत् ॥

२३९. तं समुत्थाप्य काकुत्स्थः चिरस्याक्षिपथं गतम्।
२४०. अङ्के भरतमारोप्य मुदितः परिषस्वजे ॥

२४१. ततो लक्ष्मणमासाद्य वैदेहीं चाभ्यवादयत् ।
२४२. अथाब्रवीत् राजपुत्रः सुग्रीवं वानरर्षभम्।
२४३. परिष्वज्य महातेजा भरतो धर्मिणां वरः ॥

२४४. त्वमस्माकं चतुर्णां तु भ्राता सुग्रीव पञ्चमः ।
२४५. सौहार्दात् जायते मित्रमपकारोऽरिलक्षणम्॥

२४७. विभीषणं च भरतः सान्त्ववाक्यमथाब्रवीत् ।
२४८. दिष्ट्या त्वया सहायेन कृतं कर्म सुदुष्करम्॥

२४९. शत्रुघ्नश्च तदा राममभिवाद्य सलक्ष्मणम्।
२५०. सीतायाश्चरणौ पश्चात् विनयादभ्यवादयत् ॥

२५१. रामो मातरमासाद्य विषण्णां शोककर्शिताम्।
२५२. जग्राह प्रणतः पादौ मनो मातुः प्रसादयन् ॥

२५३. अभिवाद्य सुमित्रां च कैकेयीं च यशस्विनीम्।
२५४. स मातृश्च ततः सर्वाः पुरोहितमुपागमत् ॥

२५५. स्वागतं ते महाबाहो कौसल्यानन्दवर्धन ।
२५६. इति प्राञ्जलयः सर्वे नागरा राममब्रुवन् ॥

२५७. तान्यञ्जलिसहस्राणि प्रगृहीतानि नागरैः ।
२५८. व्याकोशानीव पद्मानि ददर्श भरताग्रजः ॥

२५९. पादुके ते तु रामस्य गृहीत्वा भरतः स्वयम्।
२६०. चरणाभ्यां नरेन्द्रस्य योजयामास धर्मवित् ॥

२६१. अब्रवीच्च तदा रामं भरतः स कृताञ्जलिः ।
२६२. एतत्ते रक्षितं राजन् राज्यं निर्यातितं मया ।
२६३. अद्य जन्म कृतार्थं मे संवृत्तश्च मनोरथः ।
२६४. यस्त्रवं पश्यामि राजानमयोध्यां पुनरागतम्॥

२६५. अवेक्षतां भवान् कोशं कोष्ठागारं पुरं बलम्।
२६६. भवतस्तेजसा सर्वं कृतं दशगुणं मया ॥

२६७. तथा ब्रुवाणं भरतं दृष्ट्वा तं भ्रातृवत्सलम्।
२६८. मुमुचुर्वानरा बाष्पं राक्षसश्च विभीषणः ॥

२६९. ततः प्रहर्षात् भरतमङ्कमारोप्य राघवः ।
२७०. ययौ तेन विमानेन ससैन्यो भरताश्रमम्॥

२७१. भरताश्रममासाद्य ससैन्यो राघवस्तदा ।
२७२. अवतीर्य विमानाग्रादवतस्थे महीतले ॥

२७३. अब्रवीच्च तदा रामस्तद्विमानमनुत्तमम्।
२७४. वह वैश्रवणं देवमनुजानामि गम्यताम्॥

२७५. ततो रामाभ्यनुज्ञातं तद्विमानमनुत्तमम्।
२७६. उत्तरां दिशमागम्य जगाम धनदालयम्॥

२७७. शिरस्यञ्जलिमाधाय कैकेयीनन्दवर्धनः ।
२७८. बभाषे भरतो ज्येष्ठं रामं सत्यपराक्रमम्॥

२७९. पूजिता मामिका माता दत्तं राज्यमिदं मम ।
२८०. तद्ददामि पुनस्तुभ्यं यथा त्वमददा मम ॥

२८१. धुरमेकाकिना न्यस्तां ऋषभेण बलीयसा ।
२८२. किशोरवद्गुरुं भारं न वोढुमहमुत्सहे ॥

२८३. वारिवेगेन महता भिन्नः सेतुरिव क्षरन् ।
२८४. दुर्बन्धनमिदं मन्ये राज्यच्छिद्रमसंवृतम्॥

२८५. गतिं खर इवाश्वस्य हंसस्येव च वायसः ।
२८६. नान्वेतुमुत्सहे राम तव मार्गमरिन्दम ॥

२८७. जगदद्याभिषिक्तं त्वामनुपश्यतु सर्वतः ।
२८८. प्रतपन्तमिवादित्यं मध्याह्ने दीप्ततेजसम्॥

२८९. यावदावर्तते चक्रं यावती च वसुन्धरा ।
२९०. तावत्त्वमिह सर्वस्य स्वामित्वमनुवर्तय ॥

२९१. भरतस्य वचः श्रुत्वा रामः परपुरञ्जयः ।
२९२. तथेति प्रतिजग्राह निषसादासने शुभे ॥

२९३. ततः शत्रुघ्नवचनान्निपुणाः श्मश्रुवर्धकाः ।
२९४. सुखहस्ताः सुशीघ्राश्च राघवं पर्युपासत ॥

२९५. विशोधितजटः स्नातः चित्रमाल्यानुलेपनः ।
२९६. महार्हवसनो रामस्तस्थौ तत्र श्रिया ज्वलन् ॥

२९७. प्रतिकर्म च सीतायाः सर्वा दशरथस्त्रियः ।
२९८. आत्मनैव तदा चक्रुर्मनस्विन्यो मनोहरम्॥

२९९. ततो वानरपत्नीनां सर्वासामेव शोभनम्।
३००. चकार यत्नात् कौसल्या प्रहृष्टा पुत्रलालसा ॥

३०१. ततः शत्रुघ्नवचनात् सुमन्त्रो नाम सारथिः ।
३०२. योजयित्वाभिचक्राम रथं सर्वाङ्गशोभनम्॥

३०३. अर्कमण्डलसङ्काशं दिव्यं दृष्ट्वा मनोहरम्।
३०४. आरुरोह महाबाहू रामः सत्यपराक्रमः ॥

३०५. हरियुक्तं सहस्राक्षो रथमिन्द्र इवानघः ।
३०६. प्रययौ रथमास्थाय रामो नगरमुत्तमम्॥

३०७. जग्राह भरतो रश्मीन् शत्रुघ्नः छत्रमाददे ।
३०८. लक्ष्मणो व्यजनं तस्य मूर्ध्नि सम्पर्यवीजयत् ॥

३०९. श्वेतं च वालव्यजनं जग्राह पुरतः स्थितः ।
३१०. अपरं चन्द्रसङ्काशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥

३११. ततः शत्रुञ्जयं नाम कुञ्जरं पर्वतोपमम्।
३१२. आरुरोह महातेजाः सुग्रीवः प्लवगर्षभः ॥

३१३. नवनागसहस्राणि ययुरास्थाय वानराः ।
३१४. मानुषं विग्रहं कृत्वा सर्वाभरणभूषिताः ॥

३१५. ददृशुस्ते समायान्तं राघवं सपुरःसरम्।
३१६. विराजमानं वपुषा रथेनातिरथं तदा ॥

३१७. ते वर्धयित्वा काकुत्स्थं रामेण प्रतिनन्दिताः ।
३१८. अनुजग्मुर्महात्मानं भ्रातृभिः परिवारितम्॥

३१९. सख्यं च रामः सुग्रीवे प्रभावं चानिलात्मजे ।
३२०. वानराणां च तत्कर्म राक्षसानां च तद्बलम्।
३२१. विभीषणस्य संयोगमाचचक्षे च मन्त्रिणाम्॥

३२२. श्रुत्वा च विस्मयं जग्मुरयोध्यापुरवासिनः ॥

३२३. द्युतिमानेतदाख्याय रामो वानरसंवृतः ।
३२४. ऐक्ष्वाकाध्युषितं रम्यमाससाद पितुर्गृहम्॥

३२५. अथाब्रवीत् राजसुतो भरतं धर्मिणां वरम्।
३२६. यच्च मद्भवनं श्रेष्ठं साशोकवनिकं महत् ।
३२७. मुक्तावैडूर्यसङ्कीर्णं सुग्रीवाय निवेदय ॥

३२८. तस्य तद्वचनं श्रुत्वा भरतः सत्यविक्रमः ।
३२९. पाणौ गृहीत्वा सुग्रीवं प्रविवेश तमालयम्॥

३३०. उवाच च महातेजाः सुग्रीवं राघवानुजः ।
३३१. अभिषेकाय रामस्य दूतानाज्ञापय प्रभो ॥

३३२. सौवर्णान् वानरेन्द्राणां चतुर्णां चतुरो घटान् ।
३३३. ददौ क्षिप्रं स सुग्रीवः सर्वरत्नविभूषितान् ॥

३३४. यथा प्रत्यूषसमये चतुर्णां सागराम्भसाम्।
३३५. पूर्णैर्घटैः प्रतीक्षध्वं तथा कुरुत वानराः ॥

३३६. जाम्बवान्श्च हनूमान्श्च वेगदर्शी च वानराः ।
३३७. ऋषभश्चैव कलशान् जलपूर्णानथानयन् ॥

३३८. ततस्तैर्वानरश्रेष्ठैरानीतं प्रेक्ष्य तज्जलम्।
३३९. अभिषेकाय रामस्य शत्रुघ्नः सचिवैः सह ।
३४०. पुरोहिताय श्रेष्ठाय सुहृद्भ्यश्च न्यवेदयत् ॥

३४१. ततः स प्रयतो वृद्धो वसिष्ठो ब्राह्मणैः सह ।
३४२. रामं रत्नमये पीठे सहसीतं न्यवेशयत् ॥

३४३. वसिष्ठो वामदेवश्च जाबालिरथ काश्यपः ।
३४४. कात्यायनः सुयज्ञश्च गौतमो विजयस्तथा ।
३४५. अभ्यषिञ्चन् नरव्याघ्रं प्रसन्नेन सुगन्धिना ।
३४६. सलिलेन सहस्राक्षं वसवो वासवं यथा ॥

३४७. छत्रं तु तस्य जग्राह शत्रुघ्नः पाण्डुरं शुभम्।
३४८. श्वेतं च वालव्यजनं सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
३४९. अपरं चन्द्रसङ्काशं राक्षसेन्द्रो विभीषणः ॥

३५०. प्रजगुर्देवगन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
३५१. अभिषेके तदर्हस्य तदा रामस्य धीमतः ॥

३५२. भूमिः सस्यवती चैव फलवन्तश्च पादपाः ।
३५३. गन्धवन्ति च पुष्पाणि बभूवू राघवोत्सवे ॥

३५४. अर्करश्मिप्रतीकाशां काञ्चनीं मणिविग्रहाम्।
३५५. सुग्रीवाय स्रजं दिव्यां प्रायच्छन्मनुजर्षभः ॥

३५६. वैडूर्यमणिचित्रे च वज्ररत्नविभूषिते ।
३५७. वालिपुत्राय धृतिमान् अङ्गदायाङ्गदे ददौ ॥

३५८. मणिप्रवरजुष्टं च मुक्ताहारमनुत्तमम्।
३५९. सीताया प्रददौ रामश्चन्द्ररश्मिसमप्रभम्॥

३६०. अवमुच्यात्मनः कण्ठात् हारं जनकनन्दिनी ।
३६१. अवैक्षत हरीन् सर्वान् भर्तारं च मुहुर्मुहुः ॥

३६२. तामिङ्गितज्ञः सम्प्रेक्ष्य बभाषे जनकात्मजाम्।
३६३. प्रदेहि सुभगे हारं यस्य तुष्टासि भामिनि ।
३६४. पौरुषं विक्रमो बुद्धिर्यस्मिन्नेतानि सर्वशः ॥

३६५. ददौ सा वायुपुत्राय तं हारमसितेक्षणा ।
३६६. हनुमान्स्तेन हारेण शुशुभे वानरर्षभः ।
३६७. चन्द्रांशुचयगौरेण श्वेताभ्रेण यथाचलः ॥

३६८. सर्ववानरवृद्धाश्च ये चान्ये वानरेश्वराः ।
३६९. वासोभिर्भूषणैश्चैव यथार्हं प्रतिपूजिताः ॥

३७०. विभीषणोऽथ सुग्रीवो हनुमान् जाम्बवान्स्तथा ।
३७१. सर्ववानरमुख्याश्च रामेणाक्लिष्टकर्मणा ।
३७२. यथार्हं पूजिताः सर्वैः कामै रत्नैश्च पुष्कलैः ॥

३७३. नत्वा सर्वे महात्मानं ततस्ते प्लवगर्षभाः ।
३७४. विसृष्टाः पार्थिवेन्द्रेण किष्किन्धामभ्युपागमन् ॥

३७५. लब्ध्वा कुलधनं राजा लङ्कां प्रायाद्विभीषणः ॥

३७६. स राज्यमखिलं शासन् निहतारिः महायशाः ।
३७७. राघवः परमोदारः शशास परया मुदा ॥

३७८. उवाच लक्ष्मणं रामो धर्मज्ञं धर्मवत्सलः ॥

३७९. आतिष्ठ धर्मज्ञ मया सहेमाम्
३८०. गां पूर्वराजाध्युषितां बलेन ।
३८१. तुल्यं मया त्वं पितृभिर्धृता या
३८२. तां यौवराज्ये धुरमुद्वहस्व ॥

३८३. सर्वात्मना पर्यनुनीयमानो
३८४. यदा न सौमित्रिरुपैति योगम्।
३८५. नियुज्यमानोऽपि च यौवराज्ये
३८६. ततोऽभ्यषिञ्चद् भरतं महात्मा ॥

३८७. राज्यं दशसहस्राणि प्राप्य वर्षाणि राघवः ।
३८८. शताश्वमेधानाजह्रे सदश्वान् भूरिदक्षिणान् ॥

३८९. न पर्यदेवन् विधवा न व्यालकृतं भयम्।
३९०. न व्याधिजं भयं वापि रामे राज्यं प्रशासति ॥

३९१. निर्दस्युरभवल्लोको नानर्थः कञ्चिदस्पृशत् ।
३९२. न च स्म वृद्धा बालानां प्रेतकार्याणि कुर्वते ॥

३९३. सर्वं मुदितमेवासीत् सर्वो धर्मपरोऽभवत् ।
३९४. राममेवानुपश्यन्तो नाभ्यहिंसन् परस्परम्॥

३९५. आसन् पुत्रसहस्राणि तथा पुत्रसहस्रिणः ।
३९६. निरामया विशोकाश्च रामे राज्यं प्रशासति ॥

३९७. रामो रामो राम इति प्रजानामभवन् कथाः ।
३९८. रामभूतं जगदभूत् रामे राज्यं प्रशासति ॥

३९९. नित्यपुष्पा नित्यफलास्तरवः स्कन्धविस्तृताः ।
४००. काले वर्षी च पर्जन्यः सुखस्पर्शश्च मारुतः ॥

४०१. आसन् प्रजा धर्मरता रामे शासति नानृताः ।
४०२. सर्वे लक्षणसम्पन्नाः सर्वे धर्मपरायणाः ॥

४०३. दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशतानि च ।
४०४. भ्रातृभिः सहितः श्रीमान् रामो राज्यमकारयत् ॥

४०५. धन्यं यशस्यमायुष्यं राज्ञां च विजयावहम्।
४०६. आदिकाव्यमिदं त्वार्षं पुरा वाल्मीकिना कृतम्।
४०७. यः पठेत् शृणुयाल्लोके नरः पापाद्विमुच्यते ॥

४०८. आयुष्यमारोग्यकरं यशस्यम्
४०९. सौभ्रातृकं बुद्धिकरं शुभं च ।
४१०. श्रोतव्यमेतन्नियमेन सद्भिः
४११. आख्यानमोजस्करमृद्धिकामैः ॥

॥ युद्धकाण्डम् समाप्तम्॥
॥ लघुवाल्मीकीयम् समाप्तम् ॥
॥ओम् शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥